

ISSN 2076-586X

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Черкаський національний університет
імені Богдана Хмельницького

**ВІСНИК
ЧЕРКАСЬКОГО
УНІВЕРСИТЕТУ**

Серія
ПЕДАГОГІЧНІ НАУКИ

Виходить 18 разів на рік
Заснований у березні 1997 року

№ 6. 2016

Черкаси – 2016

**Засновник, редакція, видавець і виготовлювач –
Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького**
Свідоцтво про державну перереєстрацію КВ № 21391-11191Р від 25.06.2015

Матеріали "Вісника" присвячені актуальним проблемам соціально-педагогічної роботи, професійної підготовки спеціалістів соціальної сфери. У публікаціях досліджуються аспекти соціально-педагогічної роботи з різними категоріями населення, зокрема: соціально-педагогічна робота з сім'ями, дітьми та молоддю, людьми похилого віку, підлітками, схильними до адиктивної поведінки; спрямованої на виявлення та розвиток обдарованості дитини; взаємодію фахівців з дитячими, молодіжними та громадськими організаціями; формування професіоналізму спеціалістів соціальної сфери, аналізується міжнародний і вітчизняний досвід соціально-педагогічної діяльності.

Наукові статті збірника рекомендовані викладачам вищої школи, аспірантам, студентам, соціальним працівникам, а також усім, хто цікавиться соціально-педагогічною проблематикою.

Журнал входить до «Переліку наукових фахових видань України, в яких можуть публікуватися результати дисертаційних робіт на здобуття наукових ступенів доктора і кандидата наук» на підставі Наказу МОН України від 12 травня 2015 р. № 528).

Випуск № 6 наукового журналу Вісник Черкаського університету. Серія «Педагогічні науки» рекомендовано до друку та до поширення через мережу Інтернет Вченою радою Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького (протокол № 6 від 28.04.2016).

Журнал реферується Українським реферативним журналом "Джерело" (засновники: Інститут проблем реєстрації інформації НАН України та Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського).

Головна редакційна колегія:

Черевко О.В., д.е.н. (головний редактор); *Боєчко Ф.Ф.*, член-кор. НАПН України, д.б.н., проф. (заступник головного редактора); *Корновенко С.В.*, д.і.н., проф. (заступник головного редактора); *Кирилюк С.М.*, д.е.н., доц. (відповідальний секретар); *Архипова С.П.*, к.пед.н., проф.; *Біда О.А.* д.пед.н., проф.; *Гнезділова К.М.*, д.пед.н., доц.; *Головня Б.П.*, д.т.н., доц.; *Гусак А.М.*, д.ф.-м.н., проф.; *Землюліна Н.І.*, д.і.н., доц.; *Жаботинська С.А.*, д.філол.н., проф.; *Кузьмінський А.І.*, член-кор. НАПН України, д.пед.н., проф.; *Кукурудза І.І.*, д.е.н., проф.; *Лизогуб В.С.*, д.б.н., проф.; *Ляшенко Ю.О.*, д.ф.-м.н., доц.; *Марченко О.В.*, д.філос.н., проф.; *Масненко В.В.*, д.і.н., проф.; *Мігус І.П.*, д.е.н., проф.; *Мінаєв Б.П.*, д.х.н., проф.; *Морозов А.Г.*, д.і.н., проф.; *Перехрест О.Г.*, д.і.н., проф.; *Поліщук В.Т.*, д.філол.н., проф.; *Савченко О.П.*, д.пед.н., проф.; *Селіванова О.О.*, д.філол.н., проф.; *Чабан А.Ю.*, д.і.н., проф.; *Штак В.П.*, д.пед.н., проф.

Редакційна колегія серії:

Гнезділова К.М., д.пед.н., доц. (відповідальний редактор напрямку "Методика навчання"); *Сердюк З.О.*, к.пед.н., доц. (відповідальний секретар напрямку "Методика навчання"); *Штак В.П.*, д.пед.н., проф. (відповідальний редактор напрямку "Управління освітою"); *Михальчук О.О.*, к.пед.н., доц. (відповідальний секретар напрямку "Управління освітою"); *Біда О.А.*, д.пед.н., проф. (відповідальний редактор напрямку "Теорія та історія педагогіки"); *Кучай Т.П.*, к.пед.н., доц. (відповідальний секретар напрямку "Теорія та історія педагогіки"); *Архипова С.П.*, к.пед.н., проф. (відповідальний редактор напрямку "Соціальна педагогіка"); *Майборода Г.Я.*, к.пед.н., доц. (відповідальний секретар напрямку "Соціальна педагогіка"); *Данилюк С.С.*, д.пед.н., проф. (відповідальний редактор напрямку "Професійна освіта"); *Лодатко Є.О.*, д.пед.н., проф. (відповідальний секретар напрямку "Професійна освіта"); *Акуленко І.А.*, д.пед.н., проф.; *Бурда М.І.*, д.пед.н., проф., академік НАПН України; *Вовк О.І.*, д.пед.н., доц.; *Грабовий А.К.*, к.пед.н., доц.; *Градовський А.В.*, д.пед.н., проф.; *Гриценко В.Г.*, к.пед.н., доц.; *Десятов Т.М.*, д.пед.н., проф.; *Дімітріна Каменова*, проф. (Болгарія); *Євтух М.Б.*, д.пед.н., проф., академік НАПН України; *Капська А.Й.*, д.пед.н., проф.; *Кондрашова Л.В.*, д.пед.н., проф.; *Король В.М.*, к.пед.н., проф.; *Крилова Т.В.*, д.пед.н., проф.; *Кузьмінський А.І.*, член-кор. НАПН України, д.пед.н., проф.; *Мельников О.І.*, д.пед.н., проф. (Білорусь); *Мілушев В.Б.*, доктор, проф. (Болгарія); *Ничкало Н.Г.*, д.пед.н., проф., академік НАПН України; *Остапенко Н.М.*, д.пед.н., проф.; *Савченко О.П.*, д.пед.н., проф.; *Семеріков С.О.*, д.пед.н., проф.; *Симоненко Т.В.*, д.пед.н., проф.

Адреса редакційної колегії:

18000, Черкаси, бульвар Шевченка, 81,
Черкаський національний університет ім. Б. Хмельницького,
кафедра педагогіки вищої школи і освітнього менеджменту. Тел. (0472) 33-10-96
web-сайт: <http://ped-ejournal.cdu.edu.ua>.
e-mail: lodatko@gmail.com

УДК 372

АЙВАЗЯН Едвард Ишханович,

доктор педагогических наук, доцент,
доцент Ереванского государственного университета,
главный специалист Национального института образования
МОН Республики Армения
e-mail: ayvazyan.51@mail.ru

ОПЫТ ПРИМЕНЕНИЯ АНАЛОГИИ В ОБУЧЕНИИ НЕКОТОРЫМ ОБОБЩЕНИЯМ ТЕОРЕМЫ ПИФАГОРА

Данная работа посвящена применению научного метода исследования – «анalogии» в преподавании математики. В ней также демонстрируется практический способ применения одного из методов сотрудничества в практике преподавания.

Ключевые слова. *методы научного исследования; аналогия; распознавание; сравнение; обобщение; индукция; дедукция; сотрудничество в обучении.*

Аналогия (греч. *analogia* – соответствие) – сходство нетождественных объектов в некоторых сторонах, качествах, отношениях. Умозаключение по аналогии – вывод о наличии определенных признаков на основании фиксации сходства, существующего в некоторых других признаках. Обычная схема умозаключения по аналогии такая.

Объект *B* обладает признаками *a, b, c, d, e*.

Объект *C* обладает признаками *b, c, d, e*.

Следовательно, объект *C*, вероятно, обладает признаком *a* [1, с. 13].

Аналогия играет важную роль при выдвижении гипотез, как средство уяснения проблемы и направления ее решения. Так, например, Х. Гюйгенс на основании аналогии свойств света и звука пришел к выводу о волновой природе света, а Дж.К. Максвелл распространил этот смелый вывод на характеристику электромагнитного поля и т.д. Тем не менее, считается, что рассматривая изолированно, аналогия не имеет большой доказательной силы не только потому, что вывод по аналогии всего лишь вероятен, но и потому, что степень подобной вероятности может быть небольшой в результате случайного сходства или фиксации несущественных признаков сравниваемых объектов [1, с. 14].

В целях существенного повышения вероятности вывода по аналогии в философии выдвигаются следующие требования: 1) аналогия должна основываться на существенных признаках и, по возможности, на большем числе сходных свойств сравниваемых объектов; 2) связь признака, относительно которого делается вывод, с обнаруженными в объектах общими признаками должна быть возможно более тесной; 3) аналогия не должна вести к заключению о сходстве объектов во всех признаках; 4) вывод по аналогии должен дополняться исследованием различий и доказательством того, что эти различия не могут служить основанием отказа от выводов по аналогии [2, с. 8].

В вышеупомянутой работе [2] отмечено, что аналогия как в математике, так и в ее преподавании, в основном выступает в сочетании с другими методами научного познания, какими являются сравнение, индукция и дедукция. Причем, в процессах мышления и обучения они действуют в тесной связи.

Однако умозаключения по аналогии существенным образом отличаются от умозаключений по индукции и дедукции. В этом смысле А.И. Уемов эти умозаключения разделяет на две группы.

Так, например, в одной из них классы предметов, к которым относятся посылки и заключение, совместимы. Более того, один из них является подклассом (подмножеством) другого. К подобному типу выводов относятся индукция и дедукция.

В другой группе, к которой относится аналогия, классы предметов, к которым относятся посылки и заключение, различны. Таким образом, «Аналогия – умозаключение, в котором заключение относится к другому предмету, чем тот, о котором говорится в посылке» [3, с. 19].

Аналогия может также играть определенную роль в процессе математической деятельности школьников, такой как эвристический метод обучения. Она может также

подсказать существование некоторого нового утверждения, который, однако, пока что является гипотезой и нуждается в утверждении – доказательстве. Аналогия также может подсказать способ доказательства, направление решения и т. д.

Известный методист математик В.В. Репьев отмечает, что роль аналогии в педагогическом процессе двояка: она или выступает как положительный эвристический фактор, или при легкомысленном использовании ведет ученика к ложным заключениям, которые не обосновываются, не проверяются, а применяются к решению задач и примеров [4, с. 69].

Следуя В.В. Репьеву и нашему опыту преподавания в средней школе, можем констатировать, что как положительный эвристический фактор аналогия может оказать помощь в следующих трех направлениях: а) она может навести учащихся на открытие нового для них предложения и помочь сформулировать его; б) она может дать указания о выборе метода (приема) доказательства предложения; г) она может оказать помощь в поиске путей решения задачи.

Теперь приведем пример применения аналогии из опыта преподавания школьной геометрии.

Один из последних уроков закрепления знаний и умений учащихся по теореме Пифагора, посвящая обобщению этой теоремы. Учащимся предлагаю на основе аналогии исследовать связь между площадями произвольных правильных многоугольников и кругов, а также площадей поверхности и объемов шаров, построенных на сторонах треугольника. Отметим, что стороны треугольника являются сторонами построенных на них правильных многоугольников, а для кругов и шаров – диаметрами.

Целесообразно применять метод сотруднического обучения – «прогулка по галерее». С этой целью учащихся класса необходимо заранее разделить на шесть разнородных групп. Первой группе предлагаю исследовать связь между площадями равносторонних треугольников, второй группе – равносторонних пятиугольников, третьей группе – равносторонних шестиугольников, четвертой – площадями кругов, пятой – площадями поверхности шаров, а шестой – объемов шаров, построенных вышеуказанным способом на сторонах прямоугольного треугольника.

Время выполнения заданий для каждой группы – 20 минут. В это время группы исследуют задания и после завершения работы итоги исследований записывают на специальных полотнах (например, на половинках бумаг формата A_1), а адвокат группы вешает этот плакат в удобном месте на стенах класса. Презентация итогов работ всех групп, как мы отметили, исполняется методом сотруднического обучения – «прогулка по галерее». С этой целью составляются новые «экспертные группы», которые по очереди подходят к ним в течении 3-х минут; один из представителей основной группы дает разъяснения остальным членам экспертной группы. Затем все группы протекают в одном и том же направлении, например, стоящая у первого полотна – группа скользит ко второй, стоящая у второго – к третьей и т.д. Таким образом, все учащиеся класса знакомятся с результатами шести групп.

Ниже представим основное содержание всех шести полотен.

Группа 1.

Предположим катеты прямоугольного треугольника равны a и b , а гипотенуза – c (рис. 1).

Площади построенных на них равносторонних треугольников обозначим соответственно S_1, S_2, S_3 .

Тогда

$$S_1 = \frac{a^2 \sqrt{3}}{4}, \quad S_2 = \frac{b^2 \sqrt{3}}{4}, \quad S_3 = \frac{c^2 \sqrt{3}}{4}.$$

Следовательно,

$$S_1 + S_2 = \frac{a^2 \sqrt{3}}{4} + \frac{b^2 \sqrt{3}}{4} = \frac{\sqrt{3}}{4} (a^2 + b^2) = \frac{\sqrt{3}}{4} c^2 = \frac{c^2 \sqrt{3}}{4} = S_3.$$

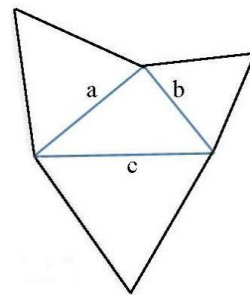

Рис. 1

Таким образом, сумма площадей равносторонних треугольников, построенных на катетах прямоугольного треугольника, равна площади равностороннего треугольника, построенного на гипотенузе треугольника.

Группа 2

Предположим, катеты прямоугольного треугольника равны a и b , а гипотенуза – c (рис. 2). Площади построенных на них равносторонних пятиугольников обозначим соответственно S_1, S_2, S_3 . Тогда

$$S_1 = \frac{5a^2}{4} \cdot \operatorname{tg}54^\circ, \quad S_2 = \frac{5b^2}{4} \cdot \operatorname{tg}54^\circ, \quad S_3 = \frac{5c^2}{4} \cdot \operatorname{tg}54^\circ.$$

Следовательно,

$$\begin{aligned} S_1 + S_2 &= \frac{5a^2}{4} \cdot \operatorname{tg}54^\circ + \frac{5b^2}{4} \cdot \operatorname{tg}54^\circ = \frac{5}{4} \cdot \operatorname{tg}54^\circ (a^2 + b^2) = \\ &= \frac{5}{4} \cdot \operatorname{tg}54^\circ \cdot c^2 = \frac{5c^2}{4} \cdot \operatorname{tg}54^\circ = S_3. \end{aligned}$$

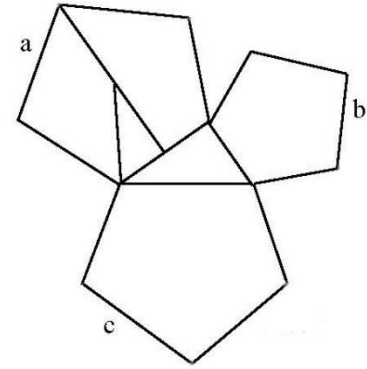

Рис. 2

Таким образом, сумма площадей равносторонних пятиугольников, построенных на катетах прямоугольного треугольника, равна площади равностороннего пятиугольника, построенного на гипотенузе треугольника.

Группа 3

Предположим катеты прямоугольного треугольника равны a и b , а гипотенуза – c (рис. 3). Площади построенных на них равносторонних шестиугольников обозначим соответственно S_1, S_2, S_3 . Тогда

$$S_1 = \frac{6a^2\sqrt{3}}{4}, \quad S_2 = \frac{6b^2\sqrt{3}}{4}, \quad S_3 = \frac{6c^2\sqrt{3}}{4}.$$

Значит, аналогично,

$$\begin{aligned} S_1 + S_2 &= \frac{6a^2\sqrt{3}}{4} + \frac{6b^2\sqrt{3}}{4} = \frac{6\sqrt{3}}{4} (a^2 + b^2) = \frac{6\sqrt{3}}{4} \cdot c^2 = \\ &= \frac{6c^2\sqrt{3}}{4} = S_3. \end{aligned}$$

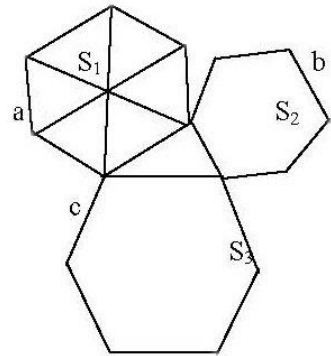

Рис. 3

Таким образом, сумма площадей равносторонних шестиугольников, построенных на катетах прямоугольного треугольника, равна площади равностороннего шестиугольника, построенного на гипотенузе треугольника.

Группа 4

Предположим катеты прямоугольного треугольника равны a и b , а гипотенуза – c (рис. 4). Приняв стороны треугольника a, b, c в качестве диаметров, построим на них круги (полукруги), площади этих кругов (полукругов) обозначим соответственно S_1, S_2, S_3 . Тогда

$$S_1 = \frac{\pi a^2}{4}, \quad S_2 = \frac{\pi b^2}{4}, \quad S_3 = \frac{\pi c^2}{4}.$$

Значит, аналогично,

$$S_1 + S_2 = \frac{\pi a^2}{4} + \frac{\pi b^2}{4} = \frac{\pi}{4} (a^2 + b^2) = \frac{\pi}{4} \cdot c^2 = \frac{\pi c^2}{4} = S_3.$$

Для полукругов имеем следующее:

$$S_1 + S_2 = \frac{\pi a^2}{8} + \frac{\pi b^2}{8} = \frac{\pi}{8} (a^2 + b^2) = \frac{\pi}{8} \cdot c^2 = \frac{\pi c^2}{8} = S_3.$$

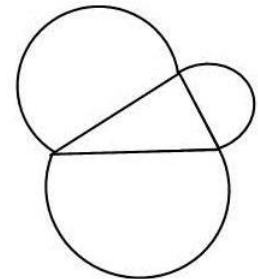

Рис. 4

Таким образом, сумма площадей кругов (полукругов), построенных на катетах прямоугольного треугольника, равна площади круга (полукруга), построенного на гипотенузе треугольника.

Группа 5

Предположим катеты прямоугольного треугольника равны a и b , а гипотенуза – c . Приняв стороны треугольника a , b , c в качестве диаметров, построим на них сферы (полусферы), площади поверхностей этих шаров (полушаров) обозначим соответственно S_1 , S_2 , S_3 . Тогда,

$$S_1 = 4\pi a^2, \quad S_2 = 4\pi b^3, \quad S_3 = 4\pi c^3 \text{ – для шаров и, соответственно,}$$

$$S_1 = \frac{4\pi a^2}{2} = 2\pi a^2, \quad S_2 = \frac{4\pi b^3}{2} = 2\pi b^3, \quad S_3 = \frac{4\pi c^3}{2} = 2\pi c^3 \text{ – для полушаров.}$$

Значит, аналогично,

$$S_1 + S_2 = 4\pi a^2 + 4\pi b^2 = 4\pi(a^2 + b^2) = 4\pi c^2 = S_3 \text{ – для шаров и}$$

$$S_1 + S_2 = 2\pi a^2 + 2\pi b^2 = 2\pi(a^2 + b^2) = 2\pi c^2 = S_3 \text{ – для полушаров.}$$

Таким образом, сумма площадей поверхностей шаров (полушаров), построенных на катетах, как на диаметрах прямоугольного треугольника, равна площади поверхности шара (полушара), построенного таким же образом на гипотенузе треугольника.

Группа 6

Предположим катеты, прямоугольного треугольника равны a и b , а гипотенуза – c . Приняв стороны треугольника a , b , c в качестве диаметров, построим на них шары (полушары), объемы этих шаров (полушаров) обозначим соответственно V_1 , V_2 , V_3 . Тогда

$$V_1 = \frac{4}{3}\pi\left(\frac{a}{2}\right)^3 = \frac{4\pi a^3}{24} = \frac{\pi a^3}{6}, \quad V_2 = \frac{4}{3}\pi\left(\frac{b}{2}\right)^3 = \frac{4\pi b^3}{24} = \frac{\pi b^3}{6},$$

$$V_3 = \frac{4}{3}\pi\left(\frac{c}{2}\right)^3 = \frac{4\pi c^3}{24} = \frac{\pi c^3}{6}.$$

Однако,

$$V_1 + V_2 = \frac{\pi a^3}{6} + \frac{\pi b^3}{6} = \frac{\pi}{6}(a^3 + b^3) \neq \frac{\pi}{6}a^3, \text{ поскольку } a^3 + b^3 \neq a^3.$$

Так, например, при $a=4$, $b=3$, $c=5$ имеет место $4^2 + 3^2 = 5^2$ (по теореме Пифагора), но $4^3 + 3^3 \neq 5^3$, поскольку $4^3 + 3^3 = 64 + 27 = 91 \neq 125 = 5^3$.

Таким образом, если стороны прямоугольного треугольника принять в качестве диаметров, то для построенных на них таким образом объемов шаров (полушаров) подобная теореме Пифагора аналогия дает неверный результат.

Таким образом, учащиеся всего класса приняли активное участие в групповых исследованиях и узнали, что

а) *сумма площадей правильных многоугольников, построенных на катетах прямоугольного треугольника, равна площади правильного многоугольника, построенного на гипотенузе треугольника;*

б) *сумма площадей кругов (полукругов), построенных на катетах прямоугольного треугольника, равна площади круга (полукруга), построенного на гипотенузе треугольника;*

в) *сумма площадей поверхностей шаров (полушаров), построенных на катетах, как на диаметрах, прямоугольного треугольника, равна площади поверхности шара (полушара), построенного таким образом на гипотенузе треугольника.*

Особенно важно специально подчеркнуть результат, полученный шестой группой, а именно, что *нельзя положительные результаты первых пяти групп по аналогии распространить на объемы шаров, построенных вышеуказанным способом на сторонах прямоугольного треугольника.*

Список использованной литературы

1. Философский словарь. – М. : Изд-во Политической литературы, 1981. – 445 с.
2. Айвазян Э.И. Аналогия в учебном процессе математики [на арм. языке] / Э.И. Айвазян // Математическое образование: Труды республиканской научной конференции, 23–24 октября, 2014. – С. 7–14.
3. Уемов А.И. Аналогия в практике научного исследования / А.И. Уемов. – М., 1970. – 264 с.
4. Репьев В.В. Общая методика преподавания математики / В.В. Репьев. – М., Учпедгиз, 1958. – 223 с.

References

1. Philosophical Dictionary. (1981). Moscow: Political Literature Publishing House. (in Russ.).
2. Ayvazyan, E.I. (2014). The analogy in the learning process of Mathematics [in Armenian language]. *Mathematical Education: Proceedings of the Republican Scientific Conference, 23-24 October, 7-14*. (in Arm.).
3. Uyomov, A.I. (1970). The analogy in the practice of scientific research. Moscow. (in Russ.).
4. Repev, V.V. (1958). Common methods of teaching mathematics. Moscow: Uchpedgiz. (in Russ.).

AYVAZYAN Edvard,

Doctor of Pedagogical Sciences, Associate Professor, Yerevan State University,
chief specialist of the National Institute of Education Ministry of Education of the Republic of Armenia
e-mail: ayvazyan.51@mail.ru

ANALOGY IN THE TEACHING PROCESS OF MATHEMATICS

Abstract. *The work deals with the usage and the teaching methodology of the scientific research “analogy” in Mathematics. The connection between stable mathematical mistakes and analogy, as well as the integral essence of analogy in the discipline “Natural Science” are revealed here.*

Key words: *methods of scientific research; analogy; recognition; comparison; synthesis; induction; deduction; cooperation in training.*

*Одержано редакцією 04.05.2016
Прийнято до публікації 18.05.2016*

УДК 37:001.891

БОНДАР Тамара Іванівна,

кандидат педагогічних наук, доцент, докторант кафедри педагогіки вищої школи і освітнього менеджменту,
Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького
e-mail: tamara_bondar@yahoo.net

ОСВІТНІЙ ПРОСТІР У НАУКОВОМУ ДОРОБКУ Н. В. КАСЯРУМ Й О. П. САВЧЕНКО

У статті сформульовано ключові особливості поняття «освітній простір», виокремлено проблеми організації вітчизняного освітнього простору та схарактеризовано вплив інтеграційних процесів на освітній простір України. До аналізу залучено наукові погляди кандидата педагогічних наук, доцента Н. В. Касярум і доктора педагогічних наук, професора О. П. Савченко.

Ключові слова: *освітній простір, якість освіти, інтеграція, педагог, неперервне навчання, гуманізм.*

Постановка проблеми. Процес оновлення сучасної вітчизняної системи освіти передбачає постійний пошук способів організації освітнього простору. Перед вищою школою постає таке завдання, як формування потреби особистості в знаннях і компетенціях, які б задовольняли потреби майбутнього суспільства. У контексті перетворень актуальним є звернення до досвіду науковців Н. В. Касярум й О. П. Савченко, які присвятили все життя педагогічній діяльності та піднесенню національної освіти на якісно новий рівень – освіти, ґрунтованої на ідеях гуманістичного розвитку. Досліджуючи феномен «простір», Н. В. Касярум зважає на значущість просторових характеристик буття для людини, оскільки в просторі відбувається особистісне й професійне життя людей, їхня праця, навчання;

простір витлумачений як умова та результат діяльності суб'єкта, її продукт; проблеми життєвого світу людини змушують переосмислити сучасну освітню парадигму, зосередитися на тих просторах, які є похідними суб'єкта діяльності – людини [1, с. 107]. З огляду на значущість названих характеристик простору актуальним є переосмислення похідних діяльності досвідчених фахівців у викладі доктора педагогічних наук, професора О. П. Савченко й кандидата педагогічних наук, доцента Н. В. Касярум.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вивчення феномену освітнього простору постає предметом численних наукових розвідок видатних філософів (Аристотель, П. Бурдье, Г. Лейбниць), соціологів (М. Вебер, Е. Дюркгейм, Т. Парсонс), психологів і педагогів, які розробляли проблеми формування тенденцій гуманізації та оновлення освітньої системи (Т. І. Левченко), психологічні проблеми становлення системи управління навчальними закладами (Л. Карамушка, Н. Коломінський), психолого-педагогічної експертизи педагогічних інновацій (Л. Даниленко, Ю. Швалб), компонентно-структурного аналізу феномену «освітній простір (А. Цимбалару). Вагомий внесок у вивчення поняття «освітній простір» і впливу процесів інтеграції на вітчизняний освітній простір зробили Н. В. Касярум й О. П. Савченко

Мета статті – на підставі аналізу наукового доробку Н. В. Касярум й О. П. Савченко виокремити ключові особливості поняття «освітній простір», окреслити проблеми організації вітчизняного освітнього простору, схарактеризувати вплив інтеграційних процесів на вітчизняний освітній простір.

Виклад основного матеріалу дослідження. У наукових розвідках Н. В. Касярум особливе місце посідає вивчення освітнього простору. У статті «Освітній простір як характеристика сучасної системи освіти» (2008 р.) зауважено, що сутнісна семантика терміна є невизначеною. Проте активізація вживання терміна в педагогіці вмотивована його особливими характеристиками: спрямованістю на зміни траєкторії руху – від свободи вибору особистості до зміни етапів освітнього процесу. Це положення перекликається з думкою А. Цимбалару про те, що поява поняття «освітній простір» у педагогічній науці зумовлена пошуком педагогічних методологій для оптимізації навчального процесу й забезпечення прогностичності результатів освітньої діяльності учнів на початку 90 років ХХ ст. У педагогічних працях цей термін ототожнений із поняттям «освітнє середовище» [2].

У зазначений період формувалася європейський простір вищої освіти (European Higher Education Area, або ЕНЕА). На думку Н. В. Касярум, термін «освітній простір» стосується не лише тієї частки системи освіти, яка надає освітні послуги після завершення загальноосвітньої школи, а й власне школи, навіть системи дошкільного виховання. Виокремлено рівні утвердження освітнього простору: державний, позиційний або регіональний, рівень освітніх послуг навчального закладу та особистісний рівень. Акцентовано на тому, що ефективність здобуття освіти учнем, студентом суттєвою мірою залежить від особистості провідника знань – учителя, викладача – та від зацікавленості педагогів у реальних навчальних досягненнях учнів [3].

Дослідження освітнього простору було продовжене в статті «Освітній простір: становлення поняття» (2013 р.). Для систематизації досліджень феномену «простір» Н. В. Касярум проаналізувала низку робіт видатних науковців Є. Бондаревської, П. Бурдье, Б. Верлена, В. Гінеціанського, Е. Дюркгейма, Б. Ельконіна, І. Канта, Р. Квеско, Е. Мещерякової, В. Серикова, П. Сорокіна, Дж. Тернера, І. Фрумїна, М. Хайдеггера, Т. Франчук, що вможливило виокремлення тенденцій наукових розвідок: аналіз педагогічних явищ у межах єдиного освітнього простору (ОП); вивчення окремих підпросторів: дидактичного, виховного, особистісного; аналіз окремих аспектів ОП (полікультурний освітній простір, культурно-освітній простір, освітній простір як специфічна комунікативна система). На цьому етапі дослідниця не говорить про невизначеність сутності поняття, а, навпаки, обґрунтовує утворення терміна «освітній простір» за аналогією до економічного й інформаційного простору. У праці зосереджено увагу на пришвидшенні інтеграційних процесів як основного чинника, що зумовлює тенденцію до позначення сутності процесів розвитку як формування певного простору. Освітній простір містить характеристику взаємодії суб'єктів суспільної діяльності (соціальних інститутів) у межах певних територій: освітньої установи, міста, регіону, країни, а також у межах групи країн, що мають спільні

історичні, культурні, освітні традиції (європейський освітній простір, освітній простір держав СНГ), і навіть у глобальному масштабі – світовий освітній простір. ОП відображає певні зміни в поглядах науковців стосовно проблеми впливу суспільства на умови розвитку особистості, взаємодії суспільства та особистості.

Н. В. Касярум зазначає, що під освітнім простором варто розуміти просторово-часове поле функціонування й розвитку системи освіти як відкритої та активної соціальної сфери, де діє ідеологія формування особистості з огляду на умови зовнішнього середовища (природно-кліматичні, демографічні, екологічні, соціально-економічні, політичні), потреби соціальних замовників (і власне особи), реалізовані освітні послуги установами освіти й організаціями, що володіють освітнім, виховним і розвивальним потенціалом. Освітній простір суспільства є формою соціальної єдності людей, що виникає внаслідок їхньої спільної освітньої діяльності. Цілі такої діяльності вмотивовані потребами суб'єктів освіти. Призначення освітнього простору полягає у створенні необхідних умов для передання в суспільстві досвіду від покоління до покоління, що забезпечують такі чинники, як належна інфраструктура, інформаційне забезпечення, соціальні умови.

Виокремлено сучасні тенденції розвитку світового освітнього простору: перехід від елітарної вищої освіти до високоякісної освіти для всіх; поглиблення міждержавної співпраці в освіті; збільшення в змісті освіти гуманітарного складника; поширення інновацій за збереження національних традицій країн; обмін студентами та викладачами. Важливим для осмислення є поняття особистісного освітнього простору, що слугує мірилом суспільного розвитку: «Сукупний освітній потенціал суспільства визначається за конкретними освітніми здобутками особистості» [4, с. 109].

Вивчаючи інтеграційні процеси та їхній вплив на формування освітнього простору України, О. П. Савченко звернула увагу на те, що інтеграція до європейського та світового освітнього простору зумовлює необхідність розв'язання низки складних проблем, зокрема підвищення якості освіти, налагодження моніторингу ефективності діяльності освітньої системи на національному рівні; децентралізації управління освітою через розширення державно-громадського партнерства в соціальній сфері; структурної перебудови освітньої системи для забезпечення безперервного характеру освіти; формування готовності вчителів і навчальних закладів до інноваційної діяльності; розвитку ринку освітніх послуг; розширення міжнародної співпраці. Дослідниця акцентує на тому, що організація спеціальних програм для іноземних студентів – це найпростіший рівень інтернаціоналізації. Вищий рівень інтеграції передбачає систематичне проведення спільних наукових досліджень і суспільну діяльність вищих навчальних закладів, характеризуючи потужність центру академічної освіти.

З'ясовано, що стимулом змін у вищій освіті є стрімке зростання потоку інформації, яке вимагає оновлення методів навчання й власне системи освіти. Постійна модернізація професійних знань можлива в разі неперервного, «пожиттєвого» навчання [5, с. 173]. Набуває актуальності проблема оновлення методів навчання в контексті безперервної освіти – навчання пошуку й аналізу необхідної інформації, навчання процесу отримання знань.

Ключову роль у підвищенні ефективності освітнього простору, на думку О. П. Савченко, відіграє формування вчителя-європейця, який може працювати в різних педагогічних системах, незалежно від рівня їхньої традиційності чи інноваційності. Важливість постаті педагога для забезпечення якості освіти як пріоритету в розвитку суспільства підтверджена в роботі «Компетентнісний підхід у сучасній вищій школі». У розвідці наголошено, що суспільство потребує «творчих вчителів, які вміють працювати з людьми, з колективом, глибоко розуміють і знають свою роль у суспільстві, вміють використовувати набуті знання, вміння та навички на практиці, тобто професійно компетентні» [6].

Питання якості освіти схарактеризоване крізь призму перспективи розвитку педагогічної освіти в Україні. Якість освіти набуває особливого сенсу, виконуючи функцію показника результативності глобальних інновацій. О. П. Савченко вважає, що поняття якості освіти охоплює ступінь задоволення особистістю результатами освіти, кількість можливих різномірних освітніх пропозицій у регіоні та країні, професіоналізм професорсько-

викладацького складу. Якість освіти передбачає не тільки змістову частину вищої освіти, але й її структурні та організаційні характеристики.

Пропагуючи гуманістичні цінності, О. П. Савченко доводить, що основні тенденції і принципи сучасного українського освітнього простору не суперечать моделі глобального освітнього простору. Навпаки, процес інтеграції сприяє оновленню вітчизняного освітнього простору завдяки посиленню гуманістичного потенціалу, розширенню можливостей засвоєння культурного досвіду людини. Н. Мирончук вважає за доцільне зробити покликання на дослідження О. П. Савченко, де схарактеризовано гуманістичний аспект вищої педагогічної освіти України [7, с. 180]. У процесі структурування та оновлення змісту педагогічного знання необхідно забезпечити особистісно-гуманітарну спрямованість дисциплін, які вивчають у вищій школі; системне бачення професійно-педагогічної діяльності; діагностику студентських досягнень в освітньому процесі та їхнього професійного становлення як майбутніх педагогів; формування активної позиції і творчого стилю діяльності студентів; розвиток інформаційної, рефлексивної, логічної та комунікативної культури [8, с. 222-223]. Водночас О. П. Савченко висловлює застереження щодо негативних явищ, породжених процесами інтеграції до єдиного європейського й світового освітнього простору. Перша проблема пов'язана з можливістю втрати національних традицій у прагненні забезпечити конкурентоспроможність ВНЗ. Друга проблема, на думку дослідниці, полягає в перетворенні університету в бізнес-установу, яка працює за законами ринку в прагненні «економізації», підмінюючи поняття ефективності [9, с. 175].

Нині навколо освіти, особливо вищої, групуються ключові питання глобалізації, тому створення ефективного освітнього простору в Україні повинно бути одним із важливих національних пріоритетів і повною мірою відображати напрями розвитку держави. Посутньою умовою інтеграції вищої школи України у світовий освітній простір має стати збереження національного досвіду, традицій, зміцнення й розвиток її беззаперечних переваг, до яких передусім належить науковість освіти, її фундаментальність та енциклопедичність. Необхідно знайти оптимальні варіанти послідовної інтеграції вищої школи України у світову систему вищої освіти, зберегти все цінне, що має українська вища школа, водночас провести, зважаючи на міжнародний досвід, запотребовані часом зміни, які дають змогу забезпечити перспективи розвитку України в новому столітті [10, с. 278].

Висновки. Аналіз праць Н. В. Касярум сприяє усвідомленню сутності поняття «освітній простір», виокремленню чинників, що зумовлюють формування просторів, визначенню рівнів функціонування освітнього простору та його характеристики, з'ясування тенденцій розвитку світового освітнього простору. Для ефективного інтеграції України у світовий освітній простір, згідно з думкою О. П. Савченко, необхідно досягти високої якості освіти, запровадити систематичний моніторинг якості освіти й навчальних досягнень учнів, студентів, децентралізувати управління освітою, формувати професійно компетентних педагогів, здатних долати нові виклики. Освітній простір суспільства є формою соціальної єдності людей, що виникає внаслідок спільної освітньої діяльності, тому цілком можливо провадити освітню діяльність на засадах гуманізму, людиноцентризму, рівності та справедливості. У такий спосіб можна створити міцне підґрунтя для розвитку успішних майбутніх поколінь.

Список використаної літератури

1. Касярум Н. В. Освітній простір: становлення поняття / Н. В. Касярум // Витоки педагогічної майстерності. – 2013. – Вип. 12. – С. 107-113.
2. Цимбалару А. Д. Компонентно-структурний аналіз поняття [Електронний ресурс] / А. Д. Цимбалару ; Ін-т педагогіки АПН України. – Режим доступу : http://www.rusnauka.com/20_PRNiT_2007/Pedagogica/23997.doc.htm
3. Касярум Н. В. Освітній простір як характеристика сучасної системи освіти [Електронний ресурс] / Н. В. Касярум // Педагогічна наука: історія, теорія, практика, тенденції розвитку. – 2008. – Вип. 1. – Режим доступу : http://intellect-invest.org.ua/ukr/pedagog_editions_e-magazine_pedagogical_science_arhiv_pn_n1_2008_st_2/.
4. Касярум Н. В. Освітній простір: становлення поняття / Н. В. Касярум // Витоки педагогічної майстерності. – 2013. – Вип. 12. – С. 107-113.

5. Савченко О. П. Теорія і практика розвитку вищої педагогічної освіти України в умовах інтеграційних процесів (кінець ХХ – початок ХХІ століття) : дис. ... д-ра пед. наук : спец. 13.00.01 «Загальна педагогіка та історія педагогіки» / О. П. Савченко ; Черкаський нац. ун-т ім. Б. Хмельницького. – Черкаси, 2013. – 500 с.
6. Савченко О. П. Компетентнісний підхід у сучасній вищій школі [Електронний ресурс] / О. П. Савченко // Педагогічна наука: історія, теорія, практика, тенденції розвитку : Е-журнал. – 2010. – Вип. 3. – С. 16-23. – Режим доступу : http://www.intellect-invest.org.ua/pedagog_editions_e-magazine_pedagogical_science_vypuski_n3_2010_st_16/.
7. Мирончук Н. М. Гуманізація навчання і виховання як стратегічний напрямок діяльності вищої школи / Н. М. Мирончук // Нові технології навчання : зб. наук. пр. – Вінниця-Київ, 2014. – Вип. 83. – С. 178–182.
8. Савченко О. П. Вища педагогічна освіта України: актуальність інтеграційних процесів / О. П. Савченко // Гуманізація навчально-виховного процесу : зб. наук. праць / [за заг. ред. проф. В. І. Сипченка]. – Слов'янськ : СДПУ, 2012. – Спецвип. 10. – С. 217-224.
9. Савченко О. П. Розвиток вищої освіти у зарубіжних країнах: концептуальні засади / О. П. Савченко // Наукова скарбниця Донеччини. – 2012. – № 3 (12). – С. 110–113.
10. Савченко О. П. Проблеми і перспективи міжнародної інтеграції вищої освіти [Електронний ресурс] / О. П. Савченко // Збірник наукових праць Уманського державного педагогічного ун-ту. – 2012. – Ч. 3. – С. 273-278. – Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/UJRN/znpudpu_2012_3_40.

References

1. Kasiarum, N. V. (2013). Education area: Reference term development. *The origins of pedagogical skills, 12,107-113* (in Ukr.)
2. Tsymbalary, A. D (2007). Components and structural analysis of the reference term «education area». Retrieved from http://www.rusnauka.com/20_PRNiT_2007/Pedagogica/23997.doc.htm (in Ukr.)
3. Kasiarum, N. V. (2008). Education area as a feature of the modern educational system. *Teaching science: history, theory, practice and trends, 1*. Retrieved from: http://intellect-invest.org.ua/ukr/pedagog_editions_e-magazine_pedagogical_science_arhiv_pn_n1_2008_st_2/
4. Kasiarum, N. V. (2013). Education area: Reference term development. *The origins of pedagogical skills, 12,107-113* (in Ukr.)
5. Savchenko, O. P. (2013). Theory and practice of the higher education development in Ukraine influenced by integration (the end of the 20th –the beginning of the 21st century) [manuscript], *Thesis for the Doctor of Science degree in Pedagogy 13.00.01* (in Ukr.)
6. Savchenko, O. P. (2010). Competency approach in modern universities. *Teaching science: history, theory, practice and trends, 3*. Retrieved from http://www.intellect-invest.org.ua/pedagog_editions_e-magazine_pedagogical_science_vypuski_n3_2010_st_16/ (in Ukr.)
7. Myronchuk, N. M. (2014). Humanistic approach to education as a university strategy. *New learning technologies, 83*. Vinnytsia –Kyiv (in Ukr.)
8. Savchenko, O. P. (2012). Higher pedagogical education in Ukraine: actuality of integration processes. In V. I. Sypchenko (Ed.). *Humanization of educational process, 10, 217–224* (in Ukr.)
9. Savchenko, O. P. (2012). Higher education development in foreign countries: conceptual framework *Naukova skarbnytsia Donechyny (Scientific treasury of Donetsk), 3(12), 110–113* (in Ukr.)
10. Savchenko, O. P. (2012). Problems and perspectives for the higher education intergration. *Proceedings of Uman State Pedagogical University, 3, 273-278*. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/znpudpu_2012_3_40 (in Ukr.)

BONDAR Tamara,

Ph.D. in Pedagogy, Assistant Professor, doctoral candidate,
Department of Higher Education Pedagogy and Education Management,
Bohdan Khmelnytsky Cherkasy National University
e-mail: tamara_bondar@yahoo.com

EDUCATION AREA AS STUDIED BY N. V. KASIARUM AND O. P. SAVCHENKO

Abstract. *Introduction. The national education system is constantly searching for efficient ways to organize its education area. In this context we refer to the experience of N. V. Kasiarum, Ph.D., Assistant Professor and O. P. Savchenko, Doctor of Sciences in Pedagogy, Professor, both highly qualified scholars who devoted their lives to teaching and raising national education to high quality standards, based on humanistic ideas.*

The purpose is to analyze N. V. Kasiarum's and O. P. Savchenko's works to highlight key features of the 'education area' concept and to identify how integration impacts education area in Ukraine.

Results. N. V. Kasiarum extensively researches the reference term 'education area'. In the article Education area as a feature of the modern system of education, (2008) she noted that the term semantics is still uncertain. However, the term is referred to its focus on changing trajectory as its main feature. This statement seems to be proved by A. Tsymbalar who argues that the 'education area' concept in pedagogy

appeared in search for teaching methodologies to optimize learning and ensure outcomes. In pedagogy the term 'education area' equals 'learning environment'.

N. V. Kasiarum claims that 'education area' refers to the system that comprises the nursery school through universities. Education area can be established at state, positional or regional level, institution and personal level. Integration is considered the main factor that forms certain areas. Education area is an open and vibrant social sector with its philosophy, mission, environment, social needs, and educational services. It's a social unity of people that strive for cooperation and are motivated by the education needs. The main goal of education area is to create the necessary conditions the transfer experience from generation to generation.

Studying integration and its impact on the education in Ukraine, O. P. Savchenko points out that integration into the European and world education area requires to overcome a number of challenges, including raising quality standards, introducing monitoring of educational system effectiveness at the national level; decentralization of education through the partnerships in the social sector; preparing teachers and schools for innovations; developing the education market; and expanding the international cooperation. The researcher emphasizes that the organization of special programs for international students is the easiest level of internationalization. The high level of integration involves systematic international research activities among public higher education institutions.

It was found out that a teacher is a key factor in improving education area. O. P. Savchenko argues that highly qualified teachers can work in different educational systems, regardless of their features. Teachers ensure quality education and regard it a priority in the development of any society. Today's society is in need for creative teachers who know how to work with students, who are well aware of their role in society, who are able to apply their knowledge and skills, who have professional competencies.

Conclusion. Thus, the 'education area' concept, factors that cause the formation of areas, their functioning and features were identified. It was proved that Ukraine needs to raise education quality to be integrated in the world education area.

Одержано редакцією 12.05.2016
Прийнято до публікації 28.05.2016

УДК 37.01

БОРИСОВ Вячеслав Вікторович

доктор педагогічних наук, професор
Донецький обласний інститут післядипломної педагогічної освіти
e-mail: borisov@ippo.dn.ua

БОРИСОВА Світлана Володимирівна

кандидат педагогічних наук, доцент
Донбаський державний педагогічний університет
e-mail: borisova@ippo.dn.ua

БОБИЛЕВА Яна В'ячеславівна

кандидат педагогічних наук, доцент
Донецький обласний інститут післядипломної педагогічної освіти
e-mail: bobyleva_yana@ippo.dn.ua

ПІДГОТОВКА УЧНІВ ДО ФОРМУВАННЯ ПЕРСОНАЛЬНОЇ ТРАЄКТОРІЇ НАВЧАННЯ В СИСТЕМІ СУЧАСНИХ ПОЛІКУЛЬТУРНИХ КОМУНІКАЦІЙ

Найбільш повно висвітлити проблему навчання учнів гармонічному входженню в інформаційний простір в системі сучасних полікультурних комунікацій можна шляхом сходження від абстрактного до конкретного. Викладено погляди на проблему навчання учнів гармонічному входженню в інформаційний простір в системі сучасних полікультурних комунікацій. Обґрунтовано доцільність педагогічної підтримки індивідуального входження в інформаційний простір на основі принципу введення особистості у самобутні культурні світи. Окреслено перспективи інтеграції медіаосвіти в систему роботи вчителя. Сучасне залучення учнів до набуття досвіду входження в інформаційний простір в системі сучасних полікультурних комунікацій зумовлює необхідність

подальшого дослідження питань, що пов'язані із освітнім потенціалом медіа технологій, розвитком лідерських якостей учнів, прагненням до творчої самореалізації в інформаційному просторі.

Ключові слова: діалог, інформаційний простір, медіаосвіта, полікультурні комунікації, учні.

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Інформаційне суспільство породжує кардинальні зміни в системі освіти, яка ставить перед собою завдання підготовки високоосвіченої та культурної особистості, здатної до полікультурних комунікацій. До переліку з 14 ти глобальних проблем, що стоять перед людством у XXI сторіччі, за версією Національної академії інженерної справи США, серед інших включено пункт про покращення методів персоналізації освіти [1].

Оновлення освітніх систем, адекватне змінам, передбачає збагачення існуючого змісту навчання й виховання, пошуку шляхів підвищення якості навчального процесу за перспективи зростання частки інтелектуального компоненту в освітньому полікультурному середовищі. Ми погоджуємось із науковцями в твердженні, що розвиток інтелектуального компоненту разом з такими освітніми тенденціями, як фундаменталізація, інформатизація, диференціація, інтеграція, глобалізація може бути одним з провідних принципів розвитку сучасної освіти, та, зокрема, освітнього середовища [2].

«Сучасний світ неможливий поза межами інформації. Розширення технічних можливостей обміну інформацією гранично інтенсифікувало процеси взаємодії людини з навколишнім світом, що є полікультурним і вільним в інформаційному просторі» [3, с. 5].

У Педагогічній Конституції Європи зазначається, що «найважливіша компетентність педагога XXI століття – забезпечити навчальне середовище, яке сприяє благополуччю кожної дитини і формує її багатий духовний світ» [4, с. 6].

Результати соціологічного дослідження, що було проведене у 2010 році в Україні в межах міжнародного дослідницького проекту «Здоров'я і поведінкові орієнтації учнівської молоді (HBSC), свідчать, що 62-76% опитаних учнів і студентів у віці від 11 до 17 років щоденно проводять перед телевізором або за комп'ютером в середньому від 2 до 4 годин, а у вихідні дні – до 7 годин. Вплинути сьогодні на те, щоб діти припинили дивитися телевізор, працювати за комп'ютером або спілкуватися в мережі Інтернет, ми не можемо, але зробити так, щоб це стало корисним для особистості, ми зобов'язані.

У 2010 році Президія Національної академії педагогічних наук України прийняла Концепцію впровадження медіаосвіти в Україні, яка є важливою складовою модернізації української освіти [5]. Концепція ґрунтується на розробленій в Інституті соціальної і політичної психології Національної академії педагогічних наук України вітчизняної моделі медіаосвіти. Як зазначено в концепції, вона враховує необхідність підготовки дитини до ефективної взаємодії з інформаційним середовищем на всіх етапах – від отримання виклику існуючому рівню знань до створення інновацій і використання отриманих результатів. Основу української моделі медіаосвіти складає соціально-психологічний підхід, в межах якого медіа культура розглядається як продукт і водночас умова взаємодії суб'єктів інформаційного простору. Модель, за задумом, розробників, передбачає поєднання захисної, естетичної, критичної і творчої моделей медіаосвіти.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, у яких започатковано розв'язання проблеми і на які спирається автор, виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття. Сучасні дослідження, які присвячені проблемі персоналізації освіти, зорієнтовано на прогнози, як різноманітні фактори впливають на підлітка і як взаємодія цих факторів обумовлює його подальший розвиток. Дослідження психологічних і соціальних аспектів поведінки підлітків дуже важливе, з огляду на виявлення тих труднощів, з якими стикається підліток в сучасному просторі освіти. Саме підготовка учнів до формування персональної траєкторії освіти в системі сучасних полікультурних комунікацій здатна забезпечити формування особистості, яка є адаптивною і корисною для суспільства.

Аналіз і узагальнення наукового досвіду широкого кола вчених за такими основними напрямками, як розв'язання психолого-педагогічних проблем розвитку особистості (Б. Ананьєв, В. Андрущенко, І. Бех, М. Вашуленко, І. Зязюн, В. Кремень, В. Рибалко та ін.);

обґрунтування принципу введення у самотутні культурні світи (В. Борисов, В. Лісовий та ін..) свідчить про те, що результати досліджень уможливають розроблення сучасних положень і умов, що містять мету, завдання, зміст, організаційні форми, технологічне забезпечення підготовки учнів до входження в інформаційний простір в системі сучасних полікультурних комунікацій.

Наукове обґрунтування основних питань готовності до професійної педагогічної діяльності в умовах інформаційного суспільства дозволяє виокремити поняття «інформаційний простір», «полікультурна комунікація», пов'язані з необхідністю забезпечити підготовку вчителів до організації діяльності учнів, що забезпечить ефективне їх входження в інформаційний простір в системі сучасних полікультурних комунікацій (В. Борисов, С. Борисова, В. Биков, Б. Гершунський, М. Жалдак, Н. Морзе та ін..). Як зазначає С. Борисова особливого значення у структурі фахової підготовки майбутнього вчителя набуває формування художньо-естетичної культури особистості в процесі вивчення видів декоративно-ужиткового мистецтва [6].

Соціокультурна ситуація в сфері освіти впливає на появу інновацій в суспільстві, активність підготовки особистості до умов ринку праці, набуття навичок міжкультурних і полікультурних комунікацій, медіаосвітніх навичок.

В сучасному освітньому середовищі розпочався процес широкого використання медіатехнологій. Експериментальні дослідження свідчать про те, що підлітки з інтересом на уроках і на додаткових заняттях опановують прийоми та засоби роботи з матеріалами мас-медіа. Все це сприяє розвитку загальної комунікативної культури як сукупності норм, знань, цінностей і значень, розвитку критичного мислення.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Нас цікавить проблема підготовки учнів до взаємодії і отриманню позитивних результатів від навчальної діяльності.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Найбільш повно висвітлити проблему навчання учнів гармонічному входженню в інформаційний простір в системі сучасних полікультурних комунікацій можна шляхом сходження від абстрактного до конкретного. Аналіз наукових праць В. Бадер, М. Вашуленка, О. Ябурової дозволяють визначити чотири групи правил, що складають комунікативну культуру: правила комунікативного етикету, узгодження комунікативної взаємодії із культурними світами, самопрезентації. Аналіз досліджень інших учених дозволив виокремити декілька умов формування персональної траєкторії навчання: соціалізація учнів і долучення їх до соціальних цінностей, реалізація принципу введення у самотутні культурні світи, полілогічність навчального співробітництва, право на помилку. Позитивність занять визначається переходом з системи навчальних дій у творчу діяльність. Створюються умови для розвитку уявлення, творчих здібностей, тому важливим стає ще і рефлексія діяльності, що забезпечує подальший розвиток особистості в інноваційному і традиційному інформаційному середовищі.

Ми погоджуємось із позицією Г. Калмикова, В. Рибалки, які зазначають, що соціалізація дорослих це в першу чергу зміна їх зовнішньої поведінки, в той час як дитяча соціалізація корегує базові ціннісні орієнтації. Дорослі можуть оцінювати норми, а діти тільки засвоювати їх. Соціалізація дорослих часто передбачає розуміння того, що між чорним і білим існує безліч відтінків. Соціалізація дорослих спрямована на те, щоб допомогти людині опанувати певні навички. Соціалізація дітей формує переважно мотивацію їх поведінки.

Школа не може залишатися поза інформаційним простором в системі сучасних полікультурних комунікацій. Медіа середовище стає частиною життя підлітків. Медіасередовище в системі сучасних полікультурних і етнокультурних комунікацій характеризується значними потенційними можливостями, багатофункціональністю та інтерактивністю.

Інформаційна насиченість масмедіа зробили їх одним з основних джерел інформації сучасного підлітка. Пріоритетним виховним завданням постає розвиток медіакультури підлітка, яка є показником рівня розвитку особистості, здатної до сприйняття різних медіа текстів, так і до опанування різних засобів комунікацій за допомогою технічних засобів.

Входження сучасних школярів у культуру XXI століття відбувається за умов надзвичайно насиченого інформаційного простору в системі сучасних полікультурних комунікацій. Змінюється сприйняття підлітка, він живе у світі технологічних символів і знаків, в світі медіа культури. Для того, щоб спілкуватися з підлітком однією мовою, учитель повинен бути готовий до впровадження інновацій і здатним використовувати сучасні методики, нові освітні та інформаційні технології.

Однією з таких методик сьогодні є інтеграція медіаосвіти в ситему роботи вчителя. Навчити підлітка, який потрапляє до «медіасередовища», орієнтуватися в ньому, набувати навички «читання», обробки і аналізу інформації, отриманої з різноманітних джерел, критично ставитися до змісту інформації є одним із актуальних завдань сучасної школи.

Сьогодні багато учителів, батьків, науковців замислюються над тим, яким чином може учень увійти в інформаційний простір для комунікацій, спілкування, висвітлення власних поглядів, збереження в спілкуванні основ культури.

Значення методу проектів в освіті постійно обговорюється, досліджується тематика організації проектної діяльності. Більшість дослідників визнають ефективність методу проектів.

А. Хуторської, зазначає, що «Метод проектів припускає використання різноманітних методів, а також комплексне інтегроване використання знань, умінь з різних галузей науки, техніки, мистецтва» [7, с. 224]. Можливість займатися проектною діяльністю дотичною до різних сфер знань людства пов'язується з розширенням результатів проектної роботи в нових формах- Інтернет середовища, телекомунікацій, комп'ютерних презентацій, тому опанування науковими основами і спектром виявлення новизни, як фактора значущості наповнює сенсом роботу учнів. І це вже сприяє реалізації Концепції впровадження медіаосвіти в Україні.

В сфері педагогіки залишається конкуренція між поняттями: «проектна робота», «проектна діяльність», «дослідницька діяльність», «дослідницька робота». При зверненні до цієї маловивченої сфери учнівської діяльності необхідно точно собі уявляти, що в наслідок проектної діяльності розвивається мислення, створюється творчий продукт, при проведенні певного виду дослідницької роботи учні отримують об'єктивно та суб'єктивно нову наукову інформацію, результати. При плануванні і створенні, як проектних, так і дослідницьких робіт, актуальним є точне формулювання тематики, правильне проведення робіт, а далі графічне і текстове оформлення отриманих результатів.

Найбільшій практичній реалізації досягають ті роботи, які з самого початку створювалися в інформаційно правильно організованому освітньому середовищі, як частині творчого наукового інформаційного простору. Це все впливає на точність формулювання наукового апарату в учнівських проектах і дослідженнях. Кінцевий результат можна розглядати з позиції створеної візуалізованої інформації про проект або дослідження, поданні результатів з використанням основ шрифтової і графічної культури, використанні закономірностей візуального сприйняття продукту в середовищі. Без цієї підготовчої роботи не можна створити передумов до публічного обговорення, показу або використання отриманих матеріалів в освітньому, інформаційному, соціокультурному середовищі.

Педагогічні спостереження свідчать, що поняття «контент» виникає у свідомості учнів тільки в тому випадку, коли вони подають відчуту актуальність і практичну значущість виконаної роботи.

Якщо розглядати цю ситуацію, то стає зрозуміло, що в педагогіці XXI століття пов'язані різні види культури- шрифтова, візуальна, проектна, графічна, етнічна, національна, спілкування, комунікаційна. І це, на жаль, велика сучасна проблема з пошуку прийомів побудови діалогу в соціальних мережах, що входить у переконання учасників спілкування, їх поведінку, побудову взаємовідносин в освіті та майбутній кар'єрі. Отже підготовку учнів до формування персональної траєкторії навчання доцільно розглядати як своєчасну і обов'язкову педагогічно підтримувану частину формування у школярів потреби в створенні продукту, на який є соціальний попит. Включення створеного педагогом із своїми учнями (учнем) освітнього творчого продукту в контент діалогу показує компетентність школярів в момент вибору теми, формулюванні задуму, визначенні структури проекту, дослідження, демонструє інноватику педагогічної технології, і нарешті розкриває різноманітність умов для презентації творчих робіт. Зазначимо, що презентація у вигляді

постеру, комп'ютерної презентації, аудіо-, відео-, медіа проектів зберігає візуальний досвід цілісного сприйняття продукту, а показ продукту впродовж телемосту як інформаційного приводу для роботи в режимі on-lain визначає наступне:

- 1) організацію простору для діалогу, спілкування по скайпу, чатах;
- 2) підготовку до комунікативного процесу (сприйняття зображення на екрані монітора, стабільність зображення, збереження візуального контакту в певний проміжок часу);
- 3) взаємодія в умовах сцени;
- 4) збереження соціокультурних цінностей як частини взаємодії;
- 5) спонукання учнів до рефлексії.

Доцільно зважувати і на те, що педагогічний вплив на учнів здійснюється при організації художніх вступів до проектів чи дослідницької роботи в освітньому закладі – виставки творчих робіт, перегляд, обговорення процесу учнівського дослідження, підготовка до участі в конкурсах, виставах.

Але необхідно визначити самостійність лінії на підготовку до створення інформаційного повідомлення, пошуку інформаційного приводу, який найкращим чином буде побудований як результат проектної, мистецької діяльності і безумовно зустрічається частіше, ніж дослідження.

Отже, індивідуальне входження в інформаційний простір в системі сучасних етнокультурних комунікацій, на наш погляд, повинно мати педагогічну підтримку. Тоді учні зможуть подати власний інформаційний привід у формах презентації проектних робіт, але саме цінне-самопрезентації. Наприклад, підготовка учнів до участі у телеконференції може бути визначена комунікаціями, що містять показ ними продуктів творчо-проектної діяльності, що необхідно для підвищення культури спілкування в Інтернет просторі, а також сприяє діалогічному спілкуванню під час співбесіди.

Контент як нове поняття в інформаційному світі, пов'язане з описом, визначенням змісту інформаційного потоку, повідомлення, факту, події, глибини подання матеріалу, є необхідною психолого-педагогічною категорією, яка дає можливість стисло пояснити, що входить у зміст конкретного питання. В інформаційному середовищі контент можна розглядати як частину, що підлягає візуалізації, текстовому поданні, в тій мірі, що узагальнено усвідомлюється учнями на інтуїтивному рівні, сприймається як художнє явище, а отже спонукаючи до висловлювання власної позиції, творчості, інтерпретації.

Для того, щоб допомогти учню вести цивілізований діалог, необхідно його навчити переказувати, ретранслювати знання і здійснювати діалог з використанням наукових знань, підтвердженням ідеї отриманими результатами. Безумовно, багато методичних розробок з побудови діалогічного спілкування ґрунтуються на тому, щоб виділити час на практичну підготовку, і, разом з цим, розкрити сутність діалогу. Отже, підґрунтям побудови майбутнього діалогу повинно стати конкретне заняття, розробка наукового обґрунтування розкриття обраної теми. Це дає можливість розглядати майбутній діалог з позиції предмету обговорення наукової теми.

Проектна діяльність, яка реалізується в освітніх закладах, як ефективна технологія, що визнана педагогічною спільнотою, поступово переходить у сферу успішної поведінки учнів, забезпечення накопичення досвіду презентації учнівських проектів і результатів досліджень.

До практики безпосереднього керівництва учнівськими дослідженнями і проектами, як сучасної форми презентації особистості учня, його індивідуальної активності необхідно підходити із врахуванням:

- 1) технологій подання матеріалу в інформаційному просторі з дотриманням принципу введення у самобутні культурні світи;
- 2) діагностики творчої активності учнів;
- 3) підготовки школярів до публічної презентації роботи.

Частота елементарних поривів школярів до творчості повинна бути регульованим фактором подання результатів художньо-проектної роботи в інформаційному просторі. Якщо застосувати випереджаючу побудову діалогів про задумку роботи, її спрямованості, специфіку, тоді більш чітко вдасться визначити, що ж це – проект чи дослідження.

Обговорення початкових етапів роботи свідчить про готовність в сфері технологій презентації результатів проведеної роботи, що створюється у вигляді текстів, зображень в межах портерної площини або у вигляді комп'ютерної графіки, комп'ютерних презентацій, звукового оформлення, створення предметного оформлення-макетів, виробів, мультимедійного супроводу.

Проектна діяльність зазвичай містить художній аспект, пов'язаний із фантазією, уявленнями, усвідомленням і оформленням отриманих результатів.

Висновки з дослідження і перспективи подальших розвідок у цьому напрямі. Проектний метод для педагогіки ХХІ століття значною мірою виявився пов'язаним з підготовкою матеріалів, їх систематизацією у вигляді навчальних творчих проектів, які дозволяють залучити учнів до дослідницької діяльності різного рівня складності. Недостатній досвід самостійного виконання проектів і досліджень у вчителя і його учнів спричиняє ситуацію, коли вони не можуть визначитися із видом роботи, яку виконують. Виникає питання про те, що ж вони виконують –проект чи дослідження? Відповідь на це питання знаходиться у площині визначення змісту навчання і визначенні персональної траєкторії навчання учнів в системі сучасних полікультурних комунікацій. З самого початку вчителю і учням доцільно орієнтуватися на проведення дослідження, прагнути до отримання нового наукового результату, також продукту, проекту, що передбачає створення чогось нового, оригінального, що може стати необхідним досвідом пізнавально-продуктивної діяльності. Сучасне залучення учнів до набуття досвіду формування персональної траєкторії навчання зумовлює необхідність подальшого дослідження питань, що пов'язані із розвитком лідерських якостей учнів, прагненням до творчої самореалізації в інформаційному просторі. З огляду на різноманітність індивідуальних переваг, а також складність людського мозку, дослідницькі методи навчання, які оптимізують навчання є одним з основних завдань для розробників методичного забезпечення в майбутньому.

Список використаної літератури

1. Grand Challenges: Advance personalized learning // Режим доступу: <http://www.engineeringchallenges.org/cms/8996/9127.aspx>
2. Борисов В. Полікультурне освітнє середовище як об'єкт соціально-педагогічного дослідження [Електронний ресурс] / В. Борисов, А. Гризоголова // Національна бібліотека України ім. В. Вернадського. – Режим доступу: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/gnvp/2011_58_3/25.pdf.
3. Шляхи формування соціокультурної компетентності майбутніх учителів: колективна монографія / за наук. ред. проф. Бадер В.І. – Київ : Вид-во НПУ імені М.П. Драгоманова, 2014. – 310с.
4. Педагогічна Конституція Європи [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.arpue.org/index.php/uk/chasopys-yevropeiski-pedahohichni-studii/pedahohichnokonstytutsiia-yevropy>.
5. Концепція впровадження медіаосвіти в Україні / Проект. Схвалено постановою Президії Національної академії педагогічних наук України 20 травня 2010 року, протокол № 1–7/6–150.
6. Борисова С.В. Варіативна модель формування художньо-естетичної культури майбутнього вчителя технологій в процесі вивчення видів декоративно-ужиткового мистецтва / С.В. Борисова // Гуманізація навчально-виховного процесу: зб. наук. праць. Випуск LXIII. – Слов'янськ: ДДПУ, 2013. – С. 27–33.
7. Хуторской А.В. Дальтон-план Елены Паркхерст и другие зарубежные системы обучения / Народное образование. – 2012. – №8. – С. 220–229.

References

1. Grand Challenges: Advance personalized learning. Retrieved 28/04/2016, from <http://www.engineeringchallenges.org/cms/8996/9127.aspx>
2. Borisov, V., Hryzohlazova, A. *Multicultural educational environment as an object of social and pedagogical research*. Retrieved 07/05/2016, from http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/gnvp/2011_58_3/25.pdf.
3. Ways of forming sociocultural competence of future teachers (2014). Collective monograph. In Bader, V.I. (Ed.). Kyiv: P Publishing M.P. Dragomanov National Pedagogical University. (in Ukr.)
4. *Teaching European Constitution*. Retrieved 03/04/2016, from <http://www.arpue.org/index.php/uk/chasopys-yevropeiski-pedahohichni-studii/pedahohichnokonstytutsiia-yevropy>.
5. *The concept of the introduction of media education in Ukraine* (2010). Project. Approved by Decree of the Presidium of the National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine, May 20, 2010, protokol № 1–7/6–150.
6. Borisova, S.V. (2013). Variable model of artistic and aesthetic culture of the future teacher of technology in the study of types of arts and crafts. *Humanization of the educational process: scientific research journal. Donbass State Pedagogical University. Issue LXIII*, 27–33. (in Ukr.).
7. Khutorskoy AV (2012). Dalton Plan Helen Parkhurst and other foreign education system. *Folk Education*, 8, 220–229. (in Russ.).

BORYSOV Viacheslav,

doctor of pedagogical sciences, professor, Donetsk Regional Institute Postgraduate Education
e-mail: borisov@ippo.dn.ua

BORYSOVA Svitlana,

PhD, Associate Professor, Donbass State Pedagogical University
e-mail: borisova@ippo.dn.ua

BOBYLEVA Yana,

PhD, Associate Professor, Donetsk Regional Institute Postgraduate Education
e-mail: bobyleva_yana@ippo.dn.ua

PREPARING STUDENTS FOR THE FORMATION OF THE PERSONAL TRAJECTORY OF EDUCATION IN MULTICULTURAL SYSTEM OF COMMUNICATIONS

***Abstract.** One of the priority tasks of education is the development of media culture teenager one is an indicator of the level of development of the personality, the ability to perceive various media texts s establish communications. Most fully disclose the problem of training students harmonious integration into the information space in the modern communications appropriate, using the method of ascent from the abstract to the concrete. The views expressed on the problem of pupils learning harmonious integration into the information system modern multicultural communications. Expediency pedagogical support individual entering the information space on the basis of the introduction of our unique cultural worlds. Individual entry in the original cultural worlds must be accompanied by educational support at different levels of communication. Content as a new concept in the world of information related to the description, the definition of the content of the information flow, messages, facts, events, depth of presentation is a necessary psychological and pedagogical category, which gives an opportunity to briefly explain what is included in the content of a particular issue. The informational content environment can be seen as part of that is being rendered, which is generally recognized students intuitively perceived as an artistic phenomenon, and therefore encouraging to the statement of his own position, creativity, interpretation. Dialogue can be built on the basis of culture and communication formed multicultural competence. Preparing pupils to be seen as to offer pupils the need to create a socially significant product. Enabling the creation of teacher and pupils in the content of the product of dialogue shows the student's competence at the time of choosing the topic, determining the structure of the project research. In order to help the pupils to conduct a civilized dialog not necessary to teach him knowledge to carry out dialog using scientific knowledge. The prospect of integration of media education in teacher robots. Information space today provides new conditions for the realization of the individual program of personal development in a multicultural world. Modern attracting students to gain experience of forming personal trajectory study necessitates further study of issues related to the development of leadership qualities of students, the desire for creative self-realization in the information space.*

***Key words:** dialogue, information space, media education, multicultural communication students.*

Одержано редакцією 07.05.2016
Прийнято до публікації 14.05.2016

УДК 378.1:796

ВИННИК Наталія Миколаївна,

аспірант кафедри дошкільної освіти Черкаського
національного університету імені Богдана Хмельницького
e-mail: wwd05021973@ukr.net

**МОДЕЛЬ ПРОЦЕСУ ФОРМУВАННЯ ГОТОВНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ
ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ ДО ОРГАНІЗАЦІЇ СПОРТИВНО-ОЗДОРОВЧОЇ
ДІЯЛЬНОСТІ У СЕРЕДНІХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ**

У статті представлено модель процесу формування готовності майбутніх учителів фізичного виховання до організації спортивно-оздоровчої діяльності у середніх навчальних закладах яка базується на принципах цілісності, інтегративності та постійності. Метою статті виступає презентація «моделі», зокрема особливостей її впровадження у навчальний процес майбутніх

учителів фізичного виховання. Таким чином, результатом реалізації моделі у навчальний процес є сформована готовність студентів фізичного виховання до організації спортивно-оздоровчої діяльності у середніх навчальних закладах.

Ключові слова: спортивно-оздоровча діяльність, фізичне виховання, концептуальна основа, організаційно-педагогічні умови, навчально-методичне забезпечення, компоненти, компетентнісний, особистісний, діяльнісний підхід.

Постановка проблеми. Аналіз стану теоретичного та практичного аспектів окресленої проблеми засвідчив необхідність формування готовності майбутніх учителів фізичного виховання до організації спортивно-оздоровчої діяльності у середніх навчальних закладах. Гіпотезою дослідження виступає твердження, що готовність майбутніх учителів фізичного виховання до організації спортивно-оздоровчої діяльності буде ефективною за умови відповідності розробленим й обґрунтованим теоретичним і практичним засадам, які враховують тенденції вітчизняного й зарубіжного досвіду професійної підготовки майбутніх учителів фізичного виховання.

Процес моделювання використовують у різних галузях науки, зокрема й у педагогіці. Філософський словник дає таке визначення слову «модель» (лат. *modulus* – міра, зразок) – «об'єкт-замісник, який у певних умовах може замінювати об'єкт-оригінал, відтворюючи властивості й характеристики оригіналу. Відтворення відбувається як у наочній (макет, пристрій, зразок), так і в знаковій формах (графік, схема, програма, теорія)» [1, с. 54]. У словнику поняття модель подане як : «спрощений уявний чи знаковий образ об'єкта або системи об'єктів, використовуваний як їхній «заступник» і засіб операції». Процес створення нами моделі передбачав такі етапи: вивчення досвіду пов'язаного з досліджуванним явищем, аналіз та узагальнення отриманого досвіду, формулювання гіпотези та складання програми дослідження, організація практичної діяльності відповідно до розробленої програми, внесення корективів згідно із практичним досвідом, уточнення гіпотези дослідження; створення остаточного зразку процесу, який втілюється у життя. Моделювання передбачає попередні знання про об'єкт та практичну перевірку отриманих знань, воно має мету і не є формою матеріалізації відносини, що надає йому евристичний характер.

У науковій літературі визначають наступні особливості моделювання як: знаковість, наочність і штучність; єдність знаковості і образності; оперативність – дає організацію пізнавальних дій та їх осмисленість. На думку В. Давидова, евристичність моделей виражається у можливості відкрити сутність досліджуваного явища. Таким чином, є загальні вимоги до моделей, що передбачають: адекватність, повноту, гнучкість, трудомісткість. Для моделі формування готовності майбутніх учителів фізичного виховання до організації спортивно-оздоровчої діяльності у середніх навчальних закладах характерні такі ознаки: цілісність, структурованість, ієрархічність, інтегрованість. Кожній частині моделі притаманна певну структуру, що передбачає наявність зв'язків між елементами та розподіл їх за ієрархією.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Модель готовності майбутніх учителів фізичного виховання до організації спортивно-оздоровчої діяльності у середніх навчальних закладах базована на принципах теорії системності та дослідженнях проблем вищої школи О. Біди [2], М. Євтуха [3], О. Пометун [1], М. Заброцького [4] та ін. Системний підхід до аналізу освітніх явищ і процесів передбачає: динамічність, цілеспрямованість, багатофункційність, самокерованість, самовдосконалення тощо Педагогічній системі властива динаміка процесів, боротьба та взаємодія різноспрямованих її елементів, де неможлива повна стабілізація адже система вимагає постійних змін.

Метою статті є презентація моделі процесу формування готовності майбутніх учителів фізичного виховання до організації спортивно-оздоровчої діяльності у середніх навчальних закладах

Виклад основного матеріалу дослідження. Ефективність модельованого процесу залежить від педагогічних впливів які є комплексними та базуються багатьох факторах які будуть представлені в моделі (рис. 1) базується на принципах цілісності, інтегративності, постійності. Розроблена нами модель включає в себе такі компоненти: мета, принципи, концептуальна основа, компоненти готовності майбутніх учителів фізичного виховання до

організації спортивно-оздоровчої діяльності у середніх навчальних закладах, організаційно-педагогічні умови, методичне забезпечення, методи та форми роботи, кінцевий результат, що розкриває внутрішню сутність готовності майбутніх учителів фізичного виховання до організації спортивно-оздоровчої діяльності у середніх навчальних закладах.

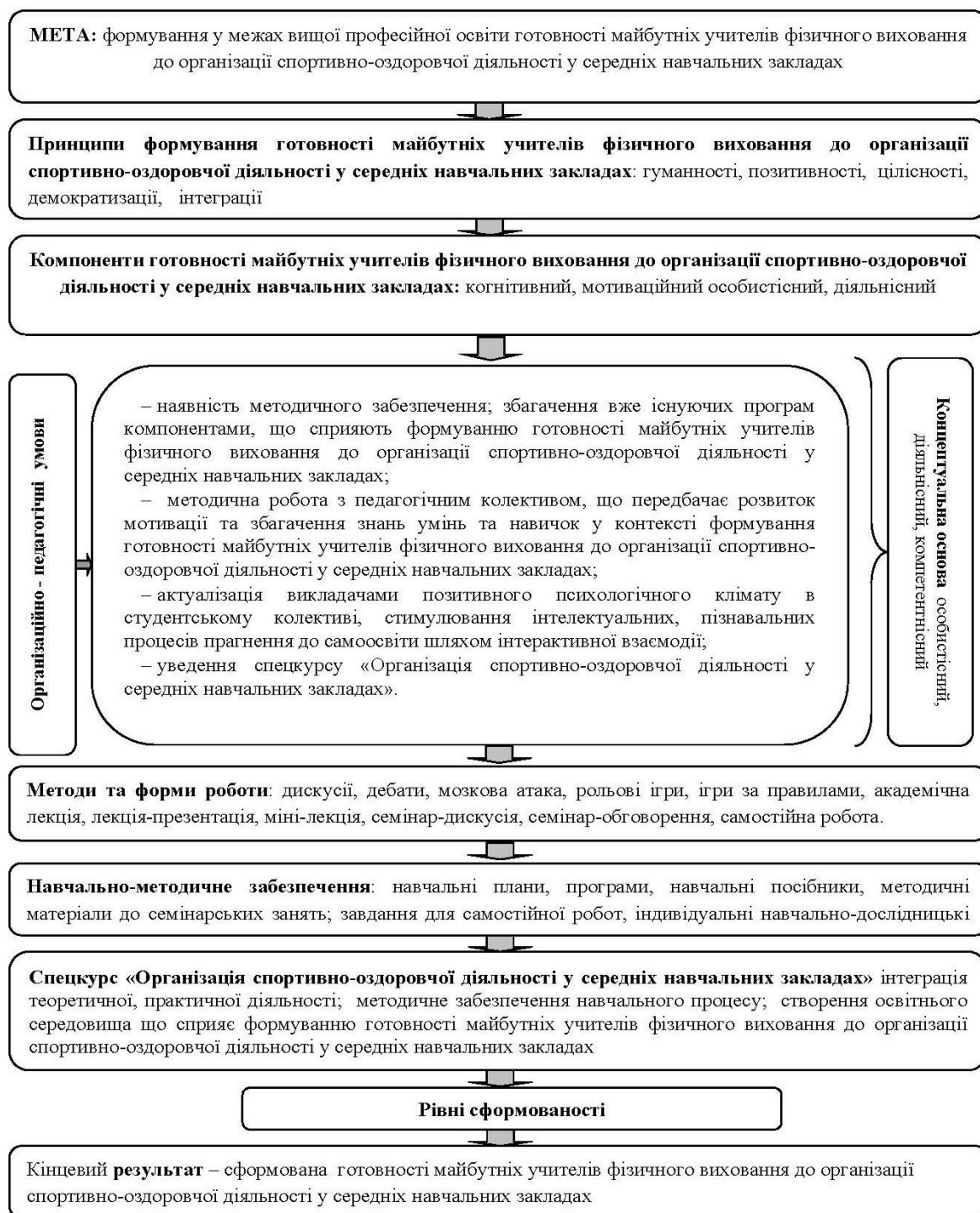

Рис. 1. Модель готовності майбутніх учителів фізичного виховання до організації спортивно-оздоровчої діяльності у середніх навчальних закладах

Розроблена нами модель включає в себе такі компоненти: мета, принципи, концептуальна основа, компоненти готовності майбутніх учителів фізичного виховання, організаційно-педагогічні умови, методичне забезпечення, методи та форми роботи, кінцевий результат, що розкриває внутрішню сутність організації процесу готовності майбутніх учителів фізичного виховання до організації спортивно-оздоровчої діяльності у середніх навчальних закладах. Компоненти моделі є взаємопов'язаними, доповнюють один одного, що й формує цілісність нашого дослідження. Мета створення моделі в нашому

дослідженні – формування у межах вищої професійної освіти готовності майбутніх учителів фізичного виховання до організації спортивно-оздоровчої діяльності у середніх навчальних закладах.

Як зазначено вище для формування готовності майбутніх учителів фізичного виховання до організації спортивно-оздоровчої діяльності у середніх навчальних закладах у навчальний процес нами введено ряд принципів. Принцип гуманності у контексті досліджуваної нами проблеми передбачає віру педагога у можливості студента, розкриття його внутрішнього потенціалу; актуалізація самопізнання та цікавості до оточуючого світу. Поняття гуманізм, охоплює такі ознаки, як цілісність людської особистості, свобода, щастя, рівність тощо. На принципі педагогічного гуманізму ґрунтується гуманізація навчально-виховного процесу, центром якого є суб'єкт. Гуманістична педагогіка покликана долати нігілізм, байдужість і інфантилізм особистості, повернути позитивне ставлення до таких понять, як мета життя, цінності та ідеали. У контексті нашого дослідження даний принцип є вагомим адже дозволяє студенту відчути певну свободу власних переконань.

Наше дослідження дозволяє стверджувати, що цікавість викладача до власного предмету викладання, педагогічна майстерність, психологічна грамотність породжує у студента подібну реакцію як захоплення предметом, особистістю викладача тощо. Тому важливим для нашого дослідження є цілісне впровадження даного принципу та роз'яснення його дії педагогічному колективу. Створення доброзичливого середовища навколо студента; вияв терпіння до помилок, не осуду, безоцінності судження відносно його особистості; щирість; оптимістичне ставлення та розкриття перед студентом, її власних можливостей та перспектив; побудова педагогічного процесу з урахуванням особливостей студентів їх рівня підготовленості до сприйняття матеріалу.

Слідкуючим принципом впровадженим у навчальну діяльність з метою формування готовності майбутніх учителів фізичного виховання до організації спортивно-оздоровчої діяльності у середніх навчальних закладах є – демократизація. Принцип демократизації передбачає свободу вияву власної позиції, індивідуальності, самоповаги, відчуття своєї особистісної унікальності засобами демократизації навчального процесу. Розроблений нами спецкурс «Організація спортивно-оздоровчої діяльності у середніх навчальних закладах», враховує принцип демократизації адже він передбачає створення атмосфери комфорту та прийняття. У такій атмосфері студенти отримують необхідні знання, позитивні емоції від пізнання та спілкування з колегами, отримує відчуття результату та упевненості у власних силах. Це зобов'язує викладача вміння визначати рівень вже існуючих знань студентів, мотивацію до їх підвищення шляхом віднаходження найбільш результативних форми і методів навчання, об'єднуючи їх в систему, що забезпечує не тільки зростання цих показників але й професійному зростанню викладача.

Принцип позитивності також є одним з провідних у нашому дослідженні, передбачає розкриття у студента його власних можливостей в різних видах діяльності; розвиток співпраці, вмінні вирішувати конфлікти; вміння позитивно мислити та сприймати життя, вирішувати педагогічні проблеми. Для формування готовності майбутніх учителів фізичного виховання до організації спортивно-оздоровчої діяльності у середніх навчальних закладах перш за все необхідне: усвідомлення майбутніми учителями важливості такої діяльності; розуміння необхідності спортивної діяльності, як передумови здорового способу життя; вміння передати власну зацікавленість та відтворити «дух» здорового способу життя учням; наявність професіоналізму у педагогічній діяльності, що передбачає не тільки багаж теоретичних знань та практичних, а й вміння «захопити» учня своєю харизмою.

Принцип цілісності передбачає упорядкованість, єдність і взаємозв'язок усіх компонентів освітнього процесу. Принцип передбачає здійснення педагогічного процесу з урахуванням індивідуальних особливостей студентів можливості їх сприйняття матеріалу та мотиваційний компонент. Принцип передбачає гнучке використання педагогом різних форм і методів виховного впливу з метою досягнення оптимальних результатів навчально-виховного процесу відносно кожного студента. Даний принцип орієнтується в процесі навчання на пріоритет особистості майбутнього вчителя; створення сприятливих умов для самовизначення, самореалізації та саморуку у розвитку професіоналізму.

Принцип інтегрованості в педагогіці розглядаються в різних аспектах та поданий в працях багатьох дослідників В. Краєвського [5], М. Євтуха [3], І. Зязюна [6]. Принцип інтеграції передбачає взаємозв'язок всіх компонентів процесу навчання, всіх елементів системи, зв'язок між системами, він є провідним при розробці визначення мети, змісту навчання та навчальних програм, форм і методів. Інтегративний підхід означає реалізацію принципу єдності в будь-якому компоненті педагогічного процесу, забезпечує цілісність і системність педагогічного процесу. Впровадження даного принципу у нашому дослідженні дає змогу: стиснути та узагальнити близький за змістом матеріал навколо однієї теми; ущільнити знання, тобто реконструювати фрагмент знань таким чином, щоб засвоєння потребувало менше часу; отримані знання були більш цілісними; розвинути зацікавленість у матеріалі та навчальному процесі; формувати творчу особистість студента та розвинути його здібності; дати можливість майбутнім вчителям фізичної культури набуті знання з організації спортивно-оздоровчої діяльності у середніх навчальних закладах. Переваги такого навчання із застосуванням даного принципу ми вбачаємо у поживленні навчального процесу; економія часу, що йде на засвоєння матеріалу; актуалізує цікавість студентів.

Концептуальною основою формування готовності майбутніх учителів фізичного виховання до організації спортивно-оздоровчої діяльності у середніх навчальних закладах слугують особистісний, діяльнісний, компетентнісний підходи. Вагомим є впровадження компетентнісного підходу. В світлі сучасних вимог до випускника, які складаються під впливом ситуації на ринку праці освіта повинна бути орієнтована тільки на отримання знань, а на формування таких якостей спеціаліста як: ініціативність, інноваційність, мобільність, гнучкість, динамізм, конструктивність. Майбутній професіонал повинен володіти прагненням до самоосвіти протягом усього життя, новими технологіями, розуміти можливості їх використання, вміти приймати самостійні рішення, адаптуватися в соціальному і майбутньої професійної сфері, вирішувати проблеми, працювати в команді, бути готовим до переважань, стресових ситуацій тощо.

Цінним у контексті формування готовності майбутніх учителів фізичного виховання до організації спортивно-оздоровчої діяльності є особистісний підхід який передбачає індивідуальне розуміння кожного студента. Впровадження особистісного підходу у навчальний процес майбутніх учителів фізичного виховання передбачає формування таких якостей: прийняття людей такими, які вони є; відчуття можливостей оточуючих людей, безконфліктність у спілкуванні з оточуючими; здатність розуміти внутрішній стан інших людей; формування системи гуманістичних цінностей, яка не суперечить індивідуальній неповторності оточуючих людей та сприяє творчій реалізації у соціумі; сформоване прагнення до самовдосконалення, відкритість до нового досвіду; вміння опанувати професійні знання в їх цілісності та втілювати їх у життя.

Особистісний підхід дозволяє усвідомити суб'єкту себе як особистості, що стимулює розвиток творчості, сприяє самостворенню та самореалізації. Підхід передбачає надання свободи особистості у навчальному процесі, що передбачає вільний вибір спрямування навчання. Особистісний підхід сприяє розвитку рефлексії, творчості, креативності у майбутніх фахівців [5].

Важливим у формування готовності майбутніх учителів фізичного виховання до організації спортивно-оздоровчої діяльності є діяльнісний підхід в основі якого лежить розуміння твердження, що психіка суб'єкта поєднана з діяльністю та є обумовлена нею. Діяльність – це активність, що виявляється у взаємодії суб'єкта з оточуючим світом та полягає у вирішенні задач які визначають життя людини. Навчальний процес є ефективним за умови організації пізнавальної діяльності студентів де в центрі навчального процесу є особистість студента. Сутність навчального процесу у контексті формування готовності майбутніх учителів фізичного виховання до організації спортивно-оздоровчої діяльності з точки зору діяльнісного підходу полягає тому, що в центрі уваги стоїть не просто діяльність, а спільна діяльність студента з викладачами в реалізації і виробленні цілей і завдань.

На основі впровадження низки анкет, тестів виокремлено компоненти готовності майбутніх учителів фізичного виховання до організації спортивно-оздоровчої діяльності у середніх навчальних закладах: когнітивний, мотиваційний особистісний, діяльнісний. Когнітивний компонент у формуванні готовності майбутніх учителів фізичного виховання до

організації спортивно-оздоровчої діяльності у середніх навчальних закладах, представляє наявність умінь використовувати отримані знання із питання оздоровчої діяльності; розуміння особливостей педагогічної діяльності у середніх навчальних закладах; володіння педагогічними знаннями та навичками. Розвиток даного компонента дозволяє реалізувати особистісний потенціал особистості майбутнього вчителя шляхом зацікавленості у власній діяльності.

Мотиваційний компонент передбачає наявність мотивації до засвоєння знань умінь та навичок з організації спортивно-оздоровчої діяльності у навчальних закладах. Наявність мотивації у досягненні успіху на професійному поприщі сприяють формуванню активності, ініціативності пізнання, виявляють наполегливість у досягненні поставленої мети. Вчителі, що мають високу мотивацію не турбуються про перешкоди, а шукають шляхи їх подолання, віддають перевагу нестандартним завданням. Особистісний компонент відображає розвиток особистості вчителя фізичного виховання, його здатність до самоаналізу власної педагогічної діяльності, передбачає наявність рефлексивних умінь прогнозування результатів, рефлексивне мислення, оцінка минулого досвіду роботи. Розвиток даного компонента сприяє формуванню умінь аналізувати власну професійну діяльність, забезпечує методологічне і теоретичне осмислення власних педагогічних можливостей, спрямованість на особистісно-орієнтовану освіту.

Діяльнісний компонент передбачає готовність використовувати систему набутих знань у процесі навчання, вміння продуктивно організувати процес спортивно-оздоровчої діяльності у середніх навчальних закладах. Здатність планувати та втілювати, контролювати й оцінювати процес організації спортивно-оздоровчої діяльності у середніх навчальних закладів.

Висновки та перспективи дослідження. Таким чином, впровадження даних компонентів у навчальну діяльність сприятиме комплексному підходу до формуванні готовності майбутніх учителів фізичного виховання до організації спортивно-оздоровчої діяльності у середніх навчальних закладах, зокрема підбору адекватних педагогічних методів, розвитку умінь та навичок педагогічної діяльності.

У моделі також представлено методи та форми роботи, що сприятимуть формуванню готовності майбутніх учителів фізичного виховання до організації спортивно-оздоровчої діяльності у середніх навчальних закладах, серед яких : дискусії, дебати, мозкова атака, рольові ігри, ігри за правилами, академічна лекція, лекція-презентація, міні-лекція, семінар-дискусія, семінар-обговорення, самостійна робота тощо. Під організаційно-педагогічними умовами формуванні готовності майбутніх учителів фізичного виховання до організації спортивно-оздоровчої діяльності у середніх навчальних закладах, представленими у моделі, розуміємо таку організацію виховного процесу, завдяки якому успішно розв'язуються завдання дослідження. Кінцевим результатом реалізації запропонованої моделі є сформована готовність майбутніх учителів фізичного виховання до організації спортивно-оздоровчої діяльності у середніх навчальних закладах. У наступній статті розглянемо докладніше організаційно-педагогічні умови методи та форми роботи з формування готовності майбутніх учителів фізичного виховання до організації спортивно-оздоровчої діяльності у середніх навчальних закладах.

Список використаної літератури

1. Пометун О. І. Активні і інтерактивні методи навчання: до питання про диференціацію понять / О. І. Пометун // Шлях освіти. – 2004. – № 3. – С. 10–15.
2. Біда О. А. Сучасні тенденції в організації самостійної роботи студентів ВНЗ / О. А. Біда, О. П. Савченко // е-журнал «Педагогічна наука: історія, теорія, практика, тенденції розвитку». – № 2. – 2010. – С. 22–29.
3. Євтух М. Б. Методолого-педагогічні засади багаторівневої психолого-педагогічної підготовки фахівців / М. Б. Євтух, О. П. Сердюк, В. І. Сипченко // Гуманізація навчально-виховного процесу. – Слов'янськ, 2001. – Вип. 12. – С. 31–53.
4. Заброцький М. М. Комунікативна компетентність учителя: сутність і шляхи формування / М. М. Заброцький, С. Д. Максименко. – Київ–Житомир : Волинь, 2000. – 32 с.
5. Краевский В. В. Общие основы педагогики: уч. для студ. высш. пед. уч. зав. / В. В. Краевский. – М. : Академия, 2008. – 256 с.
6. Зязюн І. А. Гуманістична стратегія теорії і практики навчального процесу / І. А. Зязюн // Рідна школа. – 2000. – № 8. – С. 13.

References

1. Pometun O. I. (2004). Active and Interactive Learning Methods: the Question of Differentiating Concepts. *Way of education*, 3, 10–15. (In Ukr.).
2. Bida O. A., Savchenko, H.P. (2010). Current Trends in the Organization of Independent Work University Students. *Intellect-invest.org.ua*. Retrieved 9 July 2016, from http://www.intellect-invest.org.ua/ukr/pedagog_editions_e-magazine_pedagogical_science_vypuski_n2_2010_st_14/
3. Evtuh, M. B., Serdyuk, O. P., Sipchenko, V. I. (2001). Methodological and Pedagogical Principles of Multi-Psycho-Pedagogical Training. *Humanization of teaching and educational process*. Slovyansk, 12, 31–53.
4. Zabrotskiy, M. M., Maksimenko, S. D. (2000). *Communicative Competence Teacher: the Nature and Ways of Formation*. Kyiv–Zhytomyr, Volyn. (In Ukr.).
5. Kraevskiy, V. V. (2008). *General Principles of Pedagogy*. Textbook for Students of Higher Educational Institutions. Moscow Academy.
6. Zyazyun, I. A. (2000). Humanistic Strategy Theory and Practice of the Learning Process. *Native school*, 8, 13.

VINNIK Natalia,

Postgraduate student of the Department of Preschool Education,
Bohdan Khmelnytsky National University at Cherkasy
Email: wwd 05021973@ukr.net.

THE MODEL OF THE FORMATION OF READINESS OF FUTURE TEACHERS OF PHYSICAL EDUCATION TO ORGANIZATION OF SPORTS AND HEALTH IMPROVING ACTIVITIES IN SECONDARY EDUCATIONAL INSTITUTIONS

Abstract. *Introduction. The readiness of the future teachers of physical education to activity in secondary educational institutions is now a challenge. First of all, the problem consists in: motivation of students to specified activities, a lack of spectrum of scientific literature on the subject of sports and health improving activities and training of teaching staff.*

The article presents the developed model of formation of future teachers of physical education to organization of sports and health improving activities in secondary educational institutions witch is based on the principles of integrity integration and constancy.

Purpose. The purpose of research is the presentation of the “model” including features of its introduction in the educational process of future teachers of physical education.

Methods. In the article are used such methods as: analysis, synthesis and generalization of the obtained material.

Results. The results of the research are determination of principles of the construction of educational process such as: humanity, positivity, integrity, democratization and integration. During the study, were separated components of readiness of students of physical education to activities described above such as: cognitive, motivational, personal and active. The result of realization of the model into educational process is a formed readiness of students of physical education to organization of sports and health improving activities in secondary educational institutions.

Originality. Originality of the research is the introduction of the model of the process of formation of readiness of the future teachers of physical education to activity in secondary educational institutions that helps to motivate the student teachers and to expansion of the range of theoretical and practical material, etc.

Conclusion. Thus, the research promotes into the learning process components of readiness of the future teachers of physical education to activity in secondary educational institutions. The prospect of further research is the demonstration of effectiveness of the implementation of the special course and presentation of the results.

Key words: *sports and health improving activities, physical education, a conceptual basis, organizational and pedagogical conditions, educational and methodical providing, components, competent, personal active approach.*

Одержано редакцією 11.04.2016
Прийнято до публікації 18.04.2016

УДК 378-057.175

ГЕВКО Ігор Васильович,кандидат педагогічних наук, доцент,
Тернопільський національний педагогічний університет
імені В. Гнатюка
e-mail: gevko.i@gmail.com**СТАНОВЛЕННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ УЧИТЕЛЯ ТЕХНОЛОГІЙ ЯК
СИНЕРГЕТИЧНА СИСТЕМА ВЗАЄМОДІЇ СТУДЕНТА, ВИКЛАДАЧА І
ІНФОРМАЦІЙНО-ОСВІТНЬОГО СЕРЕДОВИЩА**

Створення і успішний розвиток сучасної системи забезпечення професійної ідентифікації є важливим завданням системи вищої освіти. На основі цих положень можна стверджувати, що сучасна освіта покликана стверджувати сутність людини, -особистість, яка здатна до подальшого самовдосконалення, саморозвитку, самореалізації. Таким чином формується тенденція, що визначається пріоритетом людини, яка вимагає становлення нових підходів до професійної підготовки.

Ключові слова: професійна ідентичність, учитель технологій, компетентність

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Сучасна система підготовки майбутніх учителів технологій ґрунтується на традиціях, що історично склалися в сферах підготовки вчителів праці, інженерів-педагогів. В цій системі постійно відбуваються зрушення, які зумовлені конкуренцією різних наукових шкіл і підходів до розв'язання проблеми становлення професійної ідентифікації фахівця в галузі «Технології». Ці зрушення спричиняють оновлення морфології, але ж, і зберігають упізнавану цілісність і оригінальність вищої педагогічної освіти. Інтерес до проблем вищої школи, зумовлений приєднанням України до Болонської угоди і визнанням європейського вектору розвитку країни, визначає розуміння вітчизняною педагогічною спільнотою необхідності прийняття компетентнісного підходу у професійній освіті. Формування ключових компетенцій фахівця, що послідовно інтегруються і визначають професійну ідентичність, починається з перших днів навчання у вищому навчальному закладі.

Сьогодні педагогам доводиться працювати із студентами, які вільно реалізують потреби у комунікації і задовольняють попит на інформацію, і не сприймають викладача як інструмент подання інформації. Як свідчить практика, більшість студентів сьогодні потребує коректної постановки завдань для самостійного визначення напряму дослідження в межах певної дисципліни. Для цих студентів викладач є колегою у дослідницькій роботі і порадником при формуванні персональної траєкторії освіти. Природньо, що за таких умов зростає інтерес до проблеми постійного підвищення кваліфікації, і це зобов'язує систему освіти стати майданчиком для змагання між освітніми концепціями. Сучасні освітні концепції передбачають наявність технологій, інформаційних продуктів і кваліфікованих фахівців. Якість освіти є сферою пильної уваги всього суспільства і передбачає високий рівень професійної компетентності випускника. Саме тому завдання забезпечення персонального професійного розвитку є одним із основних пунктів в реформі освіти.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, у яких започатковано розв'язання проблеми і на які спирається автор, виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття. У більшості науковців не викликає заперечень, що особистість, з позиції синергетики, – складна багаторівнева самоорганізована система. Складність і багаторівневність зумовлена як на фізико-біологічному так і духовно-психічному рівнях. Самоорганізованість системи й перебіг розвитку особистості на рівні її організації (емоційно-психічному) утверджує С. Максименко.

Актуальність забезпечення індивідуальної освітньої траєкторії зумовлена багатьма об'єктивними факторами, наприклад такими як: залежність темпів розвитку суспільства від якості вищої освіти; розвиток інформаційного суспільства і глобалізація комунікації; полікультурність вищої школи. Думка про те, що важливим обґрунтуванням актуальності

підвищення професійної компетентності та становлення професійної ідентичності майбутнього учителя є формування нової, альтернативної традиційній персоналізованій моделі вищої освіти, моделі масової вищої школи, висловлювалася в працях В. Борисова, С. Борисової, Ю. Вооглайда, Б. Коротяєва, Д. Тхоржевського, та ін. [2; 3; 4; 6; 8].

Як відомо, професійна ідентичність не вичерпується виключно метою і цінностями вищої школи. Сучасні дослідження в педагогіці і психології пропонують розглядати професійну ідентичність і різні шляхи її формування з позиції андрагогіки і природнього шляху продовження загальної і професійної освіти.

Важливою є ідея А. Айзенберга, який визначає культуру самоосвітньої діяльності як природний шлях продовження загальної і професійної освіти, завдяки якій розширюються знання і заповнюються пробіли в духовному розвитку [1].

Цю тезу підтримує і розвиває професор Б. Коротяєв висловлюючи думку, що професійна ідентичність учителя формується в процесі навчальної і самоосвітньої діяльності студента та є вінцем духовного розвитку у професії [6]. Нам загалом імпонує логіка і наукові висновки згаданого вище науковця, особливо стосовно виокремлених сутнісних ознак полісуб'єктної взаємодії, однак вважаємо дещо неповною характеристику співдіяльності педагога з іншими суб'єктами у процесі полісуб'єктної взаємодії.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Нас цікавить проблема становлення професійної ідентичності учителя технологій.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Парадигма сучасної педагогічної науки, коли інформація максимально швидко втрачає новизну й актуальність, рухається від розуміння навчання як процесу передавання знань, умінь і навичок до навчання як формування навчальної компетенції, самоосвітніх вмій і розвитку пізнавальних потреб [7, с. 239].

Освітні системи поступово втрачають ознаки зачиненого професійного середовища, місця набуття знань для майбутньої професійної діяльності. Вони поступово стають засобом, що забезпечує можливість підготовки студентів до професійної педагогічної діяльності через дослідження і самоосвітню діяльність.

Зазначимо, що прозорість освітньої сфери для суспільства і їх взаємозв'язок мають неоднозначне значення і наслідки. З одного боку, це дозволяє готувати фахівців, які мають активну громадянську позицію і здатні взаємодіяти з іншими індивідами, групами, спільнотами. А з іншого, – це зобов'язує модифікувати логіку і специфіку навчального процесу, що забезпечує функціонування системи освіти.

Гармонізація вищої освіти України до вимог Європейського простору вищої освіти на сучасному етапі розвитку суспільства передбачає застосування інноваційних досягнень освіти і науки, для формування нового покоління яке мислить та працюватиме по-новому.

З середини 90-х років посилюються прояви практичного втілення європейських ідей інноваційного розвитку, усвідомлення зростання ролі знань, як передумови економічного зростання і підвищення їх конкурентоспроможності при глобалізації цивілізації. Була розроблена після підписання Маастріхтського Договору у 1994 році Біла книга «З питань зростання конкурентоспроможності й зайнятості». Освіта і підготовка конкурентоспроможних кадрів стали головною метою економічної, соціальної політик та політики зайнятості і боротьби з безробіттям. Постала необхідність задоволення сучасних потреб суспільства системою освіти і підготовки кадрів. У Білій книзі «Викладання та навчання: рух у напрямку суспільства, що навчається» (1995р.) сформульовані наступні завдання: формування системи освіти для здобуття знань впродовж життя; підвищення випереджаючої ролі освіти; стимулювання появи нових знань; зближення системи освіти і економіки для узгодженої підготовки кадрів згідно кон'юнктури ринку праці при рівнозначності суспільного зиску інвестицій в економіку й освіту; сприяння багатомовним знанням випускників шкіл і подолання перешкод міжнародної мобільності.

На зустрічі європейських міністрів у Люксембурзі в 1997 році розроблена Європейська стратегія зайнятості яка декларує рівні можливості для підприємництва і права знайти роботу [5, с. 19–21]/

Лісабонська конвенція про визнання кваліфікацій, що відносяться до вищої освіти в Європейському регіоні (м. Лісабон, 11 квітня 1997 р.) задекларувала, що здобуття вищої освіти є виключно багатим культурним та науковим надбанням як окремих осіб, так і суспільства й «велика різноманітність освітніх систем в Європейському регіоні відображає його культурні, соціальні, політичні, філософські, релігійні та економічні особливості і є виключним надбанням, що варте глибокої поваги». Підсумовуючи, громадяни кожної з держав та студенти закладів освіти повинні мати доступ до освітніх ресурсів і право на продовження своєї освіти чи навчання впродовж певного періоду у вищих навчальних закладах освіти у Європі, що сприяє їх мобільності на європейському ринку праці, завдяки визнанню кваліфікації вищої освіти для академічних цілей.

Окрім завдання створення універсальної структури і гармонізації архітектури європейської системи вищої освіти у спільній декларації чотирьох міністрів (1998р.) (Великобританії, Німеччини, Франції та Італії) у Сорбонні Європу проголошено не лише об'єднанням економічних інтересів, а і європейським простором вищої освіти – «Європою знань», «Зоною європейської вищої освіти». Для ліквідації бар'єрів і розширення мобільності освіти впродовж життя, привабливості навчання поза національними, межами міжнародного порівняння професійного кар'єрного становлення й еквівалентності знань запропоновані два цикли: двоступеневий та після ступеневий.

Гнучкість досягається використанням семестрів і кредитів, що дає право увійти до академічного світу для одержання освіти або продовження навчання в будь-якому європейському університеті, в зручній для особи час протягом життя.

Студенти доступневого циклу мають вільний доступ до універсифікованих програм, знання іноземних мов і використання інформаційних технологій. У після ступеневому циклі є вибір отримання ступеня магістра або доктора з правом зміни програми. В декларації посилюється роль дослідницької і самостійної роботи, що спонукає студентів до навчання хоча б 1 семестр поза власною країною.

Організація Об'єднаних Націй з питань освіти, науки і культури в 1998 році на конференції ЮНЕСКО оприлюднила Всесвітню декларацію про вищу освіту для XXI століття (м. Париж, 5–9 жовтня 1998 р.): підходи і практичні заходи, в якій сформульовані завдання і функції вищої освіти. Встановлені завдання, пов'язані з розповсюдженням освіти, підготовкою кадрів і проведенням наукових досліджень – вища освіта для сталого розвитку та вдосконалення суспільства. Цілі і цінності вищої освіти для XXI століття:

- підготовка висококваліфікованих випускників і відповідальних громадян та здобуття кваліфікацій за навчальними програмами, що постійно адаптуються до сучасних та майбутніх потреб суспільства;

- забезпечення можливостей для отримання вищої освіти і навчання впродовж усього життя з гнучкими умовами особистісної освіти та мобільності, формування глобального світогляду для стійкого розвитку, демократії, миру і справедливості;

- поглиблення дослідницької діяльності–у галузі природничих, соціальних і гуманітарних наук, сучасних технологій творчої ініціативи у сфері мистецтва;

- розвиток і поширення культури цінностей на різних рівнях – національному, регіональному й міжнародному та в історичній ретроспективі;

- розширення перспектив гуманізму при вихованні молоді у дусі суспільних цінностей демократичного громадського обов'язку особистості;

- вдосконалення освіти на всіх рівнях, особливо підготовки викладачів [5].

Велика увага приділена принципам взаємодії ВНЗ–педагогів співробітників–студентів, а саме: автономії, відповідальності і прогнозуванню; дотриманню наукової та інтелектуальної етики; формування інтелектуального авторитету; підвищення ефективності власних функцій для прогнозування і запобігання негативних тенденцій у суспільстві;

розповсюдження цінностей миру, справедливості, свободи, рівності та солідарності; збереження академічної свободи й автономії при дотриманні суспільної відповідальності.

Ці положення дозволяють тлумачити поняття професійної ідентифікації, як багатозначне, що охоплює всі аспекти функціонування системи вищої школи. У свою чергу, це визначає завдання підвищення професійної компетентності відповідно до моделі забезпечення якості освіти.

Підсумовуючи сказане, відзначимо, що це дозволяє розглядати проблему становлення професійної ідентичності як нелінійну взаємодію, як синергетичну систему взаємодії студента, викладача і інформаційно-освітнього середовища, яку людина сприймає як джерело, що здатне збагатити її внутрішній світ, мислення, розкрити творчі здібності. Завдяки цьому людина стає готовою до посилення потенціалу середовища, що особливо привертає увагу у питаннях становлення професійної компетентності. Бо під час цієї взаємодії відбувається суттєве розширення змістового компоненту навчання, як в межах окремої дисципліни, так і усієї освітньої системи за рахунок посилення частки самостійного вивчення і творчого усвідомлення матеріалу студентом.

Ураховуючи специфіку дослідження проблеми формування професійної ідентичності майбутнього учителя, цілком очевидно, що особливе значення для розв'язання мають умови, що оптимальні для навчання і виховання у студента гнучкого, критичного, наукового мислення і засвоєння ним сучасних актуальних наукових концепцій і методології усвідомлення світу, формування внутрішньої потреби в саморозвитку і самоосвіті, а отже – і становлення професійної ідентичності.

Піднімаючи питання про принцип підготовки умов для забезпечення динаміки професійної ідентичності випускника педагогічного вищого навчального закладу як гарантії вищої освіти, варто звернути увагу на принцип випередження темпів науки про освіту щодо темпів розвитку освітніх систем.

Цей принцип виявляється у випередженні якості (професіоналізму) випускників вищої школи і якості освітніх систем щодо вимог з боку освітнього процесу до освітньої системи. На думку дослідників в сфері управління якістю освіти цей принцип у підготовці кадрів з вищою професійною освітою і забезпеченням їх професійної компетентності може бути реалізований сучасною освітньою системою, в якій кожен компонент відповідає як вітчизняним так і світовим вимогам освітньої практики.

Сучасна спрямованість системи освіти на якість передбачає розвиток і динамічні удосконалення людини як професіонала впродовж життя і тому необхідно:

- надати людині можливість свободи у виборі шляху освіти, який відповідає її здібностям, потребам і можливостям;
- врахувати потреби працедавців;
- сприяти розвитку демократичних свобод у діяльності професійних освітніх закладів, що створюють власні оригінальні освітні програми.

Аналіз психолого-педагогічних досліджень показує складність і багатогранність проблеми. Цілі освіти сьогодні можна тлумачити як:

- формування особистості, її моральне вдосконалення;
- навчання, розвиток інтелекту, творчого мислення;
- опанування методологією системного підходу;
- формування фахівця високої кваліфікації, здатного до багатопрофільної зайнятості.

Висновки з дослідження і перспективи подальших розвідок у цьому напрямі.

Визнаючи раціональний консерватизм в сфері визнання цінностей вітчизняної вищої школи, зазначимо, що сучасна підготовка учителів технологій, яка проводиться за звичаєм «у змаганні між інженерами і методистами», не відповідає сучасним вимогам до якості освіти. Саме тому суспільні умови визначають необхідність формування динамічної професійної ідентичності учителів технологій.

Творчий розвиток особистості, як мета вищої професійної педагогічної освіти, передбачає удосконалення естетичного пізнання світу. Цим зумовлено виникнення нових

напрямів у вищій професійній педагогічній освіті, що передбачають загальне естетичне становлення особистості. Особливої уваги потребує специфіка підготовки учителів технологій з огляду на те, що існує необхідність естетичної і художньої підготовки.

Виходячи із загальноприйнятих засад особистісно орієнтованого і компетентнісного підходів, наголошуємо на доцільності дослідження особливостей викладання дизайну у вищих навчальних закладах, які готують майбутніх учителів технологій. Невідкладність розв'язання цієї проблеми зумовлює дослідження за напрямками висвітлення закономірностей навчання дизайну у педагогічних вищих навчальних закладах, виявлення загальних і специфічних особливостей дизайн-освіти на технологічних і інженерно-педагогічних факультетах. З метою визначення стану системи навчання дизайну і становлення професійної ідентичності учителя технологій доцільно порівняти її мету і технології розвитку з останніми досягненнями в сфері філософії освіти, теорії культури, теорії систем, управління, інформаційних технологій.

Отже, на основі аналізу наукової літератури робимо висновок про відсутність спеціальних досліджень, спрямованих на пошук ефективних методик і технологій підготовки сучасного учителя технологій до професійної діяльності. Відсутня також єдина позиція вчених щодо розуміння сутності такої категорії як «професійна ідентичність учителя технологій» з позиції сучасної філософії освіти, психолого-педагогічних теорій. Це зумовлює необхідність продовження досліджень у цьому напрямку, що й буде змістом наших наступних наукових пошуків.

Список використаної літератури

1. Айзенберг А.Я. Самообразование: история, теория и современные проблемы : [учеб.пособие для вузов] / А. Я. Айзенберг. – М. : Высшая школа, 1986. – 126 с.
2. Борисов В.В. Формування готовності вчителя до дослідницької педагогічної діяльності в умовах поетапної підготовки студентів педагогічного вузу: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.02 / В.В. Борисов // Український державний педагогічний університет ім. М.П. Драгоманова. – Київ, 1997.– 22с.
3. Борисова С.В. Реалізація особистісно-орієнтованого підходу в процесі профільного трудового навчання старшокласників : дис. ... канд. пед. наук: 13.00.02 / С.В. Борисова ; Національний педагогічний ун-т ім. М.П.Драгоманова. – Київ : [б. и.], 2006. – 302 с.
4. Вооглайд Ю. Как систематизировать методы образования взрослых / Ю. Вооглайд // Методы в деле повышения квалификации : сб. науч. тр. – Таллинн : Валгус, 1986. – Т. 2. – С. 283–287.
5. Всемирная декларация о высшем образовании для XXI века: подходы и практические меры : [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://lpehea.in.ua/sites/default/files/documents/2014/10/07/vsemynaya_deklaracyya_o_vysshem_obrazovanii_dlya_xxi_veka-1.pdf
6. Коротяев Б. І. Освітній простір: очікування та виклики часу й життя: монографія / Б. І. Коротяев, В.С. Курило. – Луганськ: ЛНУ імені Тараса Шевченка, 2009. – 308 с.
7. Словарь-справочник по педагогике / Авт.-сост. В.А. Мищериков; под общ. ред. П.И. Пидкасистого. – М.: Сфера, 2004. – 448 с.
8. Тхоржевський Д.О. Яким має бути зміст освітньої галузі «Технології» / Д.О. Тхоржевський // Трудова підготовка в закладах освіти. – 2000. – №3. – С. 7 – 10.

References

1. Eisenberg, A. (1986). *Self-education: History, Theory and Contemporary Issues*. Moscow: Higher School, p.126.
2. Borisov, V.V. (1997). Formation of readiness of teachers to educational research activities under gradual training of students of pedagogical university. (Ph.D *Thesis*). Kyiv: M.P. Dragomanov Ukrainian State Pedagogical University, p. 22 (in Ukr.).
3. Borisova, S.V. Implementation of personality oriented approach in the process labor training high school profile. (Ph.D *Dissertation*). Kyiv: M.P. Dragomanov National Pedagogical University, p. 302 (in Ukr.).
4. Voohlayd, J. (1986). As education methods systematyzirovat adults. *Methods to Increase actually qualifications: collections of the Scientific Labor. Tallinn: Vallus, Vol. 2. 283–287.* (in Russ.).
5. *World Declaration on Higher Education for the XXI Century: Vision and Action*. Retrieved from http://lpehea.in.ua/sites/default/files/documents/2014/10/07/vsemynaya_deklaracyya_o_vysshem_obrazovanii_dlya_xxi_veka-1.pdf
6. Korotyayev, B.I., Kurylo, V.S. (2009). *The educational space: expectations and challenges of the time and life*: monograph. Lugansk: Taras Shevchenko Lugansk National University. p. 308 (in Ukr.).
7. *Dictionary of pedagogy*. (2004). P.I. Pidkasty (Ed.). Moscow: Sphere, p. 448.
8. Thorzhevskyy, D.O. (2000). What should be the content of the educational industry “Technology”. *Career training in educational institutions*, 3, 7–10.

ГЕВКО Ігор,

Ph.D., associate professor, V. Hnatyuk Ternopil National Pedagogical University

e-mail: gevko.i@gmail.com

FORMATION TEACHER PROFESSIONAL IDENTITY TECHNOLOGIES AS SYNERGISTIC SYSTEM OF INTERACTION BETWEEN STUDENTS, TEACHER AND EDUCATIONAL ENVIRONMENT INFORMATION

***Abstract.** Introduction. As you know, professional identity is not exclusively limited to the purpose and values of higher education. Current research in pedagogy and psychology offer professional identity and consider different ways of formation of andragogics position and naturally continuing general and vocational education.*

Purpose. We are interested in the problem of formation of professional identity of teachers technologies.

Methods. The principle of advancing the pace of science education on the rate of development of educational systems, competence approach.

Results. That is why social conditions determine the necessity of forming a dynamic professional identity of teachers technologies. Creative personality development as the goal of higher vocational teacher education involves improving the aesthetic perception of the world. This is due to the emergence of new trends in higher professional teacher education providing general aesthetic of personality. Special attention needs specific of training teachers technologies in view of the fact that there is a need of aesthetic and artistic training.

Originality. Based on generally accepted principles of personality and competency-based approaches emphasize the feasibility study design features of teaching in higher educational institutions that train future teachers of technology. Urgency of solving this problem leads research in areas of illumination patterns of study design in pedagogical universities, identify common and specific features of design education in technical and engineering-pedagogical faculties. To determine the state of the education system design and establishment of teacher professional identity technologies advisable to compare its purpose and the technology of the latest achievements in the field of philosophy of education, culture theory, systems theory, management, information technology.

Conclusion. Thus, based on the analysis of the scientific literature we conclude about the lack of research directed at finding effective methods and technologies of modern teacher training technologies to the profession. No position is also the only scientists to understand the essence of such categories as "teacher professional identity technologies" from the perspective of modern philosophy of education, psychological and pedagogical theories. This necessitates further research in this area, as these will be the content of our scientific research.

Key words: professional identity, teacher technology, competency.

Одержано редакцією 07.05.2016
Прийнято до публікації 18.05.2016

УДК 378.1.13:17.022.1

ГОРДЄЄВА Катерина Сергіївна,

кандидат педагогічних наук, старший викладач кафедри теоретичних методичних основ фізичного виховання і реабілітації Донбаського державного педагогічного університету

e-mail: katrinzzz-83@mail.ru

СОЦІАЛЬНО-ДУХОВНІ ЦІННОСТІ ОСОБИСТОСТІ СТУДЕНТА В СТРУКТУРІ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ І СПОРТУ

У статті розкриваються основні складові соціально-духовних цінностей у структурі фізичної культури і спорту особистості студента, розглядається соціальна галузь, як фізична культура і спорт, у процесі освоєння якої настільки багатогранно розкриваються індивідуальні особистісні якості та особливості людини; пропонується, специфіку даної галузі максимально

використовувати в практиці викладання. Також розглядається система цінностей, установок і мотивів поведінки студентської молоді, ступінь її відповідальності за дії та вчинки у відношенні до самих себе та інших людей узгоджується з ідеями поваги, свободи, добра, любові, прекрасного, культури здорового способу життя.

Ключові слова: соціально-духовні цінності, фізична культура особистості, світогляд, гуманізм, громадянськість, патріотизм, моральне та естетичне виховання, здоровий спосіб життя.

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими чи практичними завданнями. Необхідною умовою для формування у студента позитивного ціннісного ставлення до спорту є наявність у нього вихідних знань, умінь, навичок. Ми визначаємо такі умови, перша це – знання про те, що таке спорт, його компоненти (спортивне тренування, спортивні змагання) і різновиди (масовий спорт, спорт вищих досягнень) як особливі соціальні феномени, що відрізняються від інших, про їх сутність, структуру, специфіку, тобто поняття, які необхідні для того, щоб можна було виділяти (відрізняти від безлічі інших явищ) і характеризувати спорт, його компоненти, різновиди. Наступною умовою є фактологічні знання – знання про конкретні факти спортивної діяльності, тих чи інших її видах, різновидах в даний час і в процесі розвитку. Останньою умовою, ми виокремлюємо знання, вміння та навички, необхідні людині для того, щоб він міг включатися в ті чи інші види спортивної діяльності (спортивне тренування, спортивні змагання тощо) у відповідності з прийнятими правилами, нормами і зразками поведінки.

Всі ці знання, вміння, навички, що формуються у людини в процесі соціалізації (стихійно в ході життєвого досвіду, під впливом навколишнього соціального середовища, засобів масової інформації тощо, а також свідомо, цілеспрямовано в процесі освіти, навчання, виховання), утворюють вихідний блок спортивної культури особистості.

Зазначені знання, вміння, навички забезпечують студенту можливість правильної орієнтації в світі спорту, в різних його аспектах (виконують орієнтовну функцію), а також реальної участі в спортивній діяльності.

Сьогодні констатує перед суспільством значні соціальні, технічні і біологічні перетворення. Науковий та технічний прогрес поклав у спосіб розвитку особистості поряд із прогресивними явищами і ряд несприятливих факторів, у першу чергу гіподинамію і гіпокінезію, нервові і фізичні перевантаження, стреси професійного й побутового характеру. Усе це приводить до порушення обміну речовин в організмі, нахилу до серцево-судинних захворювань, надлишкової масі тіла тощо. Вплив несприятливих факторів на стан здоров'я молодого організму настільки великий і об'ємний, що внутрішні захисна система організму неспроможні з ними впоратися. Досвід десятків тисяч людей, що випробували на собі вплив такого роду несприятливих факторів, показує, що кращою протидією їм є регулярні заняття фізичними вправами, які допомагають відновленню і зміцненню здоров'я, адаптації організму до умов зовнішнього середовища [1].

Заняття фізичними вправами мають величезне виховне значення – сприяють зміцненню дисципліни, підвищенню почуття відповідальності, розвитку наполегливості в досягненні поставленої мети. Спорт являє собою складне суспільне явище, яке не обмежене рішенням завдань фізичного розвитку, а виконує й інші соціальні функції суспільства в галузі моралі, виховання, етики. Вона не має соціальних, професійних, біологічних, вікових, географічних кордонів.

Якщо загальна культура особистості відображає широту оволодіння ціннісним змістом духовної культури, ступінь прилучення особистості до створення цінностей, готовність та спроможність до їх продукування, то соціально-професійна культура особистості по суті відображає прояв загальної культури в специфічних умовах професійної діяльності. Змістове насичення спорту виступає як складова частина загальної та професійної культури людини, як найважливіша якісна характеристика динамічного розвитку як фундаментальна цінність, що визначає початок його соціокультурного буття, спосіб і міру реалізації сутнісних сил і можливостей. Фізична культура – це, з одного боку, специфічний процес, з іншого, – результат людської діяльності, а також засіб і спосіб фізичного вдосконалення людей.

По відношенню до культури людина виступає в трьох іпостасях: вона її освоює (споживає), є носієм культури і створює нові культурні цінності. Освоєння, «споживання» фізичної культури проявляється в результатах цієї діяльності – в оволодінні знаннями, розвитку фізичних якостей і рухових здібностей, «власником» яких вона і є.

Аналіз основних досліджень і публікацій. Аналіз психолого-педагогічних напрацювань вітчизняних дослідників засвідчує, що в теорії і практиці вищої освіти накопичено значний науковий потенціал, який може стати основою для визначення підходів прилучення студентської молоді до цінностей фізичної культури. Обґрунтовано домінанти нової стратегії сучасної філософії освіти (В. П. Андрущенко, І. А. Зязюн, В. Г. Кремень), базові цінності й орієнтації щодо розвитку особистості в процесі навчання, виховання і самоосвіти (І. Д. Бех, Е. В. Бондаревська, С. У. Гончаренко, В. В. Рибалка, О. Я. Савченко та інші). В інформаційному обігу з'явилися праці, присвячені вдосконаленню сутнісних основ освіти (О. А. Дубасенюк, Н. Г. Ничкало); технологізації вищої освіти (П. М. Воловик, І. М. Дичківська, О. М. Пехота та інші). Теоретико-методичні засади фізичного виховання розробляли Е. С. Вільчковський, В. М. Вовк, Л. В. Волков, О. Ц. Демінський, О. Д. Дубогай, Р. П. Карпюк, Т. Ю. Круцевич, О. С. Куц, Б. М. Шиян та інші.

Метою статті є розкриття питання про те, що фізична культура, вирішуючи проблему відтворення фізичних здібностей людини, є важливою частиною культури суспільства в цілому. З одного боку, від духовної культури суспільства вона отримує і переробляє ідейно-теоретичну і науково-філософську інформацію. З іншого – вона сама збагачує культуру, науку, мистецтво, літературу спеціальними цінностями у вигляді теорії, наукових знань, методик фізичного розвитку і спортивного тренування.

Виклад основного матеріалу дослідження. Фізична культура проявляє свої виховні, освітні, оздоровчі, економічні та загальнокультурні функції у соціальному житті, системі освіти, виховання, у сфері організації праці, повсякденного побуту, здорового відпочинку, сприяє виникненню такого соціального течії, як фізкультурний рух, тобто спільна діяльність людей по використанню, поширенню та примноженню цінностей фізичної культури.

На даному етапі системи фізичного виховання все більше місце займає спорт. Це пояснюється особливою дієвістю спорту як засобу та методу фізичного виховання, його популярністю, широким розвитком в останні десятиліття міжнародних спортивних зв'язків, неухильно зростаючої загальнокультурної і престижною значимістю спорту [2].

Функції фізичної культури та спорту не вичерпуються досягненнями лише змагальних цілей, незважаючи на те, що спорт без змагальної діяльності не існує, цей спосіб життя являє собою ефективний засіб для вдосконалення людини, перетворення його духовної і фізичної природи у відповідності з запитамі суспільства, є дієвим фактором виховання і самовиховання.

Пріоритетна цінність спорту полягає і в тому, що він є засобом етичного, естетичного, морального виховання особистості.

В процесі занять спортом досягається підвищений рівень функціональних можливостей організму і створюваний одночасно фонд корисних умінь і навичок можуть значною мірою визначити прискорене засвоєння спортсменом професійно-трудова, військової та іншої соціально потрібної діяльності [1].

Досить вагоме значення має спорт як свого роду еталон оцінки людських можливостей. Спортивний еталон передбачає використання спортивної діяльності як моделі для вивчення максимальних можливостей людського організму при фізичних і психічних напругах в екстремальних умовах і володіє широкими можливостями для розвитку пізнавальних здібностей людини.

Спорт цікавий як емоційно насичене видовище. Видовищна сутність спорту незвичайна. Вона сприяє прищеплювання інтересу до занять фізичною культурою і спортом, впровадження їх у спосіб життя. Сучасні технічні засоби комунікацій сприяли тому, що аудиторія спортивних видовищ як ніколи раніше розширилася, а це збільшило неординарне вплив спорту на емоційний світ людства.

При характеристиці соціальної ролі спорту важливо мати на увазі його неабияке економічне значення. Матеріальні вкладення товариства у розвиток спорту багаторазово окупаються, насамперед, підвищенням загального рівня працездатності, зміцнення здоров'я, збільшення тривалості життя людини. Економічно значимі та фінансові доходи, одержувані

від спортивних видовищ, експлуатації спортивних споруд, продаж спортивного інвентарю, обладнання, атрибутики, видавничої та наукової діяльності.

Спорт вважають одним із засобів соціалізації особистості. Безпосередньо в процесі спортивної діяльності виникають різноманітні, специфічні відносини суперництва і співдружності окремих спортсменів, між командами, організаторами, спортивними суддями, які так чи інакше включені в систему соціальних відносин, що виходять за рамки спорту. Сукупність усіх цих відносин становить основу формуючого впливу спорту на особистість, становлення соціального досвіду [3].

Соціально-духовні цінності, що відносяться до фізичної культури і спорту, включають такі важливі компоненти якостей особистості, як моральні, естетичні, світоглядні, здорового способу життя. Причому в структурі особистості вони відображаються в особливому «колірному колориту» [2]. Фізична культура і спорт мають у своєму розпорядженні великими можливостями для формування гармонійно розвиненої особистості. При цьому їх вплив на людину специфічно і не може бути замінено або компенсовано якими-небудь іншими засобами. У процесі формування фізичної культури особистості повинно здійснюватися моральне виховання, формування у студентів загальнокультурних, гуманістичних цінностей: моралі, благородства, чесності, поваги до суперника, здатності підпорядкувати свою поведінку норм спортивної етики, колективізму. Поведінка займаються на навчальних заняттях, тренуваннях, змаганнях регламентується певними правилами, положеннями та розпорядком. Постійне привчання до них виробляє дисципліну, етичні норми поведінки і поваги до оточуючих.

Мабуть, немає жодної соціальної області, як фізична культура і спорт, у процесі освоєння якої настільки багатогранно розкривалися б індивідуальні особистісні якості та особливості людини. Специфіку даної галузі і пов'язані з нею широкі можливості формування моральності необхідно максимально використовувати у практиці викладання.

У фізичній культурі і спорті укладені також великі можливості для естетичного виховання студентів, розвитку здатності сприймати, відчувати і правильно розуміти прекрасне у вчинках і красу в відточених до високого ступеня досконалості рухах. Під впливом правильно організованих занять фізичними вправами форми тіла розвиваються гармонійно, рухи і дії стають витонченими, енергійними, раціональними і красивими. Деякі види спорту – фігурне катання, художня гімнастика, синхронне плавання, спортивні танці та інші – впритул стикаються з мистецтвом [4].

Заняття фізичною культурою і спортом, сприйняття спортивних змагань, у ході яких спортсмени демонструють специфічно спрямоване фізична досконалість і гармонійні руху, розвивають не тільки у займаються, але і у глядачів розуміння прекрасного, формують естетичні смаки, почуття, ідеали, потреби. Зв'язок занять фізичними вправами і спортом з естетичним вихованням має двоїстий характер, так як дозволяє формувати не тільки гарний зовнішній вигляд, але і одночасно впливати на формування морально-вольових якостей, етики вчинків і поведінки в суспільному середовищі.

Формування світоглядних поглядів на цінності фізичної культури, переконання в їх необхідності в соціальному, культурному, професійному та особистісному аспектах є одним з основних механізмів, що включають студента в самостійну фізкультурно-спортивну активність. Науковість світоглядних поглядів і переконань є основою їх міцності [1; 5; 6].

До основним ознаками якостей світоглядних поглядів віднесені також гуманізм, громадянськість і патріотизм.

Гуманізм – це соціально історично склалася і розвивається система поглядів, формує світогляд, що відноситься до духовно-моральних якостей особистості, регулює поведінку людей у всіх сферах суспільного життя; їх відносини, засновані на людяність, людинолюбство, доброту, співчуття, рівності, справедливості, поваги до прав і гідності кожної людини, що визначають його вищу соціальну цінність, право на щастя, здоров'я, добро і вільний розвиток, законодавчо охороняється державою.

Громадянськість – визначається як приналежність до батьківщини, держави, народу, нації; любов, причетність і діяльність, пов'язані з потребою їх зміцнення, вдосконалення, економічного і культурного розвитку.

Патріотизм є любов до вітчизни, рідної землі, своєї культурної середовищі, колективу тощо; створення та діяльність на їх благо і розвиток. Це наявність таких почуттів,

як обов'язок, чеснота, повагу і гідність, які не поділяють, а з'єднують людей і народи. Патріотизму неприйнятний фанатизм як крайнє психічно аномально-прикордонний стан зацикленої прихильності до чого-небудь [7].

У соціальному плані різні прояви фанатизму мають місце в релігійних, національних, політичних, корпоративних, спортивних (вболівальники) та інших психопатичних акцентуаціях. Це, як правило, супроводжується негативними емоціями, крайньою нетерпимістю, дратівливістю, невитриманістю, агресією, жорстокістю, неадекватним нормам моралі поведінкою, хуліганськими вчинками і різного роду кримінальними злочинами проти суспільства і особистості. Сліпий Фанатизм і бездіяльний в плані творення соціально-духовних цінностей. Йому чужий гуманізм.

Зміст соціально-духовних цінностей у структурі фізичної культури особистості студента передбачає наявність здорового способу життя, який визначається як модель життєдіяльності, пов'язана з увлеченнями про особистісної і соціальної цінності здоров'я, засоби і способи його збереження, вдосконалення психофізичних здібностей за рахунок підвищення резервних потужностей всіх систем і функцій організму, його інтелектуальної і фізичної працездатності, можливостей біосоціальної адаптації, і досягненні довголіття [7]. Іншими словами, це індивідуалізований стиль життя, система поглядів, переконань, установок, що реалізують потенційні природні можливості та здібності людини; відображення його особистісних і соціально-значущих потреб, ставлення до буття, розуміння сенсу життя і щастя, в основі яких лежать знання, відчуття, практичний досвід, мотиваційні орієнтації і культура особистості [7; 8]. Загальними критеріальними ознаками здорового способу життя виступають систематичне дотримання йому, наукова основа його організації, відмова від шкідливих звичок. Зміст і структура культури здорового способу життя особистості практично ідентичні фізичної культури особистості, але при цьому мають більш широкий спектр проявів [5].

Висновки. Формування соціально-духовних цінностей у структурі фізичної культури особистості студента спрямовується, насамперед, на становлення в його свідомості, світогляду, а в контексті духовного здоров'я – на створення комплексу мотиваційної і потреб сфер здоров'язбережувальної життєдіяльності. При цьому система цінностей, установок і мотивів поведінки студентської молоді, ступінь її відповідальності за дії та вчинки у відношенні до самих себе та інших людей узгоджується з ідеями поваги, свободи, добра, любові, прекрасного, краси, культури здорового способу життя, громадянськості і патріотизму як сутнісно-діяльній сторони поведінки.

Список використаної літератури

1. Грибан Г.П. Методологічні аспекти духовності у сфері фізичної культури та спорту / Г.П. Грибан // Олімпійський спорт і спорт для всіх: тези доповідей ІХ Міжнародного наукового конгресу, Київ, Україна. – К. : Олімпійська література, 2005. – С. 54.
2. Виленский, М.Я. Основные сущностные характеристики педагогической технологии формирования физической культуры личности / М. Я. Виленский, Г. М. Соловьев // Физическая культура: воспитание, образование, тренировка. – 2001. – № 3. – С. 2–7.
3. Ярмолинский, В. И. Формирование физической культуры личности в системе непрерывного образования: проблемы и решения / В. И. Ярмолинский // Труды национального института образования. – Серия 2, Социокультурное образование. – Вып. 2, Модели и методики. – 2011. – С. 142–154.
4. Баранівський Ф.В. Соціокультурні та духовні виміри особистості / Ф.В. Баранівський // Духовність як основа консолідації суспільства. Аналітичні розробки, пропозиції наукових та практичних працівників: міжвід. наук. зб. – К. : НДІ «Проблеми людини», 1999. – Т 16. – С. 50–60.
5. Грибан Г.П. Життєдіяльність та рухова активність студентів [монографія] / Г.П. Грибан. – Житомир : Рута, 2009. – 594 с.
6. Грибан Г.П. Соціальні та духовні виміри особистості студента у фізичному вихованні та спорті / Г.П. Грибан // Спортивний вісник Придністров'я: наук.-теорет. журнал Дніпропетров. держ. ін-ту фізичної культури і спорту, 2007. – № 2–3. – С. 78–81.
7. Соловьев Г. М. Формирование социально-духовных ценностей здоровьесберегающей жизнедеятельности студенческой молодежи средствами физической культуры: монография / Г. М. Соловьев, И. Р. Тарасенко. – М. : Илекса, 2010. – 193 с.
8. Соловьев Г. М. Теоретический аспект системно-структурных составляющих физической культуры личности / Г. М. Соловьев // Физическая культура и здоровье. – 2012. – № 4. – С. 51–57.

References

1. Hryban, G.P. (2005). Methodological aspects of spirituality in the sphere of physical culture and sports. Olympic Sport and Sport for All: Abstracts of the IX International Scientific Congress, Kyiv, Ukraine. – Kyiv: Olympic literature, 54. (in Ukr.).
2. Vilenskiy, M.J., Solovyov, G.M (2001). The Main Essential Characteristics of Pedagogical Technology of Formation of Physical Culture of the Person. *Physical Culture: Education, Education, Training*, 3, 2–7. (in Russ).
3. Yarmolinsky, V.I. (2011). Formation of Physical Training of the Person in the System of Continuous Education: Problems and Solutions. *Proceedings of the National Institute of Education, Series 2, Socio-cultural education, Issue 2, Models and Methodologies*, 142–154. (in Russ).
4. Baranivsky, F.V. (1999). Socio-cultural and Spiritual Dimensions of Personality. Spirituality as a Basis Consolidation of Society. *Analytical Development, Offers Academic and Practitioners, Interdepartmental Scientific Journals*. Kyiv: Scientific Research Institute "Human Problems", Vol. 16, 50–60. (in Ukr.).
5. Hryban, G.P. (2009). *Vital Functions and Physical Activity of Students* [monograph]. Zhitomir: Ruta. (in Ukr.).
6. Hryban, G.P. (2007). Social and Spiritual Dimensions of Personality Student in the Physical Education and Sport. *Sports Bulletin Transnistria: Scientific and Theoretical Journal of the Dnipropetrovsk State Institute of Physical Culture and Sport*, 2–3, 78–81. (in Ukr.).
7. Solovyov, G.M., Tarasenko, I.R. (2010). *Formation of social and spiritual values of life zdorovesberegajushchej students means of physical training*: monograph. Moscow: Ileksa. (in Russ).
8. Solovyov, G.M. (2012). The Theoretical Aspect of the Systemic-structural Components of Physical Culture of the Person. *Physical Education and Health*, 4, 51–57. (in Russ).

GORDEEVA Kateryna,

Candidate of Pedagogical Sciences, senior teacher of the Department of the theoretical and methodological basis of physical education and rehabilitation, Donbas State Pedagogical University
e-mail: katrinzzz-83@mail.ru

THE SOCIO-SPIRITUAL VALUES OF STUDENT'S PERSONALITY IN THE STRUCTURE OF PHYSICAL CULTURE AND SPORTS

***Abstract.** This article discusses the basic components of socio-spiritual values in the structure of physical culture and sport of the individual student. Social, physical culture and sport, in the process of development which is so versatile reveals individual personality.*

Physical exercises are of great educational value – helps to strengthen discipline, enhance the sense of responsibility, perseverance in achieving goals. Physical culture is a complex social phenomenon that is not limited to the solution of problems of physical development, but also fulfills other social functions of the society in the field of morals, education, ethics. It has no social, professional, biological, age, geographical boundaries.

If the total culture of a person reflects the breadth of mastering value content of spiritual and material culture, the degree of inclusion of the individual to create their values, the willingness and capacity to their production, the professional culture of personality essentially reflects a manifestation of the General culture in the specific conditions of professional activity. Physical culture acts as a part of General and professional culture, as an essential dynamic quality characteristic of his personal development as a fundamental value that determines the beginning of his socio-cultural existence, the way and measure the realization of the essential powers and abilities. Physical culture is on the one hand, specific process, on the other – the result of human activity, as well as the means and method of physical improvement people.

In relation to the culture of the person acts in three persons: he assimilates it (consumes), is the carrier of culture and creates new cultural values. Development, consumption of physical culture is manifested in the results of this activity in the acquisition of knowledge, development of physical qualities and motor skills, the "owner" which he is.

Despite the fact that sport without the competitive activity does not exist, its functions are not limited to the achievements of purely competitive purposes. Sport is a powerful tool for human improvement, transformation, spiritual and physical nature in accordance with the demands of society, an effective education and self-education.

The social value of sport lies in the fact that it is a means of ethical, aesthetic and moral upbringing of an individual.

Achieved in the process of sports high level of functional possibilities of organism and at the same time created a Foundation of useful skills can largely determine the accelerated assimilation of the athlete professional, military, and other socially necessary activities. Quite weighty is the significance of sport as a kind of standard of assessment of human capabilities. Sports reference involves the use of sports activities as

a model to study the maximum capacity of the human body during physical and mental stress under extreme conditions and has a lot of opportunities for the development of cognitive abilities.

The sport is interesting how emotionally charged spectacle. Entertaining the essence of sport is unusual. It helps to inculcate interest in physical culture and sports, their introduction into the lifestyle. Modern technical means of communication contributed to the fact that the audience of sports shows, as never before, has expanded and this has increased the extraordinary impact of sports on the emotional world of humanity.

In characterizing the social role of sport, it is important to bear in mind its considerable economic importance. Material investments of the company in the development of sports pay for themselves many times, primarily by raising the General level of health, improve health, increase life expectancy people. Significant cost and Finance income received from sport shows, operation of sports facilities, sales of sports equipment, equipment, merchandise, publishing and scientific activities. Sport is one means of socialization.

Key words: *social and spiritual values, physical education, personality, philosophy, humanism, citizenship, patriotism, moral and aesthetic education, healthy lifestyle.*

Одержано редакцією 16.06.2016
Прийнято до публікації 19.06.2016

УДК 372.32

ГУЛЯН Рузана Саргісовна,

студентка Черкаського національного
університету імені Богдана Хмельницького
e-mail: ruzanka.gulyan@mail.ru

ПРОСТІР ДИТИНСТВА ЯК ПЕДАГОГІЧНА УМОВА АДАПТАЦІЇ

Анотація. У статті розглянуто поняття простору дитинства та його впливу на адаптацію дітей до умов дошкільного навчального закладу. Проаналізовано дослідження провідних вчених як Г. Андрєєвої, А. Мудрика, І. Рогальської, та ін. Розглянуто залежність процесу адаптації та особистісного розвитку індивіда від організації простору дитинства.

Ключові слова: простір дитинства, простір, соціальне середовище, природне середовище, соціальний простір дитинства, соціалізація.

Постановка проблеми. В період технологічного прогресу особливої актуальності набуває питання створення педагогічних умов адаптації дитини. Останнім часом виникає потреба в особистості, яка гармонійно взаємодіє з соціальним середовищем, як сукупністю соціальних умов життєдіяльності людини, що впливають на її свідомість і поведінку. Тому важливим фактором що мотивує до самоствердження, самореалізації та соціальної зрілості є середовище як цілісна система. Соціальне середовище містить сукупність умов, серед яких важливою є простір дитинства, що забезпечує реалізацію антропогенних і соціальних потреб особистості.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. У педагогіці значний внесок у вивчені питання простору дитинства зробили педагоги А. Мудрик, І. Демакова, О. Кононко, І. Рогальська, розглядаючи простір дитинства як соціокультурний феномен та простір повноцінного життя дитини зокрема в умовах дошкільного закладу.

Сьогодні роль соціально-виховних інститутів в системі соціалізації дитини розглядають С. Архипова, І. Богданова, А. Капська, Г. Майборода та ін. Зокрема С. Архипова та Г. Майборода виокремлюють педагогічні умови, що сприяють соціалізації особистості.

Мета статті – проаналізувати вплив організації простору дитинства на ефективну адаптацію та світогляд дітей дошкільного віку.

Виклад основного матеріалу дослідження. З перших днів свого життя дитина починає поступово всотувати в себе навички вживання у світ і виживання у ньому, опанувати соціальний досвід (соціалізується). На перших порах світогляд зведений до середовища сім'ї, яка передусім несе відповідальність за виховання дитини. Глибинний зміст, масштаб і сила цієї відповідальності обумовлені соціальним статусом сім'ї. З часом дитина розширює сферу своєї взаємодії зі світом, на неї спрямовують свої впливи

різноманітні соціальні інститути, які доповнюють, урізноманітнюють виховні зусилля сім'ї. На етапі дошкільного дитинства провідним соціальним інститутом, покликаним забезпечити різнобічний розвиток дитини, є система дошкільних закладів [1, с. 409].

Останнім часом у працях відомих вітчизняних та зарубіжних дослідників усе частіше постає поняття «простір дитинства», розгляд якого є принципово важливим для характеристики педагогічної категорії «простір». Як свідчить аналіз поняття за І. Демаковою «простір дитинства» – це простір повноцінного життя дитини, як соціокультурний феномен, що здійснює відповідний вплив на процес розвитку особистості дитини [2]. Зважаючи на багатогранність цього поняття, науковець трактує його як образ уяви, а не реальне явище, сукупність природних і соціальних факторів, які мають як позитивний, так і негативний вплив на особистісний розвиток дитини.

Перш ніж розглядати вплив простору дитинства на адаптацію дітей варто виокремити поняття «простір». Тлумачний словник української мови дає таке визначення поняття: «Простір – 1) площа чого-небудь на земній поверхні; 2) необмежена протяжність в усіх напрямках» [3, с. 382]. У довіднику з соціології «соціальний простір» пояснюється як «соціально освоєна частина природного середовища, як середовища проживання людей з точки зору розташування соціальних груп і верств, простору їх розвитку» [4, с. 304]. На всіх рівнях соціального життя людей відбувається процес адаптації, яка стає універсальним способом вирішення життєвих криз, готує людину до нових обставин, що можуть виникати в її житті та гармонізує соціальні відносини.

Уявлення про освітній простір пов'язане з певною територією, тому його можна представити як цілісний, багатофункціональний та багатопрофільний освітній комплекс, для якого характерними є системотворчі, складові, системозв'язувальні та системо-визначальні елементи. До системотвірних елементів зараховують освітні заклади усіх типів та видів, які володіють високим освітнім потенціалом. Складовими елементами освітнього простору є усі соціальні інститути простору, які задіяні у процесах навчання та виховання. Системозв'язувальними елементами називають: цілі, які розділяє більшість суб'єктів простору; єдину стратегію по вертикалі та по горизонталі, зорієнтовану на пріоритети гуманістичної педагогіки; загальну територіальну субкультуру; освітню інтеграцію; формування освітнього співтовариства. Системовизначальними елементами є ті заклади, які своєю діяльністю задають спрямованість простору, визначають його вигляд [5, с. 29]. Тому, дошкільний навчальний заклад, який є одним із системотвірних елементів, відіграє важливу роль у процесах навчання та є осередком адаптації дитини.

Відповідно до досліджень В. Мухіної, яка обґрунтувала поняття «соціального простору особистості як умови розвитку і буття людини, які психологічно вводять її у сферу прав і обов'язків» та визначила наступні умови: 1) місце, де проходить життя людини; 2) стиль і зміст спілкування у контексті культури, до якої належить індивід; 3) внутрішню позицію самої людини відповідно до історії свого етносу, культури як цілісного, історично обумовленого явища» [6, с. 71]. Соціальний простір, за словами вченої, знаходить своє відображення в індивідуальному розвитку дитини поетапно. Важливою потребою дошкільника є позитивна оцінка в соціумі. Цьому сприяє позитивний психологічний клімат у сім'ї та культурний рівень суспільства.

Розглядаючи соціальне середовище, важливо визначити поняття «соціалізація». І. Богданова характеризує поняття «соціалізація», як явище суспільного життя — історично зумовлений процес розвитку особистості, притаманний певному суспільству, що забезпечує надання індивіду та засвоєння ним цінностей, норм, установок, зразків поведінки в процесі життєдіяльності. Його результатом є активне відтворення особистістю набутого соціального досвіду у своїй діяльності та спілкуванні. Соціалізація може відбуватися в умовах як виховання, тобто цілеспрямованого формування особистості, так і стихійного впливу на особистість [7, с. 47].

Зважаючи на те, що соціалізація особистості потребує певних педагогічних умов, доцільно назвати найважливіші з них: гуманізація процесу соціального становлення особистості, відповідність змісту, обсягу і характеру соціально-педагогічної діяльності можливостям, умовам даного соціуму; розумне розміщення в часі та просторі всіх цілеспрямованих взаємодій. При цьому основним завданням соціально-педагогічних

інститутів є соціалізація особистості з урахуванням особливостей її життєдіяльності в середовищі, у діяльності, в ситуації, де відбувається пізнання і оволодіння цією особистістю суспільними нормами і цінностями [8, с. 76].

Соціальна адаптація розглядається як процес активного пристосування індивіда до зміненого за допомогою різних засобів середовища і визначається як засвоєння певних норм, оцінок, типових соціальних ситуацій, вирішення загальних проблем шляхом використання засобів стимулювання соціальної поведінки та дії. Завдяки дії цього механізму індивід виявляє свою соціальну активність (або пасивність), виробляє навички творчої спрямованості в соціальній ситуації, тобто процес соціалізації здійснюється більш активно і динамічно [7, с. 82].

Значний внесок у дослідження питання зробив і такий вчений як О. Кононко. В своїй праці він зазначає: «Допомогти дитині стати особистістю значно складніше і важливіше, ніж допомогти домогтися успіхів у якійсь окремій певній галузі. Отже, педагог має створювати допоміжні умови, полегшувати, а не утруднювати дитині складну внутрішню роботу, пов'язану з пристосуванням до складного і невідомого життя» [9, с.7]. Це дає змогу сказати, що механізмом соціалізації є виховання, яке покликане створювати розвивальний потенціал соціального простору, суть якого проявляється у спонуканні до бажання саморозвитку, самостійної діяльності дитини, її пізнавальної активності, творчої ініціативи у формуванні життєвих поглядів.

У своїх дослідженнях І. Рогальська зазначає, що соціальний простір дитинства – це світ дітей, де кожному з них надається право створювати власну картину світу на основі наявних можливостей. Вона пропонує розглядати поняття «простір дитинства», як простір життєдайності дитини, як соціокультурний феномен, який задає процес соціалізації особистості дитини. Соціальний простір дитинства поділяється на такі складові: природне довкілля, соціальне довкілля, в яке включено світ дорослих та світ дитинства, культура з системою дошкільної освіти, цілісна картина світу, яка відображена у дитячій субкультурі [10, с. 146]. Тому для забезпечення кращої адаптації дитини важливо враховувати всі складові та фактори простору дитинства.

Досліджуючи питання соціального простору дитинства важливо зазначити основні групи факторів впливу на дитину. Виділяють чотири групи – мегафактори, макрофактори, мезофактори та мікрофактори. За одиницю відліку у такій класифікації приймається масштаб середовища, ступінь активності особистості опосередкованість впливу виокремленого фактора. Функціонування та розвиток усіх чотирьох рівнів середовища взаємообумовлені та взаємопов'язані. Вплив факторів середовища на особистість є об'єктивним і здебільшого стихійним. Ступінь опосередкованості впливу факторів середовища можна прослідкувати таким чином: мегафактори (космос, планета, світ) тією чи іншою мірою безпосередньо, а переважно через інші групи факторів впливають на соціалізацію усіх жителів планети Земля. Макрофактори (країн етнос, суспільство, держава) впливають як безпосередньо так і опосередковано через інші групи факторів на соціалізацію усіх людей, які проживають у певних країнах. Мезофактори (умов соціалізації великих за розміром груп людей) впливають на соціалізацію як прямо, так і опосередковано через четверту групу. Мікрофактори (сім'я, сусіди, групи однолітків, виховні організації мікросоціум), трансформуючи вплив макро- і мезофакторів, діють зазвичай прямо та безпосередньо [11]. Усі чотири групи факторів на кожному рівні мають свій вплив на дитину, зокрема мега-, макро-, мезо- та мікросередовища, задача дорослих сприяти засвоєнню позитивних аспектів цих груп. Значний вплив на дошкільників мають мікро- та мезофактори, так як діють прямо та безпосередньо на особистість дитини, тому завдання педагога полягає у створенні оптимальних умов, що забезпечать рівноцінний вплив вище зазначених факторів.

Простір дитинства забезпечує адаптацію дошкільника до навчального закладу. Аналіз ключових понять дозволяє розглядати простір дитинства не лише як соціально освоєну частину природного середовища, а й простір для повноцінного розвитку і соціалізації дитини. Організація простору дитинства як важливої складової адаптації до соціуму сприяє формуванню різнобічно розвиненої особистості.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Аналізуючи проблему організації простора дитинства як педагогічної умови адаптації ми розглянули тлумачення ключових

понять, з'ясували, що «простір дитинства» – це простір повноцінного життя дитини, соціально освоєна частина природного середовища. Також у роботі зазначено, що соціалізація полягає в становленні особистості та засвоєнні нею загальноприйнятих норм і відбувається під впливом чотирьох факторів. Варто згадати, що педагогічні умови ефективної адаптації в соціальному просторі полягають в гуманізації процесу соціального становлення особистості, розумне розміщення в часі та просторі всіх цілеспрямованих взаємодій. Це дає змогу зробити висновок, що розвиток дитини як особистості можливий за умови створення відповідного середовища та умов, які б сприяли цьому.

Перспективи подальшої роботи над даним питанням убачаємо в дослідженні ролі простору дитинства в процесі адаптації та способу забезпечення педагогічних умов у дошкільному навчальному закладі.

Список використаної літератури

1. Поніманська Т. І. Дошкільна педагогіка: Навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів / Т. І. Поніманська. – К.: «Академвидав», 2006. – 456 с.
2. Демакова І. Д. Гуманізація пространства детства / І. Д. Демакова // Народное образование. – 2001. – №4. – С. 13–18
3. Івченко А. О. Тлумачний словник української мови / А. О. Івченко. – Харків: Фоліо, 2006. – 540 с.
4. Соціологія: терміни, поняття, персоналії. Навчальний словник-довідник. Укладачі: В. М. Піча, Ю. В. Піча, Н. М. Хома та ін. За заг. ред. В. М. Пічі. – К.: «Каравела», 2002. – 480 с.
5. Данюшенков В. С. Современные представления о социальном пространстве / В. С. Данюшенков, Н. В. Иванова // Педагогика. – 2004. – №9. – С. 28–33
6. Мухина В. С. Возрастная психология / В. С. Мухина. – М.: «Академия», 1997. – 432 с.
7. Богданова І. М. Соціальна педагогіка: Навч. посіб / І. М. Богданова. – К.: «Знання», 2008. – 343 с.
8. Архипова С. П. Соціальна педагогіка: навч. – метод. посібник / С. П. Архипова, Г. Я. Майборода. – Черкаси; Ужгород: «Мистецька лінія», 2002. – 268 с.
9. Кононко О. Л. Збережемо простір дитинства / О. Л. Кононко // Дошкільне виховання. – 2004. – №1. – С. 6–7
10. Рогальська І. П. Соціалізація особистості у дошкільному дитинстві: сутність, специфіка, супровід. Монографія / І. П. Рогальська. – К.: «Міленіум», 2008. – 400 с.
11. Мудрик А. В. Социализация человека как проблема / А. В. Мудрик // Социальная педагогика. 2005. – №4. – С. 45–57.

References

1. Ponimanska T. I. (2006). *Preschool Pedagogy* Kiev: Akademvydav (in Ukr.).
2. Demakova, I.D. (2001). Humanization of childhood's space. *Narodnoe obrazovanie (Public education)*, 4, 13–18 (in Russ.).
3. Ivchenko, A.A. (2006). *Dictionary of Ukrainian language*. Kharkiv: Folio (in Ukr.).
4. Sociology: terms, concepts, figures: *educational manual for students of higher educational establishment* (2002). Lviv: Noviy svit. (in Ukr.)
5. Danyushenkov, V.S. (2004). Modern presentations of social space. *Pedahohyka (Pedagogy)*, 9, 28–33(in Russ.).
6. Mukhina, V.S. (1997). *Age pedagogy*. Moscow: Academy (in Russ.).
7. Bogdanova I. M. (2008). *Social pedagogy*. Kiev: Knowledge (in Ukr.).
8. Arkhipova S. P. (2002). *Social pedagogy*. Cherkassy: Art line (in Ukr.).
9. Kononko, O.L. (2004). Let's save the children's space. *Preschool education*, 1, 6–7 (in Ukr.).
10. Rogalska, I.P. (2008). *Personal socialization in preschool childhood: nature, peculiarity, accompanying*. Kiev: Millennium. (in Ukr.).
11. Mudrik, A.V. (2005). Socialization of a person as a problem. *Social pedagogy*, 4, 45-57 (in Ukr.).

HULIAN Ruzana,

Student, Bohdan Khmelnytsky Cherkasy National University
e-mail: ruzanka.gulyan@mail.ru

CHILDHOOD SPACE AS A PEDAGOGICAL CONDITION OF ADAPTATION

Abstract. *Introduction. Consideration of such a term as “childhood space” is very important in learning the pedagogical aspect of a category “space”. It is considered to be a space of full child's life, as a sociocultural phenomenon, that effects the development of child. It is very important and difficult to help the child to become a personality rather than to help to achieve some results in some sphere.*

Purpose. *The purpose of the article is to analyse in detail the impact of childhood space on the effective adaptation and outlook of the preschool children.*

Results. According to the dictionary, "Space" – 1) the area of anything on the earth's surface; 2) unlimited length in all directions. In sociology, the concept of "social space" is regarded as "socially assimilated part of the environment as a habitat of people in terms of location of the social groups and strata area of development. Adaptation occurs at all levels of social life, is a universal means of overcoming life crises, provides training to a whole new person that happens in her life, means of harmonizing of social relations.

The content and nature of the social world, which is always created by the child, where it lives and acts and which is made from their experience, intentions, constructed images depends on the spiritual values that are cultivated social environment. This social world is multifaceted and diverse, it is characterized by contradictions and complexity, which is the basis for the development of the activity of the child in the process of learning and understanding the world.

The scientists have reached a consensus that the internal psychological organization of the child may be disclosed better and if necessary changed, if they take into account all the factors and parameters of socio-cultural environment that has an impact on the individual.

Originality. The analysis of the problems of interaction of personality and environment that was made by us, taking into account the specific factors that influence the socialization do not only corresponds the scientific tradition, but also has a serious theoretical foundation for understanding the whole process of education.

Conclusion. To promote the development of the child as a person it is important to create such conditions that would facilitate this, because socialization mechanism has to develop mental potential space. Such famous scientists as Demakova, Mukhina, Kononko and others, were working on the question of childhood space. After analyzing the literature, we found that childhood space – is a world of children, where each of them is entitled to create their own picture of the world based on the available opportunities. As defined earlier, the child affects four environmental groups, each with varying impact on the socialization of the individual and that are interconnected.

Key words: childhood space, space, social environment, natural environment, social childhood space, socialization.

Одержано редакцією 21.04.2016
Прийнято до публікації 26.04.2016

UDC 371.134: 811.1/.2 + 81'24 (045) DANYLYUK Serhiy,

Doctor in Pedagogy, Professor
Chair of High School Pedagogy and Educational Management
Department,
Bohdan Khmelnytsky National University at Cherkasy,
e-mail: sedan@bigmir.net

THE ROLE OF INFORMATIZATION OF EDUCATION IN THE FORMATION OF FUTURE SPECIALISTS' PROFESSIONAL COMPETENCE

Informatization of education as a process of introducing information technologies in various fields of modern educational system is studied in the paper. Four global trends, conditioned by broad computerization and informatization of pedagogical systems, are singled out in the paper. Four ideas and tendencies inherent in the field of education and influencing education informatization are also singled out in the paper. Four sub-goals of the global goal of informatization of education are singled out in the paper. Two strategic goals of the process of informatization of education are defined. Three levels of entering by an individual the world of computer science and computer engineering are distinguished.

Key words: professional competence, professional training, future specialists, information-and-communication technologies, informatization of education.

Formulation of the problem. Modern education is impossible without the usage of all forms of information-and-communication technologies. One of the main applications of these technologies in the sphere of higher education is educational process. Information means, a variety of computer programs and electronic resources are used to study the proper information technology in teaching and other fields of knowledge, particularly, Philology.

Informatization of education as a process of introducing information technologies in various fields of modern educational system becomes more widespread and comprehensive.

Analysis of recent research and publications. A group of scholars (S. A. Zaytseva [1], L. A. Podoprigrorova [2], M. M. Nymatulayev [3], L. K. Raitskaya [4], A. Shchukin [5], V. N. Vasilovskaya [6], R. K. Potapova [7]) studied the role of informatization of education in the formation of future specialists.

The aim of the investigation is determined by the necessity to define the role of informatization of education in the formation of future specialists' professional competence with the help of usage of information-and-communication technologies.

Presenting the main material. Real informatization of society involves organizing teaching computer literacy, training and retraining of users, computerization of all stages of education from primary school to University and post-graduate education system, creating a network for retraining of workers, promote, especially among young people, a new information culture.

In the process of informatization of society the central place should be taken by informatization of education. The idea of developing new learning technologies, based on broad computerization and informatization of pedagogical systems, conditioned such global trends as [8, p. 5]: 1) development of global business infrastructure; 2) computerization and automatization of all branches of science, engineering and technologies; 3) changes in professional structure of society and attitude of people to labor; 4) information integration of education into the global system.

Among ideas and tendencies inherent in the field of education and influencing education informatization, one can single out the following ones [8, p. 5–6]: 1) humanization and humanitarization of education; 2) multi-level and advanced training; 3) continuity of education, the need to increase knowledge during the whole life; 4) socialization and professionalization of an individual.

Computerization of education is a process aimed at improving the quality of the content of education, performing researches and development, implementation, support and development as well as replacement of traditional information technologies with more efficient ones in all types of activities in the national education system of Ukraine.

The global goal of informatization of education is in radical improvement of the efficiency of the quality of education that meets the requirements of the post-industrial society. Such a goal is multifactorial and includes a number of sub-goals, in particular [8, p. 6]: 1) preparation of students for full and effective participation in all spheres of life in conditions of the information society; 2) improvement of the quality of education; 3) increase of the availability of education; 4) information integration of the national system of education to the infrastructure of the world community.

Informatization of education achieves two strategic goals. The first of them is to increase the efficiency of all types of educational activities through the usage of information and telecommunication technologies. The second one is to improve the quality of training of specialists with a new type of thinking, which meets the requirements of the information society [9, p. 134].

The introduction of information and telecommunication technologies has created new forms of educational activities, including distributed in time and space distance learning. Computerization has also affected relatively new formal theoretical approaches to working out new training courses, materials and methods.

As for "educational" directions of introduction of information technologies in the life of society, one should single out [10, p. 38]: a) changing the contents and functions of education, forms and methods of pedagogical activities in conditions of formation and development of the information society; b) positive impact of informatization means on the development of creativity skills and career guidance; c) educational impact of information technologies; d) construction of open learning architecture on the basis of information technologies; e) appearance of possibility of usage of multimedia technologies in education; f) further development of continuing education in conditions of formation and development of the information society; g) development and widespread use of electronic models of pedagogical teaching means, educational e-books and resources; h) establishment of developmental education based on the usage of information resources of society; i) introduction of information and telecommunication technologies in additional

education; j) combination of traditional and modern ways of learning in the information society; k) formation of teachers' information culture for work in all forms and levels of learning and teaching process; l) generation of new approaches to the management of higher educational establishments and evaluation of the quality of pedagogical labor; m) globalization and integration of educational services in the information society.

As a result of analysis of features of informatization of society and informatization of education the thesis is formulated that it is impossible to achieve the quality of teaching future philologists to act in the modern information society without the appropriate level of informatization of education. This statement is due to two main ideas [10, p. 40–41]: 1) the quality of modern educational process can be achieved only if in all forms and types of educational activities information and telecommunication technologies are applied. Their usage should match the needs of educational system; 2) informatization of education, the usage of means of informatization by University students in the learning process contributes to the development of necessary qualities of information culture, real involvement of future philologists to usage of information and telecommunication technologies both in future professional activities and in other areas of public life.

The implementation of social and economic reforms in Ukraine makes it necessary to build the information society, sets for the educational system the task of forming information culture for all citizens of the country and singles out informatization of the sphere as one of the most important directions of educational reform [10, p. 41]. Now for bringing up future philologists as individuals it is necessary to involve them in information-and-communication opportunities of modern technologies, to master the real information culture, opening the way for them to achieve one of the main goals of education: starting from the dialogue of cultures and people through the identification and development of creative potential of an individual to reach mutual enrichment and productive interaction of human communities [11, p. 4].

Therefore, the aim of studying computer science and items of information cycle by future philologists in higher educational establishments is the formation of their information culture, knowledge and skills to use information technologies in their daily work and their willingness to live and work in the information society. Professional skills are professionally developed business qualities, which not only affect the success in mastering the profession, but also the results of the work. For a philologist this is the ability to solve professional tasks of any complexity in the environment of information technologies.

In this paper we state the fact that the process of computerization of educational institutions is not stable, irrespective of socio-economic reforms and difficulties caused by them. Development of the information society requires new approaches in training specialists of all specialities in higher educational establishments and, of course, it did not lose its relevance for specialists of philological profile.

Distinguishing of three levels of entering by an individual the world of computer science and computer engineering is possible [12, p. 98]: 1) computer awareness (initial familiarity with computers); 2) computer literacy; 3) information culture.

Now high school in the process of teaching students often provides only their computer awareness, in the best case – their computer literacy. As for formation of future philologists' information culture, this problem should be solved in a more purposeful and complex way [12, p. 99].

Conclusions and prospects of further research. At the end of the paper we may say that bringing up the information culture of a specialist contributes significantly to the formation of his professional competence. Mastering special software products helps to analyze, to predict and to forecast different situations using the whole arsenal of computers and software. With the help of building information models of pedagogical processes and their analysis the achievement of gradual formation of professional competence becomes possible.

References

1. Zaytseva, S. A. (2004). Modern information technologies in education. Retrieved from <http://sgpu2004.narod.ru/infotek/infotek2.htm> (in Russ.)
2. Podoprigrorova, L. A. (2003). Internet usage in foreign language learning. *Foreign languages at school*, 5, 25-31. (in Russ.)

3. Nymatulyayev, M. M. (2009). Internet and web-technologies application in foreign language learning activities. *Siberian association of consultants. Extra-mural scientific-and-practical conferences*. Retrieved from <http://sibac.info/index.php/2009-07-01-10-21-16/1609web> (in Russ.)
4. Raitskaya, L. K. (2001). *Didactic and psychological fundamentals of Web 2.0 technologies application in higher vocational education: Monography*. Moscow: MGOU. (in Russ.)
5. Shchukin, A. (2008). *Modern methods and technologies of foreign language teaching*. Moscow: Filomatis. (in Russ.)
6. Vasilovskaya, V. N. (2011). Benefits of Internet technologies using in foreign languages teaching. *Informatics, computational engineering technics and education*, 2 (4), 22-29. (in Russ.)
7. Potapova, R. K. (2004). *New information technologies and linguistics*. Moscow: Editorial URSS. (in Russ.)
8. Abaluyev, R. N. (2002). *Internet technologies in education*. Tambov: TSTU. (in Russ.)
9. Grigoriev, S. G. (2008). *Informatization of education. Fundamentals*. Tomsk: Publishing House "TML-Press". (in Russ.)
10. Atanasyan, S. L. (2009). Formation of information educational environment of a pedagogical higher educational establishment (*Doctor in Pedagogy dissertation*). Moscow. (in Russ.)
11. Zakharova, I. G. (2003). *Information technologies in education*. Moscow: Publishing center "Academy". (in Russ.)
12. Branovskiy, Yu. S. (1996). Methodical system of teaching subjects in the field of Informatics to students of non-physics-and-mathematical specialities in the structure of multi-level pedagogical education (*Doctor in Pedagogy dissertation*). Moscow. (in Russ.)

DANYLYUK Serhiy,

Doctor in Pedagogy, Professor

Chair of High School Pedagogy and Educational Management Department,

Bohdan Khmelnytsky National University at Cherkasy,

e-mail: sedan@bigmir.net

THE ROLE OF INFORMATIZATION OF EDUCATION IN THE FORMATION OF FUTURE SPECIALISTS' PROFESSIONAL COMPETENCE

Abstract. *Introduction. Informatization of education as a process of introducing information technologies in various fields of modern educational system is studied in the paper. Four global trends, conditioned by broad computerization and informatization of pedagogical systems, are singled out in the paper. Four ideas and tendencies inherent in the field of education and influencing education informatization are also singled out in the paper. Four sub-goals of the global goal of informatization of education are singled out in the paper. Two strategic goals of the process of informatization of education are defined. Three levels of entering by an individual the world of computer science and computer engineering are distinguished.*

Purpose of the paper is determined by the necessity to define the role of informatization of education in the formation of future specialists' professional competence with the help of usage of information-and-communication technologies.

Results. As for global trends, conditioned by broad computerization and informatization of pedagogical systems, to them belong: 1) development of global business infrastructure; 2) computerization and automatization of all branches of science, engineering and technologies; 3) changes in professional structure of society and attitude of people to labor; 4) information integration of education into the global system. As for ideas and tendencies inherent in the field of education and influencing education informatization, among them there are: 1) humanization and humanitarization of education; 2) multi-level and advanced training; 3) continuity of education, the need to increase knowledge during the whole life; 4) socialization and professionalization of an individual. As for sub-goals of the global goal of informatization of education, they are: 1) preparation of students for full and effective participation in all spheres of life in conditions of the information society; 2) improvement of the quality of education; 3) increase of the availability of education; 4) information integration of the national system of education to the infrastructure of the world community. There are two strategic goals of the process of informatization of education. The first of them is to increase the efficiency of all types of educational activities through the usage of information and telecommunication technologies. The second one is to improve the quality of training of specialists with a new type of thinking, which meets the requirements of the information

society. As for levels of entering by an individual the world of computer science and computer engineering, they are: 1) computer awareness (initial familiarity with computers); 2) computer literacy; 3) information culture.

Originality. The results given in the paper are obtained for the first time.

Conclusion. Bringing up the information culture of a specialist contributes significantly to the formation of his professional competence. Mastering special software products helps to analyze, to predict and to forecast different situations using the whole arsenal of computers and software. With the help of building information models of pedagogical processes and their analysis the achievement of gradual formation of professional competence becomes possible. Future prospects of the study we see in the need to investigate different approaches to formation of future specialists' professional competence.

Key words: professional competence, professional training, future specialists, information-and-communication technologies, informatization of education.

Одержано редакцією 12.06.2016
Прийнято до публікації 18.06.2016

УДК 378.134:656.61.052

ДЕМЧЕНКО Ольга Миколаївна,

аспірантка кафедри загальної і
соціальної педагогіки та початкової освіти,
Ізмаїльський державний гуманітарний університет
e-mail: demchenko_olgan@rambler.ru

ПРОФЕСІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ ФАХІВЦІВ МОРСЬКОГО ФЛОТУ ЯК ПЕДАГОГІЧНА ПРОБЛЕМА

У статті науково осмислено феноменологію професійної діяльності саме фахівців морського флоту. Окреслено деякі проблемні питання, пов'язані із ресурсами вищої школи щодо підготовки фахівців морського флоту до компетентної професійної діяльності.

Ключові слова: діяльність, професійна діяльність фахівців морського флоту, професійна компетентність, професіоналізм.

Постановка проблеми. Розвиток судноплавства, як одного з найважливіших чинників прискореного розвитку вітчизняної економіки та інтеграції України у світову транспортну систему, передбачає наявність сучасного морського торговельного флоту держави, який є конкурентоспроможним на світовому фрахтовому ринку. Як відомо, будь-яка галузь економіки це не тільки її матеріальна складова, але насамперед кадровий потенціал, професійну підготовку якого здебільшого здійснюють вищі навчальні заклади. А розвиток науки і техніки, постійне удосконалення морського та річкового флоту і підвищення його технічного рівня вимагають високоякісної та різнобічної підготовки спеціалістів – моряків. Якісна професійна підготовка і придатність членів екіпажів морських суден є одним з найважливіших заходів забезпечення безпеки мореплавства і необхідною передумовою укладання трудових контрактів з фахівцями морського флоту [1].

Євроінтеграційні процеси, а також соціально-економічні і суспільно-політичні зміни всередині України спрямовують усі вітчизняні морські вищі навчальні заклади на оптимізацію і подальше вдосконалення підготовки в них майбутніх професійно компетентних фахівців відповідно світових стандартів, одночасно зберігаючи попередні позитивні вітчизняні надбання. Зазначимо, що Міжнародна морська організація (ІМО) і її структурні підрозділи опікуються питаннями освіти та підготовки спеціалістів морської галузі, які мають бути високої та стабільної якості по всьому світу, базуючись на навичках і основних компетентностях. Без якісних трудових ресурсів, мотивованих, підготовлених і кваліфікованих відповідно міжнародних стандартів, судноплавство не може процвітати [2]. Загальноновизнано, що певна кваліфікація є ознакою наявності у фахівця знань і умінь, спрямованих на професійну діяльність [3, с. 13]. До того ж ефективні стандарти навчання

фахівця є основою безпечного та надійного судноплавства; не менш важливо зберегти ще й практичні навички і компетентність людських ресурсів для забезпечення своєї стабільності [4].

Розвиток освіти в морській галузі окреслено як один із основних напрямів, за якими має здійснюватися розв'язання завдань державної морської політики. Згідно з «Білою книгою національної освіти України», забезпечення якості освіти з урахуванням потреб і економіки, і окремих громадян, і суспільства в цілому виступає пріоритетом у діяльності вищої школи, а головним системоутворюючим чинником освітньої діяльності у ВНЗ стає запланований результат, виражений у відповідних компетентностях, які має опанувати студент. Дослідники вважають, що це у свою чергу вимагає вирішення питань щодо зміни і підпорядкування очікуваному результату форм навчання, методик викладання, способів оцінювання якості підготовки не як опанованого набору знань, умінь та навичок з окремих дисциплін, а як системи інтегрованих і спеціалізованих компетентностей.

Сучасні науковці (С.С. Вітвицька, І.О. Зимня, О.В. Овчарук, М.М. Фіцула та ін.) єдині у визнанні головним завданням вищої освіти формування спеціаліста – компетентної особистості, яка володіє не тільки знаннями, високими моральними якостями і є професіоналом, а й вмє діяти адекватно у відповідних ситуаціях, застосовуючи отримані знання та бере на себе відповідальність за свою діяльність. Отож, випускники вишів повинні показати такий рівень знань, який відповідав би одразу кільком напрямкам вимог: академічним, фаховим та міжнародним. Однак, формальне поєднання в освітньо-професійних програмах суто академічної і суто професійної спрямованості призводить до певних проблем, пов'язаних з формуванням змісту освіти – з одного боку, скорочується навчальний час, що необхідний для глибокого розуміння предметів соціально-економічного та природничо-наукового циклу, а, з іншого – страждає практична підготовка студентів, оскільки вони не отримують повноцінних навичок професійної роботи.

До того ж, як засвідчують деякі дослідники (зокрема, Л.Д. Столяренко, В.Є. Столяренко) серед здібностей як чинників професійної діяльності є такі специфічні, що мають суспільно-історичне походження і забезпечують життя і розвиток у соціальному середовищі; йдеться про навчальні здібності, які впливають на успішність педагогічного впливу, рівень засвоєння людиною знань, умінь, навичок, формування якостей особистості. Відтак, актуалізується потреба в науковому осмисленні не лише проблематики компетентнісної парадигми, а й її контекстності. Зокрема, загострюється такий аспект її дослідження як професійна діяльність фахівців морського флоту на основному етапі їх становлення – в умовах вищої школи.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Питання, пов'язані із змістовним наповненням поняття «професійна діяльність особистості» останнім часом активно досліджуються в межах багатьох наук – філософії, психології, соціології, педагогіки, економіки, юриспруденції, тощо. Так, при цьому контекстно вивчається професійна компетентність (В.М. Аніщенко, С.Я. Батищев, С.У. Гончаренко, І.А. Зязюн, К.В. Корсак, Н.В. Кузьміна, А.К. Маркова, А.М. Михайличенко, Ю.П. Нагірний, О.В. Овчарук, О.Г. Романовський, Т.І. Сущенко, І.Л. Тараненко, В.О. Тюріна, П.І. Третьяков, А.В. Хуторської, Т.І. Шамова, О.І. Щербаков, І.П. Ящук та ін.). Психологічний аналіз професійної діяльності, складання професіограми та психограми виступають предметом дослідження В.А. Бодрова, В.М. Гордона, А.І. Губинського, М.А. Дмитрієвої, Г.М. Зараковського, В.П. Зинченка, А.В. Карпова, Б.Ф. Ломова, В.А. Пухової, Є.С. Романової, С.І. Сотникової, Г.А. Суворової, Г.В. Суходольського, В.Д. Шадрікова, та ін. В сучасних вітчизняних наукових дослідженнях питання професійної діяльності фахівців, зокрема, морського флоту (переважно окремо судноводіїв і суднових механіків) найбільш системно вивчають М.І. Бабишена, Н.М. Бобришева, Г.А. Варварецька, С.А. Волошинов, М.В. Гомзяков, О.В. Гуренкова, О.С. Дягілева, М.В. Євтюхін, О.П. Завальнюк, В.М. Захарченко, С.В. Козак, М.В. Кулакова, Ю.О. Павличенко, О.О. Фролова.

Однак, ще й досі означений аспект не виступав предметом комплексного дослідження, незважаючи на досить змістовне висвітлення у науковій літературі понять «професійна діяльність», «готовність до професійної діяльності» і «професійна компетентність» у психологічній, педагогічній, інженерній та інших галузях вищої освіти.

Бракує єдиного підходу й до трактування поняття «професійна діяльність фахівців морського флоту».

Метою статті є дослідження своєрідності професійної діяльності саме фахівців морського флоту.

Виклад основного матеріалу дослідження. Аналіз наукових джерел дозволяє констатувати, що проблема професійної діяльності фахівців морського флоту розглядається в ракурсі інших педагогічних явищ. Так, М. В. Кулакова розглядає готовність до професійної діяльності фахівців у вищих морських закладах; С.В. Ситнік досліджує підготовку обслуговуючого персоналу морського транспорту; С.В. Козак, Л.Г. Ступіна, вивчають процес формування іншомовної професійно-комунікативної компетентності морських фахівців; О.О. Фролова розглядає соціокультурну компетенцію як одну з ключових компетенцій у процесі професійної підготовки у вищому морському навчальному закладі, як складову професійної компетентності судноводіїв.

Для розширення наукових уявлень про професійну діяльність фахівців морського флоту як актуальну педагогічну проблему сьогодення, доречно звернутися до філософських підвалин. Так, довідкові філософські джерела трактують поняття «проблема» (від грецького *πρόβλημα* – перешкода, труднощі, завдання) як те, що об'єктивно виникає в ході розвитку пізнання питання або цілісний комплекс питань, вирішення яких представляє істотний практичний або теоретичний інтерес.

Отож, проблемність полягає, насамперед, у процесі розробки моделі майбутнього спеціаліста під час навчання у вищій школі. За В.Є. Сорочинською, це доцільно вбачати у площині наступного:

1. Поєднання в моделі спеціаліста специфічних професійних вимог і їхнє узгодження із загальними особистісними якостями (світоглядна громадянська позиція);

2. Врахування в моделі спеціаліста не лише статичних компонентів, тобто таких якостей особистості, які необхідні представникам всіх спеціальностей впродовж всієї професійної діяльності, але й динамічних, що можуть швидко змінюватись під впливом технологічного оновлення;

3. Організація ефективного управління, що здатне забезпечити морально здорову зацікавленість всіх учасників навчального процесу в успішному оволодінні обраною спеціальністю.

В цілому ж вищеокреслені проблемні питання, на наш погляд, мають один «загальний знаменник» – нечітке уявлення про феномен «професійна діяльність». А його визначення пов'язане із змістовним наповненням його складових – «професія» і «діяльність». У «Словнику іншомовних слів» і «Великому тлумачному словнику сучасної української мови» подається таке тлумачення: «Професія (лат., офіційно зазначене заняття, спеціальність) – рід занять, трудової діяльності, що вимагає певних знань і навичок і є для когось джерелом існування; фах, спеціальність, ремесло, кваліфікація», «Професійний – пов'язаний з професією». Той-таки «Великий тлумачний словник сучасної української мови» трактує діяльність як застосування своєї праці до чого-небудь, наприклад, праця, дії людей у якій-небудь галузі.

Існує більш розгорнута дослідницька позиція (зокрема, Н.В. Кузьміної), яка вважає, що йдеться про «вид діяльності, що вимагає спеціальних знань, навичок, умінь, фахової освіти, а сформована професія – це об'єктивна реальність, пов'язана з наявністю в суспільстві кваліфікованих спеціалістів, що вміють продуктивно вирішувати певні завдання, розраховані на задоволення потреб суспільства». На думку ж іншого науковця – Е.Ф. Зеєра – професією є «форма трудової діяльності, для виконання якої людина повинна володіти певними знаннями й навичками, мати спеціальні здібності й розвинені професійно важливі якості» [5]. До зазначеного додамо ще й таке: у професійній економічній освіті поняття професії визначається як вид економічної діяльності, обумовлений суспільним розподілом праці та вимагає певних знань, навичок та умінь. Аналіз доробку В.О. Лозового, В.О. Рум'янцева, Л.В. Анучиної дає підстави стверджувати про певні ознаки такого явища як професія. А саме: по-перше, йдеться про спільноту людей, які займаються вирішенням близьких проблем і мають приблизно однаковий образ життя, що визначається єдиною базовою системою цінностей та характеризуються певною самосвідомістю, складом

особистості; по-друге, професія є галуззю застосування сил щодо дослідження певного об'єкта дійсності, область, у якій людина виконує свої функції як суб'єкт праці, і яка створює йому умови для існування та розвитку; по-третє, професія є історично розвиваючою системою, яка змінюється відповідно змін культурно-історичного контексту.

Відтепер, має сенс окреслити своєрідність поняття «діяльність». Так, довідкові філософські джерела його трактують як специфічно людську форму активного ставлення до навколишнього світу, зміст котрої складає його доцільна зміна і перетворення; будь-яка діяльність включає в себе мету, засіб, результат і сам процес діяльності, і, отже, невід'ємною характеристикою діяльності є її усвідомленість; за формою діяльність поділяється на духовну і матеріальну, виробничу, трудову і нетрудову. В «Українському педагогічному словнику» С.У. Гончаренко наполягає на тому, що діяльність виступає способом буття людини у світі, її здатністю вносити в дійсність зміни; основними ж компонентами діяльності виступають суб'єкт з його потребами; мета, відповідно до якої перетворюється предмет в об'єкт, на який спрямовано діяльність; засіб реалізації мети і результат діяльності. Дійсно, суб'єктом діяльності на морському флоті виступає фахівець відповідної кваліфікації з його потребами якісного виконання своїх функціональних обов'язків; головною ж метою діяльності є безпечне перевезення вантажів і пасажирів. При цьому засобами реалізації мети є сукупність усіх приладів і технологій на судні і результатом діяльності є вирішення поставленої задачі.

Принципової ваги у зазначеному ракурсі набуває визнання, що за основу характеристики будь-якої професійної діяльності доцільним було б доречним вважати теорію діяльності О.М. Леонтьєва. Так, згідно з ключовим теоретичним положенням, існують мета діяльності, компоненти діяльності у вигляді окремих дій, операції як окремі елементи цих дій, психофізіологічні функції [6].

Не менш важливим, на наш погляд, є взаємозв'язок таких педагогічних явищ як «професійна діяльність» і «професійна компетентність». У «Енциклопедії професійної освіти» подано визначення «професійної компетентності» (лат. profession – заявляти своєю справою; лат. competo – добиватися, відповідати, підходити) як інтегральної характеристики ділових чи особистісних якостей фахівця, що відображає рівень знань, умінь, досвід, достатні для здійснення цілі даного виду діяльності, а також його моральну позицію. Критерієм професійної компетентності є суспільне значення результатів праці фахівця, його авторитет у певній сфері знань (діяльності) [7, с. 383]. Натомість, нині компетентнісна парадигма активно вивчається науковцями, а це дозволяє внести певні уточнення у тлумачення ключових понять. Так, за В.Т. Лозовецькою, компетентність фахівця зумовлена особливістю професійної діяльності фахівця і включає, перш за все, професійні знання, вміння і навички, досвід роботи в певній галузі виробництва, соціально-комунікативні та індивідуальні здібності особистості щодо забезпечення самостійності у здійсненні професійної діяльності.

Інший науковець – Т.В. Гура, уточнюючи сутність професійної компетентності саме інженера – вважає, що це цілісна сукупність знань, умінь і навичок, що необхідні для успішного виконання виробничих завдань та функцій, які обумовлені державними та галузевими стандартами; професійна компетентність передбачає також наявність в інженера стратегічного мислення та креативності – «психологічної готовності до активної участі в процесах цього розвитку, в забезпеченні конкурентоспроможності продукції та національної економіки».

Згідно з дослідницькою позицією О.П. Попової, під професійною компетентністю судноводія морського флоту доцільно розуміти інтегральну сукупність мобільних професійно-кваліфікаційних, творчих, соціально-гуманітарних і особистісних компетентностей (якостей) майбутнього капітана, які детермінують його здатність і готовність до професійної діяльності в умовах підвищеної відповідальності та ризику, дають змогу отримувати у фаховій справі результати, які б відповідали вимогам науково-технічного прогресу, сучасних соціокультурних норм і системі аксіологічних орієнтирів суспільства. Професійна діяльність капітанів, штурманів, механіків характеризується дуже складними умовами її здійснення, підвищеним ризиком і величезною відповідальністю. З

аналізу професійних якостей майбутніх судноводіїв стає очевидним, що судноводіння – справа лише для тих, хто досягнув найвищого рівня професійної компетентності [8].

Принагідно зауважимо на тому, що феномен «професійна діяльність» вивчається у контексті такого педагогічного явища як «професіоналізм». Так, загальні характеристики цивілізованої особистості, які відповідають цілям, завданням та принципам освіти, які передбачені Законом України «Про вищу освіту», і професійні характеристики становлять основу психологічної моделі професіоналізму. З психологічної точки зору до професійних характеристик доцільно, на думку фахівців, відносити наступні основні властивості особистості професіонала:

1) професійну спрямованість, яка є особливістю системи стимулів особистості професіонала на використання власних сил та здібностей у обраній професії. Її характеризують: позитивне ставлення до професії, схвалення її цілей, завдань, наявність потреби присвятити себе їх досягненню та вирішенню; оцінка її як важливої, такої що відповідає головним особистим спрямуванням та покликанню у житті, виважене відношення до її труднощів; можливості самореалізації та самоствердження;

2) морально-психологічну підготовленість, необхідність якої обумовлена тим, що рішення професійних задач завжди включено в систему етичних відносин, які неприпустимо порушувати в ім'я досягнення суто професійних цілей. Мета не може виправдовувати використання таких засобів, як обман, залякування, грубість, черствість і байдужість;

3) професійно-ділову підготовленість, важливе місце в структурі якої займає професійна майстерність.

Вищезазначене обумовило дослідницьку позицію, зокрема А.М. Столяренко, за якою професійна майстерність – це професійна підготовленість, представлена сукупністю професійних знань, умінь і навичок, що є у фахівця.

Відтак, видається за можливе впритул дослідити змістове наповнення поняття «професійна діяльність фахівців морського флоту». Насамперед, зазначимо, що для успішного виконання своїх функцій фахівці морського флоту мають володіти не тільки системою фахових знань, умінь і навичок, але й комплексом професійно важливих якостей, котрі повинні бути розвинуті до необхідного рівня протягом навчання. Аналіз наукових праць і саморефлексія практики професійної діяльності фахівців морського флоту вказують на необхідність визначення професійно важливих якостей для роботи з конкретної спеціальності і важливість розробки «професійного портрету фахівців» ще й з урахуванням специфіки їх професійної діяльності. Наш досвід переконує в тому, що професійна діяльність фахівців морського транспорту тісно пов'язана з рядом факторів, що вимагають від них передусім високої психофізичної підготовленості. Встановлено, що йдеться про природні умови (зміна погодних та кліматичних умов, зміна часових поясів, бортова та кильова качка); про виробничі умови (шум та вібрація, електромагнітне випромінювання, хімічне забруднення повітря, збільшення інтенсивності експлуатації суден); про соціально-психологічні чинники (єдність зони відпочинку та праці, постійна готовність до виконання професійних обов'язків, монотонність професійної діяльності, дефіцит інформації, групова ізоляція та самотність, зниження рухової активності, сексуальна дериважація, необхідність приймати рішення в умовах дефіциту часу, загроза потрапляння в піратський полон) [9].

До того ж, дослідники довели, що, залежно від організаційного та психологічного змісту, можна виділити три основні режими праці (професійної діяльності) на морі, що характеризуються постійною, швидкою або раптовою їх зміною. А саме: праця у повсякденних умовах, у постійній готовності до екстремальних дій (бойова готовність № 2); праця в умовах підвищеної готовності (навчальна, бойова тривога), коли значно зростає відповідальність за виконання службових обов'язків; праця в аварійних ситуаціях, коли на кожного члена екіпажу впливають екстремальні фактори аварії та зовнішнього середовища [10].

Констатуємо, що найбільш системно професійна діяльність фахівців морських спеціальностей вивчалась М. В. Кулаковою. На рівні дисертаційного дослідження нею розглянуто суттєві теоретичні концепції діяльності починаючи з найбільш традиційних

психологічних поглядів. А саме: виокремлення трьох фундаментальних видів діяльності, які відповідають трьом етапам онтогенезу: грі, навчанню, праці; визначення Б. Г. Ананьєвим трьох «фундаментальних соціальних діяльностей»: праці, спілкування, пізнання. До того ж дослідниця наполягає на доцільності розгорнутого визначення поняття «діяльність». Зокрема, зацентровано увагу на процеси, які характеризуються психологічно тим, що спрямований процес діяльності в цілому (його предмет) завжди збігається з тим об'єктивним, що збуджує суб'єкта до цієї діяльності, інакше – мотивом; на процес, що збуджується та спрямовується мотивом – тим, чим визначена будь-яка потреба, а також як однієї з різноманітних форм активності людини, яка відбиває різні форми ставлення людини до дійсності (за О.М. Леонтьєвим), сукупність дій людини, спрямованих на задоволення її потреб та інтересів (за В.Г. Крисько, І.С. Мангутовим, Л.І. Уманским), об'єктивний процес взаємодії суспільного середовища та людини (за А.В. Семеновою) та інше. Цікавим є і те, що, за М.В. Кулаковою, з позиції управлінського підходу підготовка до професійної діяльності фахівців морських спеціальностей – керований навчально-виховний процес у вищому морському навчальному закладі, спрямований на оволодіння курсантами освітньо-кваліфікаційними характеристиками певної спеціальності відповідного рівня (шляхом пізнавально-інструментальної сукупності дій викладача та курсантів). Ми поділяємо думку про те, що психологічну основу динамічної функціональної структури професійної діяльності фахівця морського флоту у своїй діалектичній єдності складають глибокі знання, високі моральні якості, висока пізнавальна активність та самостійність, професійні здібності і усталений інтерес до професійної діяльності.

Однак, загальновідомі нововведення у міжнародне морське законодавство і проведені останнім часом фундаментальні дослідження компетентнісного підходу потребують уточнення змістового наповнення поняття «професійна діяльність фахівців морського флоту».

З метою набуття більш чіткого уявлення про нові обриси, яких набуває саме сучасна професійна діяльність фахівця морського флоту, нами було вивчено і проаналізовано своєрідність її успішних спеціалістів-практиків. Так, анкетуванням та інтерв'юванням було охоплено 18 осіб, які є випускниками-стажистами нашого вишу (тобто стаж яких не перевищує п'яти років; стабільно працюють у загальновизначених європейських компаніях; просування яких в професії набуло стрімкої позитивної динаміки). З'ясовано, зокрема, таке: за критерієм «відповідати» – суб'єкт означеної професійної діяльності має володіти принаймні трьома європейськими мовами, бути здатним до «роботи в команді»; за критерієм «добиватися» – бути здатним до «швидкоплинних змін», яких вимагають нестандартні виробничі ситуації (що перетворюють, за О. М. Леонтьєвим, «предмет діяльності в об'єкт, на який вона спрямована»); за критерієм «засіб реалізації мети» – здатність до вмілого виконання фахових операцій (тобто доведення професійних умінь до рівня автоматизованості); за критерієм «результат професійної діяльності» – готовність досягати успішності (виявом якої, зокрема, можна розцінювати, з одного боку, матеріальну винагороду, матеріальну винагороду, а, з іншого – потреба у постійному професійному самовдосконаленні).

Висновки. Так, у нашому розумінні доцільно трактувати «професійну діяльність фахівців морського флоту» як такий вид діяльності, підготовка до якої відбувається на відповідному освітньо-кваліфікаційному рівні під час динамічного керованого навчально-виховного процесу у вищому морському навчальному закладі, спрямованому на оволодіння майбутніми фахівцями освітньо-кваліфікаційними характеристиками належного професійного спрямування (шляхом пізнавально-інструментальної сукупності дій викладача та курсантів). Кінцевою ж метою такого процесу доцільно розцінювати сформованість комплексу професійних знань, умінь і навичок, а підсумковим результатом вважати високий рівень готовності особистості фахівця до виконання професійної ролі в різних професійних умовах і на різних фахових рівнях.

Зокрема, рівень готовності підтверджує державна атестація знань з переліку навчальних дисциплін з циклу професійної та практичної підготовки відповідного професійного спрямування і системи компетентностей, що визначені Кодексом з підготовки і дипломування моряків та несення вахти з Манільськими поправками 2010 року (для професійного спрямування «Судноводіння» розділи А-II/1, В-II/1, А-II/2 та В-II/2); кваліфікаційною характеристикою особи командного складу морського судна з «Довідника кваліфікаційних характеристик професій працівників. Випуск 67. Водний транспорт»; «Галузевим стандартом вищої освіти України. Напрямок підготовки 6.070104 Морський та річковий транспорт», тощо.

Перспективи подальшого наукового пошуку вбачаємо у розробці стратегії професійної підготовки студентів, які набувають у бакалавраті спеціальність «Судноводіння» та апробації інтерактивної технології її реалізації.

Список використаної літератури

1. Аверочкіна Т. В. Шляхи імплементації міжнародно-правових стандартів професійної підготовки плавкладу в українському законодавстві: дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / Т. В. Аверочкіна. – О., 2006. – 172 с.
2. Sekimizu K. World maritime day 2015 maritime education and training [Electronic resource] / K. Sekimizu. – Accessed mode : <http://www.imo.org/en/About/Events/WorldMaritimeDay/Documents/2015%20WMD/website%20message%20WORLD%20MARITIME%20DAY%202015.pdf>
3. Кулакова М. В. Формування готовності до професійної діяльності в майбутніх фахівців у вищих морських навчальних закладах: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04 / М. В. Кулакова. – О., 2006. – 248 с.
4. Haun E. Education and Training the Theme for World Maritime Day [Electronic resource] / E. Haun. – June 19, 2014. – Accessed mode : <http://www.marinelink.com/news/education-training-theme371436.aspx>
5. Зеер Э. Ф. Психология профессионального образования: учеб. пособие. –2-е изд., перераб. / Э. Ф. Зеер. – М.: Изд-во Московского психолого-социального института; Воронеж: Изд-во НПО “МОДЭК”, 2003. – 480 с.
6. Леонтьев А. Н. Деятельность. Сознание. Личность / А. Н. Леонтьев. – М.: Смысл, Академия, 2005. – 352 с.
7. Профессиональная компетентность // Энциклопедия профессионального образования : в 3 т. / [под ред. С. Я. Батышева]. – М. : Профессиональное образование, 1999. – Т. 2. – 488 с.
8. Попова О. П. Особливості професійної діяльності майбутніх судноводів і сутність їх професійної компетентності / О. П. Попова // Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах: зб. наук. праць / редкол.: Т. І. Сущенко (голов. ред.) [та ін.]. – Запоріжжя, 2011. – Вип. 17. – С. 351–357.
9. Побідаш А. Ю. Дослідження особливостей впливу основних стрес-факторів професійної діяльності моряків / А. Ю. Побідаш // Проблеми загальної та педагогічної психології, 2011. – Т. XIII, Ч. 7. – С. 150–157.
10. Криворучко П. П. Психологічне забезпечення професійної діяльності корабельних спеціалістів у тривалому плаванні: дис. ... канд. психол. наук : 20.02.02 / П. П. Криворучко. – К., 1998. – 263 с.

References

1. Averochkina, T. V. (2006). *The ways of implementation of international and legal standards for the professional training of crew personnel in the Ukrainian legislation* (PhD dissertation). National University “Odessa Law Academy”, Odessa, Ukraine (in Ukr.).
2. Sekimizu, K. (2015). *World maritime day 2015 maritime education and training*. Retrieved from <http://www.imo.org/en/About/Events/WorldMaritimeDay/Documents/2015%20WMD/website%20message%20WORLD%20MARITIME%20DAY%202015.pdf>
3. Kulakova, M. V. (2006). *Development of the future specialists' readiness to professional activity at higher marine educational establishments* (PhD dissertation). South-Ukrainian State Pedagogical University named after K.D. Ushinsky, Odessa, Ukraine (in Ukr.).
4. Haun, E. (2014, June 19). Education and Training the Theme for World Maritime Day. *MarineLink.com*. Retrieved from <http://www.marinelink.com/news/education-training-theme371436.aspx>
5. Zeer, Ye. F. (2003). *Psychology of professional education* (2nd ed.). Moscow: Publishing House of the Moscow Psychology-Social Institute; Voronezh: Publishing House NPO “MODEK” (in Russ).
6. Leont'ev, A. N. (2005). *Activity. Consciousness. Personality*. Moscow: Sense, Academy (in Russ.).
7. Professional competence (1999). In S. Ya. Batsyshev (Ed.). Vol. 2. Moscow: Professional education (in Russ.).
8. Popova, O. P. (2011). Peculiarities of professional activity of future navigators and the nature of their professional competence. *Pedagogika formuvannya tvorchoyi osobystosti u vyshhij i zagal'noosvitnij shkolax* (Pedagogy of forming a creative personality in higher and secondary school), 17, 351-357 (in Ukr.).

9. Pobidash, A. Yu. (2011). The study of the peculiarities of the influence of the main stress factors in seafarers professional activity. *Problemy zagal'noyi ta pedagogichnoyi psixologiyi (Problems of general and pedagogical psychology)*, XIII, 7, 1 50–157 (in Ukr.).
10. Kryvoruchko, P. P. (1998). *Psychological support of professional activity of specialists on the ship in a long voyage* (PhD dissertation). Kiev Military Humanitarian Institute, Kyiv, Ukraine (in Ukr.).

DEMCHENKO Olga,

Post-graduate student at the Department of General and Social Pedagogy and Primary Education,
Izmail State University of Humanities
e-mail: demchenko_olgan@rambler.ru

**THE PROFESSIONAL ACTIVITY OF THE MARITIME FLEET SPECIALISTS AS A
PEDAGOGICAL PROBLEM.**

***Abstract.** Professional experts in the field of water transport require high quality and diverse training. The development of education in the marine industry involves the formation at the graduates the level of knowledge according to academic, professional and international requirements at the same time. The author actualizes the need for scientific understanding not only the perspective of a competence paradigm, but its contextlist. Such aspect of its research as the professional activity of the maritime fleet specialists on the main stage of their formation – that is in conditions of higher school – is intensified.*

The purpose of this paper is to study the peculiarities of the professional activity of the maritime fleet specialists.

The article provides the definition of the phenomenon of “professional activity” as associated with the content of its components – “profession” and “activities”. “Professional activity” and “professional competence”, which criterion is the public value of work results of a specialist and its authority in a specific area of knowledge (activities), are also interrelated. The phenomenon of “professional activity” is studied in the context of such pedagogical phenomenon as “professionalism”. General characteristics of a civilized person, which correspond to the aims, objectives, principles of education, and professional characteristics are the basis of a psychological model of professionalism.

The author examines the content of the concept “professional activity of the maritime fleet specialists”. For the successful performance of their functions merchant marine specialists must possess not only the system of professional knowledge and skills, but also a complex of professionally important qualities that must be developed to the required level during their study.

With the aim of obtaining a clearer understanding about the new shape of the modern professional activity of the maritime fleet specialist, the uniqueness of its successful specialists-practitioners is studied and analyzed. The party of the designated professional activity must know at least three European languages, be able to “team work” (criterion “to fit”); be able to “rapid changes”, which non-standard operating situations require (criterion “to seek”); have the ability to perform skillfully professional operations (criterion “means of achieving a goal”) and be ready to achieve success (criterion “results of professional activity”).

In our understanding it is advisable to treat the “professional activity of the maritime fleet specialists” as the kind of activity, preparation for which takes place at the appropriate educational and qualification level during the dynamic controlled educational process in higher maritime educational institution, aimed at mastering by future specialists of educational-qualifying characteristics of proper professional direction (by the cognitive-instrumental set of actions of teacher and cadets). As the ultimate goal of such a process is useful to regard the formation of complex professional knowledge and skills, and the final result is a high level of readiness of a graduate to perform professional roles in various professional conditions and at different professional levels.

*Одержано редакцією 18.05.2016
Прийнято до публікації 28.05.2016*

УДК 378 : 352. 037. 013.42

ДУБІНЕЦЬКИЙ Володимир Володимирович,

директор автотранспортного коледжу,
ДВНЗ «Криворізький національний університет»
e-mail:vladimirdubinetskiy@gmail.com

УПРАВЛІНСЬКА КУЛЬТУРА ВИКЛАДАЧА ВИЩОГО ТЕХНІЧНОГО НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ І–ІІ РІВНЯ АКРЕДИТАЦІЇ

У статті розкрито поняття «управлінської культури» як важливої професійної якості викладача вищого технічного навчального закладу, зміст і структурні компоненти цього складного особистісного утворення, схарактеризовано критерії, показники та рівні її сформованості, обґрунтовані функції управлінської культури та їх вплив на якість навчального процесу.

Ключові слова: вищий технічний навчальний заклад, управління, управлінська культура, структурні компоненти, управлінські функції.

Постановка проблеми. Актуальність професійної підготовки майбутніх спеціалістів технічної галузі обумовлена змінами в системі вищої професійної освіти, які поступово впроваджуються в навчальний процес вищих технічних закладів. Підготовка кадрів у зв'язку з міжнародними стандартами, компетентних в автотранспортній галузі обумовлює нові вимоги до викладачів, рівня їх професіоналізму і готовності до управлінської діяльності в навчальному процесі. Події, які відбуваються в суспільстві, обумовлюють необхідність внесення змін в організацію навчального процесу, спрямованих на:

- забезпечення функціонування і переорієнтації управління навчанням на пріоритетні напрями підготовки спеціалістів нової формації, підвищення рівня її якості та продуктивності;
- розробку основ управління навчальною діяльністю студентів з обсягом підвищення вимог до особистості сучасного спеціаліста, рівня його компетентності, готовності до творчої діяльності в обраній професійній сфері;
- виявлення механізмів управління навчальним процесом у вищому технічному навчальному закладі;
- підвищення управлінської культури викладачів та їх готовності реалізовувати управлінські функції у навчальному процесі;
- усвідомлення кожним викладачем ролі управління у підвищенні якості навчання і рівня професіоналізму майбутніх фахівців.

Педагогічна практика у вищих технічних навчальних закладів свідчить про те, що великі резерви в цьому плані має управлінський аспект навчального процесу, оптимізація педагогічного впливу на процес професійного становлення майбутніх фахівців, розвиток управлінської культури викладачів.

В останні роки увага дослідників привертається до проблем формування управлінської культури викладачів як резерву підвищення ефективності навчально-виховної діяльності в вищому технічному навчальному закладі.

Метою статті є визначення сутності, змісту і структурних компонентів управлінської культури викладача вищого технічного закладу І–ІІ рівня акредитації та конкретизації його управлінських функцій.

Виклад основного матеріалу дослідження. Основою навчання є відношення між викладачами і студентами, при яких кожний студент і студентська група в цілому є не тільки об'єктом управлінського впливу викладача, виконавцем волі викладача, але й активним учасником цього процесу. Навчання являє собою «систему усвідомлених зв'язків, починаючи з найбільш мимовільних, просторових соціальних дій і взаємовідношень, які мають стійкий характер» до цілеспрямованої взаємодії викладача і студентів у професійному становленні майбутніх фахівців [1, с. 77].

Ефективність навчального процесу обумовлюється управлінською культурою викладача, рівнем її сформованості, чітким усвідомленням управлінських функцій, від яких залежить якість навчання і навчальні досягнення студентів. Відсутність чіткого визначення поняття «управлінська культура», розмитість змістових характеристик, показників і рівнів її

сформованості не сприяють ефективному управлінню навчальним процесом і негативно впливають на якість підготовки майбутніх фахівців транспортної галузі.

Культура є специфічним засобом організації та розвитку професійної діяльності, представленим у продуктах матеріальної і духовної праці, у системі людських відносин, соціальних норм, професійних і моральних цінностей, у сукупності ставлення людей до природного середовища, до самих себе і до обраної професійної діяльності.

Професійна культура трактується як система соціальних якостей, що забезпечують продуктивність трудової діяльності (І. Зязюн, Н. Крилова, А. Радугін та ін.). За культурологічним енциклопедичним словником, професійна культура характеризує «рівень та якість професійної підготовки»[2, с. 402].

У тлумаченні сутності поняття «управлінська культура» мають місце різні точки зору. Управлінську культуру розглядають як рівень розвитку професійних здібностей і творчих сил керівника (Є. Березняк), культуру праці керівника (Б. Співак), сукупність принципів, норм і знань керівника (Б. Гаєвський, Ю. Палеха), системне явище, яке поєднує в собі професійні управлінські якості та мотиви керівника (С. Королюк).

Сутність управлінської культури викладача як психолого-педагогічного феномену важливо розглядати через категорію діяльності (М. Каган, О. Леонтьєв, О. Бодальов та ін.), що дозволяє йому на основі засвоєння ціннісних орієнтацій, реалізувати себе, свої функціональні обов'язки і повноваження, свій творчий потенціал, усвідомити динамічний характер культури. Особистісні здатності викладача є основою його успішної управлінської діяльності. Від нього вимагається багато позитивних рис, серед яких важливими є психолого-педагогічні, політичні, ділові, фізичні, уміння виходити з кризових ситуацій; уміння працювати в колективі, комунікативні й творчі здібності. Наявність таких якостей обумовлює успішність діяльності викладача як організатора, психолога, професіонала, лідера, ведучого за собою студентів. Але управлінська культура викладача обумовлюється не тільки набором особистісних якостей, а й стилем його діяльності, керівництва, манерами його поведінки по відношенню до студентів (об'єктів управління), його «управлінським почерком» – тим, що називають стилем управління.

Культура управління навчальним процесом поєднує в собі сукупність певних стандартів внутрішнього управління вищим технічним навчальним закладом, організації управлінської діяльності, використання технічних засобів, стосунки зі студентами на принципах педагогічної взаємодії, співпраці та співтворчості з урахуванням норм і принципів моралі, професійної етики, естетики й права. Культура управління поєднує особисту культуру викладачів, якість управління навчальним процесом і створення організаційно-педагогічних умов навчальної праці, культуру роботи з різними джерелами інформації. Усі ці аспекти тісно взаємопов'язані між собою та залежать одне від одного.

Управлінська культура викладача вищого технічного навчального закладу є однією з потреб особистості, що виникає в процесі професійно-практичної діяльності та пов'язана з внутрішньо-особистісним механізмом регуляції і саморегуляції. «Вона виступає внутрішнім, суб'єктивним джерелом активності, що визначає процес засвоєння діючого в суспільстві світогляду, перетворення категорії відповідальності за свої дії в поняття і образи власних переконань» [3, с. 72].

Під управлінською культурою ми розуміємо складне особистісне утворення, яке об'єднує в собі професійну готовність до виконання своїх професійно-педагогічних обов'язків та повноважень, професійну компетентність, активні позитивні якості, управлінський стиль діяльності і поведінки, систему професійних цінностей і етичних норм, що позитивно впливають на продуктивність педагогічної праці.

Управлінська культура викладача вищого технічного навчального закладу як складне особистісне утворення має складну структуру, що поєднує у своєму змісті ціннісно-мотиваційний, когнітивний, комунікативно-операційний, креативно-діяльнісний, оцінно-рефлексивний компоненти.

Ціннісно-мотиваційний компонент характеризує управлінську культуру як сукупність професійно-управлінських цінностей (цінності-цілі, цінності-знання, цінності-відношення, цінності якості) і мотивів, адекватних цілям та завданням управління навчальною діяльністю студентів.

Мотиви – це внутрішній стан, що спонукає викладача до активних професійних дій та скеровує поведінку в напрямі досягнення цілей навчальної діяльності. Серед них визначають: соціальні мотиви (можливість бути корисним, сприяти розвитку кожного студента); моральні (стверджувати гуманізм, толерантність, відповідальність, об'єктивність, вимогливість); пізнавальні (застосовувати власні можливості, здатність до постійного вдосконалення, розвитку професійних здібностей) творчі (можливість креативних дій, творчого вирішення навчальних проблем, створення педагогічних інновацій, бути успішним у професійної діяльності); престижні (статус серед колег і студентів, авторитет, кар'єрне зростання); управлінські мотиви, що стосуються безпосередньо управління навчальним процесом, пізнавальною діяльністю студентів (відповідність здібностей викладача змісту управлінської діяльності, взаємодія, співпраця і співтворчість зі студентами, створення умов для професійного розвитку і самовдосконалення майбутніх фахівців і партнерських відносин, урахування індивідуально-психологічних особливостей учасників освітнього процесу).

Когнітивний компонент управлінської культури є сукупністю педагогічних, психологічних, управлінських і технологічних знань, наявність умінь і навичок правильно тлумачити сутність понять, процесів, явищ, що вивчаються, робити узагальнення і власні висновки, застосовувати різні методи пізнання, сприяти розвитку логічного і творчого мислення тощо. Важливо виокремити дві групи знань:

– знання, які розкривають специфіку управлінської діяльності викладача вищого технічного навчального закладу, знання з основ менеджменту: управлінські, психологічні, педагогічні, методичні;

– знання методологічні, нормативні, змістові, способів управлінської діяльності.

Комунікативно-операційний компонент управлінської культури – це комплекс мовних і немовних засобів для комунікації і спілкування в навчальному процесі в системі «викладач – студенти», уміння орієнтуватися в конкретних професійних ситуаціях, спілкуватися в конфліктних ситуаціях, ініціативність спілкування та діагностико-прогностичних, організаційно-регулятивних, контрольних-коригуючих умінь.

Креативно-діяльнісний компонент управлінської культури – це система креативних характеристик особистості викладача, які впливають на його творчу діяльність. Цей компонент об'єднує у своїм змісті п'ять груп, пов'язаних зі ставленням викладача вищого технічного навчального закладу до: предмету управлінської діяльності; процесу виконання управлінських функцій; інших учасників освітнього процесу, самого себе і професійно-педагогічної діяльності взагалі.

Серед характеристик, що відображають ставлення до управлінської діяльності, виділяють: компетентність, інтелектуальний потенціал, організаторські й творчі здібності.

Ставлення до виконання управлінських функцій характеризується відповідальністю, відданістю роботі, вимогливістю, працездатністю, єдністю слова і діла.

Ставлення до учасників управлінського процесу характеризують: справедливість, об'єктивність, гуманність, толерантність, демократизм.

До характеристик, що відображають ставлення до самого себе, належать самокритичність, вимогливість, здатність володіти своїм емоційним станом в будь-якої ситуації, професійне самовдосконалення, установка на кар'єрне зростання.

Відношення до професійно-педагогічної діяльності характеризуються: активною професійною позицією, інтересом і бажанням працювати в обраній професійній сфері, творчий, управлінський стиль поведінки й діяльності.

Креативно-діяльнісний компонент управлінської культури реалізується через систему управлінських функцій (Л. Даниленко, Г. Єльнікова, В. Маслов, О. Мармаза та ін.).

Функції – це основні види діяльності, які утворюються шляхом зведення однотипних виді робіт, які виконує викладач у процесі управління освітньою діяльністю, до більш загальних у поєднанні з однаковою цілеспрямованістю [4]. Кожна функція спрямована на досягнення глобальної і конкретної мети. Глобальна мета збігається з метою управління загалом: забезпечення ефективного функціонування педагогічної системи підготовки професійних кадрів, розвитку оптимальної системи навчання студентів. Конкретна мета

пов'язана із завданням, що виконує викладач на певному етапі управлінського циклу. До управлінських функцій відносять:

- аналітичну, спрямовану на обробку інформації, визначення навчальних проблем, встановлення закономірностей розвитку педагогічних явищ, об'єктивну оцінку навчальних ситуацій, складання прогнозу майбутнього [5];
- планувальну, спрямовану на визначення перспектив, цілей і шляхів їх досягнення;
- організаційно-координатну, що полягає у визначенні місця і ролі кожного учасника педагогічного процесу в досягненні прогнозованих цілей та реалізації планів;
- контрольно-оцінювальну, що забезпечує моніторинг досягнення цілей, відстеження якості виконання завдань, досягнутих навчальних результатів;
- регульовальну, яка зорієнтована на коригування наслідків контролю, внесення коректив в управління діяльністю.

Функції управління, послідовно змінюючи одна одну, утворюють управлінський цикл, порушення якого призводить до зниження якості управління, результативності навчальної діяльності та продуктивності педагогічної діяльності.

Висновки. Управлінська культура викладача вищого технічного навчального закладу є засобом підвищення ефективності освітнього процесу, продуктивності дій студентів і викладача у навчанні. Управлінська культура являє собою систему знань, умінь і навичок, особистісних якостей, що слугує якісному виконанню управлінських дій, ефективній взаємодії викладача і студентів, досягненню високих результатів навчальної діяльності в умовах вищого технічного навчального закладу.

Список використаної літератури

1. Бегей В. М. Демократизація управління загальноосвітньою школою / В. М. Бегей. – Тернопіль: ЛДУ, 1994. – 195 с.
2. Хоруженко К. М. Культурологія: енциклопедический словарь / К. М. Хоруженко. – Ростов-на-Дону: Феникс, 1997. – 640 с.
3. Ярковой О. М. Педагогічні засади розвитку управлінської культури державних службовців в умовах післядипломної освіти: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.05 – соціальна педагогіка / О. М. Ярковой. – Запоріжжя, 2001. – 281 с.
4. Мармаза О. І. Менеджмент в освіті: секрети успішного управління / О. І. Мармаза. – Харків: Основа, 2005. – 176 с.
5. Коростельов О. О. Підготовка управлінських кадрів системи освіти до аналітичної діяльності / О. О. Коростельов, Є. О. Лодатко // Вісник Черкаського університету. Серія: Педагогічні науки. – Вип. 183. – Ч. 1. – Черкаси: ЧНУ ім. Богдана Хмельницького, 2010. – С. 125–129.

References

1. Begey, V. M. (1994). *The democratization of secondary school management*. Ternopil, Lviv State University.
2. Khoruzhenko, K. M. (1997). *Cultural: Encyclopedic Dictionary*. Rostov-on-Don: Phoenix.
3. Yarkovoy, O. (2001). *Teaching principles of administrative culture of civil servants in terms of postgraduate education*. (Ph.D dissertation). Zaporizhzhia.
4. Marmaza, A. I. (2005). *Management in Education: the secrets of successful management*. Kharkiv: Osnova.
5. Korostelev, O., Lodatko, E. (2010). Management training educational system to the analytical work. *Bulletin of Cherkassy University. Series: Pedagogical Science*, 183, 1, 125–129.

DUBENETSKY Vladimir,

Director of the College of autotransport
SHEE “Kryvyi Rih National University”,
Krivoy Rog (Ukraine)
e-mail: e-mail:vladimirdubinetkiy@gmail.com

ADMINISTRATIVE CULTURE TEACHER OF HIGHER TECHNICAL EDUCATIONAL INSTITUTIONS ACCREDITATION LEVEL I–II.

Abstract. *The management culture is seen as an important feature of professionalism of teachers of higher technical educational institutions accreditation level I–II.*

Disclosed are various points of view on the essence of the management culture as the level of development of professional qualities and creative powers of the head, work culture manager, a set of principles, norms and knowledge manager, system a phenomenon that combines the professional quality of

the management and motivation. The management culture of the teacher is due not only to a set of personal qualities, but also the style of his teaching activities, management style, manner of behavior towards students (facilities management), his “managerial handwriting”, what is called the style of management.

Administrative culture of technical higher educational teacher places – a complex personality education, which combines professional readiness to fulfill their professional and educational responsibilities and authority, professional competence, positive qualities, managerial style of activity and behavior, a system of professional values and ethical standards, which positively impact on the productivity of pedagogical work.

Administrative culture has a complex structure, combining in its content value-motivational, cognitive, communicative and operational, creative-activity, assessment and reflective components and various administrative functions. These include: an analysis aimed at handling educational information, identify patterns of pedagogical phenomena, objective assessment of the case studies, forecasting the future; planning, identification of prospects, goals and ways of achieving them; organizational and coordinate function to determine the place and role of each member of the pedagogical process in achieving the objectives and implementation of the plan; control and evaluation function, providing the monitoring of progress towards solving problems of tracking the quality achieved learning outcomes; adjusting function designed to adjust the control data, make adjustments in the management activities of the teacher.

Thus, the management culture is a means to improve the effectiveness of training activities, actions of its member’s productivity.

Key words: *higher technical educational institution, management, management culture, structural components, management functions.*

*Одержано редакцією 16.06.2016
Прийнято до публікації 18.06.2016*

УДК 378 :159.922.7

ИСАЕВА Юлия Александровна,

аспирант кафедры психологии
Макеевского экономико-гуманитарного института
(г. Краматорск)
e-mail: yulyashka09@rambler.ru

НАУЧНЫЕ ПОДХОДЫ К ИССЛЕДОВАНИЮ ПРОБЛЕМЫ ПСИХОЛОГИЧЕСКОГО СОПРОВОЖДЕНИЯ ЛИЧНОСТИ

В статье рассматриваются разные подходы к пониманию авторами сущности, содержания, форм психологического сопровождения личности. Представлены критерии эффективности психологического сопровождения в становлении профессиональной деятельности, рассмотрены методические подходы к организации различных видов психологического сопровождения.

Ключевые слова: *психологическое сопровождение, личность, профессиональное становление, компоненты структуры психологического сопровождения, виды психологического сопровождения.*

Постановка проблемы в общем виде и ее связь с важными научными или практическими заданиями. Трансформация социального образа общества кардинально изменяет устоявшуюся стратегию подготовки профессиональных кадров. Возрастает социальная и экономическая дифференциация. Изменяются задачи, содержание, методы организации образовательного процесса. Индивидуальные цели личности сегодня признаются обществом наряду с коллективными и общественными целями.

В современных условиях личность в собственной деятельности вынуждена перестраиваться, развивать в себе такие качества, как ответственность, гибкость, адаптивность, мобильность. Жизненный путь современного человека необходимо связан с постоянным развитием, движением, изменением, что характеризуется принятием новых задач, открывает новые возможности для жизненных выборов, планов и профессиональных стартов. Человек уже не может «просто жить» и выполнять свою работу, он должен осознанно обрести цель, в которой профессия и работа, а главное, он сам и его профессиональная деятельность определяют именно его место, его жизненную нишу.

Названные требования как конкретные психологические цели требуют анализа необходимости и возможностей психологического сопровождения профессиональной деятельности специалиста, выявления методов, технологий психологической ориентации его на успешность, эффективное выполнение профессиональных задач, что определяет общую психологическую проблему исследования процесса совершенствования деятельности профессиональных кадров, её практическую значимость.

Анализ последних исследований и публикаций, в которых положено начало решения данной проблемы и на которые опирается автор. Этимологическое значение понятия «сопровождение» близкое к таким понятиям, как «содействие», «совместное передвижение», «помощь» одного человека другому в преодолении трудностей. Сопроводять (в «Толковом словаре русского языка» под редакцией Д. Ушакова), значит идти, ехать вместе с кем-либо в качестве спутника или провожатого». В словаре В. Даля «сопровождение» трактуется как действие по глаголу «сопровождать», то есть «провождать, сопутствовать, идти вместе для проводов, провожатым, следовать» [1; 2].

В русской культуре путь – это понятие – символ, в семантике которого присутствуют такие смыслы, как жизненный путь, духовный путь. Это придает понятию «сопровождение» духовный смысл, как поддержка личности в переломные, кризисные периоды жизни. В этом понятии заложены идеи общего пути в пространстве и времени, общих динамичных отношений между участниками, совместных действий и активности обеих сторон во взаимодействии, помощи, которую оказывает сопровождающий.

Понятие психологического сопровождения употребляется преимущественно в двух контекстах: научно-теоретическом и практико-методическом. В первом случае речь идет о научной разработке системы сопровождения или отдельных его элементов, определении его целей, задач, функциональных особенностей. Во втором – понятие «сопровождение» употребляется в связи с конкретными задачами по решению социально-психологических или психологических проблем. Следует отметить, что на сегодняшний день еще нет единого мнения ученых в определении данного понятия.

Так, Ю. Слюсарев рассматривает общее определение психологического сопровождения как комплексного психологического воздействия на личность, сверхзадачей которого является активизация саморазвития человека. Достижение лично поставленной задачи возможно при психологическом воздействии на структуры самосознания человека [3].

Т. Яничева под психологическим сопровождением понимает систему организационных, диагностических, обучающих и развивающих мероприятий для педагогов, учащихся, администрации и родителей, направленных на создание оптимальных условий жизнедеятельности [4].

Ряд авторов понимают сопровождение как поддержку психически здоровых людей, у которых на определенном этапе развития возникают личностные трудности. Сопровождение рассматривается в этом случае как системная интегративная технология социально-психологической помощи семье и личности, и как один из видов социального патронажа (Г. Бардиер, М. Битянова, А. Волосников, А. Деркач, Л. Митина) [5; 6; 7].

С точки зрения Э. Зеера, психологическое сопровождение профессионального становления личности понимается как составная часть профессионального образования, заключающаяся в психологической помощи по преодолению трудностей профессиональной жизни, коррекции деструктивных тенденций развития (кризисов, стагнаций, конфликтов, деформаций), повышению адаптированности специалиста к социально-экономическим и технологическим изменениям, развитию у него позитивной профессиональной перспективы [8].

В. Мухина и В. Горянина отмечают, что сопровождение «предусматривает поддержку естественно развивающихся реакций, процессов и состояний личности». Более того, успешно организованное психологическое сопровождение открывает перспективы личностного роста, помогает человеку войти в ту «зону ближайшего развития», которая ему пока еще недоступна [9].

Психологическое сопровождение также определяется как постоянный, длительный процесс участия специально подготовленного педагога-психолога в антиципации, диагностике и разрешении личностных проблем человека.

Т. Волкова рассматривает психологическое сопровождение как часть психологического обеспечения профессионального становления личности. Психологическое обеспечение профессионального становления специалиста в ее диссертационном исследовании рассматривается как широкое понятие. Психологическое сопровождение является его составной частью и включает оказание психологической помощи и самопомощи. При этом психологическая помощь, входящая и в то, и в другое понятие, понимается как двухуровневая, т.е. в широком, жизненном контексте и в конкретно-профессиональном, что, на наш взгляд, несколько затрудняет понимание соотношения указанных понятий.

Таким образом, анализ научных подходов показывает, что психологическое сопровождение выступает сложным явлением в теоретических исследованиях профессиональной деятельности личности.

Выделение нерешенных ранее частей общей проблемы, которым посвящается данная статья. Термин «психологическое сопровождение» прочно вошел в профессиональную жизнь практических психологов и употребляется как концептуально, так и в отношении практической помощи по решению конкретных проблем, однако нет еще однозначного подхода к пониманию и определению психологического сопровождения и его содержания в конкретных видах профессиональной деятельности, что требует дальнейшего исследования.

Формулирование целей статьи (постановка задач). Правомерным подходом в данной статье становится глубокое раскрытие теоретико-методологических основ психологического сопровождения личности: целей, задач, основных характеристик, критериев эффективности, возможных программ психологического сопровождения в профессиональной деятельности специалистов, а также методических подходов, моделей организации процесса психологического сопровождения.

Изложение основного материала исследования с полным обоснованием полученных научных результатов. Современная действительность и темпы различного рода нововведений в научной, технологической и социальной сферах актуализируют проблему психологического сопровождения на протяжении всего профессионального становления специалиста. При этом, в зависимости от содержания профессиональной деятельности, темпов ее трансформации, степени соприкосновения с новейшими разработками и технологиями психологическое сопровождение профессионального становления личности имеет свои специфические особенности.

Обобщая анализ современных публикаций и диссертационных исследований, относительно понятий «психологическое сопровождение», «психологическое обеспечение» и «психологическая поддержка», следует констатировать, что психологическая поддержка в большинстве исследований называется областью и способом деятельности содействия человеку в решении широкого круга психологических проблем, обусловленных жизнью в социуме. В ряде работ, выполненных в последние годы, понятия «психологическая поддержка» и «психологическое сопровождение» определяются как близкие по смыслу. Психологическая поддержка составляет одно из направлений психологического обеспечения личностно-развивающего подхода в образовании. Психологическое обеспечение понимается как содействие развитию личности, её качеств, обеспечивающих успех в последующей профессиональной деятельности, самостоятельность и активность [10].

В исследованиях современных ученых рассмотрены отдельные аспекты понятия «психологическое сопровождение», раскрыты его существенные особенности и характеристики.

Так, А. Брушлинский считает, что основная проблема психологического сопровождения профессиональной подготовки специалиста в ВУЗе это, прежде всего, создание системы условий для саморазвития личности молодого человека. Он отмечает, что для высшей школы особенно важна система общих, личностных, психических качеств и процессов, присущих студентам: мотивация, способности, рефлексия и т.д. При этом лучше всего, когда студенты овладевают соответствующими психологическими знаниями и психотехникой на основе собственного опыта и жизни своих близких, то есть реальных проблемных ситуаций, возникающих в ходе их деятельности и общения.

Исследователь Л. Петровская отмечала одну из важнейших задач психологического сопровождения – ориентировать будущего специалиста на самодиагностику, самопознание, собственный психологический потенциал.

К. Абульханова-Славская указывает, что важной задачей психологического сопровождения, наряду с развитием самосознания, является овладение личностью рефлексией как способом выявления и осмысления жизненных проблем и задач. В этом случае рефлексия может стать продуктивной и не приводит к излишнему самоконтролю.

В ряде исследований подчеркивается необходимость недирективного характера сопровождения, обращается внимание на установление партнерского сотрудничества между субъектами процесса, что представляется нам принципиально важным условием его эффективности. В противном случае, вместо сопровождения получается административное навязывание, порождающее внутреннее сопротивление и отторжение.

Ю. Слюсарев основными характеристиками понятия «сопровождение» считает, помимо недирективности, оказание психологической помощи и направленность ее не столько на решение конкретных, отдельных проблем личности, сколько на ее развитие и саморазвитие в целом, активизацию внутреннего потенциала, ресурсов и возможностей человека.

По мнению Э. Зеера, цель психологического сопровождения не в том, чтобы «заглянуть» во внутренний мир личности, констатировать уровень развития тех или иных профессионально важных качеств, а в том, чтобы организовать сотрудничество с будущим специалистом, направленное на его самопознание, поиск путей самоуправления внутренним миром и актуализацию личностно-профессионального потенциала [8].

На наш взгляд, идеи психологического сопровождения соответствуют прогрессивным идеям отечественной психологии, педагогики и социальной работы (вспомним социально-педагогический по своей сути опыт перевоспитания трудных подростков А. Макаренко, педагогическую систему В. Сухомлинского). В каждом конкретном случае задачи сопровождения определяются особенностями личности, которым оказывается психологическая помощь и той ситуацией, в которой осуществляется работа по сопровождению. Основные представления ученых о психологическом процессе сопровождения представлены в табл. 1.

Таблица 1

**Основные представления ученых
о психологическом сопровождении**

№	Ф.И.О. авторов	Теории, концепции, подходы
1.	Ю. Слюсарев	Комплексное психологическое воздействие на личность, сверхзадача как активизация саморазвития личности; воздействие на структуры самосознания. Основные характеристики: недирективность, направленность на развитие личности, активизация внутреннего потенциала. Воздействию поддаются когнитивная и аффективная составляющие самосознания, поведенческая компонента является более консервативной.
2.	Т. Яничева	Необходимость системы организационных, диагностических, обучающих и развивающих мероприятий для участников педагогического процесса, направленных на создание оптимальных условий их жизнедеятельности
3.	Г. Бардиер, М. Битянова, А. Волосников, А. Деркач, Л. Митина	Поддержка психически здоровых людей, но с личностными трудностями. Сопровождение рассматривается как системная интегративная технология социально-психологической помощи (социальный патронаж).
4.	Э. Зеер	Понимает психологическое сопровождение как часть профессионального образования: психологическая помощь по преодолению трудностей профессиональной жизни, коррекция деструктивных тенденций развития, повышение адаптированности специалиста к изменениям, развитие у него позитивной

№	Ф.И.О. авторов	Теории, концепции, подходы
		профессиональной перспективы. Цель психологического сопровождения в организации сотрудничества с будущим специалистом, направленного на самопознание, поиск путей самоуправления своим внутренним миром и актуализацию имеющегося личностно-профессионального потенциала.
5.	В. Мухина, В. Горянина	Предусматривают поддержку естественно развивающихся реакций, процессов и состояний личности. Утверждают, что успешно организованное психологическое сопровождение, открывает перспективы личностного роста, помогает человеку войти в «зону ближайшего развития».
6.	Т. Волкова	Психологическое сопровождение понимается как часть психологического обеспечения профессионального становления личности, которая включает оказание психологической помощи и самопомощь. При этом психологическая помощь понимается как двухуровневая, то есть в жизненном контексте и в конкретно-профессиональном.
7.	А. Брушлинский	Основная проблема профессиональной подготовки специалиста в ВУЗе выступает созданием системы условий для саморазвития личности молодого человека.
8.	Л. Петровская	Важнейшая задача сориентировать будущего специалиста на самодиагностику, самопознание, собственный психологический потенциал.
9.	К. Абульханова-Славская	Ставит задачу овладения личностью рефлексией как способом выявления и осмысления жизненных проблем и потребностей, что может стать продуктивным и не приводит к излишнему самоконтролю.
10.	М. Битянова	Выделяет три основных компонента сопровождения: путник, сопровождающий и путь, который они совместно проходят.

Таким образом, следует отметить следующие аспекты психологического сопровождения:

- один из видов социального патронажа как целостной и комплексной системы социальной поддержки и психологической помощи, осуществляемой в рамках деятельности социально-психологических служб;

- интегративная технология, сердцевина которой – создание условий для восстановления потенциала развития и саморазвития личности и в результате – эффективного выполнения отдельным человеком своих основных функций;

- процесс особого рода отношений между сопровождающим и теми, кто нуждается в помощи.

Сущностной характеристикой психологического сопровождения является создание условий для перехода личности к самопомощи. Условно можно сказать, что в процессе психологического сопровождения специалист создает условия и оказывает необходимую и достаточную (но ни в коем случае не избыточную) поддержку для перехода от позиции «я не могу» к позиции «я могу сам справиться со своими жизненными трудностями».

В качестве основных характеристик психологического сопровождения выступают его процессуальность, пролонгированность, недирективность, погруженность в реальную повседневную жизнь человека, особые отношения между участниками этого процесса, что в психоанализе называется «положительный перенос».

Главными принципами психологического сопровождения выступают: гуманное отношение к личности и вера в ее силы; квалифицированная помощь; поддержка естественного развития.

Составными элементами психологического сопровождения ученые и практики считают следующие: всестороннее изучение социально-психологических условий деятельности, оценка морально-психологического состояния человека, формирование и поддержание их готовности адаптироваться к различным условиям, психологическая

поддержка при выполнении задач в условиях повышенных физических, интеллектуальных, эмоциональных нагрузках.

При организации психологического сопровождения также следует учитывать то, что степень влияния психологической информации на различные стороны личности неоднозначна. Исследуя психологическое воздействие как фактор активизации саморазвития личности, Ю. Слюсарев пришел к выводу, что в большей степени, воздействию поддаются когнитивная и аффективная составляющие самосознания. Поведенческая компонента является более консервативной [3]. Эти данные следует принимать во внимание при составлении программ психологического сопровождения, ориентации личности на профессиональную успешность.

Для профессионального становления одним из главных факторов являются профессионально-психологические знания, способствующие более предметному изучению человеком себя как специалиста, и формированию необходимых профессионально значимых черт личности. Изучение психологии человека и группы только на теоретическом уровне является недостаточной профессионально-психологической подготовкой специалистов. Психологическое сопровождение профессионального становления личности должно включать такие формы работы, как анализ сложных ситуаций деятельности, психологические тренинги, дискуссии и сюжетно-ролевые игры, обмен опытом и т. д.

Критерием эффективности программ психологического сопровождения в профессиональной деятельности личности должна стать не только разовая успешность выполнения ими поставленных задач, но и уровень их активности, ориентации на процессы саморазвития, профессионального роста, особенности мышления (креативность, принятие инноваций, ориентация в информационном пространстве и т. д.), осознание детерминант профессиональной успешности.

Психологическое сопровождение представляет собой целостную систему. Как любая система, оно состоит из элементов (или компонентов), которые одновременно являются его инвариантными этапами.

В сопровождении, как в разворачивающемся во времени процессе, можно выделить три основных компонента:

- диагностика (отслеживание), служащая основой для постановки целей;
- отбор и применение методических средств;
- анализ промежуточных и конечных результатов, дающий возможность корректировать ход работы.

С содержательной точки зрения – психологическое сопровождение профессионального становления может быть представлено как процесс содействия формированию у специалиста ряда личностных качеств, таких как:

- способность и готовность к самостоятельному, обоснованному, свободному и ответственному выбору;
- стремление к профессиональному обучению после начала трудовой деятельности, самостоятельному профессиональному развитию и самосовершенствованию;
- психологическая готовность к профессиональной деятельности в соответствии с приобретенной профессиональной квалификацией.

Анализ практики показывает, что в современных условиях, какой бы самостоятельностью не обладал человек, возникают ситуации, в которых личность нуждается в сопровождении определенного специалиста: сопровождение выбора профессии, сопровождение принятия решения, выбора цели, сопровождение в трудных жизненных ситуациях и пр.

Потребность в сопровождении можно объяснить следующей необходимостью:

- оказание оперативной помощи и поддержки со стороны специалиста;
- помощь в профессиональном самоопределении личности;
- снятие психологического напряжения, налаживание саморегуляции организма (здоровье сберегающие технологии, их освоение);
- помощь в формировании цели и планирования путей ее достижения.

Выводы по исследованию и перспективы дальнейших поисков в данном направлении. Таким образом, психологическое сопровождение – это целостный процесс изучения, формирования, развития и коррекции профессионального состояния личности.

В определении понятия «психологическое сопровождение» принципиальными, на наш взгляд, являются следующие положения:

– психологическое сопровождение следует рассматривать как особый вид межличностного взаимодействия сопровождающего и сопровождаемого, направленный на активизацию внутренних ресурсов развития личности последнего;

– психологическое сопровождение предполагает оказание помощи и поддержки развивающейся личности на определенном этапе ее жизненного пути;

– психологическое сопровождение является технологией, в которой создаются комфортные условия для развития личности и более успешного выполнения ею своих личностных и профессиональных функций;

– психологическое сопровождение – система организационных, социально-психологических и психолого-педагогических мер, направленных на оптимизацию профессионального и личностного развития специалиста и осуществляемых в рамках деятельности психологической службы;

– принципиально важной является недирективность психологического сопровождения, его «не обязательность» для сопровождаемого, добровольность и полная свобода последнего в обращении за помощью;

– психологическое сопровождение предполагает включение в свое пространство не только контингента, с которым проводится работа, но и других элементов и структур. Это обусловлено тем, что оптимизация процесса профессионального развития специалиста требует и оптимизации психологической среды, психологического климата, в котором это развитие осуществляется.

Психологическое сопровождение личности может содержать в себе следующие виды деятельности психолога:

- психологическое консультирование,
- психопрофилактическая работа
- психодиагностическая работа
- развивающая психокоррекционная работа
- психологическое просвещение.

Современные отечественные и зарубежные разработки, их внедрение в процесс жизнедеятельности человека требуют переосмысления роли психологического сопровождения и его составляющих на разных этапах профессионального становления. Соответственно, содержание психологического сопровождения должно носить вариативный и многоуровневый характер.

Перспективами дальнейших поисков в данном направлении выступают:

– выделение внешних и внутренних факторов психологического сопровождения, основ компетентности и компетенций в совершенствовании профессиональной деятельности воспитателей дошкольных образовательных учреждений;

– моделирование психологического сопровождения совершенствования профессиональной деятельности воспитателей;

– системное методическое обеспечение организации процесса психологического сопровождения;

– экспериментальная проверка модели психологического сопровождения совершенствования профессиональной деятельности воспитателей детских образовательных учреждений.

Список использованной литературы

1. Ушаков Д.Н. Толковый словарь русского языка / Д.Н. Ушаков [и др.] [под ред. Д.Н. Ушакова]; – М. : АСТ, 2009. – 1280 с.
2. Даль В.И. Толковый словарь живого великорусского языка / В.И. Даль. – 7-е изд. – М. : Русский язык, 1980. – Т. 4. – 683 с.
3. Слюсарев Ю. В. Психологическое сопровождение как фактор активизации саморазвития личности: автореф. дис. ... канд. психол. наук / Ю.В. Слюсарев. – С.-Пб., 1992. – 22 с.

4. Яничева Т. Психологическое сопровождение деятельности школы. Подход. Опыт. Находки / Т. Яничева // Журнал практического психолога. – 1999. – № 3. – С. 101–119.
5. Бардиер Г. Я хочу! Психологическое сопровождение естественного развития маленьких детей / Г. Бардиер, И. Ромазан, Т. Чередникова. – С.-Пб., 1996. – 91 с.
6. Битянова М.Р. Организация психологической работы в школе / М.Р. Битянова. – 3-е изд. – М.: Генезис, 2000. – 298 с.
7. Деркач А.А. Акмеология: личностное и профессиональное развитие человека. Кн. 1–5. Кн. 4: Развитие ценностной сферы профессионала / А.А. Деркач – М. : РАГС, 2001. – 483 с.
8. Зеер Э.Ф. Психология профессионального образования / Э.Ф. Зеер. – М., Воронеж, 2003. – 480 с.
9. Мухина В.С. Развитие, воспитание и психологическое сопровождение личности в системе непрерывного образования: концепция и опыт работы ИРЛ РАО / В.С. Мухина, В.А. Горянина // Воспитание и развитие личности: Материалы международной научно-практической конференции / [под ред. В.А. Горяниной]. – М., 1997. – С. 4–12.
10. 10. Фонарев А. Р. Психология личностного становления профессионала / А.Р. Фонарев. – М., 1998. – 347 с.

References

8. Ushakov, D. N. et al. (2009). Explanatory Dictionary of the Russian language. D. N. Ushakov (Ed.). Moscow: AST (in Russ.).
3. Dal, V. I. (1980). *Explanatory Dictionary of Russian language*. 7th ed. Moscow: Russian language, Vol. 4 (in Russ.).
7. Slyusarev, V. (1992). Psychological Support as the Factor of Activization of Self-Identity (PhD dissertation) *Theses*. St. Petersburg (in Russ.).
10. Yanicheva T. (1999). Psychological Support School Activities. Approach. Experience. Finds. *Journal of Practical Psychology*. 3. 101–119. (in Russ.).
1. Bardier, G., Romazan, I., Cherednikova, T. (1996). *I want! Psychological Support the Natural Development of Young Children*. St. Petersburg (in Russ.).
2. Bityanova, M. R. (2000). *Organization of Psychological Work in Schools*. 3rd ed. Moscow: Genesis (in Russ.).
4. Derkach, A. A. (2001). Akmeology: Personal and Professional Development of Man. In 5 books. Book 4: *The Development of Valuable Sphere of a Professional*. Moscow: RAGS (in Russ.).
5. Zeer EF (2003). Psychology of Professional Education. Moscow, Voronezh (in Russ.).
6. Mukhina, V. S., Goryanina, V. A. (1997). Development, Upbringing and Psychological Support for the Individual in the System of Continuous Education: the Concept and Experience of IDP RAS. *Education and Personal Development: Proceedings of the International Scientific-Practical Conference*. In V.A. Goryanina (Ed.). Moscow, 4–12 (in Russ.).
9. Fonarev, A. R. (1998). *Psychology of Personal Professional Formation* (in Russ.).

ISAYEVA Yuliya,

Post-graduate student of the Department of Psychology
Makiyivka Institute of Economics and Humanities (Kramatorsk)
e-mail: yulyashka09@rambler.ru

ON SCIENTIFIC APPROACHES TO INVESTIGATING THE PROBLEM PSYCHOLOGICAL SUPPORT OF PERSONALITY

Abstract. Highlighted in this article are various approaches to understanding of the essence, content, forms of psychological support of the personality.

The concept of psychological support is used mainly in two contexts: scientific-theoretical and practical-methodical. In the first case we are talking about the scientific development of a support system or some of its elements, the definition of its purposes, objectives, and functional features. In the second case, the concept of "support" is used in connection with specific tasks of solving socio-psychological or psychological problems. It should be noted that today there is not yet any consensus of scientists in the definition of this concept.

The main characteristics of psychological support are its processuality, its possibility to be prolonged, lack of directiveness, its immersion in real everyday life, and special relationship between the participants in this process.

The main principles of psychological support are as follows: the humane attitude to an individual and belief in his/her strength; qualified assistance; support of natural development.

The criterion of the efficiency of programs intended for psychological support in the professional activity of a personality should not be only a single successful performance of tasks, but also the level of their activity, orientation to the processes of self-development, professional growth, particular properties of

thinking (creativity, adoption of innovations, orientation in information space, etc.), awareness of the determinants of professional success.

Psychological support is a holistic system. As any other system, it consists of the elements which at the same time are its invariant stages.

In this article presented are the perspective foundations for the development of psychological support of tutors of Preschool Educational Institutions.

Key words: *psychological support, personality, professional development, components of structure of psychological support, types of psychological support.*

*Одержано редакцією 12.06.2016
Прийнято до публікації 18.06.2016*

УДК 378

КЛОПОТЕНКО Юлія Сергіївна

студентка 4 курсу
кафедри дошкільної освіти
Черкаського національного університету
імені Богдана Хмельницького
e-mail: ledijulis@yandex.ru

ПРОБЛЕМИ АДАПТАЦІЇ СТУДЕНТІВ-ПЕРШОКУРСНИКІВ

У статті розглянуто процес адаптації студентів до навчання у вищому навчальному закладі в сучасних умовах. Автором визначено та детально проаналізовано основні проблеми, які супроводжують процес адаптації першокурсників при вступі у ВНЗ та виявлено певні шляхи їх вирішення.

Ключові слова: *першокурсник, адаптація, ВНЗ, соціальна адаптація, соціалізація.*

Постановка проблеми. Ми розглядаємо адаптацію як процес творчого і активного пристосування індивіда до умов соціального середовища, зокрема, до умов навчання у ВНЗ, наслідки адаптації та її вплив на соціалізацію особистості. В роботі розглянуто основні проблеми адаптації першокурсників.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблема адаптації студентів-першокурсників присвячено праці таких вчених, як: Г. Балл, Ф. Березін, Н. Войтович, Н. Жигайло, Н. Кондратова, Т. Кухарева, О. Научитель, Т. Резник, І. Сімаєва, А. Сіомичев, а також багатьох інших учених.

Мета статті – вивчення основних проблем адаптації студентів першокурсників та виявлення шляхів їх вирішення.

Виклад основного матеріалу дослідження. Становлення особистості студента-першокурсника проходить складний процес адаптації. Під адаптацією розуміють процес пристосування організму до змін умов зовнішнього середовища, що оточує індивіда з відчуттям внутрішнього затишку.

Процеси адаптації реалізуються на трьох функціональних рівнях: соціальному, психологічному і фізіологічному. Основна проблема пристосування першокурсників до середовища ВНЗ полягає в соціальній адапції та зміні умов її проведення, які виникають при зміні середовища зі школи на вищий навчальний заклад [1, с. 115]. Соціальна адаптація – це постійний процес пристосування індивіда до умов соціального середовища, а також результат цього процесу.

Важливим аспектом соціальної адаптації є прийняття індивідом соціальної ролі. Цим обумовлене віднесення соціальної адаптації до одного з основних соціально-психологічних механізмів соціалізації особистості. Ефективність соціальної адаптації в значній мірі залежить від того, наскільки адекватно індивід сприймає себе і свої соціальні зв'язки [2].

Отже, протягом навчання у ВНЗ, студент проходить через кілька етапів соціалізації. Визначальним серед них є етап адаптації до нової соціальної ситуації. Від того, які

механізми пристосування та життєдіяльності в нових умовах будуть обрані і закріплені особистістю, залежить результативність майбутньої професійної самореалізації людини [3].

Вступ у вищий навчальний заклад – складний етап в житті людини, оскільки він призводить до значних змін соціального оточення та статусу, поглядів на життя та формування характеру особистості. Період переходу від загальноосвітньої школи до ВНЗ відбувається індивідуально, доволі часто з великим навантаженням нервової системи, що є причиною зниження розумової працездатності та успішності студентів на першому курсі. Проблема адаптації студентів першого курсу до умов навчання у ВНЗ широко обговорюється в наукових публікаціях, так як від успішної адаптації першокурсників багато в чому залежить подальший навчальний процес, професійне становлення та особистісний розвиток майбутнього фахівця.

Першокурсникам доволі важко адаптуватися до умов навчання у ВНЗ, оскільки вони не знають рівня свого інтелектуального розвитку, у них виникають труднощі в навчанні та спілкуванні не тільки через зміну середовища, а й через зміну системи навчання. Під адаптацією студента-першокурсника слід розуміти процес його соціальної, особистісної та розумової здатності до сприйняття змін в середовищі що його оточує.

Процес пристосування першокурсників до нових умов навчання пов'язаний з необхідністю подолання низки труднощів: пристосування до нових форм навчання; прогалини у знаннях отриманих в школі; значно вища інтенсивність розумової праці, більший об'єм знань, які необхідно засвоїти; відсутність підручників, які б повністю відповідали програмі курсу; невміння самостійно працювати з навчальним матеріалом над поглибленням своїх знань; нерівномірність навантажень; більш вимогливе оцінювання знань; зміна соціального оточення; зміна місця проживання; невміння раціонально організувати свій час та інші [4].

А. Кузьмінський поділяє всі труднощі на три групи: соціально-психологічні, навчальні та професійні труднощі.

Соціально-психологічні:

- зміна соціального оточення;
- особливості спілкування з новим оточенням;
- невміння будувати відносини в колективі;
- нові побутові умови;
- недостатня психологічна підготовка до самостійного життя, необхідність самостійно приймати рішення;
- низька самооцінка;
- невміння вибирати раціональний режим праці та відпочинку.

Навчальні:

- відсутність навичок самостійної роботи;
- невміння конспектувати;
- відсутність вміння контролювати свої знання;
- прогалини в отриманих (шкільних) знаннях;
- зростання обсягу та складності навчального матеріалу.

Професійні:

- нечітка професійна мотивація;
- нерозуміння важливості та доцільності вивчення деяких дисциплін для формування професійних знань фахівця;
- сумніви щодо правильного вибору майбутнього фаху;
- недостатня психологічна готовність до оволодіння обраним фахом.

Тож, враховуючи вищезазначене, процес адаптації у кожної особи відбувається індивідуально, тому рівень адаптації залежить від того, наскільки сформовані показники, що сприяють ефективному входженню студента у нове середовище [5, с. 315].

Розрізняють три рівні адаптації студентів: низький, середній, високий. Низький рівень адаптації свідчить про недостатню підготовленість до навчання у вищому навчальному закладі, студент відчуває труднощі при засвоєнні основних положень дисциплін, що вивчаються, йому притаманна висока тривожність, низький рівень комунікативних та організаційних здібностей, він зазнає труднощів у спілкуванні з одногрупниками, тримається відчужено. Середній рівень адаптації студента свідчить про активність під час занять в аудиторії, виявлення інтересу до виконання завдань, високий або середній рівень тривожності, середні комунікативні та організаційні здібності. Високий рівень адаптації студента свідчить про активність в пізнавальній діяльності, низький рівень тривожності, добрі комунікативні та організаційні здібності, дотримання прийнятих в групі норм і правил, прояв ініціативи [1, с. 115–119].

Деякі дослідники виділяють такі етапи адаптації студентів до навчального процесу: фізіологічний (займає від двох тижнів до місяця), психологічний (триває від 21 дня до двох місяців), соціально-психологічний (продовжується майже три роки) [4].

Якщо процес адаптації не відбувається вчасно, то починається розвиток незадоволеності навчанням у ВНЗ і порушення психічних функцій (мислення, мислення, уваги, пам'яті, сприйняття). В результаті цього починає розвиватись процес дезадаптації [6, с. 107–112].

Отже, важливим фактором успішної адаптації, зокрема студентів ВНЗ, є оптимізація умов для адаптації студентів, в яких відбувається цей процес. Проведення тренінгів та різних суспільних заходів направлених на адаптацію та соціалізацію студентів в новому середовищі. А також наявність комплексу необхідних особистісних якостей та навичок у студента, високий рівень мотивації та цілеспрямованості, позитивне ставлення до навчання, а також відповідна орієнтація та бажання для отримання знання для освоєння вибраної ним професії.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Навчання у вищому навчальному закладі є одним з тих видів діяльності, який передбачає велике розумове та нервово-емоційне навантаження. В особливо складне становище потрапляють студенти-першокурсники, які після важких вступних випробувань у навчальний заклад опиняються у незвичних для них умовах. Змінюється ритм життя, відпочинку, сну; з'являються нові переживання та емоції. Саме тому слід виділити процес адаптації, як один з основних процесів в діяльності першокурсника.

Список використаної літератури

1. Гуманітарні науки // Науково-практичний журнал: Кримський державний гуманітарний університет, 2011. – С. 115-119.
2. Про становище молоді в Україні. Доповідь Кабінету Міністрів України у Верховній раді України // Поточ. арх. М-ва України у справах сім'ї та молоді. – К., 1995.
3. Головатий Н. Ф. Соціологія молоді: Курс лекцій. / Н. Ф. Головатий. – К. : МАУП, 1999. – 224 с.
4. Буланова-Топоркова М. В. Педагогіка и психология высшей школы. Учеб. пособие для вузов / М. В. Буланова-Топоркова; Отв. ред. С. И. Самыгин. – Ростов-на-Дону : Феникс, 2002. – 544 с.
5. Кузьмінський А. І. Педагогіка вищої школи: навчальний посібник. / А. І. Кузьмінський. – К. : Знання, 2005. – 484 с.
6. Жигайло Н. Психологічні проблеми адаптації студентів-першокурсників і шляхи їх вирішення / Н. Жигайло // Педагогіка і психологія професійної освіти. – 2004. – №4. – С. 107–112.

References

1. Humanities (2011). Scientific journal: Crimean State Humanitarian University, 115–119.
2. About the position of young people in Ukraine. (1995). The report of the Cabinet of Ministers of Ukraine, in Verkhovna Rada of Ukraine. *Archives of Ministry of Ukraine in Family and Youth Affairs*. – Kyiv.
3. Holovaty N. F. (1999). Sociology of youth: Lectures. – Kyiv: AIDP, 224.
4. Bulanov-Toporkov M. V. (2002). Pedagogy and Psychology of High society school. *Textbook manual for high schools*, Rostov – on – Don: Phoenix, 544.
5. Kuzminskyu A. I. (2005). Pedagogy of high school: academic guide. – Kyiv: Knowledge, 484.
6. Zhyhaylo N. (2004). Psychological problems of first-year students adaptation and their solution. *Pedagogy and Psychology of Professional Education*. №4. 107–112.

KLOPOTENKO Julia,

student of 4th year

Department of Elementary Education,

Bohdan Khmelnytsky Cherkasy National University

e-mail: ledijulis@yandex.ru

PROBLEMS OF ADAPTATION OF STUDENTS FRESHMAN

Abstract. *The process of adaptation implemented into three functional levels: physical, psychological and social. The main problem of adaptation of the freshmen are changing conditions of its, and at the change of environment from school to university Social adaptation – is a constant process of adaptation to individual conditions of the social environment and the result of this process.*

Entry of a young man in the university – difficult stage, because it leads to significant changes in the social environment and status views and character formation of personality. The period of transition from secondary school to college is individually, often with a large load of the nervous system that causes reduction in mental performance and student achievement in the first year. The problem of adaptation of first-year students to the learning environment in high education is widely discussed in scientific publications because of successful adaptation of freshmen depends largely on the further learning process in high education, professional development and personal development of future specialist.

If the adaptation do not begin on time, then begins process of dissatisfaction of study at university and abuse of mental functions (thinking, attention, memory, perception). As a result, begins to grow disadaptation.

Thus, an important factor in successful adaptation of freshman is to optimize conditions for the adaptation of students in which this process occurs. Training and various social measures aimed at adaptation and socialization of students in the new environment. And the presence of a complex of necessary personal qualities and skills a student, a high level of motivation and commitment, positive attitude, as well as on the orientation and desire for knowledge master his chosen profession.

Conclusions and recommendations for further research. Studying institution of high education is one of those activities, which provides a great mental and nervous and emotional stress. In particular difficulty entering first-year students who, after heavy entrance examinations in educational institutions find themselves in unusual conditions for them. Changing the rhythm of life, rest and sleep; there are new experiences and emotions. Therefore the adaptation should be made as one of the main processes of freshman.

Key words: *freshman, adaptation, universities, social adaptation, socialization.*

Одержано редакцією 21.04.2016

Прийнято до публікації 26.04.2016

УДК 378

КОВАЛЕНКО Сергій Олегович,

кандидат педагогічних наук, доцент кафедри інженерної

педагогіки та психології

Української інженерно-педагогічної академії

e-mail: kovalenko-61@yandex.ru

РОЛЬ І МІСЦЕ ПРАЦІ В СИСТЕМІ СОЦІАЛЬНИХ І ОСОБИСТІСНИХ ЦІННОСТЕЙ СУЧАСНОГО СУСПІЛЬСТВА.

На основі теоретичного дослідження різноманітних систем цінностей та їх компонентів, аналізу сутності авторських підходів щодо визначення змістовної характеристики цінності як наукової категорії визначено роль і місце праці в системі цінностей сучасного суспільства.

Ключові слова: *Цінність, система цінностей суспільства, праця, ціннісне ставлення до праці.*

Постановка проблеми. *На етапі перетворень у політичній, економічній та соціально-культурній системах українського суспільства особливої актуальності набуває питання підготовки підростаючого покоління до життя та праці в суспільстві, формування в нього*

ціннісного ставлення до праці як джерела саморозвитку особистості, реалізації закладених у людині можливостей.

Соціалізація сучасної молоді відбувається в умовах кризи економіки, що призводить до загрозливо низького достатку більшості населення, і в результаті відображається на всіх сторонах життєдіяльності суспільства, у тому числі і системі цінностей [1].

Проведена діагностика студентів, майбутніх інженерів-педагогів, показала низький рівень їх ставлення до праці.

У даному випадку ми зіткнулися з загальною для України ситуацією втрати громадянами, зокрема і молоддю, більшості загальнолюдських моральних цінностей, серед яких і цінності праці.

Аналіз цих даних дозволяє дійти висновку, що у сучасних студентів домінує функціональний підхід по відношенню до праці – як засобу задоволення власних матеріальних (на першому місці) або духовних потреб (на другому місці).

На нашу думку, основними причинами цього є, по-перше, нестабільне соціально-економічне становище України, постійні кризи економіки, в умовах чого відбувається соціалізація сучасної молоді, що призводить до процесу прагматизації життєвих устремлінь молодих людей, втраті ними багатьох моральних цінностей, серед яких і цінності праці; по-друге, загальний низький стан трудового навчання і трудового виховання, спричинені хибними уявленнями, що нові ринкові економічні відносини знімають цю проблему через мобільність робочої сили та страх лишитися без роботи, які створюють всі підстави для сумлінної праці, тож функції виховання молоді до трудової діяльності заміщає ринкова економіка.

На жаль, майбутні інженери-педагоги не поєднують трудову діяльність із розвитком громадянської свідомості, патріотичних почуттів, розумінні свого суспільного обов'язку, недостатньою мірою усвідомлюють, що цінність людини як громадянина залежить не тільки від його вміння працювати, але й від тієї користі, яку він приносить собі та людям.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичною основою дослідження є сутність авторських підходів щодо визначення змістовної характеристики цінності як наукової категорії, визначення ролі і місця праці в системі цінностей сучасного суспільства.

Коротко проаналізуємо ті з них, які більшою мірою співвідносяться зі змістовними аспектами нашого дослідження. Серед них ми в першу чергу звертаємо увагу на особистісно-діяльнісний підхід (К. Абульханова-Славська, Л. Буєва, А. Дусавицькій, Е. Зав'ялова, В. Ігнатова, А. Коршунов, А. Леонт'єв, В. Нестеренко, В. Серіков, Л. Тархан та ін.). Його прихильники розкривають сутність цінностей як результат активної діяльності її суб'єкта.

Вельми продуктивним, на наш погляд, є структурно-системний підхід (О. Золотухіна-Аболіна та ін.), згідно з яким цінності слід сприймати як систему компонентів із усіма притаманними їй ознаками.

Певне значення в розумінні цінності як наукової категорії має культурно-інтервальний підхід (Ф. Лазарєв, А. Дж. Тойнби, О. Шепенглер та ін.), який ґрунтується на ідеї про те, що культура людства в історичному ракурсі є сукупністю локально існуючих світів зі своїми власними, притаманними їм внутрішніми смислами, цінностями і особливостями.

Не слід випускати з поля зору і суб'єктно-індивідуалістичний підхід до розкриття сутності цінностей. Його прихильники вважають, що створення власної системи цінностей як провідних життєвих орієнтирів є суцільно індивідуальною проблемою, яку треба розв'язувати кожній конкретній особистості самостійно.

У педагогіці та психології до цього часу отримав глибоку розробку і став одним із провідних методологічних підходів у наукових дослідженнях компетентнісний підхід (С. Клімін, В. Ольшанський та ін.).

Постановка завдання. Метою роботи є розкриття змістовної характеристики цінності як наукової категорії, визначення ролі і місця праці в системі цінностей сучасного суспільства.

Виклад основного матеріалу. Незважаючи на неоднозначність позицій учених щодо визначення цінностей, їх теоретичний аналіз дозволяє більшість виділених понять розділити, хоча і умовно, на низку груп у відповідності з авторськими підходами. Коротко

проаналізуємо ті з них, які більшою мірою співвідносяться зі змістовними аспектами нашого дослідження. Серед них ми в першу чергу звертаємо увагу на особистісно-діяльнісний підхід [2–13 та ін.].

Його прихильники розкривають сутність цінностей як результат активної діяльності її суб'єкта. Сенс їх поглядів полягає в тому, що пізнається сутність цінності і усвідомлюється тільки в процесі суспільної діяльності, коли виявляється позитивна значущість певних об'єктів, їх можливість бути корисними для людини. Тому можна сказати, що в понятті «цінність» відображається певне ставлення до предметів або явищ, їх оцінка. Іншими словами, поняття цінності свідчить, що в результаті практичної діяльності виявлена усвідомлена здатність певних об'єктів природної та соціальної предметності задовольняти суспільно й особистісно-необхідні потреби й інтереси, тобто в цінності втілено досвід. Так, наприклад, один із представників зазначеної наукової позиції А. Коршунов [9] стверджує, що цінність є певною функцією, значущістю, яка виявляється в процесі діяльності людини.

Для нас принципово важливим є той факт, що до основних видів діяльності Б. Ананьєв, Л. Виготський, С. Рубинштейн [14–16] окрім гри (в дитинстві) і навчання (в шкільні роки) відносять працю (у дорослому віці). Іншими словами, праця є провідною функцією в процесі всієї життєдіяльності дорослої людини. У цьому зв'язку слід підкреслити, що в процесі діяльності цінність (і в першу чергу праця) виступає її загальною умовою, бо вона зумовлює не окремі реальні дії або вчинки, а їх цілі. Цінність діє як позаситуаційний чинник людської діяльності, що надає їй певної смислової сталості, як загальний спосіб дії. Залучення до певної цінності дозволяє особистості керуватися нею у типових випадках без додаткової оцінки, а її життя взагалі робить проникливим для загального осягнення, бо орієнтації на власні цінності дозволяють людині дотримуватися усталеної життєвої стратегії.

В. Нестеренко справедливо вважає, що цінності можуть виступати життєвими орієнтирами тому, що мають здатність структурувати реальність за критерієм її значущості для людини. Усі явища, події, предмети поділяються на ті, що мають позитивне, негативне або нейтральне значення, а це полегшує людині вибір [11, с. 221–222].

Теоретично значущим для нашого наукового пошуку є положення про те, що цінності і праця, як цінність в першу чергу, виникають під час практичної діяльності людей, коли вони не тільки пізнають властивості природних і соціальних явищ, але й намагаються дати їм оцінку з точки зору встановлення їх користі (шкідливості) для свого життя. У масштабі життєдіяльності окремої особистості цінності, виступаючи результатом її суб'єктивної оцінки, тісно пов'язані з її чуттєво-емоційною і мотиваційно-поведінковою сферами. З одного боку, вони є основою для формування індивідуальних життєвих пріоритетів, а з іншого – виконують функцію регулятора її соціальної взаємодії з іншими людьми [17, с. 35].

Вельми продуктивним, на наш погляд, є структурно-системний підхід, згідно з яким цінності слід сприймати як систему компонентів із усіма притаманними їй ознаками. Розглянемо деякі запропоновані типології систем цінностей.

Перша класифікація передбачає поділ цінностей на дві великі групи: матеріальні і духовні. До першої групи цінностей автори відносять знаряддя й засоби праці та речі безпосереднього споживання. До другої групи – духовних цінностей, вони відносять значущі для суспільства чи окремої людини ідеї (політичні, правові, моральні, естетичні, філософські, релігійні) [18, с.15]. У цій класифікації для нас досить складно віднести працю як цінність до якоїсь із груп, оскільки вона має і духовні, і матеріальні складові.

Існують і інші системно-структурні побудови, які включають більш чисельні групи цінностей:

- природні (необхідні природні умови існування людини – сонячне тепло, чисте повітря тощо);
- економічні (предмети праці, вироблені матеріальні блага);
- соціально-політичні (матеріальні й ідеологічні відносини – свобода,
- рівність, справедливість тощо);
- етичні (добро, гуманізм, милосердя та інші);
- естетичні (краса, гармонія);
- наукові (істина) [19, с. 382].

Але і ця системна побудова не виділяє достатньо чітко працю як самостійну, відокремлену цінність. Нам більше імпонує позиція О. Золотухиної-Аболіної, яка полягає в тому, що провідне місце в ціннісній ієрархії особистості займає система так названих вищих цінностей, яка у свою чергу, включає такі компоненти:

- соціальні цінності (соціальна справедливість, свобода, права і обов'язки людей тощо);
- цінності спілкування (дружба, любов, довіра тощо);
- цінності діяльності (праця, творчість, пізнання істини);
- культурні цінності (етнічні, релігійні й атеїстичні, цінності ставлення до світу взагалі, стилю життя, ритуалів тощо);
- цінності споживання;
- цінності самозбереження;
- цінності самоствердження і самореалізації (соціальний статус, гідність, бажаний образ «Я» тощо);
- загальнолюдські цінності (мир, людина, життя);
- цінності, що характеризують особистісні якості індивіда (чесність, хоробрість, патріотизм, вірність своєму слову, доброта тощо);
- естетичні цінності [20, с. 69-70].

При даному підході працю виділено в окрему групу цінностей діяльності, що відповідає розглянутому нами вище особистісно-діяльністному підходу.

Певне значення в розумінні цінності як наукової категорії має культурно-інтервальний підхід, який ґрунтується на ідеї про те, що культура людства в історичному ракурсі є сукупністю локально існуючих світів зі своїми власними, притаманними їм внутрішніми смислами, цінностями і особливостями [21; 22; 23]. Стосовно нашого дослідження відзначимо, як значущу, думку про те, що поняття «культура» не можна зводити ні до категорії цінностей, ні до поняття «»духовна культура», оскільки «культурний компонент» присутній у будь-якому соціальному феномені. Але цінності, виконуючи роль своєрідних індикаторів, дозволяють скласти уявлення про культуру в цілому [24, с. 12].

Не слід випускати з поля зору і суб'єктно-індивідуалістичний підхід до розкриття сутності цінностей. Його прихильники вважають, що створення власної системи цінностей як провідних життєвих орієнтирів є суцільно індивідуальною проблемою, яку треба розв'язувати кожній конкретній особистості самостійно. Суть цього підходу добре виражена думкою про те, що « немає нічого глибоко в середині нас, крім того, що ми самі туди умістили, жодного критерію, якій би ми самі не створили під час створення практики, жодного стандарту раціональності, який не був би зверненням до такого критерію, жодної строгої аргументації, яка б не була підпорядкованою нашим власним конвенціям» [25, с. 117].

Переходячи до теоретичного аналізу змісту праці як цінності, ми звертаємося до компетентнісного підходу і його взаємозв'язку з підходом аксіологічним. У педагогіці та психології до цього часу компетентнісний підхід отримав глибоку розробку і став одним із провідних методологічних підходів у наукових дослідженнях. Спираючись на цей великий фонд наукових знань, стосовно до завдань нашого дослідження, зупинимось тільки на класифікації соціальних і особистісних компетенцій, що формуються на основі виховної діяльності у навчальних закладах. До їх числа відносять наступні основні групи компетенцій: морально-етичні, громадянсько-патріотичні, правові, трудові, художньо-естетичні, екологічні, розумові, фізичні, які забезпечують готовність особистості керувати собою. Кожна з них характеризується: а) на пізнавальному рівні розвитку компетентності; б) на чутливому рівні розвитку компетентності; в) на дієвому рівні розвитку компетентності. Деталізуємо тільки одну, цікаву для нас, *трудова компетентність*. Вона характеризується на пізнавальному рівні як сформованість здатності розуміти необхідність та важливість праці в житті людини; на чуттєвому рівні як сформованість здатності шанобливо ставитися до праці інших людей, розвиток у відповідності з можливостями віку, прагнення до добродійної конкуренції в різних видах діяльності; на дієвому рівні як сформованість

готовності до навчання, суспільно-корисної та інших видів праці, розвиток культури і дисципліни праці [26, с. 152–153].

Прихильники різних науково-філософських підходів до розуміння цінностей у своїх роботах, як правило, результат опанування цінностей на індивідуальному рівні розкривають через поняття « ціннісних орієнтацій ». Дослідники відзначають, що вперше, ще в радянський час, цей термін був використаний В. Ольшанським [27, с. 470–530], який розкривав його суть як систему особистісних цінностей людини, детермінованих певними соціально-психологічними факторами, тобто як один із способів функціонування цінностей у свідомості індивіда.

До теперішнього часу в науці сформовано певне поле поглядів і уявлень про ціннісні орієнтації особистості. В цілому вони перегукуються, взаємопроникаючи одне в одне, хоча є і певні, часом суттєві відмінності. Найчастіше ціннісні орієнтації визначаються як: загальна спрямованість особистості на ті чи інші цінності [14]; моральні позиції і мотиви поведінки особистості [28]; суттєвий компонент структури особистості, який складає змістовний бік її спрямованості та відображає характеристику особистісних ставлень до дійсності [29]. Існує і низка інших формулювань, але, в контексті нашого дослідження, інструментальне значення має підхід В. Мясіщева, який підходить до ціннісних орієнтацій як системи усвідомлених ставлень особистості до суспільства, праці, самої себе [30]. Той факт, що В. Мясіщев серед усвідомлених відносин особистості виділяє працю як самостійний компонент цієї системи, для нас є суттєвим теоретичним орієнтиром у дослідницькій роботі. В цілому ж, ми, слідом за Н. Ткачовою, узагальнюючи наукові уявлення про ціннісні орієнтації, вважаємо, що вони характеризуються такими основними компонентами: по-перше, ціннісні орієнтації є основою загальносвітоглядної позиції особистості, виступаючи результатом відображення в її свідомості пріоритетних для неї соціальних цінностей; по-друге, ціннісні орієнтації є психологічним новоутворенням інтегрального характеру, яке забезпечує цілісність свідомості, емоційно-чуттєвої сфери та поведінки людини; по-третє, ціннісні орієнтації є способом виявлення суб'єктивного ставлення індивіда до об'єктів навколишньої дійсності як засобів задоволення його потреб [17, с. 43].

На сьогоднішній день визначено конкретні фундаментальні цінності, які повинні міститися в основі педагогічного процесу. Причому, не дивлячись на те, що в цьому напрямку накопичений величезний фонд наукових знань, отримані знання в цілому не суперечать один одному. Як переконливий приклад можна привести систему освітніх цінностей, запропоновану В. Караковським. До таких він відносить вісім провідних цінностей і кожній із них дає своє змістовне визначення: земля – загальний дім людства, яке вступає в нову цивілізацію XXI століття; вітчизна – єдина, унікальна для кожної людини Батьківщина, надана їй долею; сім'я – початкова одиниця суспільства, природне середовище формування й існування особистості; праця – основа людського буття, яка виражає соціальну сутність людини; знання – результат різноманітної і, насамперед, творчої праці; культура – значне багатство, що накопичене людством у духовній й матеріальній сферах життєдіяльності; мир – спокій і злагода між людьми, народами, державою, головна умова існування землі й людства; людина – абсолютна цінність, « міра усіх речей », мета, засіб і результат виховання [31].

Враховуючи, що виділені цінності носять фундаментальний характер і складають основу загальнолюдських цінностей, для нас набуває методологічне значення віднесення до їх числа праці як основи людського буття. Більш детальний опис змісту цінностей, і в тому числі праці, представлено в дослідженні О. Вишневського, який виділяє шість великих груп цінностей. До них він відносить абсолютні, вічні цінності, основні національні цінності, основні громадянські цінності, цінності сімейного життя, цінності особистісного життя, валео-екологічні цінності. Залишаючи осторонь детальну характеристику кожної з цих груп, зазначимо, що праця як цінність знаходить своє місце в групі сімейних цінностей, де вона трактується як « культ праці, дбайливе ставлення до її результатів », так і в групі цінностей особистого життя. Тут уже можна спостерігати більш широке тлумачення праці. Ця цінність розглядається як « підприємливість, старанність, ініціативність, працьовитість ... надійність у праці, партнерстві » [32, с. 209-211; 33, с. 110-112].

Аналізуючи наукові уявлення про категорію « цінність», ми прийшли до висновку, що існує більш сотні різних визначень цього поняття, причому авторські трактування, істотно відрізняються між собою. Навіть у сучасних тлумачних словниках ця категорія теж розглядається по-різному. Так, як правило, цінності в них визначаються, як:

– продукт (предмети чи абстрактні ідеї) активної діяльності людини, спрямованої на трансформацію особистісних смислів-орієнтацій [34, с. 676];

– будь-який предмет, у тому числі й ідеальний, що має життєво важливе значення для суб'єкта (індивіда, групи, версти населення, людства), причому в широкому розумінні цінностями можуть виступати абстрактно привабливі смисли або ситуативні цінності, стабільно важливі для індивіда конкретні матеріальні блага, а у вузькому значенні цінності ототожнюються з духовними ідеями, які виражаються поняттями високого ступеня узагальнення [19, с. 436];

– явища матеріального й духовного плану, що мають позитивну значущість, тобто здатні задовольняти певні потреби суспільства чи окремої людини [35, с. 381-382];

– відображення значущості явищ і предметів реальної дійсності з точки зору їх відповідності (або невідповідності) потребам суспільства, соціальних груп чи особистості (у широкому значенні вказаного поняття), а також як моральні й імперативи (вимоги), що розроблені людською культурою, і які виступають продуктами суспільної свідомості (у більш вузькому значенні) [36, с. 442];

– етичні ідеали, основні переконання і цілі індивідуума чи суспільства [37, с. 431].

Висновки. У цілому аналіз запропонованих у науковій літературі різноманітних систем цінностей та їх компонентів дозволяє зробити висновок, що незважаючи на певні суперечливості, вони значно доповнюють і збагачують один одного.

Цінність як наукова категорія виступає найважливішим життєвим орієнтиром у предметній і соціальній дійсності, відображаючи особистісну і соціально-культурну значущість певних об'єктів і явищ. Цінність має змістовностворювальну, оцінювальну, нормативну, регулятивну, контрольну функції.

Праця в структурі соціальних і особистісних цінностей виступає в числі фундаментальних загальнолюдських цінностей. Вона розглядається як цінність, яка має певне місце в структурі соціальних і особистісних цінностей, які визначають образ соціальної реальності. Праця розуміється, з одного боку, як основний вид людської діяльності, що має: свідоме передбачення соціально ціннісного результату; усвідомлення обов'язковості досягнення соціально фіксованої мети; свідомий вибір, застосування, вдосконалення або створення знарядь, засобів діяльності та усвідомлення міжособистісних виробничих залежностей і відносин; як соціальна цінність і як концепт-ментальне утворення, яке являє собою значущі усвідомлювані типізовані фрагменти досвіду, які зберігаються в пам'яті людини, як багатомірне ментальне утворення, у складі якого виділяються образно-перцептивна, понятійна і ціннісна сторони як фрагмент життєвого досвіду, « квант пережитого знання».

Разом із тим, докладно розкривається ця цінність і в групі особистісних цінностей, де вона трактується, як повноцінна життєва самореалізація, тобто здатність до продуктивної діяльності, творча активність, успішність, конкурентоспроможність, працелюбність.

Список використаної літератури

1. Адольф В.А. Ценностные приоритеты учащихся старших классов общеобразовательной школы // Воспитание школьников / В. А. Адольф, Е. В. Валяева. – 2012. – № 10. – С. 9–23.
2. Абульханова-Славская К.А. Деятельность и психология личности / К. А. Абульханова-Славская. – М. : Наука, 1980. – 336 с.
3. Атанов Г. А. Деятельностный подход в обучении / Г. А. Атанов. – Донецк : ЕАИ-пресс, 2001. – 100 с.
4. Буева Л.П. Человек : деятельность и общение / Л. П. Буева. – М. : Мысль, 1978. – 216 с.
5. Деятельность и личность инженера-педагога // Тезисы докладов к совещанию исполнителей НИР по проблемам инженерно-педагогического образования. 13–16 июня, 1989 г. – Минск, 1989. – 78 с.
6. Дусавицкий А. К. Развитие личности в учебной деятельности / А. К. Дусавицкий. – М., 1996. – 238 с.
7. Завьялова Е.П. Совместная деятельность преподавателей и студентов в организации самостоятельной работы студентов / Е. П. Завьялова ; [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.asu.ru>

8. Игнатова В. В. Организационно-дидактические условия подготовки будущих педагогов профессионального обучения к организации сотворческой деятельности учащихся / В. В. Игнатова, О. В. Константинова // Вестн. Моск. гос. ун-та. Сер. : Педагогика. – М., 2008. – № 1. – С. 60–66.
9. Коршунов А. М. Отражение, деятельность, познание / А. М. Коршунов. – М. : Политиздат, 1979. – 216 с.
10. Леонтьев А. М. Деятельность. Сознание. Личность / А. М. Леонтьев. – Изд. 2-е. – М. : Политиздат, 1977. – 304 с.
11. Нестеренко В. Г. Вступ до філософії : онтологія людини : навчальний посібник / В. Г. Нестеренко. – К. : Абрис, 1995. – 336 с.
12. Сериков В. В. Личностно ориентированное образование / В. В. Сериков // Педагогика. – 1994. – № 5. – С. 16–21.
13. Тархан Л. З. Дидактична діяльність майбутніх інженерів-педагогів у процесі професійного навчання / Л.З. Тархан // Вісник ЛНУ імені Тараса Шевченка. – № 20 (231). – Ч. III. – 2011. – С. 112-117.
14. Ананьев Б. Г. Человек как предмет познания / Б. Г. Ананьев. – СПб : Питер, 2001. – 288 с.
15. Выготский Л. С. Мышление и речь / Л. С. Выготский. – М. : Лабиринт, 2005. – 352 с.
16. Рубинштейн С. Л. Основы общей психологии / С. Л. Рубинштейн. – СПб : Изд-во Питер, 1999. – 720 с.
17. Ткачова Н. О. Аксиологічний підхід до організації педагогічного процесу в загальноосвітньому навчальному закладі : Монографія. – Луганськ : ЛНПУ імені Т. Шевченка ; Х. : Каравела, 2006. – 300 с.
18. Москаленко В. В. Смысл жизни и личность / В. В. Москаленко, В. Ф. Сержантов. – Новосибирск : Наука. Сибирское отделение. – 1989. – 205 с.
19. Краткий психологический словарь / Ред.-сост. Л. А. Карпенко ; под общ. ред. А. В. Петровского, М. Г. Ярошевского. – [2-е изд. расш. испр. и доп.]. – Ростов-на-Дону : Изд-во « Феникс », 1999. – 512 с.
20. Золотухина-Аболина Е. В. Рациональное и ценностное (проблемы регуляции сознания) / Е. В. Золотухина-Аболина. – Ростов : Изд-во Рост. Ун-та, 1988. – 139 с.
21. Лазарев Ф.В. Маломерный человек : Введение в интервальную антропологию / Ф.В. Лазарев, Б. А. Литтл. – Симферополь : СОНАТ, 2001. – 264 с.
22. Тойнби А. Дж. Постижение истории / А. Дж. Тойнби ; пер. с англ. – М. : Абрис-Пресс, 2002. – 638 с.
23. Шпенглер О. Закат Европы : очерки морфологии мировой истории / О. Шпенглер. – Т. 2. Всемирно-исторические перспективы. – М. : Мысль, 1998. – 607 с.
24. Философские и социологические вопросы культуры социалистического общества / Реферативный сборник. – М. : 1978. – 157 с.
25. Буржуазная философская антропология XX века (сборник статей) / Ответ. ред. Б. Т. Григорьян. – М. : Наука, 1986. – 294 с.
26. Климин С. В. Содержание и методы объективной оценки формирования социальной компетентности в воспитании школьников-подростков / С. В. Климин // Мир психологии : Научно-методический журнал. – 2008. – №3 (55). – С. 149-158.
27. Олышанский В. Б. Личность и социальная ценность / В. Б. Олышанский // Социология в СССР – в 2-х т. – Т. 1. – М. : Мысль, 1966. – 582с.
28. Божович Л. И. Избранные психологические труды : Проблемы формирования личности / Под. ред. Д.И. Фельдштейна. – М. : Международная педагогическая академия. – 1995. – 205 с.
29. Платонов К. К. Структура и развитие личности / К. К. Платонов. – М. : Наука, 1986. – 225 с.
30. Коменский Я. А. Великая дидактика / Я. А. Коменский // Избранные педагогические сочинения : в 2-х т. – Т. 1. – М., 1982. – С. 242-346.
31. Караковский В. А. Стать человеком. Общечеловеческие ценности – основа целостного учебно-воспитательного процесса / В. А. Караковский. – М. : Творческая педагогика, 1993. – 80 с.
32. Вишневський О. І. Теоретичні основи сучасної української педагогіки : Посібник для студентів вищих навчальних закладів / О. І. Вишневський. – Дрогобич : Коло, 2006. – 326 с.
33. Козаков В. А. Самостоятельная работа студентов и ее информационно-методическое обеспечение : учебное пособие / В. А. Козаков – К. : Вища школа, 1990. – 112 с.
34. Современный словарь по психологии / Авт.-сост. В. В. Юрчук. – Мн. : Эхайда, 2000. – 704 с.
35. Хоменко С. В. Методика формування економічних знань у майбутніх інженерів-педагогів засобами комп'ютерних технологій : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.02 « Теорія і методика навчання » / С. В. Хоменко. – Харків, 2008. – 20 с.
36. Харченко С. Я. Трудова соціалізація дітей та молоді / С. Я. Харченко, Ю. М. Філіппов, Н. Л. Отрощенко, Е. Г. Ємцева ; Держ. закл. « Луган. нац ун-т імені Тараса Шевченка ». – Луганськ : Вид-во ДЗ « ЛНУ імені Тараса Шевченка », 2010. – 200 с.
37. Большой толковый социологический словарь (Collins) / Сост.: Д. Джери и Дж. Джерри; пер. П. Н. Марчук. – Том 2 (П-Я) : [пер. с англ.]. – М. : Вече, 1999. – 527 с.

References

1. Adol'f V. A. (2012). Value priorities of pupils of the senior classes of a comprehensive school. *Education for pupils*, 10, 9–23 (in Russ.)
2. Abul'khanova-Slavskaya K.A. (1980). *Activities and Personality Psychology*. Moscow: Science (in Russ.)
3. Atanov H. A. (2001). *Activity approach in teaching*. Donetsk: EAYU-press. (in Ukr.)
4. Bueva L. P. (1978). *Person: activities and communication*. Moscow: Think. (in Russ.)
5. The activities and the identity of the engineer-pedagogue. *Abstracts for research performers meeting on the problems of engineering and teacher education*. (1989). Mynsk. (in Bel.)
6. Dusavytskyu A. K. (1996). *Development of personality in educational activity*. Moscow (in Russ.)

7. Zav'yalova E. P. *Joint activities of teachers and students in the organization of independent work of students*. Retrieved from <http://www.asu.ru>.
8. Yhnatova V. V. (2008) Organizational-didactic conditions of training of future teachers of vocational training to the organization of student creative activities. *Bulletin the Moscow State University. Pedagogy*. 60–66 (in Russ.)
9. Korshunov A.M. (1979). *Reflection, activities, cognition*. Moscow, Polytyzdat. (in Russ.)
10. Leont'ev A. M. (1977). *Activities. Consciousness. Personality*. 2nd ed. Moscow, Polytyzdat. (in Russ.)
11. Nesterenko V. H. (1995). *Introduction to Philosophy: human ontology: Tutorial*. Kyiv: Abrys. (in Ukr.)
12. Serykov V.V. (1994). *Personality-oriented education*. *Pedagogy*, 5, 16–21 (in Ukr.)
13. Tarkhan L. Z. (2011). Didactic activity of future engineers-pedagogues in the vocational training. *Bulletin the Taras Shevchenko Lugansk National University*. 20 (231), III, 112–117 (in Ukr.)
14. Anan'ev B. H. (2001). *Person as the subject of cognition*. Pyter. (in Russ.)
15. Vuhotsky L. S. (2005). *Thought and Speech*. Moscow: Labyrint. (in Russ.)
16. Rubynshteyn S. L. (1999). *Principles of Psychology*. Pyter. (in Russ.)
17. Tkachova N.O. (2006). *Axiological approach to the educational process in schools: Monograph*. Kharkiv: Karavela. (in Ukr.)
18. Moskalenko V.V. (1989). *The sense of life and personality*. Novosybyrsk: Science. (in Russ.)
19. L. A. Karpenko (1999). *Short psychological dictionary*. In A.V. Petrovsky, M. H. Yaroshevsky. Rostov-na-Donu: Fenyks. (in Russ.)
20. Zolotukhyna-Abolyna E. V. (1988). *Efficient and value (the problem of the regulation of consciousness)*. Rostov: Rostov University. (in Russ.)
21. Lazarev F.V. (2001). *Multivariate person: Introduction to Interval Anthropology*. Symferopol': SONAT. (in Ukr.)
22. Toynby A. Dzh. (2002). *Study of history*. Moscow: Abrys-Press. (in Russ.)
23. Shpenhler O. (1998). *Decline of the West: Essays on the morphology of world history*. Vol. 2. The world-historical perspectives. Moscow: Think. (in Russ.)
24. *Philosophical and sociological issues of culture of socialist society* (1978). Abstract collections. Moscow. (in Russ.)
25. B.T. Hryhor'yan (1986). *Bourgeois philosophical anthropology of the twentieth century (collection of articles)*. In B.T. Hryhor'yan. Moscow: Science. (in Russ.)
26. Klymyn S.V. (2008). *World of Psychology: Research and methodical journal. The content and methods of objective evaluation of formation of social competence in the education of pupils-teenagers*, 3 (55), 149–158. (in Russ.)
27. Ol'shansky V. B. (1966). *Sociology in the USSR. Personality and social value*. Vol. 1. Moscow: Think. (in Russ.)
28. Bozhovych L.Y. (1995). *Selected psychological works: Problems of formation of personality*. In D.Y. Fel'fshteyna. Moscow: International Pedagogical Academy. (in Russ.)
29. Platonov K. K. (1986). *Structure and Development of personality*. Moscow: Science. (in Russ.)
30. Komensky Ya.A. (1982). *Great didactics. Selected Pedagogical Works. Vol. 1, 242-346*. Moscow (in Russ.)
31. Karakovskyy V. A. (1993). *To become a man. Human values – the basis of a holistic educational process*. Moscow: Creative Pedagogy. (in Russ.)
32. Vyshnevskyy O.I. (2006). *The theoretical foundation of modern Ukrainian Education: A Handbook for university students*. Drohobych : Kolo. (in Ukr.)
33. Kozakov V.A. (1990). *Independent work of students and its information-methodical maintenance: Handbook*. Kyiv: Higher school. (in Ukr.)
34. Yurchuk V.V. (2000). *Modern psychology dictionary*. Mynsk: Ekhayda. (in Bel.)
35. Khomenko S.V. (2008). *Methods of forming of economic knowledge of future engineers-pedagogues by means of computer technology*. Kharkiv. (in Ukr.)
36. Kharchenko S. Ya. (2010). *Labour socialization of children and youth*. Luhans'k: Taras Shevchenko Lugansk National University (in Ukr.)
37. *Sociological Explanatory Dictionary (Collins)* (1999). Vol. 2 (P-Ya) : Moscow: Veche. (in Russ.)

KOVALENKO Sergei,

Ph.D., assistant professor of engineering education and psychology Department,
Ukrainian Engineering and Pedagogical Academy
e-mail: kovalenko-61@yandex.ru

THE ROLE AND PLACE OF LABOUR IN THE SOCIAL AND PERSONAL VALUES OF MODERN SOCIETY

Abstract. *Introduction. The contradictions between modern requirements for the preparation of the younger generation to live and work in society, forming of their valuable attitude to labour as a source of self-identity, realization inherent in human capabilities and common to citizens of Ukraine, including young people, situation of loss of most universal moral values, including the value of work.*

Purpose. The aim is disclosure of content characteristics of value as a scientific category, defining the role and place of labour in the values of modern society.

Results. The theoretical basis of the study is the essence of copyright approaches to determining the semantic characteristic values as a scientific category, role and place of labor in the values of modern society. Despite the variety of scientific determinations of values their theoretical analysis allows to divide the most isolated concepts according to author's approaches. First, we pay attention to personal and activity approach. To our point of view, the structural and systemic approach is very productive. The cultural-interval and the subjective-individual approaches have definite importance in understanding of value as a scientific category.

The competence approach received deep development and became one of the leading methodological approaches in pedagogical and psychological researches.

The analysis of different value systems and their components can conclude that despite some inconsistency, they greatly complement and enrich each other.

Value as a scientific category is the most important subject in life guideline and social reality, reflecting the personal and socio-cultural significance of certain objects and phenomena.

Work in the structure of social and personal values stands among the fundamental human values. It is regarded as a value that has a special place in the structure of social and personal values that define the image of social reality. On the one hand, the labour is meant as a basic human activity, which is socially conscious prediction value results; compulsory social awareness achieve fixed objectives; choices, use, improvement or creation of tools, means of production and awareness of interpersonal relationships and relationships; as a social value and as a mental concept formation, which is a significant perceived typed snippets of experience that are stored in the memory of man as a multidimensional mental formation, consisting of distinguished figurative perceptual, conceptual aspects and value as a piece of life experience "the quantum of experienced knowledge".

However, this value is revealed in detail in the group of personal values, where it is treated as a complete self-fulfilment in life, that is, the capacity for productive activity, creative activity, performance, competitiveness, hard working.

Originality. The role of labour in the values of modern society is determined based on the theoretical study of different value systems and their components, analysis of the essence of copyright approaches to the characteristics of content value as a scientific category.

Conclusion. Results of the study will be useful for scientists studying the problems of labour education of youth.

Key words: value, values of society, work, value attitude to work.

Одержано редакцією 10.05.2016
Прийнято до публікації 28.05.2016

УДК 378:2:339.543

КОРЖИНСЬКА Тетяна Валентинівна,

аспірант Хмельницького національного університету,
головний державний інспектор відділу професійного
відбору та іншомовної підготовки Департаменту
спеціалізованої підготовки та кінологічного забезпечення
Державної фіскальної служби України
korzhynska_tetiana@ukr.net

КВАЛІФІКАЦІЙНІ НАПРЯМИ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ МИТНОГО СПРЯМУВАННЯ У ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ РЕСПУБЛІКИ ПОЛЬЩА

Анотація. У статті проаналізовано основні кваліфікаційні напрямки підготовки майбутніх фахівці митного профілю у вищих навчальних закладах Республіки Польща та окреслено коло компетенції, яких набувають студенти в процесі навчання. Охарактеризовано специфіку кожного з представлених напрямків.

Ключові слова: фахівець, кваліфікаційні напрямки підготовки, вищі навчальні заклади, Республіка Польща

Постановка проблеми. Сучасні наукові дослідження в сфері педагогічних та психологічних наук сягають питань організації дистанційної підготовки фахівців митної

справи, кваліметрії інноваційних технологій навчання та фізичного виховання студентів (на прикладі навчання митним спеціальностям), професіограми фахівця митної служби, формування громадянськості в системі вузівської професійної підготовки фахівців митної справи, формування професійно-етичних якостей майбутніх службовців-митників, цілісної концепції індивідуалізації навчання з позицій проблемно-діяльнісного навчання, моделей навчання фахівців для митниці і бізнесу в Польщі та Євросоюзі, реалізація міждисциплінарних зв'язків як напрямок підвищення якості підготовки фахівців митної справи, підготовка магістрів в сфері митної справи: міжнародний контекст, пріоритетні напрямки митної освіти і підвищення кваліфікації персоналу митниці в форматі сучасних вимог Всесвітньої митної організації та ін.

В рамках Європейського простору вищої освіти високорозвинені країни одним із пріоритетних напрямів освітньої трансформації визначають формування креативних та професійно «підкованих» митних кадрів з ґрунтовним теоретичним та практичним «багажем» знань у сфері митної справи, отриманим у вищих навчальних закладах. Так, Указом Президента України від 12 січня 2015 р. № 5 було схвалено Стратегію сталого розвитку «Україна – 2020», відповідно до якої реформа державної митної справи та інтеграція в митну спільноту Європейського Союзу позиціонується як один з-поміж пріоритетних векторів, націлених на реформаторський розвиток держави [1]. Зрозуміло, що така реформа може спричинити кардинальне перезавантаження складу митних співробітників Державної фіскальної служби України та викличе необхідність в доборі кадрового резерву не корумпованих митників, які матимуть гідну зарплату за добросовісне виконання, за надані суспільству послуги та можливість кар'єрного зростання, так, затребуваність у професійній підготовці спеціалістів з митної справи та конкуренція між вузами України зростає в рази. Варто зазначити, що в умовах неоголошеної війни та кризисної економічної ситуації в Україні, уповільнення процесу приєднання України до європейського вектору розвитку, дослідження питань пов'язаних з професійною підготовкою майбутніх фахівців митної сфери, здатних конструктивно та оперативно виконувати покладені на них державою завдання та вивчення передового польського досвіду з митної підготовки є на часі актуальними.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Полеміка стосовно проблеми підготовки майбутніх митників існує як у науковців України (В. Ченцов, О. Самохвал, Р. Олексієнко, О. Павленко, Н. Тимченко-Міхаліди, Є. Гармаш, О. Трякіна та ін.), науковців Республіки Польща (В. Чижевич (W. Czyżowicz), Х. Дрезінська (K. Drezińska), М. Борковські (M. Borkowski), М. Богуміль (M. Bogumił), Й. Ярмул-Міколайчук (J. Jarmul-Mikołajczyk)), так і серед науковців зарубіжжя (А. Крастіниш, Ю. Самолаєв, О. Галентов, Л. Шорников, О. Лутовінов, Г. Немирова, Ю. Рожкова) та багато інших учених.

Мета статті – охарактеризувати кваліфікаційні напрямки професійної підготовки фахівців митного спрямування у вищих навчальних закладах Республіки Польща.

Виклад основного матеріалу дослідження. Перш ніж визначити напрями підготовки майбутніх митників Польщі, варто зазначити, що митна справа – це комплекс методів і засобів, які пов'язані з ефективним контролем за митно-тарифним регулюванням зовнішньоекономічної торговельної діяльності підприємств і країни, що потребує від спеціаліста митного спрямування наявності широкого кругозору, професійних навичок із організації міжнародного бізнесу [2].

Згідно з основними вимогами Європейського союзу щодо діяльності фахівців митниці Республіки Польща, управліннями митної служби були розроблені ряд стратегічних документів, серед них і «Стратегія митної служби на 2014–2020 роки» (Strategia działania Służby Celnej na lata 2014–2020) [3], які ввібрали в себе пріоритетні шляхи до вдосконалення діяльності митної служби Польщі на сучасному етапі для підтримки конкурентоспроможності економіки та захисту ринку ЄС від недобросовісної, незаконної торгівлі, стандартизації, спрощення, створення єдиного режиму контролю, здійснюваного митною службою. Враховуючи сутність, завдання, компетенції, напрямки діяльності митної

служби польської держави, потреби Європейського союзу, перед освітянською спільнотою Республіки Польща на сьогоднішній день стоїть завдання – підготувати фахівців митної служби відповідно до потреб та вимог Республіки Польщі та Європейського союзу.

Для реалізації зазначеного завдання в польській державі працюють ряд вищих навчальних закладів, які професійну підготовку працівників митних органів здійснюють через освітню діяльність за допомогою поглиблення та актуалізації знань, розвитку здібностей, необхідних для ефективного виконання майбутніми митниками функціональних обов'язків, передбачених чинним законодавством, адаптації знань і умінь до змін нормативної бази для здійснення організаційної, функціональної та іншої діяльності в митній справі, оволодіння передовими знаннями, сучасними методами та інструментами, необхідними для виконання службових зобов'язань. До таких вищих навчальних закладів відносяться: Університет технологій та економіки ім. Хелени Чодковської в Варшаві (Uczelnia Techniczno-Handlowa im. Heleny Chodkowskiej w Warszawie) [4], Вища школа безпеки (Wyższa Szkoła Bezpieczeństwa) [5], Вища школа економіки в Радомі (Wyższa Szkoła Handlowa w Radomiu) [6], Познанський економічний університет (Uniwersytet Ekonomiczny w Poznaniu) [7], Вища Школа Економіки та Інновацій в Любліні (Wyższa Szkoła Ekonomii I Innowacji W Lublinie) [8] та ін.

В стінах Вищої школи безпеки, яка є професійним недержавним університетом, створеним 2004 року, що розповсюджує свою місію в Гданську, Познані, Глівіці, Бартошиці, Гіжицко, здійснюють підготовку майбутніх митників за такими напрямками: національна безпека; психологія; управління; внутрішня безпека. Зосередимо свою увагу на Вищій школі безпеки у м.Познань та м. Гданську. У Вищій школі безпеки м.Познань функціонують такі напрями підготовки майбутніх митників: національна безпека; психологія; управління.

Вища школа економіки в Радомі, яка була створена 1998 році та складається з семи факультетів, що здійснюють професійну підготовку майбутніх митників за такими кваліфікаційними напрямками: міжнародні відносини; внутрішня безпека; психологія; підприємницьке право; адміністрація; управління та економіка.

Серед основних кваліфікаційних напрямів професійної підготовки майбутніх митників для Познанського економічного університету, який був створений 1926 року та входить до елітних державних економічних університетів Східної Європи та в трійку найкращих ВНЗ Республіки Польща, найбільш пріоритетними є такі кваліфікаційні напрями підготовки майбутніх митників (бакалавр, магістр): міжнародні економічні відносини; товарознавство; менеджмент і технологія виробництва; фінанси та бухгалтерський облік.

Вища Школа Економіки та Інновацій в Любліні, яка в 2015 році стала лауреатом премії «Вищі навчальні заклади 2015», наразі здійснює професійну підготовку майбутніх митників за такими кваліфікаційними напрямками: адміністрація; внутрішня безпека; економіка; фінанси та бухгалтерський облік; логістика та транспорт.

Детальніше розглянемо основні аспекти професійної підготовки майбутніх митників на факультеті менеджменту і логістики Університету технологій та економіки ім. Хелени Чодковської, який був створений шляхом злиття Вищої школи управління та права у Варшаві й Академії мита та логістики у Варшаві 2014 року, найбільш пріоритетними є такі кваліфікаційні напрями підготовки майбутніх митників (бакалавр, магістр): управління, фінанси та бухгалтерський облік, внутрішня безпека, міжнародні відносини.

Згідно до напрямку «управління» підготовка майбутніх фахівців здійснюється за такими спеціальностями (бакалавр, магістр):

- фінансовий інжиніринг (компетенції управління ризиками, ліквідністю, інвестиційними стратегіями, аналізу, прогнозу фінансових даних, знання податкового законодавства, економічних аспектів ведення бізнесу, принципів функціонування фінансових ринків);

- психологія в бізнесі (компетенції актикризисного управління, міжособистісного вирішення конфліктів, переговорів);

– транспортно-експедиторська логістика (знання логістичної інфраструктури, управління ланцюгами поставок, функціонування сучасної транспортної логістики, технічного обслуговування, ремонту транспорту).

Напрямок «фінанси та бухгалтерський облік» забезпечує підготовку майбутніх фахівців за спеціальностями (бакалавр, магістр):

– управління та фінанси на підприємстві (компетенції аналізу, оцінки фінансового становища бізнес-структур, ефективного управління фінансовими, операційними інструментами установи);

– фінансовий аналітик (компетенції фінансового контролю, внутрішнього аудиту, бухгалтерського обліку різних установ, стратегії податково-бюджетної політики, управління фінансовими ризиками, знання законів, інструментів фінансового ринку ЄС);

– фінансовий та управлінський облік (компетенції бухгалтерського обліку підприємств, податкових, фінансових відділів тощо).

Серед спеціальностей напрямку «внутрішня безпека» нами досліджені такі (бакалавр, магістр):

– логістика безпеки (компетенції з логістики, експедирування, транспорту, що дозволяють працювати в силових структурах, управління, безпеки матеріально-технічного забезпечення, міжнародної торгівлі товарами);

– кримінологія та криміналістика (здатність працювати в поліції, спецслужбі, установах, що займаються внутрішньою безпекою, митниці, охоронних фірмах, знання методів вимірювання, аналізу злочинності);

– державне управління безпекою (здатність боротися з політичною, економічною, соціальною, військовою, екологічною загрозами над державою);

– економічна безпека (здатність до боротьби з економічними ризиками, прогнозування тенденцій та перспектив розвитку національної економіки).

Напрямок «міжнародні відносини» забезпечує підготовку майбутніх фахівців за спеціальностями митного спрямування (бакалавр, магістр):

– міжнародна логістика (здатність до управління процесами транспортування, зберігання, обробки інвентаря, ефективним обслуговуванням клієнтів, міжнародною торгівлею);

– митне забезпечення бізнесу (компетенції з надання бізнесу митних послуг, організації потоку товарів через зовнішній кордон, проведення митного оформлення та розрахунку непрямих податків, знання правових аспектів функціонування митної та прикордонної служб як в Республіці Польща, так і в Європейському Союзі).

Варто зазначити, що польські викладачі, працюючи над формуванням у майбутніх митників важливих ключових компетенцій, які дозволятимуть виконувати ефективно професійну діяльність, – оптимізують процес навчання, застосовуючи процедуру поєднання методів, форм та технологій навчання, що сприяє появі нових педагогічних технологій в освітньому просторі.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Отже, здійснений аналіз організаційно-педагогічних засад професійної підготовки фахівців митного спрямування, зокрема кваліфікаційних напрямів підготовки продемонстрував, що підготовка майбутніх митників у вищих навчальних закладах Республіки Польща, країни-члена Європейського Союзу, забезпечує задоволення постійно зростаючих вимог суспільства до переліку професійних компетенцій фахівця митної сфери та неналежним рівнем готовності майбутніх фахівців митної служби до професійної діяльності по завершенню навчання в вищих навчальних закладах. З цієї позиції, для подальших наукових пошуків вважаємо за доцільне детально розглянути особливості організації професійної підготовки майбутніх митників Республіки Польща.

Список використаної літератури

1. Про Стратегію сталого розвитку «Україна – 2020»: Указ Президента України від 12 січня 2015 року № 5/2015 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.president.gov.ua/documents/18688.html>
2. Wyższa Szkoła Cła i Logistyki w Warszawie [Zasób elektroniczny]. – Tryb dostępu : <http://www.wscil.edu.pl/>
3. Strategia działania Służby Celnej na lata 2014-2020 / Służba Celna : Ministerstwo Finansów. – Warszawa, 2013. – 23 s.
4. Uczelnia Techniczno-Handlowa im. H. Chodkowskiej [Zasób elektroniczny]. – Tryb dostępu : <http://www.uth.edu.pl>
5. Wyższa Szkoła Bezpieczeństwa [Zasób elektroniczny]. – Tryb dostępu : <http://www.wsb.net.pl>
6. Wyższa Szkoła Handlowa w Radomiu [Zasób elektroniczny]. – Tryb dostępu : <http://wsh.pl>
7. Uniwersytet Ekonomiczny w Poznaniu [Zasób elektroniczny]. – Tryb dostępu : <http://www.ue.poznan.pl/>
8. Wyższa Szkoła Ekonomii i Innowacji w Lublinie [Zasób elektroniczny]. – Tryb dostępu : <http://www.wsei.lublin.pl>

References

1. Decree of the President of Ukraine of January 12, 2015 № 5/2015 “On the Strategy of sustainable development “Ukraine – 2020”. Retrieved from <http://www.president.gov.ua/documents/18688.html> (in Ukr.)
2. Wyższa Szkoła Cła i Logistyki w Warszawie. Retrieved from <http://www.wscil.edu.pl/>
3. Strategia działania Służby Celnej na lata 2014-2020 (2013). Ministerstwo Finansów, Warszawa, 2013.
4. Uczelnia Techniczno-Handlowa im. H. Chodkowskiej. Retrieved from <http://www.uth.edu.pl>
5. Wyższa Szkoła Bezpieczeństwa. Retrieved from <http://www.wsb.net.pl>
6. Wyższa Szkoła Handlowa w Radomiu. Retrieved from <http://wsh.pl>
7. Uniwersytet Ekonomiczny w Poznaniu [Zasób elektroniczny]. – Tryb dostępu : <http://www.ue.poznan.pl/>
8. Wyższa Szkoła Ekonomii i Innowacji w Lublinie. Retrieved from <http://www.wsei.lublin.pl>

KORZHYNSKA Tetiana,

postgraduate student of Khmelnytskyi National University
e-mail: korzhynska_tetiana@ukr.net

QUALIFICATION DIRECTIONS OF PROFESSIONAL CUSTOMS TRAINING OF SPECIALISTS IN HIGHER EDUCATION INSTITUTIONS OF THE REPUBLIC OF POLAND

***Abstract.** Introduction. The effectiveness of regulation and simplification of international trade procedures, collection of customs duties, detection of violations of the customs legislation in both Ukraine, the Republic of Poland and the European Union is directly dependent on providing high-quality professional customs training of specialists.*

***Purpose.** The purpose of the article is to describe the qualification directions of professional customs training of specialists in higher education institutions of the Republic of Poland.*

***Results.** Thus, there are a lot of higher education institutions in the Republic of Poland, among them the Helena Chodkowska University of Technology and Economics (Uczelnia Techniczno-Handlowa im. Heleny Chodkowskiej), the University of Security in Poznan (Wyższa Szkoła Bezpieczeństwa), the Poznan University of Economics (Uniwersytet Ekonomiczny w Poznaniu), the University of Economics and Innovation, also called: "Higher School of Economics and Innovation of Lublin" (Wyższa Szkoła Ekonomii i Innowacji w Lublinie), the Radom Academy of Economics (Wyższa Szkoła Handlowa w Radomiu), have introduced extensive tertiary system of education. These institutions offer a variety of exciting qualification directions of training, in particular training of future professionals on customs issues. The main directions of such training (Customs service of business, International logistics, Logistics security, Homeland security, etc.) are offered at Bachelor/Master level.*

***Originality.** The main qualification directions of professional customs training of specialists are thoroughly investigated and analyzed.*

***Conclusion.** Summing up the result of the analysis of the main qualification directions of professional customs training of specialists, it can be said that the higher education institutions in Poland guarantee access to high-quality and solid European-style education for those, who want to develop a remarkable career in the sphere of customs affairs in near future.*

***Key words:** specialist, qualification direction of training, higher education institutions, the Republic of Poland.*

Одержано редакцією 13.06.2016
Прийнято до публікації 19.06.2016

УДК 378.1

КОРОЛЬ Валентина Миколаївна,

кандидат педагогічних наук, професор, професор кафедри педагогіки вищої школи і освітнього менеджменту Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького
e-mail: KorolValya@ukr.net

НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНІ ОСНОВИ СПІЛКУВАННЯ ВИКЛАДАЧА ЗІ СТУДЕНТАМИ

У статті йдеться про такий важливий аспект педагогічної діяльності, як спілкування викладача й студентів. Спочатку обґрунтовується його місце і роль у педагогічній роботі, вказуються певні труднощі в налагодженні контактів із студентами з визначенням певних причин такої ситуації, наводяться і аналізуються визначення понять, «спілкування», «педагогічне спілкування», розглядаються умови, за яких воно може бути успішним. Водночас наводяться і аналізуються риси, необхідні викладачеві для здійснення ефективного спілкування.

Ключові слова: професійна діяльність, комунікація, спілкування, особливості спілкування, рухливість спілкування, особистісна зорієнтованість спілкування, труднощі спілкування, педагогічне спілкування, причини труднощів педагогічного спілкування, вміння спілкуватися, умови ефективності спілкування.

Постановка проблеми. Антуан де Сент Екзюпері називав людське спілкування найбільшою розкішшю на світі. З одного боку – це розкіш, а з іншого – професійна необхідність. Жодна діяльність не може здійснюватися без спілкування. Не є виключенням і робота педагога. Структура педагогічної праці, на думку психологів, нараховує більш як 200 компонентів, і одним з найскладніших вони виділяють спілкування. Переоцінити його роль у професійній діяльності педагога неможливо, адже саме у процесі комунікації здійснюється виховання і навчання. Навіть сама природа й суть педагогічного процесу зумовлює наявність цілеспрямованого й ефективного за своїми результатами спілкування.

Як свідчить практика, значна частина труднощів у навчальному процесі виникає з причин незнання викладачем закономірностей і особливостей спілкування зі студентським колективом, неможливості налагодження зв'язків із студентами й вироблення механізмів організації взаємовідносин з ними, відсутність комунікативних навичок і вмінь, які постійно мають підкріплювати практичну діяльність педагога.

Найчастіше з такими проблемами стикаються молоді викладачі, які ще не мають достатнього досвіду в цій сфері. Але як і крихітний досвід молодих педагогів, так і глибокий життєвий досвід педагогів-практиків дозволяє стверджувати, що педагогічному спілкуванню потрібно й необхідно навчатися у непомітній і кропіткій роботі по пізнанню самого себе в спілкуванні зі студентами. В освоєнні основ педагогічного спілкування формується творча індивідуальність педагога. На думку Кан-Калика, кожному викладачеві надзвичайно корисно осмислити процес педагогічного спілкування і себе як особистість, як професіонала в цьому процесі.

Роль і значення спілкування у процесі формування та виховання особистості студента суттєво зросли за останні роки, що стало наслідком численних соціальних процесів, що відбувалися у нашому суспільстві. Сьогодення вимагає від людини високої культури, усвідомлення свого обов'язку, виконання поставлених завдань, особливо, якщо йдеться про працівників освітньо-виховної сфери життя суспільства, а саме про педагогів, учителів-вихователів.

Все це неодноразово підтверджує те, що звернення до цієї проблематики просто необхідне, адже її актуальність і значущість в умовах сучасності очевидна.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. До проблеми спілкування протягом історії звертались вчені з різних галузей науки, проте питання спілкування викладача й студентів у межах ВНЗ висвітлена не достатньо широко й глибоко. Протягом ХІХ століття викладачі кафедри педагогіки й педагогічної майстерності розробили навчальний курс «Педагогічна майстерність». Під керівництвом І.А. Зязюна вони підготували підручники, розробили методичні рекомендації. На той час такий курс було введено в багатьох вищих навчальних закладах України. Подекуди він викладається й зараз. Викладачі, які читають цей курс

послугуються і підручниками й методичними рекомендаціями, прзробленими вченики Полтавського тоді ще педагогічного інституту. На сьогодні вже захищено ряд дисертацій з цієї проблеми, розробляються підручники, методичні рекомендації, висвітлюється вже набутий досвід роботи в цьому напрямі.

До проблеми спілкування протягом історії звертались вчені з різних галузей науки, проте питання спілкування викладачп й студентів у межах ВНЗ висвітлена не достатньо широко й глибоко.

Мета статті: визначення основних ознак, параметрів педагогічного спілкування, як органічної складової педагогічної діяльності.

Виклад основного матеріалу. Однією з найважливіших форм взаємодії людей є спілкування-взаємодія двох або більше людей, що полягає у обміні інформацією пізнавального чи афективно-оцінкового характеру.

Спілкування – це зв'язок між людьми в результаті якого відбувається вплив однієї людини на іншу. В спілкуванні реалізується потреба в іншій людині. За допомогою спілкування люди організують різного роду практичну й теоретичну діяльність, обмінюються інформацією, виробляють певну програму дій, взаємно впливають одне на одного. В процесі спілкування формуються, проявляються і реалізуються міжособистісні взаємовідносини.

Спілкування – найважливіша сфера духовного, суспільного й особистісного прояву людини, засіб досягнення взаєморозуміння між людьми. Суть спілкування полягає в тому, що воно представляє живий і ніколи не згасаючий процес взаємодії людей, людини з самою собою і світом. Спілкування забезпечує обмін інформацією, взаємне розуміння і ділове співробітництво, творчість, розвиває психіку, збагачує свідомість.

Спілкування відіграє велике значення у розвитку особистості. Поза спілкуванням неможливе формування особистості. Саме в процесі спілкування засвоюються, накопичуються знання, формуються практичні вміння і навички, виробляються погляди й переконання. Тільки в ньому формуються духовні потреби, морально-етичні й естетичні почуття, складається характер.

У процесі спілкування дійснюється єдність дій людей, що складають ту чи ту групу, забезпечується їх консолідація і впорядковується їх цілеспрямована діяльність. У спілкуванні досягається взаєморозуміння і узгодженість поведінки, вчинків, а відповідно, формуються якості людини як суб'єкта пізнання, діяльності.

Такі точки зору на це поняття мають сучасні дослідники в області зазначеної проблеми.

Для більш детального вивчення терміну «спілкування» необхідно звернутися до педагогічних словників. В одному з них написано, що спілкування – складний, багатоплановий процес встановлення і розвитку контактів між людьми, що породжений потребами у сумісній діяльності і включає в себе обмін інформацією, вироблення єдиної стратегії взаємодії, сприйняття і розуміння іншої людини. В іншому словнику знаходимо таке визначення: спілкування – складна взаємодія людей, в якій здійснюється обмін думками, почуттями, переживаннями, способами поведінки, звичками, а також задовольняються потреби особистості в підтримці, солідарності, співчутті, дружбі, належності тощо. Спілкування – необхідна умова формування, існування і розвитку особистості. Ще в одному словнику є таке визначення: спілкування – один з універсальних способів вияву групової форми буття. Спілкування є необхідним елементом групової діяльності людей; складна взаємодія людей через обмін думками, почуттями і т.д. Спілкування – необхідна умова формування, існування і розвитку особистості. Ми бачимо, що у першому визначенні спілкування розглядається як процес, як елемент і необхідна умова суспільної діяльності, як джерело відтворення і передачі інформації. У наступному визначенні спілкування представлено як явище, явище взаємодії людей, їх думок, почуттів, переживань, як основна умова розвитку особистості в результаті цієї взаємодії. Що ж до останнього визначення, то воно, на нашу думку, занадто конкретизоване, хоча в ньому представлені обидві сторони цього поняття, але зроблено це дуже коротко, без викриття суті.

Спілкування не лише зумовлює суспільну колективну діяльність, воно виступає також і важливим фактором формування особистості людини, засобом навчання і виховання. Адже

виховувати людину – означає не тільки впливати на її уявлення і поняття, формувати переконання але й забезпечувати практичну регуляцію її поведінки, відносин з іншими людьми. Спілкування сприяє розширенню світогляду людей, розвитку інтелекту, набуттю колективістських якостей, знань, умінь для успішної діяльності. Воно створює умови для розвитку цілеспрямованості почуттів і волі, оцінок, орієнтацій – усього того, що характеризує стійку потребу не просто жити, існувати серед людей, а бути активним учасником суспільних перетворень. Саме тому не можна забувати про значення спілкування в загальній системі показників культури людей, які професійно покликані виконувати функцію навчання і виховання підростаючого покоління. А ними є люди, які все своє життя «серце віддають дітям», як у свій час говорив видатний педагог ХХ століття В.О.Сухомлинський.

Ефективність праці педагога нерозривно пов'язана з мистецтвом спілкування. Тому вміння спілкуватися – це основа педагогічного професіоналізму, загальної педагогічної культури. В основі педагогічного спілкування лежать такі вміння, як уміння оцінювати ситуацію, встановлювати контакт з академічною групою, правильно розуміти студента і т. ін. Все це є складовою частиною професійної майстерності й забезпечує успіх педагогічної діяльності.

Педагогічне спілкування – це професійне спілкування викладача й студентів у процесі навчання і виховання. Воно спрямоване на створення умов для всебічного розвитку особистості, дозволяє керувати соціально-психологічними процесами в колективі й забезпечувати сприятливий психологічний клімат.

Педагогічне спілкування – це система соціально-психологічної взаємодії педагога й вихованців, суттю якого є обмін інформацією, надання виховного впливу, організація взаємовідносин за допомогою комунікативних засобів. Педагог є ініціатором цього процесу, організовуючи його й керуючи ним.

Спілкування в педагогічній діяльності виступає як засіб вирішення навчальних завдань, як соціально-психологічне забезпечення виховного процесу і як засіб організації взаємовідносин вихователя і дітей, що забезпечують успішність навчання і виховання.

Педагогічне спілкування повинно бути емоційно комфортним і особистісно розвивальним. Професіоналізм спілкування полягає в тому, щоб долати природні труднощі спілкування, здатності допомагати студентам набувати впевненості в спілкуванні в якості повноправних партнерів викладача важливо пам'ятати, що оптимальне спілкування – це не вміння тримати дисципліну, а обмін із студентами духовними цінностями. Педагогічне спілкування зі студентами – це не мова команд і наказів, а мова довіри й розуміння. Процес педагогічного спілкування повинен забезпечуватися викладачем як особистістю, його моральними установками, бажанням і прагненням працювати зі студентами. Отже, педагогічне спілкування – це перш за все професійно-етичний феномен, «адже кожний елемент спілкування повинен бути збагачений моральним досвідом вихователя. Зміст і рівень розвитку професійного спілкування викладача визначається змістом його педагогічної діяльності. Чим більш змістовною за об'ємом та характером є педагогічна діяльність, тим більш багатогранним і різноманітним виступає спілкування. Педагогічна діяльність задає спрямованість, характер і види спілкування, визначає межі й способи спілкування, формує вимоги до спілкування.

Розглядаючи поняття «педагогічне спілкування» і «спілкування» ми зверталися до словників-довідників, щоб глибше проникнути в суть цього

терміну. У словнику-довіднику з педагогіки й психології вищої школи подається наступне визначення цього поняття: «професійне спілкування викладача зі студентами на занятті й поза ним, спрямоване на створення сприятливого психологічного клімату; структурний компонент і одночасно засіб реалізації потенційних можливостей методів і прийомів педагогічних впливів, спрямованих на формування особистості; сукупність відносин викладача і студентів, завдяки яким здійснюється передача інформації в навчальному процесі, педагогічний вплив викладача на студентів; система методів і прийомів, що забезпечують реалізацію цілей і завдань педагогічної діяльності, а також організують, спрямовують соціально-психологічну взаємодію педагога та вихованців; одна із сторін професіоналізму викладача, його уміння транслювати особистісне «Я» студенту як суб'єкту ;

чути й бачити його; співпереживати йому; безумовно приймати його як особистість, поважати почуття його власної гідності» [1, 137].

В одному з розглянутих нами педагогічних словників подано таке визначення цього поняття. Педагогічне спілкування – це взаєморозуміння, взаємодія, взаємовплив між суб'єктом і об'єктом педагогічного процесу, що породжується в процесі педагогічної (соціально-педагогічної) діяльності.

Як бачимо, тут процес педагогічного спілкування розглядається як єдиний двосторонній процес спільної діяльності взаємодоповнюючих і взаємозумовлених сторін. На нашу думку, це визначення є недостатньо повним. Тому ми хочемо запропонувати інше визначення, взявши за основу назване вище. Ми виходимо з того, що педагогічне спілкування – це необхідний елемент педагогічної діяльності; складний і багатогранний процес взаємодії суб'єкта й об'єкта педагогічного впливу, який здійснюється на основі взаєморозуміння і взаємоповаги, спрямований на створення оптимальних умов для формування, існування і всебічного гармонійного розвитку особистості вихованця і виступає як засіб вирішення навчально-виховних завдань.

Власне педагогічним спілкуванням стає тоді, коли воно зумовлене цілями, заздалегідь спеціально осмислюється і програмується вихователями. Педагогічне спілкування характеризується цілеспрямованістю, свідомою постановкою мети, прагненням педагога вирішити в процесі й у результаті спілкування певні навчальні, освітні, розвивальні й виховні завдання. Воно стає живою тканиною навчально-виховного процесу, цілеспрямованою духовною взаємодією педагогів і вихованців, організованим рухом духу. В сучасних умовах надлишку інформації і її джерел спілкування стає головним механізмом навчання: поглинання, аналізу, відбору, переробки й засвоєння знань і навичок.

Педагогічне спілкування займає одне з пріоритетних місць серед механізмів виховання. З його допомогою в процесі ділової взаємодії виявляють особливості сприйняття певною особою оточуючого середовища, які закріплюються в системі відносин і проявляються у властивостях і якостях особистості. В цілому рухома, мінлива, й суперечлива, керована сфера спілкування, що складається з обміну думками почуттями і переживаннями, відносинами, є в той же час не менш духовно-психологічною основою педагогічного процесу, тією головною сферою, в якій і через яку реалізуються закони і принципи, правила виховання, активно працюють механізми формування особистості, навчання і освіти.

Успіх цілеспрямованого й організованого спілкування залежить від цілого ряду умов. Необхідне глибоке знання викладачем особливостей соціального, фізичного, вікового, індивідуального розвитку студентів, розуміння їх емоційно-фізичних станів на момент втягнення їх у процес спілкування. Зміст спілкування стає педагогічно виправданим, коли збагачує, розвиває, одухотворяє, збуджує інтереси, стимулює діяльність. Організація спілкування є результативною, якщо перетворює його в область застосування своєї педагогічної майстерності.

У професійному спілкуванні викладача можна виділити дві тісно пов'язані одна з одною ланки. По-перше, це загальні принципи (основи) спілкування, закладені самим характером суспільного ладу, успадковані цінності минулого, в яких реалізується його педагогічна діяльність, єдність цілі й завдань навчання і виховання.

По-друге, це індивідуальні принципи (основи) спілкування, або його стиль, – сукупність конкретних прийомів і засобів, які викладач своєрідно, в залежності від конкретних умов і можливостей навчання і виховання реалізує в своїй діяльності на основі наявних у нього особистих знань, професійного досвіду, здібностей і вмінь. Відсутність тієї чи тієї ланки в змісті педагогічної діяльності, природно, не може свідчити про професіоналізм, той чи той рівень професійної культури спілкування.

Не можна не звернути уваги на таку важливу ознаку педагогічного спілкування, як рухливість. Ця характеристика вимагає від педагога постійного творчого підходу до вибору способів спілкування. Спілкування викладача повинно гнучко перебудовуватися, постійно збагачуватися все новими й новими прийомами й засобами. І це зрозуміло, адже спілкування як обмін знаннями, досвідом, думками, які самі піддаються змін, розвитку, не може бути одним і тим же.

Професійне спілкування викладача повинно бути ситуативним, але при цьому не повинно виключати деякої загальної стабільності в стилі й манері поведінки викладача як вихователя, викладача, людини високих моральних якостей, культури.

Цей стиль повинен бути дуже гнучким, ситуативним, ментально перехідним в залежності від конкретних умов часу, місця, самих людей із одного стану в інше.

Характер педагогічного спілкування викладача особливий, оскільки – це достатньо складний і різноманітний процес. Не можна на всі випадки життя створити єдиний рецепт спілкування або знайти якийсь особливий стиль, який неминуче сприятиме деякому якісному росту знань, умінь, навичок, ціннісних орієнтирів, переконань вихованця. Ідея сформувавши деяку систему незмінних правил спілкування безперспективна і є утопією.

Варто зупинитися і на такій важливій характеристиці педагогічного спілкування як особистісна зорієнтованість. Тут мається на увазі, що воно має бути спрямоване на студента. Вчитель повинен розвивати в собі здатність, використовуючи ті чи ті форми й засоби спілкування, виражати до кожного з студентів своє особисте ставлення, вміння розбиратися в них, вірно оцінювати їх вчинки, обирати систему методів виховання, які найкращим чином відповідають їх індивідуальним особливостям. У процесі спілкування викладач повинен постійно співвідносити можливості своїх студентів з наявним у них досвідом. Тут має панувати принцип дитиноцентризму. Кожне слово, погляд, жест, повинні бути звернені до студента. Природно, що викладач має оволодіти усім арсеналом гнучких засобів індивідуального підходу в педагогічній діяльності. Ця обставина має місце, якщо спілкування стає одночасно й постійним процесом пізнання інтересів, станів, характеру своїх студентів. Тільки тоді, коли викладач досконало буде знати своїх студентів, він зуміє на основі цих знань побудувати з кожним з них правильні взаємовідносини, добиваючись поставлених цілей. Якщо викладач, маючи справу кожного разу з новим, індивідуально-особливим матеріалом – свідомістю кожної окремої людини – студентами різного віку, різної статі, з їх різною психологією, середовищем сімейного виховання, не вміє, не здатен побудувати у відповідності, з урахуванням цих особливостей своїх взаємовідносини з ними, щоб вирішити через ці взаємовідносини завдання формування, навчання і виховання особистості студента, то в цьому випадку навряд чи взагалі можна говорити про будь-який рівень професійної культури спілкування.

Важливою умовою професійної культури спілкування викладача є його вміння вступати, вести, продовжувати, зупиняти спілкування з різними групами учнів, інших людей, перш за все залежить успішне вирішення педагогічних завдань.

Майстер педагогічного спілкування – це вчитель, який володіє ораторським мистецтвом, уміє себе ефектно подати, вигідно підкреслити свої достоїнства, зрозуміло пояснити, уважно вислухати, дати дієву пораду.

Праця педагога – відповідальна й творча справа, в якій дійсно гуманні й демократичні взаємовідносини зі своїми студентами повинні будуватися на принципах педагогічного спілкування. Викладач повинен завжди дотримуватись професійної етики спілкування, бути підготовленим до будь-якого діалогу з вихованцями, пам'ятати, що педагогічне спілкування не терпить суєти, пустомовства.

Висновки. Майстерність педагогічного спілкування у тому, щоб без труднощів здійснювати ефективний педагогічний вплив на вихованців, завжди свідомо оцінювати ступінь свого впливу, вміло знаходити правильний вихід з будь-якої, навіть дуже складної ситуації спілкування, визнавати і виправляти свої помилки, допущені в спілкуванні зі студентами, утверджувати спілкування, при якому була б наявна безумовна рівність викладача й вихованця, визнавати право кожного на повагу й довіру, будувати спілкування зі студентами на основі взаємної вимогливості як обов'язкової умови плідного співробітництва. Ця проблема потребує подальшого дослідження. Зокрема необхідно вивчити спрямованість самого студента на спілкування з викладачем, його здатність адаптуватись до різних ситуацій у процесі спілкування з викладачем, вміння виробляти свій стиль спілкування.

Список використаної літератури

1. Герасимова Н. Є. Словник-довідник з педагогіки і психології вищої школи / Н. Є. Герасимова, Н. В. Касярум, В. М. Король, О. П. Савченко. – Черкаси, 2010. – 212 с.
2. Сухомлинский В.А. Сердце отдаю детям / В. А. Сухомлинский. – К. : Радянська школа, 1969. – 247 с.

References

1. Gerasimova, N. Ye., Kasyzrum, N. V., Korol', V. N., Savchenko, O. P. (2010). *Dictionary and reference books on pedagogy and psychology of higher education*, Cherkasy, 212 p. (in Ukr.)
2. Sukhomlinsky, V. A. (1969). *My heart given to children* (In Russ.)

KOROL Valentina,

Ph.D in Pedagogy, professor, professor of High School Pedagogy and Educational Management Department, Bohdan Khmelnytsky National University at Cherkasy
e-mail: vkorol@ukr.net

SCIENTIFIC-PEDAGOGICAL BASES OF OINSTRUCTORS' AND STUDENTS' INTERCOYRSE

Abstract. The article deals with such important aspect of pedagogical activity as instructor's and student's intercourse. The author defines its place and role in the pedagogical activity. She also indicates difficulties in making contact with the students. There are some reasons of such situation in the article. The scientist gives and analyses the definitions of such concepts as; "communication", "pedagogical communication" and considers conditions of its success. The article carries features necessary for lecture's effective communication.

Communication is considered as a link between people. Its result is influence of one person on another and is the most important sphere of individual's spiritual, social and personal reveal and the means of achieving mutual understanding between people while communicating people of a certain group display the unity of their actions, provide their consolidation and regulate their purposeful activity. Communication is a necessary element of mutual activity.

Pedagogical communication is a professional communication of a lecturer and students in teaching and upbringing. It is a system of social and psychological interaction of a teacher and a student. Its essence is exchange of information, spiritual and upbringing impact, organization of mutual relations by communicative means.

Pedagogical communication must be emotionally comfortable and person developing. We consider the process of pedagogical communication as a united two-sided process of mutual activity with mutual and reason sides.

Communication becomes pedagogical if it is caused by the goals, it is personally pondered over and programmed by the upbringing. Thus pedagogical communication takes one of the prior places among the upbringing mechanisms.

In the professional communication one can define two interrelated links: general (main) principles of communication and individual (main) principles. The general principles are made by a character of the social state and inherited values of the past. There it realizes its pedagogical activity, unity of teaching and upbringing goals and tasks. Individual principles or its style are the amount of concrete acts and means used by a lecturer in his one way and depending on the certain conditions and possibilities of teaching and upbringing on the basis of available individual knowledge, professional experience, abilities and capabilities.

An important feature of the pedagogical communication is its mobility; which requires a lecturer's creative approach concerning a choice of communication ways. It also should be situational and person oriented.

An essential condition of a lecturer's professional culture of communication is his/her ability to join, conduct, continue, stop communication with different groups of students and other people.

Master of pedagogical communication is a lecturer? Who masters eloquence and self presentation, accentuates his/her benefits, can clearly explain and give efficient advice.

Traits, unnecessary for affective intercourse are divided and analyzed at the same time.

Key words: professional activity, communication, intercourse, pedagogical communication, mobility of communication, personal orientation of intercourse, difficulties of communication.

Одержано редакцією 25.04.2016
Прийнято до публікації 27.04.2016

УДК 37.378

КОТЛЯРЕНКО Ольга Олександрівна,

студентка 4 курсу спеціальності дошкільна освіта
Черкаського національного університету імені Богдана
Хмельницького
e-mail: oliakotliarenko@mail.ru

СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНА РОБОТА З ДІТЬМИ ІНВАЛІДАМИ

***Анотація.** У статті розглянуто основні етапи соціально-педагогічної допомоги дітям-інвалідам. Автором детально проаналізовані: роль соціального педагога в роботі з дітьми з особливими потребами, зазначена в роботах відомих науковців, методи реабілітації дітей-інвалідів, такі як інтеграція, інклюзія та мейнстримінг, вказані поняття «інвалід» та «інвалідність». Наведені правила реабілітації дітей з обмеженими функціональними можливостями.*

***Ключові слова:** інвалід, інвалідність, інтеграція, інклюзія, мейнстримінг, соціально-педагогічна профілактика, соціально-психологічна реабілітація.*

Постановка проблеми. Актуальною проблемою сьогодення є формування життєвої компетентності дітей з особливими потребами. На даному етапі розвитку системи освіти і суспільства в цілому значно посилюється увага до проблеми навчання, виховання та адаптації в соціумі дітей з вадами розвитку. Ці діти мають такі ж права та свободи, як і інші члени суспільства, а тому не повинні бути обділені увагою. В умовах навчання в загальноосвітніх навчальних закладах вчителі не мають знижувати рівень вимог до дітей з особливими потребами, проте держава має створювати відповідні умови для навчання дітей-інвалідів.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблемам соціально-педагогічної роботи з дітьми-інвалідами, їх реабілітації присвячено праці А.Й. Капської, Л.І. Акатова, Л. Шипіциної, І. Мамайчук, В. Шульги, О.В. Безпалько, Л.К. Гончар, Р.І. Кравченко, І.В. Братусь, Т.Л. Лях, О.Г. Шевцова, Т.Г. Губаревої, О.Р. Ярської-Смирнової, Є.І. Холостової, Н.Ф. Дементьєвої, К. Девісона, Р. Мертона, Т. Парсонса й багатьох інших учених.

Мета статті – дослідити значення соціально-педагогічної роботи в розвитку та реабілітації дітей-інвалідів.

Виклад основного матеріалу дослідження. Проблема соціально-педагогічної допомоги для дітей з особливими потребами не є новою для нашої держави. Протягом декількох століть вчені вивчають особливості розвитку дітей з вадами, а також можливі підходи вирішення проблеми їх навчання, адаптації в умовах звичайних шкіл.

Велику роботу в цьому напрямку провела А.Й. Капська, яка розробила ряд принципів і закономірностей соціальної роботи з дітьми-інвалідами, в основу яких покладено процес реабілітації. В своїй роботі [1] А.Й. Капська визначила дві головні мети організації такої роботи: забезпечення соціального, економічного, інтелектуального і фізичного розвитку дитини, яка має відхилення за допомогою організації соціальної, матеріальної та медичної підтримки; попередження виникнення вторинних дефектів у дітей-інвалідів.

Результатом роботи з інвалідами є досягнення виконання ними соціальних функцій, властивих здоровим людям. Під ними розуміють трудову діяльність, навчання, самостійне пересування, обслуговування, уміння самостійно справлятися в побуті та ін.

Загальний процес соціально-педагогічної допомоги поділяється на чотири етапи:

- дослідницький: виявлення особливих і соціальних потреб інвалідів, збережених здібностей.
- планування системи соціально-педагогічних впливів.
- організації соціально-педагогічної допомоги.
- оцінки результатів діяльності.

Згідно цих етапів соціальний педагог досліджує проблеми в розвитку дитини, складає план допомоги, реалізовує процес реабілітації та визначає результативність даної системи допомоги дітям-інвалідам [1, с. 214].

В роботах Л.І. Акатова [2] та О.В. Безпалько [3] визначено, що «інвалід» – особа, яка має порушення здоров'я зі стійким розладом функцій організму, що обумовлено

захворюваннями, наслідками травм чи дефектами, які призводять до обмеження життєдіяльності і потребують соціального захисту.

«Інвалідність» розглядають як обмеження в можливостях, зумовлених фізичними, психічними, сенсорними, соціальними, культурними, законодавчими та іншими бар'єрами, які не дають змогу людині бути інтегрованою у суспільство і брати участь у житті сім'ї і держави на тих умовах, як і інші члени суспільства.

Взагалі, особистість дитини з обмеженими функціональними можливостями розвивається у відповідності із загальними закономірностями розвитку дитини, а дефект, стан чи хвороба визначають вторинні симптоми, що виникають опосередковано протягом аномального соціального розвитку. Хвороба, яка спричинює, насамперед, порушення у біологічній сфері людини, створює перешкоду для соціально-психічного розвитку.

Є багато класифікацій відхилень у здоров'ї та розвитку. Однією з найпоширеніших є британська тризрівкова шкала обмежених можливостей: недуга – втрата чи аномалія психічних або фізіологічних функцій, елементів анатомічної структури, що утруднює певну діяльність; обмежена можливість – втрата здатності (унаслідок наявності дефекту) виконувати певну діяльність у межах того, що вважається нормою для людини; недієздатність – наслідок дефекту або обмежена можливість конкретної людини, що перешкоджає чи обмежує виконання нею певної нормативної ролі, виходячи з вікових, статевих або соціальних факторів [3, с. 121].

Види відхилень у здоров'ї: 1) фізичні: тимчасові або постійні відхилення у розвитку і (або) функціонуванні органу (органів) людини, хронічні соматичні захворювання, інфекційні захворювання; 2) психічні: тимчасові або постійні відхилення у психічному розвитку людини (порушення мови; пошкодження мозку; порушення розумового розвитку; затримка психічного розвитку; психопатії); 3) складні: поєднання фізичних і психічних відхилень (дитячий церебральний параліч тощо); 4) важкі: поєднання фізичних і психічних відхилень, за яких оволодіння освітою в обсязі державних стандартів неможливе (ідіотія, аутизм тощо) [4, с. 291–292].

Згідно того, наскільки серйозні порушення в розвитку має дитина та які в неї можливості в навчанні, соціальний педагог обирає відповідний метод реабілітації:

1. Мейнстрімінг (*mainstreaming* (англ.) – загальний потік) передбачає розширення соціальних контактів між дітьми з обмеженими можливостями здоров'я та їхніми однолітками. Здебільшого – це позаурочна форма спілкування: участь у спільних масових заходах, літніх таборих, клубих за інтересами тощо.

2. Інтеграція (*integration* (англ.) – цілий). На думку Л. Шипіциної, проблема інтеграції дітей з обмеженими можливостями здоров'я у суспільство зумовлена, з одного боку, наявністю у них відхилень у фізичному і психічному розвитку, з іншого – недосконалістю самої системи соціальних стосунків, яка в силу певної жорсткості вимог до своїх потенційних суб'єктів є недоступною для дітей з обмеженнями життєдіяльності.

3. Інклюзивне навчання (інклюзія – *inclusion* (англ.) – включення), передбачає створення освітнього середовища, яке б відповідало потребам і можливостям кожної дитини, незалежно від особливостей її психофізичного розвитку. Інклюзивне навчання – гнучка, індивідуалізована система навчання дітей з особливостями психофізичного розвитку в умовах масової загальноосвітньої школи за місцем проживання. Навчання відбувається за індивідуальним навчальним планом, забезпечується медико-соціальним та психолого-педагогічним супроводом [5].

Слід зазначити, що основоположні засади інклюзивного навчання викладено в Саламанкській декларації [6], в рамках дій щодо освіти осіб з особливими потребами. У цьому міжнародному документі наголошується, що „основним принципом інклюзивного навчання є те, що всі діти мають навчатися разом у всіх випадках, коли це можливо, незважаючи на жодні труднощі чи відмінності між ними. Інклюзивні школи повинні визнавати і враховувати різні потреби своїх учнів шляхом приведення у відповідність методи та темп навчання, а також забезпечувати якісну освіту для всіх, розробляючи відповідні навчальні плани, організаційних заходи, стратегії викладання, використовуючи ресурси та партнерські зв'язки громадами, де вони проживають”.

В. Шульга зазначає, що, на відміну від звичайного педагога у навчальному закладі, в роботі соціального педагога першорядну роль відіграє не навчальна, а, передусім, виховна функція, функція соціальної допомоги й захисту. Соціальний педагог виконує також посередницьку функцію в установленні зв'язків і контактів сім'ї та спеціалістів – психологів, соціальних працівників, дефектологів, лікарів та інших. Для цього він налагоджує зв'язки з різними соціальними інститутами та установами, сприяючи тому, щоб окремі організації, спеціалісти, батьки визнавали право дитини з особливими потребами на повноцінну життєдіяльність, на рівність прав. Тому одним із найважливіших завдань роботи соціального педагога є ознайомлення учнів з особливими потребами та їхніх батьків з їхніми правами в доступній, досить активній, демонстративній формі [7, с. 20].

Висновки і перспективи подальших досліджень. Отже, метою соціально-педагогічної роботи з дітьми з особливими потребами є створення таких умов для саморозвитку людини, в результаті яких виробляється активна життєва позиція. Соціальний педагог організовує допомогу дітям-інвалідам та їх сім'ям, проводить консультативну допомогу, а також сприяє реабілітації дитини з вадами розвитку. Особливою функцією соціального педагога є допомога дитині в адаптації до умов загальноосвітньої школи.

Список використаної літератури

1. Соціальна педагогіка : підручник / за редакцією професора А. Й. Капської. – К. : Центр навчальної літератури, 2006. – 468 с.
2. Акатов Л.И. Социальная реабилитация детей с ограниченными возможностями здоровья. Психологические основы: Учеб. пособие для студ. высш. учеб. заведений / Л.И. Акатов. – М.: Гуманит. изд. центр ВЛАДОС, 2003. – 368 с.
3. Безпалько О.В. Соціальна педагогіка в схемах і таблицях: Навчальний посібник / О.В.Безпалько. – К.: Центр навчальної літератури, 2003. – 134 с.
4. Богданова І.М. Соціальна педагогіка: навч. посіб. / І.М. Богданова – К.: Знання, 2008. — 343 с.
5. Колупаєва А.А. Інклюзивна освіта: реалії та перспективи: [монографія] / А.А. Колупаєва – К.: Саміт-Книга, 2009. – 272 с. – (Серія «Інклюзивна освіта»)
6. Саламанкская декларация. Рамки действий по образованию лиц с особыми потребностями, приняты Всемирной конференцией по образованию лиц с особыми потребностями: доступ и качество. Саламанка. Испания, 7-10 июня 1994. – К., 2000. – 21 с.
7. Шульга В. В. Соціальний педагог у загальноосвітньому навчальному закладі: [методичні рекомендації] / В.В. Шульга. – К. : Ніка-Центр, 2004. – 124 с.

References

1. *Social pedagogy: textbook.* (2006). In Kapska, A.Y. (Ed.). Kyiv: Center of educational literature (in Ukr.).
2. Akatov, L.I. (2003). *Social rehabilitation of children with disabilities. Psychological bases: A manual for students in higher education.* Moscow: Humanities Publishing Center Vlados (in Russ.).
3. Bezpalco, O.V. (2003). *Social pedagogy in the charts and tables: Manual.* Kiev: Center of educational literature (in Ukr.).
4. Bohanova, I.M. (2008). *Social pedagogy: training manual.* Kyiv: Knowledge (in Ukr.).
5. Kolyupaeva, A.A. (2009). *Inclusive Education: Reality and Prospects [monograph].* Kyiv: “Summit Book” (in Ukr.).
6. *Salamanca Declaration. Framework for Action on Education of persons with special needs, adopted by the World Conference on Education of persons with special needs: access and quality. Salamanca. Spain, 7-10 June 1994.* (2000). Kyiv (in Ukr.).
7. Shulga, V.V. (2004). *Social teacher in general education institutions [methodological guidelines].* Kyiv: Nika Center (in Ukr.).

KOTLIARENKO Olga,

Student 4 Year of a Specialty Preschool Education,
Bohdan Khmelnytsky Cherkasy National University
e-mail: oliakotliarenko@mail.ru

SOCIAL AND EDUCATIONAL WORK WITH DISABLED CHILDREN

Abstract. *Introduction. Presently many problems happens in the work of social pedagogue with disabled children. Recently paying more attention to the problem of learning and adaptation in society of children with disabilities.*

Purpose. The purpose of the article is to analyze in detail importance of social and educational work in the development and rehabilitation of disabled children.

Results. Principles of adaptation children with special needs are developed by social pedagogy. Social teacher chooses appropriate rehabilitation method child's.

Originality. The approaches of researchers to the problem of social work with disabled children are carefully studied and systematized.

Conclusion. Social pedagogue organizing assistance for children with disabilities and their families, conducts consultative assistance, and facilitates rehabilitation of a child with disabilities.

Key words: *disability, integration, inclusion, rehabilitation.*

*Одержано редакцією 09.06.2016
Прийнято до публікації 13.06.2016*

УДК 37.015.311 : 304.3 : 130.2

ЛОДАТКО Евгений Александрович,

доктор педагогических наук, профессор,
профессор кафедры педагогики высшей школы и
образовательного менеджмента,
Черкасский национальный университет имени Богдана
Хмельницкого
e-mail: lodatko@gmail.com

СЫПЧЕНКО Валерий Иванович,

кандидат педагогических наук, профессор,
заведующий кафедрой педагогики высшей школы
ГВУЗ «Донбасский государственный педагогический
университет»
e-mail: nauka2004@rambler.ru

КУЛЬТУРНЫЕ МИРЫ УЧИТЕЛЯ НАЧАЛЬНОЙ ШКОЛЫ КАК ФИЛОСОФСКАЯ ОСНОВА НЕПРЕРЫВНОГО ОБРАЗОВАНИЯ

Характеризуется идейно-философская сущность культурных миров учителя начальной школы, возникающих вследствие отражения культурной специфики различных смыслов предметной и полипредметной деятельности в профессионально-педагогической практике.

Ключевые слова: *учитель начальной школы; культурные миры; смыслы деятельности, непрерывное образование.*

Постижение современниками идеи «нового способа бытия человека в культуре» открыло путь не только к вхождению образования в культуру, но и культуры в образование [1], что определило основу его гуманитаризации – от содержания обучения и воспитания к пониманию исключительной роли образования в духовном, культурном и интеллектуальном развитии социума. «Образование принадлежит культуре и может быть адекватно понимаемо только с культурологических позиций, в частности, подхода к образованию как социальной ценности» [2], определяющей возможности развития общества.

Культура мыслится как «набор культурных средств и технологий деятельности, передающихся из поколения в поколение, развиваемых и изменяемых ... <людьми>; основное условие и процесс включения людей в сообщество. Культура – это и картина мира, особенности мировосприятия и мирообъяснения» [3], и, в конечном счете, – ценностно-смысловая основа развития человека, концентрирующая национальные ценностные приоритеты, ментальные атрибуты, образовательные модальности, интеллектуальные эталоны и т.п.

Известный культуролог А. С. Кармин обращал внимание на то, что «культура является не просто совокупностью продуктов человеческой деятельности, артефактов. *Культура – это мир смыслов, которые человек вкладывает в свои творения и действия ...*

Человек живет не только в материальном мире вещей, но и в духовном мире смыслов, который постоянно расширяется и обогащается. Смыслы воплощаются в представлениях и

понятиях, превращаются в самостоятельные объекты мышления, оперирование которыми приводит к образованию новых, более абстрактных смыслов. Создание новых смыслов само становится смыслом деятельности людей в сфере духовной культуры – в религии, искусстве, науке, философии. Мир смыслов – мир продуктов человеческой мысли – велик и необъятен, это своего рода «вторая Вселенная», которая возникает и расширяется благодаря усилиям человечества» [4, с. 16–17].

Образование, как и любая другая область человеческой деятельности, формирует специфический *социокультурный мир* [5], характерными признаками которого являются своеобразный тип присущей ему культуры (обычно называемой педагогической) и действующие в нем правила, способы и обычаи бытия. Целостность этого мира обеспечивается существованием общей информационно-семиотической среды, объединяющей субъектов взаимодействия в процессе профессиональной деятельности.

В структуре социокультурного мира, порождаемого сферой образования, существуют различные *культурные миры*¹, возникающие как *отражение культурной специфики различных профессиональных групп – носителей смыслов предметной* (учителей истории, биологии и др.) *и полипредметной* (учитель начальной школы, математики и информатики и др.) *деятельности*.

Культурные миры естественным образом связываются с той или иной профессиональной культурой, например, мыслительной, методологической, дидактической, технологической и проч. Кроме того, «в отличие от национальных культур, ... <культурные миры> не обязательно возникают на основе этнической общности и могут охватывать различные народы и страны» [6] или определенные временные рамки. Таковыми могут быть мир математики европейского средневековья, мир античной логики, мир архитектуры эпохи Ренессанса и др.

В контексте сказанного «нематериальный компонент смысла», на который обращал внимание П. А. Сорокин, обретает уникальное значение. Он оказывается свойственным для всех предметных сфер, в том числе и традиционных для системы образования (лингвальной, математической, биологической и т.д.), каждая из которых характеризуется собственными аксиологическими ориентирами, методологическими установками, целями и инструментами их достижения, спецификой педагогической (учебной) деятельности.

Разумеется, учитель, профессиональная компетентность которого относится к начальной школе, оказывается приобщенным к различным культурным мирам, отражающим специфику смыслов лингвальной, математической, методической, коммуникативной и других видов деятельности, являющихся неотъемлемыми компонентами процесса обучения. Множественность культурных миров учителя начальной школы является уникальной и предполагает их взаимодействие при оперировании содержанием различных предметов в процессе обучения и, в конечном счете – взаимовлияние.

Следует заметить, что культурные миры учителя начальной школы, отражающие специфику смыслов *различной* деятельности, существуют и соотносятся как *категории общего и единичного*. При этом *общее* представляется как *потенциально осмысляемое*, а *единичное* – как *актуально осмысленное*.

Понятно, что *границы потенциально осмысляемого* в культурных мирах учителя начальной школы (и не только его) определить вряд ли возможно, поскольку каждый из этих миров *a priori* бесконечен в проявлениях присущих ему смыслов (хотя бы в силу непрерывности социокультурных процессов в обществе и непрерывности профессионального развития учителя). Потенциально осмысляемое может интерпретироваться лишь как идеал, горизонт, к которому учитель движется всю жизнь.

Что касается *актуально осмысленного*, то его *границы* определяются через субъективное постижение учителем смыслов, присущих культурным мирам и отражающих в совокупности глубину мировоззренческой основы его профессиональной компетентности.

¹ Культурный мир – суперорганическая сфера созданных человечеством за многовековую историю явлений, пронизанных нематериальным компонентом смысла [7].

Суб'єктивний характер актуально осмысленного выводит его за пределы методических проблем и сближает с предметом философских и психологических исследований.

Культурные миры учителя начальной школы, отражающие специфику смыслов лингвальной, математической, методической, коммуникативной и других видов деятельности, неизменно *связываются* с предметно-деятельностными началами, определяемыми:

- *предметным содержанием*, определяемым действующими образовательными стандартами;
- *методической системой*, соответствующей предметному содержанию и проектируемой (рекомендуемой) авторами учебников;
- *логической основой*, обеспечивающей непротиворечивость суждений, надлежащий уровень обоснований, корректности и полноты аргументации, использования подходящих выводных процедур;
- *межпредметными связями*, ориентированными на понятийное и прикладное взаимодействие предметов;
- *коммуникативным инструментарием*, позволяющим обеспечивать контекстную адекватность и смысловую полноту интерпретации предметной информации.

Каждое из этих начал является неотъемлемым компонентом профессиональной компетентности учителя начальной школы и предполагает неизбежное сближение и переплетение с другими началами; в противном случае содержательное наполнение профессиональной компетентности учителя оказывается недостаточным для организации и эффективного осуществления им педагогической деятельности.

Множественность видов предметной деятельности в начальной школе (языковая, математическая, природоведческая, изобразительная и др.) предполагающая *вхождение учащихся в различные культурные миры*, распараллеливает их мировосприятие и приобщает к соответствующим стилям мышления² с тем, чтобы через них формировать научное мировоззрение³, отвечающее современному уровню знаний. Важно, чтобы учитель начальной школы, как обладатель (носитель) уникальной профессиональной подготовки, свободно ориентировался в этих мирах на более высоком уровне идейного и структурного представления, чем это требуется от учащихся.

Например, если обратиться к тому миру математики, который открывается учащимся в начальной школе, то в нем можно выделить несколько *содержательных субмиров*: «мир чисел», «мир фигур», «мир тождественных преобразований», «мир уравнений и неравенств», «мир функций».

Учителем начальной школы каждый из этих субмиров *интерпретируется в терминах содержательно-методических линий*, поскольку для знакомства и усвоения содержания каждого из них используются определенные методы, средства, приемы, имеющие весьма ограниченную переносимость⁴.

Потому в представлении учителя начальной школы учебный предмет «математика» структурируется не на уровне содержательных субмиров, а на уровне содержательно-методических линий, каждая из которых характеризуется своей логикой развертывания, своей задачей поддержкой, а также определенным уровнем понятийно-операционного взаимодействия с другими линиями. Соответственно, содержание обучения математике должно мыслиться учителем как целостный понятийный комплекс с реализуемыми в нем отношениями между объектами.

² Филологическому, математическому, природоведческому, художественному и другим.

³ Как «представление о явлениях, доступных научному изучению, которое дается наукой; ... определенное отношение к окружающему нас миру явлений, при котором каждое явление входит в рамки научного изучения и находит объяснение, не противоречащее основным принципам научного искания» [10, с. 51–52].

⁴ Например, методы, средства и приемы, используемые при изучении геометрических фигур и их свойств непригодны при изучении тождественных преобразований. Обратное тоже верно.

Возвращаясь к предметно-деятельностным началам, с которыми связываются культурные миры учителя начальной школы, необходимо обратить отдельное внимание на следующие обстоятельства методологического плана.

1. *Содержание обучения* в начальной школе практически всегда вырабатывалось (формировалось) в соответствии с социокультурными нормами и аксиологическими представлениями общества – будь то родной язык, математика или другой учебный предмет.

Основываясь на связях между языком и культурой [8], математикой и культурой [9], а также другими областями знаний и культурой, есть смысл рассматривать взаимопроникновение их содержания и идей в культуру и культуры в них, что позволяет определить концептуальные позиции в восприятии учителем социальной действительности и понимании сущности идеи множественности культурных миров.

Как справедливо отмечал Э. Сепир, «язык – это путеводитель в «социальной действительности». ... Люди живут не только в материальном мире и не только в мире социальном, как это принято думать: в значительной степени они все находятся во власти конкретного языка, который стал средством выражения в данном обществе. ... «Реальный мир» в значительной мере неосознанно строится на основе языковых привычек той или иной социальной группы. Два разных языка никогда не бывают столь схожими, чтобы их можно было считать средством выражения одной и той же социальной действительности. Миры, в которых живут различные общества – это разные миры, а вовсе не один и тот же мир с различными навешанными на него ярлыками» [8, с. 261].

Конкретизируя мысль, Э. Сепир далее отмечает: «Понимание, например, простого стихотворения предполагает не только понимание каждого из составляющих его слов в обычном значении: необходимо понимание образа жизни данного общества, отражающегося в словах и раскрывающегося в оттенках их значения. Даже сравнительно простой акт восприятия в значительной большей степени, чем мы привыкли думать, зависит от наличия определенных социальных шаблонов, называемых словами. ... Мы видим, слышим и вообще воспринимаем окружающий мир так, а не иначе, главным образом благодаря тому, что наш выбор при его интерпретации предопределяется языковыми привычками нашего общества» [там же, с. 261], отражающими специфические черты национальной ментальности.

Соображения Э. Сепира дают ключ к пониманию идеи существования множественных культурных миров, в которых носителем смыслов выступает тот или иной язык. В частности, сказанное применимо и к *математике* как части человеческой культуры, *образующей уникальный культурный мир, сущности и смыслы которого выражаются «языком формул»*.

При всем при том, насколько верна мысль, что *у каждой математики есть своя культура*, настолько же верна и мысль, что *у каждой культуры есть своя математика*, обучение которой является одним из культурных феноменов, обеспечивающих приумножение интеллектуального наследия общества. Как отмечал П. С. Александров, математика «влияет ... на человеческую культуру ... так же многосторонне, как и сама человеческая культура. Это связано с тем, что человеческая культура представляет собой не только абстрактные знания, не только искусство, не только художественную литературу. В сокровищницу человеческой культуры входит и математика, в частности – прикладная математика» [9, с. 3], к которой абсолютно правомерно должна быть отнесена также *школьная математика* в силу того, что она *находит приложение на практике* через приобщение учащихся к специфической мыследеятельности, стимулирующей их умственное развитие и воспитание интеллектуальных качеств личности.

В том же ключе можно обсуждать существование и семантику иных культурных миров, сущности которых выражаются с помощью средств тех областей деятельности человека, которые стали основой для формирования содержания других учебных предметов начальной школы. Однако уже сейчас можно констатировать, что *культурные миры* учителя начальной школы, отражающие специфику *смыслов языковой, математической или любой иной деятельности*, должны охватывать комплекс представлений, связанных с

позиционированием содержания учебного предмета как неотъемлемой составляющей общечеловеческой культуры и, в частности – современного информационно развитого общества. При этом особое значение для учителя начальной школы имеет постижение собственно предметного смысла *каждого* подлежащего изучению понятия и факта во всем многообразии его связей с другими понятиями и фактами и прикладными задачами, в том числе и в проекции на учебно-воспитательную деятельность.

2. *Методические системы*, – как предметно-деятельностные начала, в том или ином виде проектируемые авторами учебников, – предполагают приобщение учителя начальной школы к идейным концепциям построения учебных курсов на нормативно заданном содержании обучения, ориентируют его на разработку соответствующих технологических решений по подготовке учебного материала к изложению в соответствии с целевыми установками, а также организацию обучения предмету в определенных условиях.

Исключительно важным является то, что каждая методическая система предполагает реализацию и отражение в профессиональном сознании учителя ряда *культурно значимых функций*: гносеологической, гуманистической, проектной, нормативной и рефлексивной. Эти функции охватывают важнейшие составляющие профессиональной деятельности учителя начальной школы и обеспечивают возможность развития у него необходимых методических способностей.

3. Говоря о *логической основе* как предметно-деятельностном начале, обеспечивающем надлежащий уровень аргументированности, логичности, строгости обоснований и корректности использования выводных процедур в процессе изучения содержания учебных предметов, необходимо заметить следующее.

Во-первых, проектирование структуры и выстраивание содержания отдельных уроков, каждой темы, раздела предполагает использование определенной логической основы, обеспечивающей семантическую целостность содержания и определяющей выводные процедуры, которые в пределах этой основы будут считаться достаточными для обоснования любых утверждений или предметно непротиворечивых суждений на этом содержании.

Во-вторых, использование учителем начальной школы тех или иных инструментальных средств, обеспечивающих идейно-содержательную целостность учебной деятельности, предполагает *развитость у него логической культуры*, обеспечивающей предметные, оценочные и коммуникативные потребности учебно-методической деятельности.

Сказанное дает основания считать, что *культурный мир* учителя начальной школы, отражающий специфику *смыслов логической деятельности*, в пределах содержания каждого из учебных предметов, должен охватывать комплекс обозначенных вопросов, в равной степени необходимых и для школьных предметов, и для профессиональной деятельности учителя.

4. Наконец, еще одним из важнейших культурных миров учителя начальной школы является *мир профессиональных коммуникаций*, который охватывает инструменты оперирования различными языковыми, знаково-символьными и визуальными средствами в процессе педагогической и предметной деятельности в обучении.

Ю. И. Манин, говоря о математической деятельности, обращал особое внимание на то, что мы «не можем ... опустить слова и иметь дело только с формулами. Слова в математических и естественнонаучных текстах играют три основные роли. Во-первых, они обеспечивают многочисленные связи между физической реальностью и миром математических абстракций. Во-вторых, слова несут оценочные суждения (иногда явные, иногда неявные), которыми мы руководствуемся при выборе тех или иных цепочек математических рассуждений в огромном дереве «всех» допустимых, но по большей части бессодержательных формальных выводов. Наконец (последнее по счету, но не по важности), слова позволяют нам общаться, учить и учиться» [11, с. 18–19].

Что касается естественного языка, активно используемого в обучении, то, по мнению Ю. И. Манина, «естественный язык – чрезвычайно гибкий инструмент для передачи информации, необходимой для выживания, для выражения эмоций, для утверждения своей воли, для соблазнения и убеждения. В своих высших проявлениях естественный язык создает богатые виртуальные миры поэзии и религии. Тем не менее, естественный язык не очень хорошо приспособлен для пополнения, организации и хранения все время растущего запаса наших знаний о природе, при том, что эта деятельность является наиболее характерной чертой современной цивилизации» [там же, с. 127].

Однако же «естественный язык имеет некоторые внутренние преимущества даже и как средство выражения научной речи: апеллируя к пространственному и качественному воображению, он помогает понимать такие «структурно устойчивые» свойства, как число свободных параметров (размерность), существование экстремумов, симметрии. Грубо говоря, он позволяет использовать науку как метафору» [там же, с. 58] мировосприятия, формирующую мировоззрение личности и закладывающую основы предметной (профессиональной) коммуникации.

Обобщая сказанное о культурных мирах учителя начальной школы, следует заметить, что они не только формируют идейную основу компетентностного комплекса его как профессионала, но и открывают возможность для овладения определенными *стилями мышления*, обуславливаемыми предметной, методической, технологической, коммуникативной деятельностью в реальных общеобразовательных условиях.

Список использованной литературы

1. Брунер Дж. Культура образования : сборник очерков / Дж. Брунер. – [пер. с англ.]. – М. : Просвещение, 2006. – 223 с.
2. Скіданова В. О. Ціннісні засади та проблеми сучасної освіти : [Електронний ресурс] / В.О. Скіданова // Гуманізм та освіта міжнародна науково-практична конференція : електронне наукове видання матеріалів конференції. – Режим доступу : <http://conf.vntu.edu.ua/humed/2010/txt/skidanova.php>. – Дата звернення : 11.06.2016.
3. Крылова Н. Б. Культурология образования / Н.Б. Крылова. – М. : Народное образование, 2000. – 272 с. – (Сер. : Новые ценности образования. – № 10).
4. Кармин А. С. Культурология : учебник для студ. вузов / А.С. Кармин. – СПб. : Лань, 2001. – 832 с.
5. Гайсина Г. И. Образование как социокультурный феномен / Г.И. Гайсина. – М.–Уфа : Изд-во Башкирского пед. ун-та, 2000. – 147 с.
6. Культурология : Учебное пособие. – К. : КНЕУ, 2001. – 121 с.
7. Сорокин П. Моя философия – интегрализм / П.А. Сорокин // Социологические исследования. – 1992. – № 10. – С. 134–139.
8. Сепир Э. Избранные труды по языкознанию и культурологии / Э. Сепир. – М. : Прогресс, 1993. – 656 с.
9. Александров П. С. Математика и человеческая культура / П.С. Александров // Квант. – 1982. – № 8. – С. 2–3.
10. Вернадский В. И. Труды по всеобщей истории науки / В.И. Вернадский. – 2-е изд. – М. : Наука, 1988. – 336 с.
11. Манин Ю. И. Математика как метафора / Ю.И. Манин. – М. : МЦНМО, 2008. – 400 с.

References

1. Bruner, J. (2006). *Culture Education: a collection of essays* [trans. from English.]. Moscow: Education. (in Russ.).
2. Skidanova, V.A. (2010). Value Principles and Problems of Modern Education. *Humanism and Education International Scientific Conference: electronic scientific edition of the conference*. Conf.vntu.edu.ua. Retrieved 11 June 2016, from <http://conf.vntu.edu.ua/humed/2010/txt/skidanova.php>. (in Ukr.).
3. Krylova, N.B. (2000). *Cultural Education*. Moscow: Education. (A Series of New Value of Education, 10). (in Russ.).
4. Karmin, A.S. (2001). *Cultural Studies: a textbook for university students*. St. Petersburg: Lan. (in Russ.).
5. Gaysina, G.I. (2000). *Education as a Social and Cultural Phenomenon*. Moscow-Ufa: Publisher of the Bashkir State Pedagogical University. (in Russ.).
6. *Culturology: Textbook*. (2001). Kyiv: Kyiv National Economic University. (in Ukr.).
7. Sorokin, P.A. (1992). My Philosophy – Integralism. *Sociological Research*, 10, 134–139. (in Russ.).
8. Sapir, E. (1993). *Selected Works on Linguistics and Culturology*. Moscow: Progress. (in Russ.).
9. Aleksandrov, P.S. (1982). Mathematics and Human Culture. *Quantum*, 8, 2–3. (in Russ.).
10. Vernadsky, V.I. (1988). *Works on the general history of science*. 2nd ed. Moscow: Science. (in Russ.).
11. Manin, Y.I. (2008). *Mathematics as a Metaphor*. Moscow: Moscow Center for Continuous Mathematical Education. (in Russ.).

LODATKO Eugene,

Doctor of Pedagogy, Professor of High School Pedagogy and Educational Management Department,
Bohdan Khmelnytsky Cherkasy National University
e-mail: lodatko@ukr.net

SYPCHENKO Valery,

PhD of Pedagogy, Professor, Head of Pedagogy of the Higher School Department
SHEI "Donbass State Pedagogical University"

CULTURAL WORLDS PRIMARY SCHOOL TEACHERS AS A PHILOSOPHICAL BASIS OF CONTINUOUS EDUCATION

***Abstract.** The ideological-and-philosophical essence of a primary school teacher's cultural worlds which appear in the result of reflection of cultural specificity of different meanings of the subject and multisubject activities in vocational-and-pedagogical practice is characterized.*

Authors research the issues related to the semantic component of methodical work of the future teachers, the education of their relation to mathematical knowledge as a socio-cultural heritage of society, understanding of their role in public life, education of the younger generation, the understanding of the impact on the intellectualization of the society, its informational development etc.

Key words: Primary School Teacher; Cultural Worlds; Meanings Activities.

*Одержано редакцією 11.06.2016
Прийнято до публікації 17.06.2016*

УДК 37.02 [378 + 621.31]

НЕСТОРУК Наталя Анатоліївна,

кандидат педагогічних наук, викладач вищої категорії,
Соледарський професійний ліцей
e-mail: natasha.nestoruk@yandex.ua

УДОСКОНАЛЕННЯ ОСВІТНЬОГО СЕРЕДОВИЩА НА ЗАСАДАХ КОМПЕТЕНТІСНОГО ПІДХОДУ

У статті розглядаються сучасні тенденції в підготовці фахівців, аналізується питання якісного навчання майбутніх кваліфікованих робочих на засадах компетентного підходу, з'ясовуються умови реалізації в практику навчально-виховного процесу ПТНЗО та презентується результат його реального застосування на практиці.

Ключові слова: *якість освіти, компетентний підхід, умови, принципи, інтеграція, міжпредметні зв'язки.*

Постановка проблеми. Піднесення професійної освіти України до рівня освіти в розвинутих країнах світу та її інтеграція у міжнародне науково-освітнє співтовариство дещо змінюють пріоритети в підготовці майбутніх фахівців: збільшується обсяг роботи на об'єктах майбутньої професійної діяльності, посилюється роль практичної підготовки.

Зміни в характері та змісті трудової діяльності переважної більшості професій на вітчизняному ринку праці, його поступове зближення з європейськими ресурсними й освітніми структурами зумовлюють потребу в якісних змінах у змісті професійної освіти, посилення її практичної спрямованості, формування компетентності випускників професійних закладів освіти в контексті інформаційного й соціокультурного розвитку сучасного суспільства [1].

Сьогодні педагогічна громадськість ініціювала соціальну дискусію про те, які вміння і знання людині потрібні зараз і будуть необхідні завтра для забезпечення її гармонійної взаємодії з технологічним суспільством, що швидко розвивається. Враховуючи зростаючу потребу у кваліфікованих працівниках, суспільство пред'являє підвищені вимоги до їх виробничо-технологічної підготовки, з діяльністю яких пов'язуються соціальні очікування. Це вимагає від таких фахівців не тільки ефективної орієнтації в навколишньому світі, але і

глибокої локалізації мислення в діяльності певної галузі та навчальних дисциплінах, орієнтованих на формування відповідних професійних компетенцій [2, с. 225].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Різні аспекти, пов'язані з ефективним навчанням та якісною підготовкою майбутніх фахівців, формуванню професійних компетентностей і професіоналізму набули актуальності в роботах Н. Ерганової, А. Касперського, О. Коваленко, М. Корця, Н. Корягіної, М. Михнюк, Н. Ничкало, Н. Самойленко, В. Стешенка, Л. Тархан, О. Торубари, В. Ягупова, С. Яшанова та інших. Але, як показав аналіз літератури, не зважаючи на наявність теоретичних, методологічних і педагогічних робіт, інформаційний розвиток освітнього простору, осучаснення методики підготовки кваліфікованих робітників приділялося недостатньо уваги.

Мета статті полягає в презентації результату впровадження компетентісного підходу в навчально-виховний процес ПТНЗО.

Виклад основного матеріалу. У Концепції розвитку професійно-технічної освіти України зазначається, що навчання майбутніх кваліфікованих робітників має здійснюватися за умов інтеграції певних видів підготовки. Підготовка кваліфікованих робітників у ПТНЗ України за останні роки зазнає суттєвих змін, які пов'язані з появою нових професій і формуванням сучасного ринку праці, інтеграцією знань із суміжних галузей діяльності людини, впровадженням і використанням інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ). Підготовка за професією вимагає узгодженості знань, які стосуються техніки, технології та економіки сучасного виробництва, набуття певних ключових компетентностей. Це, передусім, передбачає науково обґрунтоване проектування навчальних планів і програм, забезпечення їх раціональної структури, дидактично доцільного поєднання загальноосвітніх, загальнопрофесійних, професійно-орієнтованих (спеціальних) предметів, узгодженості програм взаємопов'язаних дисциплін, професійної спрямованості навчання на засадах компетентісного підходу. З огляду на це специфіка навчально-виробничого процесу в ПТНЗ полягає в тому, що важлива роль відводиться міжпредметним зв'язкам, а саме інтеграції фундаментальних та спеціальних знань. Їх встановлення та реалізація забезпечує виконання основних завдань системи ПТО щодо підвищення рівня загальної освіченості учнів ПТНЗ та сформованості їхньої професійної компетентності на відповідному освітньому рівні [3, с. 7]. Освітні кваліфікаційні рівні відображені у Національній рамці кваліфікації (стаття 8) і Законопроекту «Про професійну освіту» [4].

Компетентність передбачає постійне оновлення знань, володіння новою інформацією для успішного вирішення професійних завдань за конкретних умов. Введення поняття «компетентність» у практику ПТО дозволить вирішити типову для української професійної школи проблему, коли учні ПТНЗ, опанувавши набором теоретичних знань, відчують значні труднощі в їх реалізації при вирішенні конкретних завдань або проблемних ситуацій. Освітня компетентність передбачає не засвоєння учнями окремих знань і вмінь, а оволодіння ними комплексною процедурою, в якій для кожного виділеного напрямку визначена відповідна сукупність освітніх компонентів.

Особливість педагогічних цілей з розвитку компетентностей полягає в тому, що вони формуються не у вигляді дій викладача, а з точки зору результатів діяльності учня, його просування та розвитку в процесі засвоєння певного соціального досвіду [5, с. 10].

Аналіз наукових досліджень дозволив нам виявити різноманітні погляди вчених на сутність компетентісного підходу в освіті. Так, Є. Коган [6, с. 24] вважає, що це принципово новий підхід, який вимагає перегляду ставлення викладача до навчання учнів; цей підхід повинен призвести до глобальних змін – від зміни свідомості до зміни методичної бази. А. Бермус [7] підкреслює, що компетентісний підхід розглядається як сучасний корелят безлічі більш традиційних підходів (культурологічного, науково-освітнього, дидактоцентричного, функціонально-комунікативного та ін.); компетентісний підхід, стосовно до теорії та практики освіти, не утворює власну концепцію і логіку, але припускає опору або запозичення понятійного і методологічного апарату з вже сформованих наукових дисциплін (зокрема, лінгвістики, юриспруденції, соціології та інших наук). У свою чергу, Д. Іванов [8, с. 24] зазначає, що компетентісний підхід – це спроба привести у відповідність масову школу та інші освітні заклади з потребами ринку праці, акцент перенесено на результат освіти, причому в якості результату розглядається не сума засвоєної інформації, а здатність

людини діяти за різних ситуацій. Компетентнісний підхід, на думку О. Лебедева [5, с. 5], – це сукупність загальних принципів визначення цілей освіти, відбору її змісту, організація освітнього процесу та оцінки його результатів. До таких принципів належать наступні положення: сенс освіти полягає у розвитку в учнів здатності самостійно вирішувати проблеми в різних сферах і видах діяльності на основі використання соціального досвіду, елементом якого є власний досвід учнів; зміст освіти являє собою дидактично адаптований соціальний досвід вирішення пізнавальних, світоглядних, моральних, політичних та інших проблем; сенс організації освітнього процесу полягає у створенні належних умов для формування в учнів досвіду самостійного вирішення пізнавальних, комунікативних, організаційних та інших проблем, що становлять зміст самої освіти.

Якість освіти – це інтегральна характеристика, що відображає ступінь відповідності результатів і умов навчального процесу нормативним вимогам, соціальним і особистісним очікуванням учнів.

Якість підготовки фахівців залежить від багатьох факторів, в результаті взаємодії яких в професійній освіті з'являється безліч проблем. Однією з них є проблема взаємозв'язку загальноосвітньої, загальнотехнічної та спеціальної підготовки майбутніх фахівців. Загальновідомо, що теоретичною базою формування професійних знань і навичок є загальноосвітні та загальнотехнічні дисципліни. У них закладені основи знань, необхідних для отримання професії, іншими словами, це фундамент, на якому будується професійна освіта. У той же час загальнотехнічні дисципліни відіграють самостійну роль у підготовці сучасних фахівців, оскільки вони виконують роль логічного мосту між предметами загальноосвітнього циклу і спеціальними предметами. Таким чином, загальнотехнічні предмети надають всій системі послідовність навчання і мобільність [9].

Роль ведучого, інтегруючого загальнотехнічного предмета у змісті підготовки фахівців досить великої групи професій електротехнічного профілю виконує електротехніка. Крім того, електротехніка виступає і як основа для формування в учнів системи електротехнічних знань в процесі вивчення ними теорії, що описує об'єкти електромеханічної практики: електричні ланцюги, електромеханічні прилади, електричні машини, а також формування професійно значущих умінь.

Особливою областю електротехніки є електротехнічні матеріали [2, с. 225]. Електротехніка пред'являє найбільш високі вимоги до якості матеріалів, що використовуються. Термін «електротехнічний матеріал» виник аналогічно, наприклад, терміна «будівельний матеріал» і в широкому сенсі означає будь-який матеріал, який використовується у виробництві електротехнічних виробів. У цьому сенсі електротехнічними матеріалами можна вважати і матеріали, що використовуються і в інших галузях. У вузькому сенсі це тільки матеріал, що має спеціальні властивості. Як вже зазначалося, в електротехніці виділилася промислова електроніка, яка зайняла особливе місце за поширеністю, фаховим рівнем, ступенем впливу на інші галузі техніки і виробництва, розвитку різних структур. Промислова електроніка у вищевказаному її розумінні охоплює всі галузі промисловості. Особливої уваги заслуговують електричні вимірювання, які забезпечують безпосередній зв'язок між експериментом і теорією та високу якість виробів сучасного виробництва. Традиційно підготовка електромонтерів та електрослюсарів велася на основі фундаменталізації електротехнічної освіти, в якій враховувалися всі стрижневі проблеми, основні положення та поняття електричних вимірів і електроніки, основи теорії і методи аналізу електричних і магнітних ланцюгів, електромагнітних пристроїв і електричних машин. Викладання основ електротехніки для учнів завжди було обов'язковим, одним з базових елементів професійної підготовки. Однак глибоке розуміння природи електромагнітних явищ, знання законів і положень теоретичної електротехніки, вміння їх практичного використання, завжди було і залишається необхідною умовою якісної підготовки електромонтерів та електрослюсарів. Вони повинні добре знати властивості і особливості різних електротехнічних і електронних пристроїв при експлуатації того устаткування, з яким пов'язана їхня професійна діяльність. Для ПТНЗ зазначені вище питання є досить актуальними. Майбутній кваліфікований робочий повинен мати високо мобільні професійні знання, уміння і навички, що утворюють основу комплексу професійних компетенцій електрика.

Для реалізації компетентнісного підходу та формування професійної компетентності на основі студіювання практики підготовки майбутніх електромонтерів з ремонту та обслуговування електроустаткування а також електрослюсарів (слюсарів) чергових та з ремонту устаткування було з'ясовано, що навчально-виховна діяльність має відбуватися за певних умов, серед яких першочерговими є належне матеріально-технічне та методичне забезпечення; поетапність у плануванні навчально-виховного процесу; створення єдиного навчально-методичного середовища; наявність комплексу відповідних навчальних дисциплін; забезпечення сприятливого мотиваційного супроводження. Але основною педагогічною умовою, яка забезпечує реалізацію компетентнісного підходу, є застосування низки дидактичних принципів.

Розкриємо сутність дидактичних принципів, які увійшли у комплекс педагогічних умов.

В ряду загальних принципів зазвичай відзначаються принципи доступності, науковості, зв'язку навчання з життям тощо.

До специфічних принципів в контексті цієї роботи віднесені ті, що породжуються різними галузями знань або ж набувають унікальної предметно обумовленої трансформації. Вони в системі підготовки фахівців фактично утворюють базу для проектування дидактичного інструментарію, який призначається для управління практичною спрямованістю навчання.

Принцип інтегративності навчання передбачає «відновлення природної цілісності пізнавального процесу на основі встановлення зв'язків та відносин між штучно розділеними компонентами педагогічного процесу ... Цей принцип розширює зону дій педагога. Він передбачає з'єднання штучно, механічно розділених навчальних предметів, педагогічних функцій, складових підструктур та їх компонентів. Інтеграція дозволяє воз'єднати ті чи інші елементи як по вертикалі (через міжпредметні та управлінські зв'язки), так і по горизонталі (через внутрішньопредметні, технологічні зв'язки). За допомогою інтегративного підходу можна долати денатуралізацію процесу навчання, сприяти досягненню його природовідповідності та зближення з життям» [10].

Детермінованість – властивість алгоритму, яка передбачає, що в ньому усі вказівки повинні бути чіткими й однозначними.

Систематичність і послідовність у навчанні передбачає засвоєння знань, умінь і навичок у певному логічному зв'язку, коли провідне значення мають істотні риси досліджуваного об'єкту і коли воно, взяте в сукупності.

Диференціація навчання обумовлює створення різноманітних умов навчання для різних груп учнів з метою врахування особливостей їх контингенту, реалізовано через створення сприятливого мотиваційного супроводження навчально-виховної діяльності, що має на меті перетворення зовнішніх стимулів у внутрішні, групових завдань, що передбачають осмислення й розв'язання навчальних проблем й індивідуальних завдань. Застосування проблемного навчання в системі фахової підготовки фахівців шляхом моделювання виробничих і практичних ситуацій, що дозволяє учням усвідомлювати виняткові аспекти власної майбутньої професійної діяльності.

Принцип варіативності реалізовується через створення навчально-методичних матеріалів.

Інтерактивність у навчанні можна пояснити як здатність до взаємодії, перебування у режимі бесіди, діалогу, мета якого допомогти особі, що навчається.

Найбільш пріоритетним способом трансформації теоретичних знань у вміння є практика. Виконання професійних завдань саме на практиці передбачено протягом усієї професійної підготовки майбутніх кваліфікованих робітників.

Об'єктом оцінювання навчальних досягнень учнів є знання, вміння та навички, досвід творчої діяльності.

Процес формування професійної компетентності передбачав визначення принципів та умов, що дозволило визначити та конкретизувати професійно важливі якості, інтереси, схильності та здібності майбутніх фахівців.

Успіхи навчально-пізнавальної діяльності майбутніх кваліфікованих робітників характеризуються якісними показниками, що виявилися й зафіксувалися в оцінці успішності

учнів Соледарського професійного ліцею в конкурсі з предмета «Електроматеріалознавства» – системі певних показників, що відображають об'єктивні знання, вміння і навички.

Так, на виконання плану роботи Навчально-методичного центру професійно-технічної освіти у Донецькій області на 2016 рік, наказу НМЦ ПТО у Донецькій області від 12 лютого 2016 р. № 109, з метою підвищення рівня теоретичних знань, закріплення практичного їх використання, сприяння розвитку творчих здібностей учнів ПТНЗ Донецької області, підтримки обдарованої учнівської молоді, виявлення кращих знавців предмета «Матеріалознавство» з 15 лютого по 15 квітня проведено обласний Конкурс творчих робіт серед учнів ПТНЗ Донецької області з предмета «Матеріалознавство» («Товарознавство», «Електроматеріалознавство»). Конкурс проведено в два етапи: I етап – на рівні ПТНЗ, II етап – обласний. На розгляд обласного журі було надано 71 учнівську творчу роботу з тридцяти двох ПТНЗ області.

На обласному етапі творчі роботи оцінювались компетентним незалежним журі за 7 номінаціями відповідно до напрямку підготовки та критеріїв оцінювання.

На підставі спільного рішення оргкомітету і журі II (обласного) етапу Конкурсу (додаток 1 до наказу НМЦ ПТО № 137 від 29.04.2016 р.) з предмета «Електроматеріалознавство» I місце зайняв учень Соледарського професійного ліцею Галинець Максим, який презентував творчу роботу «Воєнний майданчик», де інтегрувались знання з електроматеріалознавства, електротехніки, спецтехнології (слюсарна справа, електрозварювання) та вміння використання їх у практичній діяльності (відеоролики прикладів роботи учнів з матеріалом на виробничій практиці у вигляді виготовлення літака, троянди, реклама продукції), що підтверджує дієвість впровадженого в навчально-виховний процес ПТНЗО компетентісного підходу та є індикатором стану викладання професійно-орієнтованих (спеціальних) предметів.

Висновки. На основі студіювання практики підготовки майбутніх електромонтерів та електрослюсарів встановлено, що опанування учнями професійних компетенцій потребує врахування комплексу педагогічних умов, серед яких першочерговими є належне матеріально-технічне та методичне забезпечення; поетапність у плануванні; створення єдиного навчально-методичного середовища; забезпечення сприятливого мотиваційного супроводження. Але основною педагогічною умовою, яка забезпечує реалізацію компетентісного підходу в навчанні та відповідає особистісно-орієнтованій парадигмі освіти, є врахування принципів детермінованості, систематичності, диференційованості, варіативності, інтегративності та інтерактивності навчального процесу. Отже, реалізація компетентісного підходу дозволяє вирішити протиріччя між вимогами до якості цієї освіти, пропоновані державою, суспільством, роботодавцем, та її результатами.

Список використаної літератури

1. Несторук Н. А. Експериментальні дослідження в контексті формування електромеханічної компетентності майбутніх інженерів-педагогів : [Електронний ресурс] / Н. А. Несторук // Народна освіта : Електронне наукове фахове видання. – 2013. – Вип. №3 (21). – Режим доступу : http://narodnaosvita.kiev.ua/?page_id=1451.
2. Несторук Н. А. Экспериментальные исследования в процессе изучения технических дисциплин – необходимое условие качественной подготовки будущих инженеров-педагогов электромеханического профиля / Н. А. Несторук // Вектор науки Тольяттинского гос. ун-та. Серия «Педагогика и психология». – 2013. – № 2(13). – С. 225–227.
3. Артюшина М.В. Методичні рекомендації щодо оцінювання навчальних досягнень учнів професійно-технічного навчального закладу / М.В. Артюшина, І.Б. Дремова, Т.М. Герлянд, П.Г. Лузан, І.А. Мося, Л.А. Романов, М.Л. Ростока, О.А. Слатвінська, О.О. Сліпич. – К.: ПТО НАПН України, 2015. – 198 с.
4. Закон України «Про професійно-технічну освіту» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/103/98>.
5. Лебедев О.Е. Компетентностный подход в образовании / О.Е. Лебедев // Школьные технологии. – 2004. – №5. – С. 3–12.
6. Коган Е.Я. Компетентностный подход и новое качество образования / Е.Я. Коган // Современные подходы к компетентностно-ориентированному образованию / Под ред. А. В. Великановой. – Самара: Профи, 2001. – С. 23–27.
7. Бермус А.Г. Проблемы и перспективы реализации компетентностного подхода в образовании // Интернет-журнал «Эйдос» [Электронный ресурс]. – Режим доступу ресурсу: eidos.ru/journal/2005/0910-12.htm.

8. Иванов Д.А., Митрофанов К.Г., Соколова О.В. Компетентностный подход в образовании. Проблемы, понятия, инструментарий: Учебно-методическое пособие. – М.: АПКИПРО, 2003. – 101 с.
9. Эрганова Н. Е. Методика изучения электрических цепей в курсе электротехники средних ПТУ (на примере подготовки рабочих радиотехнического профиля) : Дис. ... канд. пед. наук : 13.00.02. – Казань, 1985. – 196 с.
10. Интегративный подход к обучению : [Электронный ресурс] // НЭС. Безрукова В. С. Основы духовной культуры (энциклопедический словарь педагога). – 2000. – Режим доступа : <http://didacts.ru/dictionary/1010/word/integrativnyi-podhod-k-obucheniyu>.

References

1. Nestoruk, N. (2013). *Experimental study in the context of the formation of Electromechanical competence of future engineers-teachers*. Narodna osvita (Public education). Kyiv: Electronic scientific specialized you representation. Retrieved from: http://narodnaosvita.kiev.ua/?page_id=1451
2. Nestoruk, N. (2013). Experimental study in the process of studying technical subjects is a necessary condition for quality training of future engineers-teachers of Electromechanical profile. *Vector of science of Togliatti state University. Series "Pedagogics and psychology"* (in Russ.).
3. Artiushina, M., Dremov, I., Garland, T., Luzan, P., Mo, A., Romanov, A., Rostock, M., Slutsk, A., Slipyj, A. (2015). *Methodical recommendations on evaluation of educational achievements of students of vocational educational institutions*. Kyiv: PTO of NAPS of Ukraine (in Ukr.).
4. The law of Ukraine "On vocational education". Retrieved from: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/103/98>.
5. Lebedev, A. (2004). Competence approach in education. *School technologies* (in Russ.).
6. Kogan, E. (2001). Competence-based approach and new quality of education. *Modern approaches to competence-oriented education*. Samara (in Russ.).
7. Bermus, A. (2005). *Problems and prospects of realization of the competence approach in education*. Internet magazine "Eidos". Retrieved from: <http://eidos.ru/journal/2005/0910-12.htm>.
8. Ivanov, D., Mitrofanov, K., Sokolova, O. (2003). Competence approach in education. *Challenges, concepts, tools: Training Handbook*. Moscow (in Russ.).
9. Argunova, N. (1985). *Methodology of studying of electric chains in a course electrical engineers of average vocational school (on an example of preparation of workers of radio engineering profile)*. (PhD dissertation). Kazan (in Russ.).
10. Bezrukova, V. (2000). *An integrative approach to teaching. Fundamentals of spiritual culture (encyclopedic dictionary of the teacher)*. Retrieved from: <http://didacts.ru/dictionary/1010/word/integrativnyi-podhod-k-obucheniyu>.

NESTORUK Nataliya,

Candidate of Pedagogical Sciences, Teacher of the Highest Category,
Solidarity Vocational School
e-mail: natasha.nestoruk@yandex.ua

THE IMPROVEMENT OF THE EDUCATIONAL ENVIRONMENT ON THE BASIS OF KOMPETENTNOSTNOGO APPROACH

Abstract. *The article analyzes the problem of training skilled workers and focuses on the feasibility of the introduction into practice of the educational process of vocational education institutions kompetentnostnogo approach.*

Based on the study of the practice of training of future electricians and electrician established that students master the professional competency requires consideration of the complex of pedagogical conditions, among which the first priorities are adequate logistical and methodological support; phased planning; the creation of a unified training and methodological environment; providing favorable motivational support. But the main pedagogical condition for ensuring the realization of the competence approach in training and meets the personality-oriented paradigm of education is the principles of determinism, consistency, differentiation, variability, integrationist and interactivity of the educational process.

Thus, pursuant to the plan of work of Educational-methodical center of technical and vocational education in the Donetsk region in the year 2016, of the order of NMC PTO in the Donetsk region from February 12, 2016 No. 109, with the aim of improving the theoretical knowledge, consolidate their practical use, promote the development of creative abilities of students of vocational and technical institutions of the Donetsk region, support of gifted students, identification of the best experts of the subject "Science" from February 15 to April 15, held a regional Competition of creative works among pupils of vocational and technical institutions of the Donetsk region on the subject of "Electromaterials".

The competition is held in two stages: stage I – level vocational schools, phase II – regional. For consideration of the regional jury was granted to 71 students creative work with thirty-two vocational and technical institutions of the region.

At the regional stage of the creative works were judged by a competent, independent jury for 7 nominations in accordance with the direction of training and assessment criteria.

On the basis of the joint decision of the organizing Committee and the jury II (regional) stage of the Competition (Annex 1 to order of UMTS PTO No. 137 of 29.04.2016 G.) on the subject of "Electromaterial" And the place took the student of the professional Lyceum Solidarische Galinari Maxim, which is presented creative work "Military Playground", where integrated knowledge of electromaterials, electrical engineering, special technology (machining, welding) and the ability to use them in practice (videos of examples of student work with the material on a field in the form of the manufacture of aircraft, roses, advertising of products), that confirms the effectiveness of implemented in the educational process, PTO kompetentnostnogo approach and is an indicator of the status of teaching professionally-oriented (special) items.

Thus, the implementation of the competence approach allows to resolve the contradictions between the requirements to the quality of education imposed by the state, society, employer, and its results.

Key words: *quality of education, competence approach, conditions, principles, integration, interdisciplinary connections.*

*Одержано редакцією 18.05.2016
Прийнято до публікації 28.05.2016*

УДК 378.048.2 : 614.23

ОМЕЛЬЧУК Михайло Анатолійович,

асистент кафедри хірургії, анестезіології та інтенсивної терапії післядипломної освіти Національного медичного університету імені О. О. Богомольця
e-mail: omelchuk_mikhailo@ukr.net

ФОРМИ ТА МЕТОДИ ФОРМУВАННЯ КОМПЕТЕНТНОСТІ З НАДАННЯ ПЕРШОЇ ДОЛІКАРСЬКОЇ ДОПОМОГИ У ПРОВІЗОРІВ

У запропонованій статті розглянуто ключові питання процесу навчання, форми організації та методи навчального процесу у вищій школі, розглянуті форми та методи навчання у дорослих та обґрунтовано доцільність застосування їх для формування компетентності з надання першої долікарської допомоги у провізорів, використанню методів активного та інтерактивного навчання та впровадженню методів чотирьох кроків, методу позитивної критики та методу постійного оцінювання як способів для набуття моторних навичок, заохочення та мотивування слухачів до навчання.

Ключові слова: *інтерактивне навчання; методи активного навчання; метод чотирьох кроків; метод позитивної критики; постійне оцінювання.*

Постановка проблеми. Важливою складовою формування професійної компетентності провізорів є формування навичок із надання першої долікарської допомоги. З огляду на сучасні умови, що склалися в суспільстві, це набуває особливого значення. Означений пріоритет визначений на державному рівні, що відображено у статті 78 Закону України «Основи законодавства України про охорону здоров'я» від 19 листопада 1992 р. №2108 (зі змінами та доповненнями) щодо обов'язку фармацевтичних працівників «безоплатно надавати першу невідкладну медичну допомогу громадянам у разі нещасного випадку та в інших екстремальних ситуаціях», а також «постійно підвищувати рівень професійних знань та майстерності».

Метою статті є аналіз основних форм та методів навчання в вищій школі та впровадження способів оптимізації навчального процесу з ціллю формування компетентності з надання першої долікарської допомоги у провізорів під час навчання в інтернатурі.

Процес навчання – це взаємопов'язана діяльність учителя (викладання й організація спрямування навчальної діяльності учнів) і діяльність учня (учіння), спрямована на оволодіння учнями системою знань з основ наук, умінь і навичок їх практичного застосування, розвитку творчих здібностей учнів [1, с. 276]. Розглянемо ключові поняття процесу навчання.

Методи навчання (від лат. *metodos* – спосіб, шлях) – це основні шляхи, способи навчальної роботи вчителя та учнів, за допомогою яких одержуються (реалізуються) певні знання, вміння і навички [2, с. 46]. До основних методів навчання в вищій школі, в тому числі вищих медичних закладах, належать: лекція, бесіда або семінар, лабораторна робота, практична робота.

Форми організації навчання (від лат. *forma* – зовнішній вигляд) – спосіб здійснення навчального процесу, свідоме оволодіння навчальним матеріалом, певними вміннями та навичками [2, с. 46]. До основних належать урочна та позаурочна форми, які включають індивідуальний, груповий або фронтальний підхід до організації навчального процесу.

Педагогічна модель – мислена система, що імітує чи відображає певні властивості, ознаки, характеристики об'єкта дослідження або принципи його внутрішньої організації чи функціонування і презентується у вигляді культурної форми, притаманній певній соціокультурній практиці.

Важливою проблемою педагогічної галузі науки, є навчання дорослих, яке має свої особливості. Однією з галузей педагогіки є андрагогіка, особливості якої обов'язково мають бути враховані у процесі підготовки дипломованих провізорів під час навчання в інтернатурі.

Андрагогіка (від грец. *άνήρ* (*άνδρος*) – дорослий чоловік і грец. *αγωγή* – вести) – одна з назв галузі педагогічної науки, що охоплює теоретичні і практичні проблеми освіти, навчання і виховання дорослих [3]. Виходячи з базових принципів андрагогіки, форми організації навчання є тими ж що і в педагогічній моделі подання інформації, проте основними відмінностями в навчанні дорослих, являється: особливості відносин викладач-учень, ролі викладача, методах навчання, мотивації учня та готовності до навчання.

У відносинах викладач-учень роль учня рівноправна, активна, самостійно визначає об'єм навчання, пошуку знань, умінь і навичок, готовність до навчання визначається потребою вивчення матеріалу, важливого для вирішення життєвих проблем, використовує життєвий, освітній, професійний досвід в процесі засвоєння матеріалу. Слухач мотивований, знаючи цілі навчання. Викладач – заохочує, підтримує, створює сприятливі умови до навчання, допомагає виявити та використовувати життєвий досвід.

Організація навчання базується на чіткому визначенні терміну, цілей та доцільності, виходячи з базових знань та міждисциплінарних блоків та здійснюється шляхом застосування методів активного та інтерактивного навчання (тренінг, ділова гра, дискусія, проблемна лекція), що значно збільшує відсоток засвоєння інформації [4].

Методи активного навчання – це такі способи навчальної взаємодії, що активізують самостійність думок тих хто вчиться, залучають їх до процесу вироблення інформації, формують систему ставлень, створюють атмосферу порозуміння та співпереживання, роблять дорослих учнів справжніми суб'єктами навчання [5, с. 5–8].

Викладання у вищих медичних навчальних закладах здійснюється на основі базових принципів педагогічної науки, які включають в себе ті ж форми та методи подання інформації та навчання що і у вищій школі. На нашу думку, ці форми та методи навчання можуть бути застосовані для формування компетентності з надання першої долікарської допомоги у майбутніх провізорів. Також ми вважаємо за доцільне використання досвіду викладання започаткованого Європейською Радою Реанімації на курсі BLS (базові реанімаційні заходи) та ALS (спеціалізовані реанімаційні заходи). Організація даних курсів, форми та методи подачі інформації були розроблені для навчання дорослих, та базуються на основних принципах андрагогіки.

Для ефективного формування професійної компетентності з надання першої долікарської допомоги провізорами, під час проходження циклу післядипломної освіти ми пропонуємо побудову занять за допомогою наступних методів: лекція, закрита дискусія; семінари (відкрита дискусія).

Проте, незалежно від методу подання інформації кожне заняття має бути чітко структурованим, головними елементами структури являється – вступ, основна частина, закінчення.

Вступ – представлення чітких цілей заняття з метою мотивації слухачів. В цій частині коротко окреслюються основні завдання та чіткі цілі тої чи іншої сесії, з метою мобілізації та зацівлення слухачів. «Розкажи учасникам що збираєшся їм розказати» [6, с. 4]. Основна частина – виклад запланованого об'єму інформації. «Скажи їм це» [6, с. 6–8]. Закінчення – час на запитання, коротке підсумування найважливіших моментів поданого матеріалу. «Скажи їм те, що ти сказав» [6, с. 9–49].

Лекція – це основна форма подачі інформації слухачам. В педагогічній практиці розрізняють наступні види лекцій : вступна; інформаційна; оглядова; настановна; підсумкова; проблемна лекція; лекція-візуалізація. Найбільш традиційним типом лекції у вищій школі є інформаційна, яка дає і пояснює слухачам наукову інформацію, яку потрібно осмислити і запам'ятати. Як правило кожен цикл починається саме з лекції. На нашу думку найбільш ефективним видом лекції під час формування професійної компетентності, в провізорів, з першої долікарської допомоги являється настановна (вид лекції спрямований на розкриття підходів, принципів, умов, форм, методів та особливостей діяльності слухачів з метою оволодіти, насамперед самостійно, сукупністю знань, навичок і вмінь) та лекція-візуалізація, (форма передачі усної інформації, перетвореної у візуальну форму технічними засобами навчання – слайди, плівки планшети), адже дослідження показали що при використанні виключно вербальної комунікації слухачі запам'ятовують лише 10% змісту лекції, натомість додавання візуальної допомоги в поєднанні з активним залученням слухачів до дискусії збільшує відсоток засвоєного змісту до 50%. Варто відмітити що важливою умовою для повної реалізації поставлених цілей є невелика аудиторія, та обізнаність слухачів.

Наступними методом проведення занять з провізорами – інтернами щодо навчання першій долікарській допомозі являється, закрыта дискусія. Закрыта дискусія – це такий метод навчання (вид дискусії), при реалізації якого головна роль належить викладачу який проводить заняття чітко слідуючи заданій темі та структурі, при цьому активно залучає до обговорення актуальних питань слухачів. Умовою до реалізації та набуття знань за допомогою даного методу є теоретична підготовка слухачів по запропонованій темі. Відсоток залучення аудиторії до обговорення визначається викладачем, та залежить від рівня обізнаності та підготовки слухачів. Заняття може проводитися за допомогою мультимедійного забезпечення, манекенів та на основі реалістичних симуляційних сценаріїв та власного досвіду викладача.

Для формування професійної компетентності в інтернів – провізорів з надання першої долікарської допомоги застосовується метод відкритої дискусії або семінар.

Відкрита дискусія – це метод проведення заняття, ключовим в реалізації якого являється, демократичний та рівноправний принцип організації навчання. Особливістю даного методу є рівноправність слухачів та викладача під час дискусії, всі члени навчального процесу вступають в обговорення, а викладач виступає в ролі координатора, тема заняття та коло питань є більш широкими. Головною умовою до реалізації даного методу є теоретична підготовка слухачів. На нашу думку даний метод не може бути включений до системи кінцевої оцінки сформованості професійної компетентності, так як він відображає особистісні погляди кожного індивідуума щодо даної проблеми. Ми рекомендуємо обмежити використання даного методу в організації навчання першій допомозі в провізорів, а застосовувати лише про обговоренні питань етики та моралі в медицині і загальних питань.

Для ефективної реалізації вище описаних форм та методів навчання, та формування професійної компетентності з надання першої долікарської допомоги провізорами – інтернами, ми пропонуємо наступні методики викладання: методика «чотирьох кроків», метод «позитивної критики» та метод «постійного оцінювання».

На нашу думку, для засвоєння моторних навичок у слухачів при проведенні практичних занять, найбільш оптимальною методикою являється метод «чотирьох кроків», як один з способів навчання дорослих, що активно застосовується в європейській раді

реанімації на курсі BLS та ALS, та сприяє кращому опануванню та засвоєнню практичних навичок.

Вважаємо за необхідне розглянути кожен крок даної методики:

Перший крок полягає в демонстрації викладачем процедури в реальному часі і його ціллю являється демонстрація кінцевих цілей заняття. Викладач демонструє правильне виконання усієї процедури, без словесного коментаря, який тільки відвернувся би увагу курсантів. Важливим на цьому етапі є правильне виконання втручання викладачем.

Другий крок – демонстрація тієї ж процедури з коментарем (поясненням) кожної виконаної дії. Ціллю даного етапу являється обмін інформацією між викладачем та слухачами. Пояснення допоможе слухачам впорядкувати нові поняття та знання та спрямувати учасникам шлях від того, що вони вже знають, до того що вони повинні знати. На цьому етапі важливим є переказ викладачем вказівок та рекомендацій слухачам, що полегшить їм набуття нових навичок. Цей крок також дає можливість курсантам закріпити здобуті знання шляхом виконання практичних вправ. Залучення слухачів до до активної діяльності збільшує їх мотивацію та бажання вчитися.

Третій крок полягає в демонстрації викладачем тієї ж процедури знову, але з коментарем курсанта. Даний етап являється вирішальним в опанування навичку, так як курсанти беруть відповідальність за виконувани дії і повинні показати, що зрозуміли ціль заняття. Слухач вказує на впорядковану та логічну послідовність дій, виконуваних викладачем, в черговий раз спостерігаючи їх правильне виконання. Цілю цього етапу – зібрати та впорядкувати всю отриману інформацію. По закінченні даного етапу важливим є можливість учасниками задати питання, щоб розвіяти будь-які їх сумніви, а також в позитивний спосіб підвести підсумок виконаній вправі, що збільшить мотивацію в процесі наступних практичних занять.

Четвертий крок – слухачі самостійно демонструють виконання навичку включаючи всі етапи, для закріплення отриманого матеріалу. Цей крок завершує процес навчання та закріплює навички виконання процедури.

Головною умовою під час проведення заняття та реалізації методики чотирьох кроків, є мала аудиторія слухачів, коли кожен з курсантів відпрацьовує та доводить до автоматизму рекомендовані маніпуляції. Навчання проводиться шляхом виконання вправ на манекенах.

У процесі навчання важливого значення набуває постійна підтримка інтерна під час навчання. Ми вважаємо, що для цього варто впровадити в навчальний процес методу «позитивної критики». Постійна підтримка інтерна під час формування компетентності – це спосіб мотивування для отримання знань та навичок. Правильна відповідь та виконання втручань завжди має бути підтримана викладачем. Метод «позитивної критики» спонукає інтерна до розпізнавання, розуміння та самостійного виправлення власних помилок. Цей метод більш конструктивний та ефективніший, чим безпосередня критика, в якій буде вказано на помилку. Перелік усіх помилок може зосередити інших на особі, що відповідає, виконує вправу, що може призвести до її «замикання» в собі, та страху неправильної відповіді, добрий викладач не може сказати слухачу, що той зробив не правильно бо це негативно вплине на засвоєння матеріалу в цілому та знизить мотивацію до навчання.

Реалізується методика «позитивної критики» шляхом підсумування проведеної маніпуляції чи етапу навчання слухачем де вказується, на початку, про дві речі зроблені добре, що має додаткову мотивацію до навчання, та дві речі, які потрібно було б виправити наступним разом що також мотивує та програмує до запам'ятовування та засвоєння матеріалу.

Підсумуванням циклу «Допомога при невідкладних станах та отруєннях» а також оцінка сформованості компетентності з надання першої долікарської допомоги інтернами – провізорами, являється метод «постійного оцінювання» інтерна впродовж всього циклу та підсумковий залік. Суть якого полягає в проведенні заключного тестування, здачі практичного екзамену з відпрацюванням всіх рекомендованих втручань, освоєних під час навчання. З ціллю вдосконалення форм та методів викладання на циклі, ми пропонуємо проведення анонімного опитування інтернів з їх пропозиціями щодо покращення та оптимізації процесу викладання на циклі, в подальшому.

Висновки. На основі аналізу форм та методів навчання у вищій школі, для покращення формування компетентності з надання першої долікарської допомоги у майбутніх провізорів, вважаємо за доцільне та рекомендуємо організувати процес навчання на основі базових принципів андрагогіки та методів і форм навчання рекомендованих Європейською радою реанімації, а саме: методу «чотирьох кроків», методу «позитивної критики» та методу «постійного оцінювання».

Список використаної літератури

1. Гончаренко С. У. Український педагогічний словник. – К.: Либідь, 1997. – 375 с.
2. Мартиненко С. М. Загальна педагогіка : навчальний посібник / С. М. Мартиненко, Л. Л. Хоружа. – К. : МАУП, 2002. – 176 с.
3. Мартинець Л. А. Освіта дорослих : форми та зміст / Л. А. Мартинець // Освіта та розвиток обдарованої особистості. – 2015. – Червень. – № 6. – С. 14–16.
4. Лук'янова Л. Провідні особливості навчання дорослих / Л. Лук'янова // Освіта дорослих: теорія, досвід, перспективи. – 2009. – Вип.1. – С. 72–80.
5. Софій Н. З. Про сто і один метод активного навчання / Н. З. Софій, В. У. Кузьменко. – К. : Крок за кроком, 2003. – 116 с.
6. Mackway-Jones K. Pocket Guide to Teaching for Medical Instructors / K. Mackway-Jones, M. Walker. – 2006. – С. 4–49.

References

1. Goncharenko, S. U. (1997). *Ukrainian Pedagogical dictionary*. Kyiv: Lybid' (in Ukr.).
2. Martynenko, S. M, Khoruzhaya, L. L. (2002). *General pedagogy: a tutorial*. Kyiv: International Academy Management of Personal (in Ukr.).
3. Martynets, L. A. (2015). Adult Education: Form and Content. *Education and Development of Gifted Person, June, 6, 14–16* (in Ukr.).
4. Lukyanova, L. (2009). Top features of adult education. *Adult Education: Theory, experience and prospects, 1, 72–80*.
5. Sofiy, N. Z, Kuzmenko, V. U. (2003). *About one hundred and one method of active learning*. Kyiv: Step by Step (in Ukr.).
6. Mackway-Jones, K., Walker, M. (2006). *Pocket Guide to Teaching for Medical Instructors, 4-49*.

OMELCHUK Mykhailo,

Lecturer of the Department of Surgery, Anesthesiology and Intensive Care of Postgraduate Education,
Bogomolets National Medical University
e-mail: omelchuk_mikhailo@ukr.net

FORMS AND METHODS OF THE PHARMACISTS' COMPETENCE TO PROVIDE FIRST AID FORMING

Abstract. *Problem: the present article deals with the key issues of the learning process, forms and methods of educational process in higher educational institutions, methods of teaching adults and their application to form a pharmacists' competence to provide first aid.*

The aim of the paper is to analyze the basic forms and methods of teaching in higher education and implementing ways to optimize the learning process with the aim of forming pharmacists' competence to provide first aid.

Methods: analysis of methods of adult education, namely, methods of active and interactive learning and their characteristics, the use of teaching experience launched by the European Council resuscitation on course BLS (basic resuscitation) and ALS (specialized resuscitation) as forms and methods of adult learning resuscitation measures based on the basic principles andragogy

The main results of research: implementation of tasks depends on the particular relationship of teacher and student, namely, equal and active role of the audience, which determines the amount of training, search for knowledge, skills and willingness to learn is determined by the need to study the material, important for solving life problems using life, educational and professional experience in the process of learning and motivation to learn, learning objectives and realizing the urgency of the problem.

To implement the learning objectives, structure of the educational process should be clear, with the main elements – introduction, main part, conclusion, (introduction should represent clear objective of the

class that briefly outlines the key objectives and specific goals of the session in order to mobilize and motivate the audience. "Tell listeners what you are going to talk about", the main part – revolves around the intended volume of information. "Tell them it", conclusion – time for questions, a brief summary of the most important points in presented material. "Tell them what you have told", and the use of a such teaching methods as a method of four steps, a method of positive criticism and method of continuous assessment of students.

Conclusion. Based on the analysis of forms and methods of teaching in higher educational institutions, in order to improve the formation of competence in providing first aid in future pharmacists, we consider it appropriate to organize the training based on basic principles of andragogy, methods of active and interactive learning, and methods and forms of education recommended by European resuscitation Council, namely the method of "four steps", method "positive criticism" and the method of "continuous assessment".

Key words: *online learning; active teaching methods; four-step method; appreciative criticism; continuous evaluation.*

*Одержано редакцією 07.06.2016
Прийнято до публікації 13.06.2016*

УДК 378

ПАВЛЕНКО Олена Олексіївна

кандидат педагогічних наук, доцент,
дійсний член Міжнародної Асоціації професорів
слов'янських країн,
докторант кафедри педагогіки вищої школи і освітнього
менеджменту Черкаського національного університету
імені Богдана Хмельницького
e-mail: pavlenko_lutch@mail.ru

ОСОБЛИВОСТІ ПРИНЦИПУ ПЕДАГОГІЧНОЇ ВЗАЄМОДІЇ, СПІВПРАЦІ, СПІВТВОРЧОСТІ ТА ЗАСТОСУВАННЯ ДАНОГО ПРИНЦИПУ У ФОРМУВАННІ МЕТОДИЧНОЇ КУЛЬТУРИ МАЙБУТНІХ ВИКЛАДАЧІВ ЕКОНОМІКИ

В статті зосереджена увага на принципі педагогічної взаємодії, співпраці та співтворчості, як провідної ідеї у формуванні методичної культури майбутнього викладача економіки. Надана характеристика, вихідні положення принципу педагогічної взаємодії, співпраці та співтворчості; особливості застосування даного принципу в методичній підготовці. Представлено авторське трактування визначення принципу педагогічної взаємодії, співпраці та співтворчості.

Ключові слова: *методична підготовка; викладач економіки; формування методичної культури; принцип педагогічної взаємодії, співпраці та співтворчості.*

Постановка проблеми. Формування методичної культури майбутнього викладача економіки відбувається в процесі методичної підготовки, а провідною ідеєю методичної підготовки майбутніх викладачів економіки є принцип педагогічної взаємодії, співпраці та співтворчості, оскільки ефективність сучасної освіти багато в чому залежить від втілення в освіту демократичних основ, цінностей партнерства та співпраці між викладачем та студентами. «Основними напрямками розвитку освітньої парадигми української вищої школи визнані гуманізація й гуманітаризація освіти, розвиток ідеї педагогічної взаємодії викладача й студента на паритетній основі, розкриття творчого потенціалу особистості» [1, с. 98].

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблема педагогічної взаємодії, яка будується на гуманістичній основі, особистісно-орієнтованому навчанні, співпраці та співтворчості знайшли своє відображення в дослідженнях учених. В наукових джерелах спостерігається відображення різноманітних аспектів даної проблеми. Так, проблемою педагогічної взаємодії займалися учені Г. Бал, В. Власенко, Л. Нечаєва та ін; психологічні особливості педагогічної міжособистісної взаємодії, співтворчості викладача і студентів відображено в працях І. Булах, С. Дмитрієвої, Л. Долинської та ін. Такі учені як: Л. Байбородова, М. Касьяненко розглядають педагогіку співробітництва, педагогіку

співробітницької взаємодії. Учені О. Біла, Л. Кондрашова, О. Лінник, Т. Осіпова зосередили свою увагу на проблемі педагогічної взаємодії, співпраці та співтворчості, як одного з підходів до організації вузівського навчання.

Аналіз наукових джерел доводить, що вчені педагогічну взаємодію розглядають, як обмін інформацією, пізнання особистості, організацію творчої діяльності й побудову взаємин за допомогою різних комунікативних засобів, збіг спрямованості педагогічного впливу й відповідної реакції тих, кого навчають. Впровадження в навчальний процес відносин педагогічної взаємодії, співпраці й співтворчості сприяє перетворенню особистості студента з його інтересами, потребами, можливостями, в особистість з високим рівнем методичної культури та розвинутими особистісними та професійними якостями.

Мета – визначити вихідні положення принципу педагогічної взаємодії, співпраці та співтворчості; розглянути сутність та особливості застосування даного принципу в методичній підготовці майбутніх викладачів економіки; надати авторське трактування визначення принципу педагогічної взаємодії, співпраці та співтворчості.

Виклад основного матеріалу. В умовах кардинальних перетворень цілей і завдань освіти, становлення нових освітніх структур, нового змісту освіти відбувається зміна підходів до організації методичної підготовки майбутніх викладачів економіки в умовах університетської освіти, де провідною стратегією сучасної університетської освіти є розкриття сутнісних сил і творчого розвитку особистості, реалізація особистісного та професійного потенціалу. Головною дійовою особою будь-яких реформ у системі освіти є викладач ВНЗ, який в ході методичної підготовки виконує стратегічну роль у розвитку особистості студента. Значний потенціал у процесі професійно-особистісного розвитку майбутніх викладачів економіки закладений у здійсненні міжособистісної взаємодії викладача ВНЗ і майбутніх викладачів економіки, так як педагогічний процес – це процес взаємодії особистостей. Від встановлення контактів між викладачем та студентами залежить мотивація до пізнання і самовдосконалення, міра самооцінки, самоповаги, відповідальності майбутніх викладачів економіки.

Категорія «педагогічна взаємодія» активно досліджується з різних позицій як: безпосередня та опосередкована взаємодія суб'єктів навчального процесу та вплив один на одного, що породжує їх взаємну обумовленість і зв'язок (Ю. Бабанський, Л. Новікова та ін.); взаємозв'язок діяльності того, хто навчає, та того, хто навчається (Х. Лійметс, С. Смирнов та ін.); технологія організації спільної діяльності учасників освітнього процесу (Л. Байбородова, С. Галімова, О. Іванова, Є. Коротаєва, Д. Савицька та ін.).

У роботах зарубіжних авторів (Х. Абельс, М. Вебер, К. Ізард, С. Каган, К. Роджерс, Н. Смелзер, Н. Фландерс, Дж. Хазарт, Т. Шибутані та ін.) педагогічна взаємодія, або інтеракція в навчанні, розглядається з позицій гуманістичної і когнітивної психології. Навчанню в малих групах співробітництва присвячені роботи Р. Славіна («Student Team Learning» – «Навчання в команді»), Д. Джонсона та Р. Джонсона («Learning Together» – «Вчимося разом»), А. Елліот («Cooperative learning» – «Навчання в співробітництві») та ін.

У всіх цих підходах важливими є два аспекти, які узагальнено відображають об'єднуючу сутність різних поглядів педагогів-науковців на феномен «взаємодія» – діяльність і спілкування. Обумовленість взаємодіючих сторін освітнього процесу здійснюється через реалізацію в освітньому процесі принципу зворотного зв'язку, виступає і причиною, і наслідком, визначає розвиток і викладача, і студентів. Таке розуміння взаємодії представляє певний інтерес для нашого дослідження, оскільки в даному випадку, взаємодія передбачає взаємне відображення якості особистості викладача ВНЗ та майбутнього викладача економіки в межах цілісного педагогічного процесу.

Взаємодія між викладачем ВНЗ і майбутніми викладачами економіки є особливим типом відносин, які передбачають взаємне спілкування і спільну діяльність. Між ними існують певні зв'язки: спілкування є і атрибутом спільної діяльності, і самостійною цінністю.

Поняття «взаємодія» включає в себе єдність педагогічних впливів і власну активність майбутніх викладачів економіки, що проявляється в певних уявленнях або опосередкованому впливі на викладача та самого себе (самовиховання). В цьому плані нам близька позиція І. Зимньої, яка наголошує: «Навчальна взаємодія характеризується активністю, усвідомленістю, цілеспрямованістю взаємних дій обох сторін, які виступають в позиції

суб'єктів, де узгоджена дія результатується та передумовлюється психічним станом контакту» [2, с. 311].

Взаємна активність викладача та студентів, у педагогічній науці визначається поняттями «педагогічна взаємодія», «педагогічна співпраця», «педагогічне партнерство», «педагогічна співтворчість». У свою чергу, з урахуванням сучасних вимог до освітнього процесу, педагогічна взаємодія, співпраця та співтворчість викладача і студентів має будуватися на основі суб'єкт-суб'єктних відносинах.

Науковцями доведено, що ефективність сучасної освіти залежить від втілення в ній демократичних засад, цінностей партнерства та співпраці поміж викладачем та студентами. Такі вчені як: О. Біла [3], Л. Кондрашова [4–6], О. Лінник [7], Т. Осіпова [8] та ін., вважають, що основними принципами суб'єкт-суб'єктної педагогічної парадигми є співпраця, співтворчість викладача і студентів, забезпечення самореалізації педагогів і студентів, як партнерів у творчому процесі.

Так, Л. Кондрашова наголошує: «Побудова вузівського процесу на основі дидактичної взаємодії, співпраці, співтворчості, в системі відносин «викладач – студенти», дозволяє формувати у майбутніх спеціалістів уміння контактувати з людьми, розуміти внутрішню психологічну позицію особистості, будувати та корегувати взаємовідносини в діяльності, управляти власним психічним та емоційним станом, настроєм інших учасників навчальної роботи» [5, с. 100].

Враховуючи точки зору О. Білої, Л. Кондрашової, О. Лінник, Т. Осіпової та ін., ми вважаємо, що організація методичної підготовки майбутнього викладача економіки вимагає суб'єкт-суб'єктних відносин в системі «викладач – студент (студенти)», побудованих на принципі педагогічної взаємодії, співпраці та співтворчості. Це можливо за умови організації особистісно-розвиваючого середовища, управління різноманітними видами діяльності майбутніх викладачів економіки та організації правильної суб'єкт-суб'єктної взаємодії з студентами, що в кінцевому рахунку створює умови для формування достатнього та високого рівнів методичної культури та гармонійного розвитку особистості майбутнього викладача економіки. Саме тому, в методичній підготовці майбутнього викладача економіки, ми приділяємо значну увагу принципу педагогічної взаємодії, співпраці та співтворчості.

В цьому плані співзвучна точка зору З. Абасова, який вважає, що головним у реформуванні методичної підготовки майбутніх викладачів «повинна стати зміна цільових орієнтирів, змісту, методів навчання, позиції студента в навчальному процесі... перетворення студента на активного суб'єкта «власного навчання», що по суті означає перехід від знанневої парадигми, від підготовки «традиційного учителя» – до виховання широко-освіченого спеціаліста, який має значну культурологічну підготовку» [9, с. 9].

Аналіз наукових праць вказує на те, що сучасна педагогіка змінює свої провідні принципи. Активна одностороння дія, прийнята в авторитарній педагогіці, заміщається взаємодією, в основі якої лежить спільна діяльність викладачів та студентів (майбутніх викладачів економіки), як суб'єктів освітнього процесу.

Враховуючи сучасні вимоги до організації методичної підготовки, ми вважаємо, що провідною ідеєю формування методичної культури майбутнього викладача економіки є принцип педагогічної взаємодії, співпраці та співтворчості в системі «викладач – студенти».

Вчені по різному трактують поняття «принципи»: як основні ідеї, схеми, які описують взаємозв'язки поміж різними поняттями, внутрішнє переконання, максима, яка задає загальну установку по відношенню до дійсності, норм поведінки та діяльності (Д. Леонтьєв [10]); основні, вихідні положення будь-якої теорії, вчення, світогляду, «теоретичної програми» (В. Березін [11]); рекомендація, орієнтир у способах досягнення міри, гармонії, продуктивної взаємодії в поєднанні якихось протилежних сторін, тенденцій педагогічного процесу (В. Загв'язинський [12]); ідеї, наслідування яким допомагає найкращим чином досягати поставлених цілей (В. Безрукова [13]).

Незважаючи на те, що дещо різняться тлумачення вчених, але ми можемо визначити, що спільним є те, що принципи – це певні вихідні положення, ідеї, норми, правила, метою яких є досягнення поставлених цілей.

На основі аналізу наукових джерел ми визначили вихідні положення на яких будується принцип педагогічної взаємодії, співпраці та співтворчості:

1) гуманістична спрямованість спільної діяльності викладача та майбутніх викладачів економіки, де в центрі даної діяльності знаходиться особистість студента, як головна загальнолюдська цінність. Дана спрямованість відбувається і на визнанні пріоритетних цінностей особистості, як викладача, так і майбутніх викладачів економіки; зміни позиції викладача, який повинен завжди стояти «попереду студента», а не «над студентом». Реалізація даного положення в умовах нової особистісно-орієнтованої парадигми освіти полягає в орієнтації не на традиційні знання, інформацію і фактичний матеріал, а на базові культурні цінності (емпатія, толерантність, свобода, підтримка, співпраця та ін.); співвіднесенні методичного процесу з культурними та професійно-педагогічними цінностями і завданнями; насиченості культурним змістом; розвитку мотиваційної сфери майбутнього викладача економіки, рефлексивних здібностей, оволодіння способами саморегуляції, самовдосконалення, формування життєвої позиції майбутніх викладачів економіки; встановленню емоційного контакту у відносинах;

2) паритетність усіх суб'єктів навчального процесу, що створює умови для спільного вибору викладачем і студентами оптимального шляху навчання; сприяє спільному визначенню цілей, форм, методів; визначає провідну роль викладача, як консультативно-координуючу; викладач передає деякі функції управління навчальним процесом студентам, що в результаті трансформується в самоуправління; проявляється у двосторонній відповідальності за якість і рівень кінцевого результату. Два суб'єкти одного процесу діють разом, є співтоваришами, партнерами, складають союз більш досвідченого з менш досвідченим; жоден з них не стоїть над іншим;

3) навчання без примусу, що здійснюється через радість пізнання, на основі творчої співпраці викладача і студентів, готовності майбутнього викладача економіки до творчого вирішення педагогічних завдань, що виникають в навчальному процесі; зумовлює підвищення рівня пізнавального інтересу та їх активності на навчальних заняттях; створює умови для колективної взаємодії, співпраці та співтворчості у системі відносин «викладач – студенти». Реалізується за допомогою застосування проблемного, діалогового навчання, ігрових методів навчання (ділові ігри, їх різновиди – рольові, імітаційно-ігрові, дидактичні ігри), змагальних методів навчання та ін. Навчання без примусу допомагає майбутньому викладачу економіки бути спів причасним, «співавтором» навчального процесу; вселяє в студента впевненість, знімає відчуття страху; допомагає викладачу побачити в студентові повноправного рівного партнера; створити ситуації успіху для студента, розвинути його самостійність в досягненні власних навчальних цілей;

4) вільний вибір змісту, видів завдань, способів і видів діяльності для досягнення поставленої мети, прийняття на себе відповідальності; способів вирішення навчальних завдань і ситуації успіху у формуванні власного професійно-особистісного «Я» майбутнього викладача економіки. Для реалізації даного положення ми виділяємо кілька варіантів організації таких ситуацій, які передбачають альтернативи для вибору: рішення з доказом правомірності власного вибору; вибір з урахуванням інших альтернатив; вибір як інтеграція всіх запропонованих альтернатив. Майбутній викладач економіки може самостійно створити задачу, яку йому цікаво вирішувати. Також, ми використовуємо в навчальному процесі ситуації вільного вибору змісту і форми проведення заняття. Наприклад, майбутні викладачі економіки пропонують свій список проблем по темі наступного заняття, пропозиції обговорюються і, приймається остаточний варіант проблематики та форми проведення наступного семінару. Необхідно враховувати, що в даному випадку це вимагає подальшої практичної розробки по зміні в цільовому і змістовному компонентах методичної підготовки майбутнього викладача економіки. Свобода вибору – найпростіший шлях до розвитку творчого мислення;

5) постановка викладачем важкої цілі перед студентами, де викладач вказує на її виняткову трудність і вселяє впевненість у тому, що ціль буде досягнута, тема добре засвоєна. Завдяки тому, що викладач навіює студентам впевненість в її досягненні, ціль не відлякує студентів, а навпаки приваблює; кожний студент хоче досягти чогось нового, перевершити себе та продемонструвати одногрупникам свої досягнення. Прагнення вирішити важку ціль допомагає майбутнім викладачам економіки підтримувати дух співпраці, «здорового суперництва» та вірити в можливість подолання труднощів;

б) спільна творча діяльність викладача і студентів, що передбачає насичення змісту методичної підготовки майбутнього викладача економіки творчими завданнями, спрямованими на розвиток креативних здібностей майбутніх викладачів економіки, самостійне «відкриття» нових способів дії, створення нових артефактів, розвиток вміння інтерактивної взаємодії; надбання студентами власного досвіду творчої діяльності. Одним з ефективних засобів розвитку творчих здібностей майбутнього викладача економіки є колективна, групова взаємодія, оскільки, це оживлює навчальний процес, дає можливість викладачу керувати колективним мисленням групи. Окрім цього, в процесі формування методичної культури майбутнього викладача економіки ми застосовуємо комплекс різноманітних завдань, які спрямовані на колективну взаємодію (розробити в мікрогрупах спільний навчальний проект, методичне забезпечення за обраним розділом програми, мультимедійну презентацію, кейси до обраної теми, виробити спільну позицію з розв'язання важливої професійної проблеми тощо). Спільна творча діяльність в навчальному процесі має вирази в свободі думки і творчому прояві, націленості на сприйняття нового і незвичайного; заохоченні незалежності і самостійності суджень; вихованні допитливості, здатності мислити нестандартно тощо;

7) забезпечення психологічного комфорту на заняттях під час формування методичної культури майбутніх викладачів економіки: створення такої атмосфери, яка сприяє розкритості в навчальному процесі, комфортності у спілкуванні (толерантність, співпереживання, взаємоповага, взаємна підтримка, вміння встати на позицію іншого, доброзичливість, демократичний стиль спілкування, створення ситуації успіху і т.п.), що допомагає зняти стресо-утворюючі фактори в навчальному процесі. За таких умов майбутній викладач економіки не боїться помилятися, не засмучується через невдачі, а разом з викладачем шукає причини своїх помилок, невдач і обов'язково долає утруднення. Досягнення успіху в навчанні не принесуть користі, якщо вони «замішані» на страху перед викладачем, придушенні особистості майбутнього викладача економіки. Джерелом психологічної комфортності, як майбутніх викладачів економіки, так і викладача, є позитивний емоційний стан. Ні в якому разі не можна допустити виникнення у студентів комплексів, невпевненості в собі. Ситуація успіху (я можу!), яка створюється при введенні нового знання для кожного студента, формує в нього віру в себе, вчить долати труднощі, допомагає усвідомити своє просування вперед, що надзвичайно важливо для формування особистісно-значущих мотивів навчання;

8) оволодіння навичками самоаналізу. На кожному етапі навчання виникають різні об'єкти оцінки. Майбутній викладач економіки оцінює «чужий» продукт: інформацію з позицій її корисності для успішного здійснення методичної діяльності в процесі навчання, запропоновані методичні ідеї з позицій їх реальності; включає внутрішні процеси самоаналізу та самооцінки характеру змін у компонентах методичної культури, уточнення способів і траєкторії її розвитку; оцінку співвідношення майбутнім викладачем економіки своїх можливостей і рівня домагань і т.п. У той же час, майбутній викладач економіки оцінює продукт власної діяльності і себе в цій діяльності з позицій вимог, що пред'являються в сучасних умовах суспільством до методичної компетентності викладача економіки. Самоаналіз об'єктивних і суб'єктивних причин успіхів і невдач, несподіваних наслідків діяльності, розуміння помилок підсилюють мотивацію для подальшої роботи щодо поліпшення власної методичної підготовки і методичної діяльності. Для цього викладачу ВНЗ необхідно розробити та надати студентам критерії за якими майбутній викладач економіки може здійснити аналіз та самоаналіз навчальної та майбутньої методичної діяльності.

Реалізація визначених та описаних нами вихідних положень принципу педагогічної взаємодії, співпраці та співтворчості, забезпечується активним включенням майбутніх викладачів економіки в навчально-пізнавальну діяльність, організовану на основі внутрішньої мотивації; спільним пошуком вирішення навчальних проблем, завдань, ситуацій тощо; організацією діалогічного спілкування, групової взаємодії і т.п. у навчально-виховному процесі в методичній підготовці майбутніх викладачів економіки, де функція викладача полягає у спільній взаємодії, консультуванні, координуванні навчальних дій та особистісного розвитку майбутніх викладачів економіки.

Вихідні положення принципу педагогічної взаємодії, співпраці та співтворчості в навчальному процесі вкрай важливі, оскільки вони впливають на визначення методів та форм методичної підготовки майбутніх викладачів економіки, які сприяють підвищенню активній спільній діяльності суб'єктів навчального процесу – викладача та студентів, формуванню достатнього та високого рівнів методичної культури, розвитку особистісних та професійних якостей, саморозвитку та самовдосконаленню майбутнього викладача економіки.

Отже, ми розглядаємо *принцип педагогічної взаємодії*, співпраці та співтворчості, як принцип, який будується на основі суб'єктності усіх учасників навчального процесу; взаємній узгодженості організації методичної підготовки на базових культурних цінностях (емпатії, толерантності, свободи вибору, підтримки, співпраці та ін.); характеризується взаємним рухом до кінцевої цілі – позитивної динаміки рівня методичної культури майбутніх викладачів економіки. Даний принцип стимулює викладача ВНЗ творчо організовувати методичну підготовку в умовах університетської освіти; ефективно використовувати засоби, форми, методи і прийоми, які сприяють педагогічній взаємодії, співпраці та співтворчості під час методичної діяльності; розвитку особистісних та професійних якостей студентів; саморозвитку, самоаналізу досягнутих результатів.

Враховуючи все вище викладене ми можемо констатувати, що головними ознаками педагогічної взаємодії на суб'єкт-суб'єктному рівні є: особистісна орієнтація співрозмовників (здатність бачити і розуміти співрозмовника), рівноправність психологічних позицій співрозмовників (недопустиме домінування викладача у спілкуванні, викладач повинен визнавати право студента на власну думку, позицію), нестандартні прийоми спілкування. Також необхідно відмітити, що важливим аспектом в педагогічній взаємодії викладача університету та майбутніх викладачів економіки є особистісна сторона педагогічної взаємодії, оскільки є можливість суб'єктам освітнього процесу не тільки впливати один на одного та сприяти виробленню реальних перетворенням в пізнавальній, емоційно-вольової, але і в особистісній сфері, та переносити надбані уміння в майбутню професійну методичну діяльність.

Орієнтацію методичної підготовки майбутніх викладачів економіки необхідно спрямовувати не тільки на засвоєння студентами певної суми методичних знань, умінь, але і на розвиток його особистості, пізнавальних, комунікативних, творчих здібностей; надбання методичних компетенцій, формування методичної культури. Це потребує проектування практико-орієнтованого навчально-виховного процесу в методичній підготовці майбутніх викладачів економіки, що забезпечують збереження і зміцнення особистісної цілісності студента.

Принцип педагогічної взаємодії, співпраці та співтворчості у системі «викладач – студент (студенти)» змінює позицію викладача в навчальному процесі з джерела інформації на джерело самостійності, активних дій, власної ініціативи та творчості кожного учасника методичного процесу.

Співпраця і співтворчість взаємопов'язані і лежать в основі єдиного принципу, але не тотожні та мають свої характерні особливості. Під терміном «співпраця» ми розуміємо об'єднання цілей майбутніх викладачів економіки та викладача ВНЗ, загальну діяльність і узгодженість дій, взаємний рух до певних цілей, спілкування і взаєморозуміння, загальну спрямованість до взаємної підтримки; залучення студентів до спільної діяльності в навчальному процесі, що викликає в них почуття успіху, руху вперед, саморозвитку, В центрі співпраці – орієнтованість на особистість майбутнього викладача, як найвищу людську цінність. «Співтворчість» трактується нами як формування творчої особистості шляхом організації та зміни видів діяльності, в яких здійснюється саморозвиток особистості майбутнього викладача економіки; відбувається спільна розробка викладачем з студентами видів і форм творчої діяльності, створення нових методичних продуктів. В центрі співтворчості – творча діяльність особистості та її результат.

В нашому дослідженні принцип педагогічної взаємодії, співпраці та співтворчості має особливе значення для процесу формування методичної культури майбутнього викладача економіки, оскільки впливає на кожний структурний компонент цього складного особистісного утворення.

Висновки. Враховуючи все вище викладене ми можемо констатувати, що принцип педагогічної взаємодії, співпраці та співтворчості є провідною ідеєю організації методичної підготовки щодо формування методичної культури майбутнього викладача економіки. Принцип педагогічної взаємодії, співпраці та співтворчості характеризується відкритістю, активністю дій учасників навчального процесу, рівністю їх аргументів, толерантністю; підвищує мотивацію до набуття методичних знань, умінь навичок; сприяє розвитку творчої уяви; саморозвитку майбутніх викладачів економіки, надає можливість для взаємної оцінки і контролю. В подальшому в нашому дослідженні буде представлений процесуальний аспект реалізації даного принципу в методичній підготовці майбутніх викладачів економіки.

Список використаної літератури

1. Гончар О. В. Педагогічна взаємодія учасників навчального процесу в системі вищої освіти України (історико-педагогічний аспект) : монографія / Гончар О. В. – Харків : ХНАДУ, 2011. – 424 с.
2. Зимняя И. А. Педагогическая психология : [учеб. для вузов] [Текст] / Зимняя И. А. – [2-е изд., доп., испр. и перераб.]. – М. : Логос, 2001. – 384 с.
3. Біла О. Застосування інтерактивних методів навчання у професійній підготовці майбутніх фахівців соціономічної сфери до проектної діяльності [Електронний ресурс] / О. Біла // Збірник наукових праць Уманського державного педагогічного університету 2012. – Ч. 4. – С. 18-23. – Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/j-pdf/znpu2012_4_4.pdf.
4. Кондрашова Л. В. Методика подготовки будущего учителя к педагогическому взаимодействию с учащимися / Кондрашова Л. В. – М. : Прометей, 1990. – 158 с.
5. Кондрашова Л. В. Основы дидактики высшей школы : учеб. пособ. / Кондрашова, Л. В. – Херсон : ХНТУ, 2011. – 326 с.
6. Кондрашова Л. В. Процесс обучения в высшей школе / Кондрашова Л. В. – Кривой Рог : Изд-во «И. В. И.», 2000. – 170 с.
7. Линник Е. О. Сущностная характеристика понятия «субъект-субъектное взаимодействие»: психолого-педагогический аспект / Е. О. Линник // Инновационные образовательные технологии. – 2013. – № 4 (36). – С. 48–54.
8. Осипова Т. Ю. Проективна модель формування професійної орієнтованої особистості майбутнього вчителя у студентському колективі / Т. Ю. Осипова // Творча особистість учителя: проблеми теорії і практики : [зб. наук. праць] ; редкол. : Н. В. Гузій (відп. ред.), В. І. Бондар, А. Й. Капська, О. Г. Мороз та ін. – К. : Вид-во НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2002. – Вип. 8. – С. 38–43.
9. Абасов З. А. Инновационность в образовании и подготовка учителей / З. А. Абасов // «Alma Mater»: Вестник высшей школы. – 2001. – № 4. – С. 7–9.
10. Леонтьев Д. А. Динамика смысловых процессов / Д. А. Леонтьев // Психологический журнал. – 1997. – № 6. – С. 13–25.
11. Березин В. М. Сущность и реальность массовой коммуникации / В. М. Березин. – М. : РУДН, 2002. – 183 с.
12. Загвязинский В. И. О современной трактовке дидактических принципов / В. И. Загвязинский // Советская педагогика. – 1978. – № 10. – С. 4–10.
13. Безрукова В. С. Педагогика. Проективная педагогика : учеб. пособ. [для инженерно-пед. ин-тов и индустриально-пед. техникумов] / Безрукова В. С. – Екатеринбург : Деловая книга, 1996. – 344 с.

References

1. Gonchar, O.V. (2011). *Teacher interaction of participants of the educational process in higher education in Ukraine (historical and pedagogical aspect)*. Kharkiv: XNADU (in Ukr.).
2. Zimnyaya, I. A. (2001). *Educational Psychology*. 2nd edition. Moscow: Logos (in Russ.)
3. Bila, O. (2012). The use of interactive teaching methods in the training of future specialists sotsionomichnoyi scope of the project activity. *Proceedings of Uman State Pedagogical University*. Retrieved from 10/05/2013 http://nbuv.gov.ua/j-pdf/znpu2012_4_4.pdf (in Ukr.)
4. Kondrashova, L. V. (1990). *Technique of preparation of future teachers for pedagogical interaction with learners*. Moscow: Prometej (in Russ.)
5. Kondrashova, L.V. (2011). *Basics of didactics of high school: a tutorial*. Herson: HNTU (in Russ.)
6. Kondrashova, L.V. (2000). *The process of learning in the higher school*. Krivoj Rog: I.V.I. (in Russ.)
7. Linnik, E.O. (2013). The essential characteristic of the concept of “subject-subject interaction”: psychopedagogical aspect. *Innovative educational technology*, 4 (36). 48–54 (in Russ.)
8. Osipova, T.Yu. (2002). Projective model of professional-oriented personality of future teacher in the student team. In N.V. Guzy (Ed.), *The creative personality of the teacher: problems of theory and practice*, Vol. 8. Kiev: NPU MPDragomanov, Ukr, 38–43.
9. Abasov, Z.A. (2001). Innovation in education and teacher training. *«Alma Mater»: Journal of Higher School*, 4, 7–9 (in Russ.)
10. Leontiev, D.A. (1997). Dynamics of semantic processes. *Psychological journal*, 6, 13–25 (in Russ.)
11. Berezin, V.M. (2002). *Essence and Reality of Mass Communication*. Moscow: RUDN (in Russ.)

12. Zagvyazinsky, V.I. (1978). On the modern interpretation of the didactic principles. *Soviet pedagogy*, 10, 4–10 (in Russ.)
13. Bezrukova, V.S. (1996). *Pedagogy. Projective pedagogy*. Ekaterinburg: Business Book (in Russ.)

PAVLENKO Olena,

Ph. D. in pedagogy, associate professor,
actual member of International Association of professors of Slavic countries,
Doctorant of Department Pedagogy of High School and Educational Management,
Bohdan Khmelnytsky National University at Cherkassy
e-mail: pavlenko_lutch@mail.ru

**FEATURES OF THE PRINCIPLE OF PEDAGOGICAL INTERACTION,
COLLABORATION AND CO-CREATION, AND APPLICATION THIS PRINCIPLE IN
THE FORMATION OF FUTURE ECONOMICS TEACHER'S METHODOLOGICAL CULTURE**

Abstract. The article focuses on the principle of pedagogical interaction, collaboration and co-creation, as the leading ideas in the formation of future economics teacher's methodical culture. The purpose of the article is to disclose the nature and features of the principle of pedagogical interaction, collaboration and co-creation and its application in the methodological training of future economics teachers; to present author's interpretation of the definition of the principle of pedagogical interaction, collaboration and co-creation. The article provides a description of the principle of pedagogical interaction, collaboration and co-creation; assumptions of this principle and its application especially in a methodical preparation of the future teachers of economics is defined in this article. Author's interpretation of the definition of the principle of pedagogical interaction, collaboration and co-creation is presented. In the scientific and pedagogical literature the problem of pedagogical interaction, the principle of cooperation, co-creation principle are considered separately. We pooled data from current problems together and propose to use in the system of relations "teacher – student" such interaction, which is built on the principle of pedagogical interaction, collaboration and co-creation.

The principle of pedagogical interaction, collaboration and co-creation in the system "teacher – student (students)" changes the position of the teacher in the learning process from a source of information to the source of independence, proactive, self-initiative and creativity of each methodical process's participant. This principle is of particular importance for the process of forming of future economics teacher's methodical culture, because it affects each structural component of this complex personality formation.

The realization of principles of pedagogical interaction, collaboration and co-creation assumptions, that we have defined and described in the article, provided by active inclusion of future economic's teachers in educational and cognitive activity, organized on the basis of internal motivation; by joint search a solution to educational problems, aims, situations, etc; by organization of dialogic communication, group interaction, etc. in the educational process of methodical training of future economics teachers, in which function of the teacher is a joint collaboration, consulting and coordinating of educational activities and personal development of future economics teachers.

Assumptions of the principle of pedagogical interaction, collaboration and co-creation in the learning process are very important, because they affect the choice of the methods and forms of the future economics teacher's methodical preparation, that promote active collaboration of stakeholders of the educational process – the teacher and the students -, the formation of sufficient and high levels of methodical culture, the development of personal and professional qualities, the self-development and self-improvement of the future economics teacher.

The procedural aspect of implementing this principle in the methodological training of future economics teachers will be presented in our further researches.

Одержано редакцією 23.04.2016
Прийнято до публікації 28.05.2016

УДК 370.18 (477)

ПОЛІЩУК Роман Володимирович,

старший викладач кафедри фізичного виховання
Черкаського національного університету імені Богдана
Хмельницького
e-mail: polishchuk@ukr.net

ФІЗИЧНЕ ВИХОВАННЯ ТА ЗДОРОВ'Я У ПРАЦЯХ МИСЛИТЕЛІВ ЄВРОПЕЙСЬКОГО ПРОСВІТНИЦТВА

У статті аналізується педагогічна спадщина видатних мислителів і практиків епохи європейського Просвітництва (Я.А. Коменського, Д. Локка, Ж.-Ж. Руссо, Й.Г. Песталоцці) в частині їхніх розмислів про фізичне виховання та фізичне здоров'я в загальній системі освіти й виховання. Відзначається, що кожен із педагогів обстоював ідею різнобічного виховання, а проблема тіловиховання й оздоровлення молодих людей була серед пріоритетів, хоча кожен із педагогів обстоював певні особливі шляхи в такому виховному процесі. Наголошується, що практично кожен із видатних мислителів-просвітників поділяв і прагнув реалізувати на практиці ідею природовідповідності у вихованні. Висновується, що педагогічний досвід видатних мислителів став важливим джерелом у розвитку світової педагогічної думки наступних епох.

Ключові слова: *фізичне виховання, фізичне здоров'я, епоха Просвітництва, Я.А. Коменський, Дж. Локк, Ж.-Ж. Руссо, Й.Г. Песталоцці, ідея природовідповідності, гарт, гігієна, трудове виховання.*

Постановка проблеми. Історія європейської педагогічної думки доволі переконливо засвідчує, що в кожній із цивілізаційних епох знаходилися люди, мислителі і практики, яким небайдужими були проблеми освіти й виховання молодих поколінь, змісту і форм навчання й виховання, оздоровлення та різнобічного розвитку дитини чи молодої людини. Були такі діячі в античному світі, в Середньовіччі й епосі Відродження. Звісно, і в XVI–XVII ст., названих епохою Просвітництва. Аналізу конкретної проблеми в діяльності мислителів-просвітників і присвячена розвідка.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання фізичного виховання розглядаються мислителями епохи Просвітництва. Найяскравішим представником цього часу був Жан Жак Руссо [1; 2], прихильник природовідповідного виховання. Він уважав, що до дванадцяти років особливу увагу слід звертати на фізичне виховання. Він високо цінував фізичне здоров'я, тому пропонував гартувати організм, розвивати органи чуття та рухові навички й уміння. Основним засобом зміцнення здоров'я Жан Жак Руссо вважав природну гімнастику: повну свободу рухів, ігри, купання в холодній воді. Дж. Локк [3; 4; 5] був переконаний, що кінцевою метою виховання є особистість, яка володіє бездоганними манерами, практичним за складом характером і вміє володіти своїми пристрастями й емоціями. Тому головним завданням виховання був розвиток міцного фізично розвиненого тіла. Людина зі слабким тілом володіє слабкою волею, яка не дозволяє їй досягати бажаних цілей. Дотримуючись вислову Ювенала, він уважав, що лише в здоровому тілі може бути здоровий дух. Здорове виховання він пов'язував із дотриманням жорсткого режиму, загартовуванням організму і виконанням численних вправ. Він пропонував починати фізичне виховання з перших днів життя людини, використовуючи для цього природні сили природи, легкий і зручний одяг, просту їжу.

Ідея виховання здорового покоління отримала свій подальший розвиток у роботах І. Песталоцці, Т. Дезамі, Е. Кабе, Ш. Фурье, Р. Оуена, І.-Х. Гутс-Мутса, Ж. Демені, І. Мюллера та ін. У педагогічній системі І.Г. Песталоцці [6; 7] пов'язував фізичне виховання з трудовою та побутовою діяльністю. Він зробив спробу систематизувати фізичні вправи, які він вважав основними засобами гармонійного розвитку людини. Французький соціаліст-утопіст Теодор Дезамі [8] підтримував ідею раннього фізичного виховання, яке необхідно організовувати з урахуванням віку та статі. Він піклувався про здоров'я жінок, пропонуючи охороняти їх організм за допомогою праці й фізичних вправ.

Отже, розпочатий нами короткий аналіз праць класиків зарубіжної філософсько-педагогічної думки дозволив виявити, що уявлення про тілесність пройшли певну еволюцію: від розуміння красивого та здорового тіла як культурних категорій до їх фізіологічної

інтерпретації. В кінці ХХ ст. і на зламі ХХ–ХХІ ст. уявлення про здоров'я ускладнюються. Сучасна філософія розглядає природу як частину культурної реальності, тому людське тіло сприймається як мікрокосм культури. Краса, здоров'я людини знову розглядаються не лише з фізіологічного боку, вони розуміються як культурні феномени.

За мету у статті поставлено завдання дослідити реалізацію ідей фізичного виховання та здоров'я у працях мислителів європейського Просвітництва.

Виклад основного матеріалу. У країнах Західної Європи XVI–XVIII ст. спостерігається очевидний поступ у генеруванні й систематизації педагогічного досвіду й педагогічних ідей, у тому числі й в актуальній для нашої розвідки сфері фізичного виховання та фізичного здоров'я. Власне, розгортається той період історії фізичної освіти дітей і молоді, який П. Лесгафт назвав періодом науковим. Тут мовиться про спадщину великих європейських педагогів Я.А. Коменського, Д. Локка, Ж. Ж. Руссо, І. Г. Песталоцці та ін. Кожен із названих педагогів-мислителів у системах своїх педагогічних візій, обстоюючи ідеї всебічного розвитку особистості, помітне місце та значення відводив для теорії і практики фізичного виховання й фізичного оздоровлення дітей. Зауважимо, кожен по-своєму й різною мірою.

Скажімо, Я. А. Коменський із його принципом природовідповідності й ідеєю гармонії зазначав: «Тепер треба показати, що не лише не один бік людини, а всю людину треба розвивати в усьому, що служить досконалості людської природи» [9, с. 111], і додавав, що «все, чому людину вчать, і чому вона вчиться, було не розрізненим і частковим, а єдиним і цілним» [9, с. 113]. Пропагована й культивована великим педагогом ідея природовідповідності достатньо прозора, а також і не без відповідної їй часової образності, висвітлена в цілій низці його суджень, які стосуються сфери фізичного здоров'я. «В інтересах кожної людини, – писав Я.А. Коменський, – постійно дбати про своє здоров'я. Адже якщо тендітна хатина людського тіла, в якій перебуває небесний гість, буде якоюсь мірою ущербна, чи розхитана, чи розслаблена, то що залишиться гостю, як не захворіти самому з досади і тим самим обмежити свою діяльність?» [9, с. 112]. Педагог мовить про необхідність умілого скеровування природних дій і рухів людини, важливо лише своєчасно все робити: «Треба раніше розпочати вправи в рухах і діяльності для набуття рухливості, котра не так легко втрачається, якщо закріплена навичкою. Значить, треба дозволяти дітям гратись, бігати й завжди щось робити, за винятком неналежного» [9, с. 113].

Серед мислителів і педагогів епохи Просвітництва, зокрема, тих, хто особливої ваги у справі виховання гармонійної особистості надавав фізичному вихованню та зміцненню здоров'я дітей, треба назвати Дж. Локка, який, за твердженням П. Лесгафта, «має особливе значення для виховання й фізичної освіти» [10, с. 169]. Кінцеву мету виховання Дж. Локк означував класичною формулою гармонійного виховання особистості. У своїх «Роздумах про виховання» педагог зазначав (причому, наголосимо, параграфом першим!): «Здоровий дух у здоровому тілі – ось короткий, але повний опис щасливого становища в цьому світі. Хто володіє і тим, і тим, тому лишається бажати небагато; а хто позбавлений хоча б одного, того лише малою мірою компенсувати що б то не було інше» [9, с. 145]. Вельми показовим і важливим у контексті досліджуваної нами проблематики є те, що Дж. Локк із достатньо широкою сфери фізичного виховання виокремлював власне чинник фізичного здоров'я, наголошував, що «тлінну оболонку» людини, тобто тіло, зовсім не слід залишати без уваги. «Наскільки здоров'я необхідне нам для професійної діяльності та щастя, – зазначав педагог, – і наскільки кожному, хто бажає яку-небудь роль у світі, потрібна міцна конституція, здатна зносити злигодні та втому, надто зрозуміло, щоб знадобилися будь-які докази» [9, с. 146].

Тут важливо констатувати й інше: Дж. Локк не лише промовляє узагальнені судження щодо фізичного здоров'я й фізичного виховання, а й розгортає відповідну аналітичну конкретику про те, як виплекати фізично досконалого «джентльмена». Ідеться в його судженнях про роль сім'ї у справі фізичного гарту дитини, про важливість дотримання гігієнічних норм, у тому числі й теплового режиму, загартування холодною водою, перебування на свіжому повітрі, на природі, рухового режиму й режиму й якості харчування, режиму сну й якості ліжка, чергування різних форм діяльності як засобу відпочинку й відпочинку взагалі, врахування вікових особливостей підопічних тощо» [9, с. 145–152].

Зауважимо, що саме відповідний досвід Дж. Локка знав і високо ставив Г. Ващенко, обстоюючи власні погляди на проблему тіловиховання.

Ще більшим, послідовнішим і принциповішим, аніж, скажімо, Я. А. Коменський, прихильником принципу природовідповідності у вихованні був Ж.-Ж. Руссо, який висловив й обґрунтував цілу низку новаторських ідей, у тому числі й у галузі гартування фізичного здоров'я дитини та її фізичного виховання. У Ж.-Ж. Руссо ця сфера частіше називається вихованням тіла. Так само суголосно аналітики-педагоги мовлять про розроблену швейцарським педагогом достатньо струнку програму всебічного виховання особистості, яка передбачала розумове, фізичне, моральне та трудове виховання. Можна сказати й те, що природне довкілля, природу та її виховні можливості Ж.-Ж. Руссо певною мірою навіть фетишував. Певно, саме цим можна пояснити окремі судження педагога, який, скажімо, вельми критично висловлювався про медицину як можливий оздоровчий чинник: «Слабке тіло розслаблює душу. Звідси – панування медицини, мистецтва згубнішого для людей, аніж усі хвороби, котрі воно має претензію зцілювати, [9, с. 213].

П. Лесгафт достатньо критично оцінював те, що Ж.-Ж. Руссо не визнавав «класичної вченості», певною мірою ігнорував естетичні прояви, чи, точніше, недолік абстрагованості в етичному й естетичному розумінні...» [10, с. 187]. Власне, в педагогічних поглядах Ж.-Ж. Руссо природі відводилася всеохопна й універсальна здатність творити гармонійну особистість. «Для укріплення тіла та сприяння його росту природа має свої засоби, яким ніколи не треба протидіяти. Не треба змушувати дитину лишатися на місці, коли їй хочеться ходити, або змушувати ходити, коли їй хочеться стояти на місці. Якщо свобода дітей не спотворена з вашої вини, вони не захочуть нічого некорисного. Хай вони стрибають, бігають, кричать, коли їм хочеться. Всі їхні рухи зумовлені потребами їхнього організму, який прагне зміцнюватись» [9, с. 226]. Оце доволі універсальне твердження вочевидь включає в себе й сферу фізичного здоров'я та фізичного виховання.

Водночас Ж.-Ж. Руссо неодноразово висловлюється й значно конкретніше щодо проблеми фізичного тіловиховання, при цьому, як видно, враховуючи й відповідні досягнення педагогів-попередників. «Усі, – пише Руссо, – хто задумувався над способом життя древніх, приписують гімнастичним вправам ту тілесну й духовну міць, яка дуже помітно вирізняє їх від людей нового часу. Спосіб, котрим Монтень підкріплює це міркування, показує, що він і сам був глибоко пройнятий цими думками: він безперестанку й на різні лади повертається до нього. Мовлячи про виховання дитини, він зазначає: щоб укріпити їй душу, треба загартувати її м'язи, привчаючи її до праці, ми привчаємо до болю; слід привчити її до неприємності вправ, щоб навчити терпіти неприємності вивиху, коліків і різних страждань» [9, с. 247]. Ж.-Ж. Руссо стверджує, що «треба багато тренувати тіло дитини». Швейцарський педагог-мислитель продовжує відому лінію Дж. Локка щодо важливості дотримання гігієнічних правил і норм, додаючи власні рекомендації про те, яким має бути одяг дитини (передовсім, просторий), як зважати на кольористику одягу тощо. Педагог-раціоналіст, Ж.-Ж. Руссо великого значення надавав загартуванню дитини через повітряний режим.

Та сама ідея природовідповідності пронизувала педагогічну спадщину І.-Г. Песталоцці, ще одного швейцарського педагога-демократа, який обстоював і принцип гармонійного розвитку особистості. Спонуканий гуманістичною ідеєю відродження народу через виховання, – зазначає один із дослідників, – І.-Г. Песталоцці мислив собі підготовку дітей простого люду до праці не інакше, як у тісному поєднанні з їх фізичним, моральним і розумовим розвитком» [9, с. 299]. У цитаті вельми точно відзначено, що педагог надзвичайної ваги надавав трудовому вихованню чи, точніше, підготовці молоді до праці на різних підприємствах (мануфактурах тощо). Фізичному вихованню в системі педагогічних поглядів І.-Г. Песталоцці відводилася важлива роль, причому, можна сказати, що ця роль своєрідно інтегрувалася в різні виробничі процеси: за допомогою зміцнення фізичного здоров'я молодих людей готували до різних професій і форм співпраці. Це, по-перше. А по-друге, турбота про здоров'я й гігієну працівників ставала важливою формою їхньої реабілітації після роботи. «Я неодноразово переконувався в тому, – зазначав Песталоцці, – що діти, які зачахали в нужді й безділлі, міцніли та значно додавали в зрості під час

регулярної праці з прядіння; саме собою розуміється, що я при тому вважав за потрібне підтримати їхні сили зміцнювальними фізичними вправами, надавати їм можливість після виконання їхніх обов'язків насолоджуватись оздоровчими іграми» [9, с. 309]. Особиста й побутова гігієна молоді, тепловий режим і водні процедури, елементарна гімнастика, в тому числі й виробнича, певна диференціація оздоровлювальних процесів для юнаків (чоловіків) і дівчат (жінок) також були невід'ємними складниками виховної системи І.-Г. Песталоцці в царині здоров'я й фізичного гарту, адже життєво необхідним був розвиток усіх фізичних сил, які необхідні для різноманітних операцій в індустрії [9, с. 314]. Зауважимо, що цей педагогічний досвід швейцарського мислителя пізніше багато в чому кореспондувався з відповідним досвідом А. С. Макаренка.

Певним етапом у розвитку ідей фізичного виховання та клопотів про фізичне здоров'я вихованців стали школи педагогів-філантропістів (Німеччина), в яких означеній сфері, як і вихованню правил гігієни, приділялася особливо значна увага. Йдеться про практику роботи І. Базедова, Г. Фіта, Г. Мутса та ін. Однією з важливих заслуг філантропістів було те, що вони побачили й відзначили корисний вплив фізичних вправ, фізичного гарту на психічні властивості людини, в якій з'являлася бадьорість, рішучість, активізувалася розумова праця. Достатньо детально проаналізували досвід педагогів-філантропістів у справі тіловиховання П. Лесгафт і Г. Ващенко.

Висновки. Отже, можна з певністю висувати, що видатні діячі-просвітники визнавали важливість фізичного оздоровлення й виховання молоді, пропонували достатньо перспективні способи їх реалізації.

Список використаної літератури

1. Руссо Ж.-Ж. Избранные педагогические сочинения : в 2 т. / Ж.-Ж. Руссо. – М. : Педагогика, 1981. – Т. 1. – 650 с.
2. Руссо Ж.-Ж. Избранные педагогические сочинения : в 2 т. / Ж.-Ж. Руссо. – М. : Педагогика, 1981. – Т. 2. – 330 с.
3. Локк Дж. Сочинения : в 3 т. / Дж. Локк. – М. : Мысль, 1985. – Т. 1. – 621 с.
4. Локк Дж. Сочинения : в 3 т. / Дж. Локк. – М. : Мысль, 1985. – Т. 2. – 560 с.
5. Локк Дж. Сочинения : в 3 т. / Дж. Локк. – М. : Мысль, 1988. – Т. 3. – 668 с.
6. Песталоцци И. Г. Избранные педагогические сочинения : в 2 т. / И. Г. Песталоцци. – М. : Педагогика, 1981. – Т. 1. – 332 с.
7. Песталоцци И. Г. Избранные педагогические сочинения : в 2 т. / И. Г. Песталоцци. – М. : Педагогика, 1981. – Т. 2. – 415 с.
8. Дезами Т. Кодекс общности / Т. Дезами. – М. : Изд-во АН СССР, 1956. – 548 с.
9. Коменский Я. А. Педагогическое наследие / Я. А. Коменский, Д. Локк, Ж.-Ж. Руссо, И. Г. Песталоцци. – Сост. В.М. Кларин, А.Н. Джурицкий. – М. : Педагогика, 1998. – 416 с.
10. Лесгафт П. Ф. Собрание педагогических сочинений: В 4 т. / П. Ф. Лесгафт. – Т.1. – М.: Физкультура и Спорт, 1951. – 444 с.

References

1. Rousseau, J.-J. (1981). *Selected pedagogical works: in 2 v.* Moscow : Publishing house "Pedagogy". V. 1. (in Russ.).
2. Rousseau, J.-J. (1981). *Selected pedagogical works: in 2 v.* Moscow : Publishing house "Pedagogy". V. 2. (in Russ.).
3. Locke, J. (1985). *Compositions: in 3 v.* Moscow: Thought , 1985. V. 1. (in Russ.).
4. Locke, J. (1985). *Compositions: in 3 v.* Moscow: Thought , 1985. V. 2. (in Russ.).
5. Locke, J. (1988). *Compositions: in 3 v.* Moscow: Thought , 1985. V. 3. (in Russ.).
6. Pestalozzi, I.-H. (1981). *Selected pedagogical works: in 2 v.* Moscow : Publishing house "Pedagogy". V. 1. (in Russ.).
7. Pestalozzi, I.-H. (1981). *Selected pedagogical works: in 2 v.* Moscow : Publishing house "Pedagogy". V. 2. (in Russ.).
8. Dezami, Th. (1956). *Code of community.* Moscow: Publishing House of the Academy of Sciences of the USSR (in Russ.).
9. Comenius, J. A. (1998). *Pedagogical heritage.* Moscow: Publishing house "Pedagogy" (in Russ.).
10. Lesgafft, P. F. (1951). *Collection of pedagogical works: In 4 volumes. Vol. 1.* Moscow: Physical Culture and Sport (in Russ.).

POLISHCHUK Roman,

Ph.D in Pedagogy, senior lecturer of Physical Training Department,
Bohdan Khmelnytsky National University at Cherkasy
e-mail: polishchuk@ukr.net

**PHYSICAL EDUCATION AND HEALTH IN THE WORKS OF THINKERS OF THE
EUROPEAN ENLIGHTENMENT**

Abstract. Introduction. Humanity, pedagogical ideas of different epochs and civilizations paid much attention to the problem of physical education and recovery of children and young people. Naturally, in each of epochs there were the motivational factors in the decision of the marked problem. The classics of the world pedagogics J. Comenius, J. Locke, J.-J. Russo, J. H. Pestalozzi, who lived and worked exactly in the Age of Enlightenment, the essence and significance of which they largely determined, carried out a very important contribution to the development of the theoretical view on this issue and its practical realization. In secret service mentioned pedagogues' views and acts in the field of physical recovery of pupils are shortly analyzed.

Purpose of the paper is determined by the necessity to examine the implementation of the ideas of physical education and health in the works of thinkers of the European Enlightenment.

Results. J. Comenius with his idea of nature conformity noted that "the whole person needs to be developed in everything". Propagandized and cultivated by the great pedagogue idea of nature conformity is transparently and not without a corresponding to his time vividness lighted up in a number of his judgements, relating to the sphere of physical health, as in the interests of everyone is taking care of his health. J. Locke paid special attention to physical education recovery of children in the system of harmoniousness. From the wide sphere of physical education he distinguished the actual factor of physical health, emphasized that man's "frail shell", a body, shouldn't be left neglected. He marked the important role of family in the case of child's physical hardening, importance of hygiene, food, warm, work and leisure etc. It is stated, that Rousseau most defended principles of nature conformity in education, including physical one. And one of the key features of Pestalozzi's educational system was recovery through labor education and work.

Originality. The results given in the paper are obtained for the first time.

Conclusion. A general conclusion is that eminent educators recognized the importance of physical rehabilitation and education of young people, offering enough promising ways to implement them.

Key words: physical education, physical health, the Age of Enlightenment, J. Comenius, J. Locke, J.-J. Rousseau, I.-H. Pestalozzi, the idea of nature conformity, hardening, hygiene, labor education.

Одержано редакцією 10.06.2016
Прийнято до публікації 16.06.2016

УДК 378.147

РУКАСОВА Світлана Олександрівна,

кандидат педагогічних наук, доцент кафедри технології
виробів легкої промисловості та дизайну

ПОЛЯКОВА Світлана Єгорівна,

старший викладач кафедри технологій виробів легкої
промисловості та дизайну

РОЩИНА Наталія Сергіївна,

студентка технологічного факультету,
ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет»
e-mail: tvlpd-1988@ukr.net

**КОМПЛЕКСНИЙ ПІДХІД В НАВЧАННІ ПРИ ОПАНУВАННІ МАЙБУТНІМИ
ФАХІВЦЯМИ ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ ХУДОЖНЬО-ПРОЕКТНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ**

У статті розглядається комплексний підхід до вивчення дисциплін пов'язаних з художнім конструюванням одягу у системі підготовки майбутніх фахівців професійної освіти. Для опанування знань наводиться структура робіт яка найкраще впливає на набуття вмінь, навичок та отримання кінцевого результату, а саме створення моделей одягу. Показано тісний зв'язок аудиторних занять з гуртковими, та новий погляд на народний український костюм.

Ключові слова: комплексний підхід, конструювання, моделювання, професійне навчання, заняття в гуртку, ансамбль одягу, колекція моделей.

Постанова проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими чи практичними завданнями. Відповідно зі змінами в педагогічній освіті вища школа переходить на новий рівень підготовки вищої професійної освіти. Це прагнення узгоджувати мету і результати освіти з реальними вимогами здобувачів, випускників ВНЗ, роботодавців і суспільства.

Підвищення якості освіти є першочерговим завданням. У зв'язку з цим на перший план виступає актуальна проблема засвоєння науково-технологічних підходів до освіти. Для рішення цієї задачі в професійній освіті поряд з іншими технологіями необхідні і технології формування професійних компетенцій, а саме компетенцій конструкторської діяльності.

Професійні компетенції дизайнера костюму повинні забезпечувати випуск конкурентноспроможної продукції, яка має високі естетичні і утилітарні властивості, щоб відповідати вимогам і смакам споживачів.

Специфіка художньо-конструкторської діяльності вимагає від майбутнього спеціаліста суворой логіки мислення конструктора і емоційно-образного сприйняття художника; саме вона не дозволяє механічно використовувати досягнення практики, викладання мистецтва і технічного конструювання у процесі виховання художника-конструктора. Тут повинні бути спеціальні методичні підходи. Відповідно з цим в освітньому процесі повинно здійснюватись переміщення акцентів на результати навчання яке є головним підсумком освітнього процесу [1].

Важливу роль в покращенні якості знань майбутнього фахівця грає удосконалення процесу навчання, а саме покращення знань в проектуванні та виготовленні нових моделей одягу. Будучи предметом індивідуального користування, одяг одночасно є об'єктом прикладного мистецтва. Що виражається в його формі, зовнішньому вигляді, способах художнього оформлення, відповідності моди та інших факторів [2].

Під впливом вимог, які зростають до одягу відбувається зміна його форми. Все це необхідно враховувати при створенні одягу в умовах ВНЗ. Комплексний підхід при проектуванні нових моделей одягу допоможе краще сприймати інформацію з суміжних дисциплін. Важливе місце у вивченні того чи іншого матеріалу займає практика. Щоб знання на завжди відклались у розумі необхідно застосовувати їх на практиці, а саме: робити ескізи швейних виробів, розробляти конструкції моделей, та їх перетворення за задумом. Практичні заняття дозволять набути умінь та навички, розвинути художнє мислення та отримати радість від результатів праці. Поглиблення знань можна отримати і закріпити у науковому гуртку.

Аналіз основних досліджень і публікацій дослідження та публікації. В наш час вимоги до навчальної літератури постійно зростають і це зумовлено необхідністю нових підручників і методик у яких був би відображений сучасний підхід до художнього проектування. В наш час є велика кількість методик, але одні з методик конструювання не сприяють розвитку художнього смаку і самостійності. В інших отримані знання, умінь та навички недостатньо закріплюються на практиці. Проблеми теорії та практики політехнічної освіти трудового і професійного навчання розкриті в роботах Н.И. Гур'янова, Л. М. Литвіної.

Проблемі вдосконалення конструкторської підготовки присвячені дослідження В. Петрової, О. Сугак, Т. Коржавіної, Е. М. Мотузової.

Деякі аспекти художньої і декоративно-прикладної діяльності школярів розглянуті в працях педагогів дослідників Н. Ростовцева, А. Хворостової, О. Тарасової, Л. П. Чижикової та ін.

Питанням розвитку творчих здібностей здобувачів в процесі конструкторської або декоративно-прикладної діяльності присвячені роботи І. В. Сарганова, Ф. М. Пармона.

Таким чином, більшість наукових досліджень в яких розглядалися деякі аспекти організації учбової, конструкторської або декоративно-прикладної діяльності, базуються на матеріалах загальноосвітніх шкіл, художньо-графічних факультетів, педагогічних ВНЗ і не розкривають особливості становлення професійних якостей здобувачів.

Формування цілей статті (постановка завдання). Метою дослідження є аналіз і використання комплексного підходу при вивченні дисциплін конструювання та

моделювання на технологічних факультетах педагогічних університетів при підготовці здобувачів вищої освіти.

Виклад основного матеріалу дослідження. Зі всіх видів декоративно-прикладного мистецтва в самому тісному зв'язку з людиною знаходиться мистецтво конструювання та моделювання костюму. Використовуючи в своїй роботі все багатство художніх засобів, художник-модельєр ніби створює збиральний образ сучасної людини, формує його естетичний ідеал. Тому він отримує різноманіття моделей, щоб задовольнити всі типи людей відповідно їх віку, темпераменту, характеру – всьому що створює особистість людини [3].

Створюючи предметний світ художник тим самим впливає на суспільство в якому він мешкає. В свою чергу і суспільство, його ідеї, естетичне уявлення постійно впливають на творчість художника. Вищі навчальні заклади, а саме професійна освіта, повинні готувати різнобічних фахівців [4].

В процесі навчання майбутній фахівець повинен опанувати не тільки професійні знання і навички, а і творче осмислення галузі, що вивчається. При цьому особливо важливим є тісний зв'язок всіх дисциплін: конструювання, моделювання, основ композиції, живопису, малюнку, пластичної антропології і біомеханіки, історії костюму, архітектоники об'ємних форм, технології швейного виробництва [5].

Сукупність цих дисциплін сприяє загальному розвитку і формуванню спеціаліста, який буде володіти і професійними знаннями, і загальною художньою культурою. Майбутній фахівець, повинен вирішувати творчі задачі на рівні сучасних вимог, вміти створювати як одиничні моделі так і цілі колекції, розуміти прийоми і засоби побудови креслення конструкції моделі, уявляючи її зв'язок з предметним середовищем. Він повинен вміти спостерігати, відчувати змінення світу який нас оточує, особливо моди, логічно мислити, мати розвинуту уяву. Крім того, при роботі над формою костюму здобувач повинен добре знати анатомію і морфологію, а знання з основ кольорознавства допоможуть грамотно побудувати ансамбль, узгоджуючи його колорит з образом конкретної людини. Робота студентів з художнього оформлення одягу розглядається у зв'язку людини і костюму; призначення і форми; форми і матеріалу.

Навчальний процес завершується творчим проектом і це вже початок творчого шляху майбутнього фахівця.

Автор творчого проекту повинен проявити себе як фахівець здатний в своїй практичній діяльності, формувати зовнішній образ людини, з використанням всіх специфічних можливостей.

Створюючи сучасний костюм неможливо не оглядатися на минуле і не використовувати народні традиції в житті, мистецтві, костюмі.

Майбутні фахівці професійної освіти технологічного факультету захоплюються народним українським одягом і це надихає їх на створення колекцій сучасного одягу з використанням народних мотивів. Використовуючи знання, які вони отримують з комплексного навчання на факультеті, студенти поглиблюють їх у гуртку «Культура костюму у сучасному суспільстві». Гурток існує сім років. Використовуючи виразні художні прийоми – форму і народний крій, фактуру і пластику матеріалів, характер і колорит декору, гуртківці знаходять свої засоби для емоційного вираження моделей. Тканини, що нагадують домоткані, прикраси, ручна вишивка, м'які форми, народний український колорит, думками переносять нас у минуле, але форма одягу, сучасні матеріали нагадують, що це сучасний одяг з елементами національного українського костюму. Практичні навички у гуртку з проектування одягу полегшують процес навчання, дають додатковий час в набутті професійних навичок. У своїй роботі ми використовуємо тканини і матеріали, які були здебільшого використані раніше.

В цілому створення колекції передбачає наступний порядок:

1. Ми звертаємо увагу на нові сучасні тканини та матеріали які вимагають застосування у кожній конкретній колекції моделей.

2. Проводиться аналіз існуючих колекцій, сучасного напрямку моди, літературних джерел та інших матеріалів корисних для створення моделей.

3. Глибоко вивчається обране джерело натхнення. У нашому випадку це вічно живе мистецтво національно українського костюму.

4. На основі джерела натхнення здобувачі роблять ескізи сучасних моделей з використанням національних елементів в одязі. Велика кількість зроблених ескізів (10–15) дає можливість обрати найкращі. Виховання у сучасної молоді здатності вибирати – важлива основа для розвитку смаку і формування особистого стилю.

5. Найкращі моделі гуртківці виконують в колористичному оформленні. Підбір кольорових рішень здійснюється на палітрі і це дає можливість набрати найкращі варіанти колористичного рішення майбутньої колекції.

6. Наступним етапом підбираємо матеріали, оздоблення, прикраси та інше.

7. Виготовленню готових моделей з матеріалів передують розробка конструкції, яку виконують гуртківці на конкретну фігуру (частіше на себе).

8. Перетворення креслення конструкції відповідно до конкретної моделі добре закріплює знання з моделювання на площині. Це етап робіт дуже відповідальний, тому складні моделі треба добре відпрацювати і перевіряти.

9. Особливий етап – виготовлення головних уборів. Використовуються природні матеріали: ягоди калини, колоски пшениці, штучні квіти та матеріали.

10. Найбільш очікуваний етап – це показ моделей на технологічному факультеті. Показ моделей є великим стимулом за ради якого здобувачі швидше і краще опановують всі дисципліни на технологічному факультеті, які сприяють виконанню комплексного завдання, як результату практичної діяльності.

Робота в гуртку “Культура костюму у сучасному суспільстві” ніколи не закінчується. Виникають нові ідеї, одні моделі замінюються іншими і все знов повторюється.

Висновки. Потреба оточити себе красивими речами, а головне зробити костюм індивідуальним – притаманна людині всіх часів і народів. Проектування одягу у сучасному розумінні – це сукупність робіт зі створення нового зразка виробу, які включають наукові дослідження, техніко-економічні розрахунки, та обґрунтування, створення ескізів моделей його деталей, виготовлення та апробацію дослідних зразків.

Основною причиною зміни форм одягу є сама людина з її вимогами. Адже від того як людина почуває себе в одязі залежить і її зовнішній вигляд, настрої, здоров'я і працездатність. Прагнення до обнови – це природна необхідність, яка стимулює її зовнішні життєві сили, тим самим створюючи позитивні умови для плідної праці.

Отже, проблеми художньо-конструкторської освіти можуть бути вирішені тільки комплексним підходом вивчення дисциплін, загальними зусиллями викладачів художньої і конструкторської професій, які вимагають підготовки фахівців на основі глибоких знань і різних форм практичної діяльності. Також необхідний органічний зв'язок між наукою і практикою, конструкторською і художньою сферами для об'єднання їх в цілісні цикли. Перевірка сформованості конструкторської готовності здобувачів здійснюється за результатами діяльності у процесі оцінювання одиничних моделей, колекцій одягу та їх теоретичних аналізів.

Список використаної літератури

1. Козлова Т.В. Стиль в костюме XX века / Т.В. Козлова, Э.В. Ильичева – М. : МГУ, 2003. – 205 с.
2. Коньшева Н.М. Методика трудового обучения младших школьников (Основы дизайнобразования) / Н.М. Коньшева. – М. : Академия, 1999. – 192 с.
3. Атутов П.Р. Связь трудового обучения с основами наук (кн. для учителя) / П.Р. Атутов – М. : Просвещение, 1983. – 128 с.
4. Петушкова Г.И. Проектирование костюма / Г.И. Петушкова. – М. : Академия, 2004. – 238 с.
5. Печенюк Т. Колорознавство / Т. Печенюк. – К.: Грані-Т 2010. – 191 с.

References

1. Kozlova, T.V., Il'icheva, E.V. (2003). *Style in a Suit of the Twentieth Century*. Moscow: Moscow State University. (in Russ.).
2. Konysheva, N.M. (1999). *The Technique of Labor Training of Younger Schoolboys (Fundamentals design-education)*. Moscow Academy. (in Russ.).
3. Atutov, P.R. (1983). *Labor Training Connectivity with the Fundamentals of Science (the Book for Teachers)*. Moscow: Education. (in Russ.).
4. Petushkova, G.I. (2004). *Costume Design*. Moscow Academy. (in Russ.).
5. Pechenyuk, T. (2010). *Cromatics*. Kyiv: Grani-T. (in Ukr.).

RUKASOVA Svitlana,

Candidate of Pedagogical Sciences,
Associate Professor of the Department of technology of products of light industry and design

POLYAKOVA Svitlana,

senior lecturer of the Department of technology of products of light industry and design

ROSHCHINA Natalia,

student of the Faculty of technology, the direction of “Professional education”
SHEE “Donbas State Pedagogical University”
e-mail: tvlpd-1988@ukr.net

AN INTEGRATED APPROACH TO TRAINING IN THE MASTERY OF FUTURE PROFESSIONALS IN VOCATIONAL EDUCATION ART AND DESIGN ACTIVITIES

***Abstract.** The article discusses an integrated approach to the study of the disciplines associated with artistic construction of clothing in the system of training of future specialists in professional education. For learning the structure works best affects the acquisition of skills and obtain the final result, namely the creation of models of clothes. Shows close relationship of classroom time with Gordonii, and a new look on the Ukrainian folk costume.*

An integrated approach to the design of new models of clothes can help to better perceive information and to learn related subjects. Deepening of knowledge in the designing of the clothes will help the classes in the international scientific circle. To improve learning outcomes and contributes to shutdown – a a creative project, that unites the whole complex of knowledge and is aimed at creating the outer image of the person using all the specific possibilities.

Gaining knowledge in the circle for the design of clothes applicants are fond of Ukrainian folk clothes, traditions in life, art and costume. Using national cut, shape, texture and plasticity of materials, the character and flavor of the decor, the club are preparing a collection of models of clothes with elements of national Ukrainian costume, which is then demonstrated in the faculty of technology.

The collection provides an insight into modern materials, analysis of existing collections, contemporary fashion trends, literary sources and other materials useful to create models. Favorites studied deeply the source of inspiration, in our case it is always the live art national Ukrainian costume. On the basis of source of inspiration applicants make sketches of modern models, using the national elements of clothing. A large number of thumbnails gives you the opportunity to choose the best. The education of the modern youth the ability to choose is an important basis for the development of taste and the formation of personal style. The best models of the circle and perform color registration. The selection of colors is done on the palette and it gives you the opportunity to recruit the best options for the color palette of the future collection. The next step we select the materials, finishes, decoration and so on. The production ready models of materials poperedu design, which is performed by members on a specific figure. Conversion of design drawing in accordance to the specific model well establishes knowledge on the modeling on the plane. Special stage – the manufacture of hats. Are used natural materials: viburnum berries, ears of wheat, artificial colors and materials. The most anticipated stage – a fashion show at the faculty of technology. The show models are a great incentive for which applicants faster and better master all the disciplines in the faculty of engineering that contribute to the implementation of complex tasks as the result of practical activities.

An integrated approach of learning, shared the efforts of the teachers of art and design profession, the intrinsic link between science and practice contributes to improving the quality of education, assimilation of scientific and technological approaches to learning.

Key words: holistic approach, designing, modeling, professional education, club activities, clothing, collection models.

Одержано редакцією 14.06.2016
Прийнято до публікації 18.06.2016

УДК 37.035:374.015.31

ЧЕРКАШИНА Людмила Анатоліївна,

кандидат педагогічних наук,
старший викладач кафедри педагогіки вищої школи,
ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний
університет»
e-mail: tomaluda@mail.ru

РОЗРОБКА ТЕОРЕТИЧНИХ ЗАСАД ТРУДОВОГО ВИХОВАННЯ УЧНІВ ЗАРУБІЖНИМИ ТА ВІТЧИЗНЯНИМИ ПЕДАГОГАМИ (КІНЕЦЬ XIX – 30-ТІ РОКИ XX СТОЛІТТЯ)

У статті здійснено аналіз теоретичних засад трудового виховання учнів, систематизовано погляди науковців з питань трудового виховання учнів у процесі відвідування природничих гуртків. Автором розкрито ідеї прихильників різних педагогічних концепцій, у яких прогресивні педагоги минулого приділяли увагу питанню залучення дітей до праці, а більшість із запропонованих теорій впливали на розвиток педагогіки в національній системі освіти. У ході наукового пошуку дослідниця прийшла до висновку, що теоретичні засади трудового виховання учнів, сутністю яких є реформаторська та експериментальна педагогіка, відобразили центральні ідеї вільного виховання, теоретичні положення діяльнісного підходу, концепції прагматизму, організацію трудової школи, розроблену систему трудових дій учнів, що стало науковою основою для створення мережі гуртків, станцій юннатів, позашкільних закладів, які формували масовий досвід організації трудового виховання учнівської молоді з еколого-натуралістичного напрямку в зазначений час.

Ключові слова: *трудове виховання, учні, навчально-виховний процес, програмно-методичне забезпечення, гуртки, зміст, форми, методи.*

Постанова проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими чи практичними завданнями. Закономірно, що в будь-якій країні національна безпека, економічна стабільність і зростання, конкурентоспроможність на світовому ринку, інвестиційна привабливість залежать від якості та рівня надання освітніх послуг, а також від наполегливої праці громадян. В епоху глобальних змін у політиці та різних сферах виробництва, впровадженні новітніх комп'ютерних технологій освіта разом із працею стають тими соціально значущими чинниками, завдяки яким буде покращуватись добробут держави.

Еволюційний розвиток суспільства, зміна державного устрою та системи управління мають пряме відношення до освіти в цілому та її позашкільної ланки зокрема, адже саме демократичні реформи забезпечили шанобливе ставлення до неї як до одного з найважливіших соціальних інститутів, у якому учням прищеплюються необхідні знання, уміння й навички для включення їх у суспільно-трудова відносини, тобто дорослу трудову діяльність.

Законом України «Про освіту» передбачено виховання дітей з високоморальними якостями, зі стійкою громадянською позицією, які своїми інтелектуальними, творчими здібностями будуть сприяти збагаченню культурного потенціалу, підвищенню освітнього рівня народу, забезпечать народне господарство кваліфікованими фахівцями [1].

Аналіз основних досліджень і публікацій дослідження та публікації. Питанню трудового виховання учнів у гуртках, позашкільних закладах і літніх таборах приділяли увагу (О. Биковська, В. Вербицький, Т. Євтухова, В. Оржеховська, Г. Рарог, В. Сухомлинський, І. Ткаченко та ін.). Вивченням проблеми поєднання трудового виховання з трудовим навчанням, профорієнтацією учнів займалися (Ю. Аверичев, В. Андріяшин, А. Арбузов, Е. Костяшкін, В. Поляков, М. Скаткін, В. Яковлев та ін.). Вивчення науково-педагогічної, психологічної літератури за обраною тематикою дає змогу визначити такі напрями дослідження: окремі аспекти охорони природи, екологічна освіта, виховання (В. Борейко, Б. Вольтовський, М. Воїнственський, Г. Ганейзер, С. Дерій, С. Клименко, І. Костицька, М. Окса, А. Піонтковський, М. Плавильщиков, Г. Пустовіт, В. Симоненко, Г. Ткачук, Л. Торгалло, В. Червонецький, С. Шмалей та ін.); досвід участі учнів у корисній праці в позашкільних закладах еколого-натуралістичного профілю (А. Батовкіна, Д. Железнякова, Р. Кандиба, Д. Овчинникова, І. Пастух, Л. Патрушева, М. Романенко, В. Федюк, С. Ярушинська та ін.). Отже,

науковцями досить широко висвітлено зміст та організацію діяльності позашкільних закладів, але теоретичні засади трудового виховання учнів у позашкільних закладах еколого-натуралістичного профілю потребують розв'язання в педагогічній ретроспективі.

Формування цілей статті (постановка завдання). Спираючись на цілком закономірне історичне явище, ми переконуємось, що без глибокого вивчення основних вимог до навчання і виховання, у тому числі й трудового, педагогічна наука не може планомірно розвиватися, адже постійно потребує осмислення та творчого використання науково-методичної, а також практичних здобутків попередників, щоб мати якнайменше можливостей робити помилки в обраних сферах. Відтак, необхідно надати узагальнену оцінку педагогічній спадщині, відзначивши позитивні здобутки та з'ясувавши причини допущених помилок. Тільки так можна визначити, на якому ґрунті народжувалися і впроваджувалися в практику різноманітні педагогічні концепції.

Виклад основного матеріалу дослідження. Наприкінці ХІХ – на початку ХХ ст. у вітчизняній педагогічній думці проходили зміни в освіті. На освітянський рух значно впливали події, що відбувалися в країнах Західної Європи та Америки. Тогочасні зарубіжні педагоги шляхом проведення реформ намагалися привести шкільне навчання і виховання у відповідність до нових економічних і політичних умов. Характерними напрямками реформаторської педагогіки були: ідеї «вільного виховання» (Е. Кей, Л. Гурлітт, М. Монтесорі та ін.), «трудової школи» (Р. Зейдель, Г. Кершенштейнер), «школи дії» (В. Лай), «педагогіки прагматизму» (Дж. Дьюї, У. Кілпатрік) [2, с. 24].

Так, Г. Кершенштейнера вважають розробником концепції «громадянського виховання» і «трудової школи». Він був упевнений у тому, що народні школи не повинні займатися професійною підготовкою, це зобов'язання покладалося на додаткові школи для робітничої молоді. У «трудовах школах», на його думку, дітей необхідно ознайомлювати з різними видами ремісничої праці в майстернях, заняття з ручної праці, залучати їх до посильної роботи в садку, на шкільному городі та подвір'ї. Також Г. Кершенштейнер радить упорядкувати сади в міських і сільських школах, що мають виховний вплив на дітей; старшокласники повинні вміти працювати в саду, учениці 8-го класу мають залучатися до городніх робіт, а молодші школярі впораються з посадкою і доглядом розсади у горщиках. Педагог був впевнений, що тільки за таких умов відбудеться перетворення старої школи в школу праці [3, с. 12, 16–18, 26, 28].

Серед безліч течій і концепцій реформаторської педагогіки заслуговують на увагу погляди Дж. Дьюї. Методологія теорії прагматизму базувалася на створенні «інструментальної» педагогіки, що ґрунтувалася на спонтанній зацікавленості й особистому досвіді дитини. Навчання мало здійснюватися у формі ігрової та трудової діяльності, де будь-яка дія дитини ставала інструментом пізнання, власним відкриттям, засобом досягнення істини. Засновник теорії «гармонізації класових інтересів» порівнює нову школу з ідеальною домівкою, де учень почуває себе комфортно, виконує хатні роботи й виявляє свої нахили в майстерні та проводить досліди в міні-лабораторії. За задумом реформатора, виховання і навчання буде здійснюватися на свіжому повітрі: у саду, на полях, у лісах, під час екскурсій і прогулянок. Ідучи за своїм призначенням, особистість розкриє свої здібності, привчиться до порядку, буде старанно виконувати доручення, стане дисциплінованою, спритною, отримає життєвий досвід і буде корисною суспільству [3, с. 75].

Головною і правильною особливістю педагогічної концепції Дж. Дьюї було те, що він запропонував ввести в навчальні заклади ремісничу працю. Ідеї Г. Кершенштейнера, Дж. Дьюї поділяв німецький педагог А. Пабст. Він віддавав перевагу практичному вихованню і стояв на позиції того, що учні мають отримувати знання на шкільній кухні, у саду, майстерні, на заняттях з рукоділля. Самі ці досвідні методи становили основу вивчення предметів [4, с. 65].

Засновник «педагогіки дії» В. Лай вагомим педагогічним принципом у навчанні і вихованні вважав застосування всіх форм активної діяльності учнів, їхньої реакції на впливи зовнішнього середовища. Активне виховання, на думку В. Лая та його прихильників, має здійснюватися в практичній діяльності: досліди з природознавства, хімії, географії, моделювання з природного матеріалу в майстерні, праця на пришкольній ділянці, догляд за тваринами і рослинами тощо. Зазначимо, що В. Лай, як і Дж. Дьюї, робив спроби

«біологізувати» експериментальну педагогіку [4, с. 66–67]. На його думку, саме праця розглядається як принцип опанування учнями шкільної програми та слугує засобом їхнього розумового, фізичного і духовного розвитку. В основу педагогічної концепції «школи дії» покладено залучення дітей до виробничої праці. Методологічне підґрунтя «школи дії» становили вісім основних принципів реакцій-дій, створення в стінах школи соціального мікросередовища, вагоме місце відводилося релігійному вихованню та триєдності: відчуття, переробка, висловлювання, розумове переосмислення [3, с. 90, 96–101].

Отже, теоретики «нових шкіл» визнавали правильними дії педагогів, які повинні викладати матеріал з багатьма фактами, проводити з дітьми екскурсії на підприємства, спостереження й досліди на природі, залучати їх до виконання робіт у полі, на городі, у саду, учити доглядати за тваринами. Ось чому «нові школи» відкривалися в сільській місцевості, у лісовій зоні, поблизу водоймищ.

Зазначимо, що спільними рисами у представників «нових шкіл» були: тісний зв'язок із життям і підготовка дітей до виконання суспільної ролі трудівника, розвиток творчих здібностей, самостійності, врахування інтересів, повага до вихованців. Цінними здобутками основоположників педагогічних зарубіжних течій є те, що вони: 1) надавали великого значення різним видам ручної праці, адже заняття столярною, слюсарною справою, городні роботи сприяють розумовій активності, розвивають точність рухів; 2) радили проводити екскурсії, рухливі ігри, спортивні вправи; 3) стверджували на необхідності участі дітей у продуктивній праці; 4) наголошували на важливості підготовки до дорослої трудової діяльності. Проте не всі педагоги-реформатори пропонували поєднання виробничої праці з навчанням. Прихильників «педагогіки дії» і «вільного виховання» об'єднувало тому, що учні набували практичного досвіду в процесі спостережень, при залученні до різноманітної діяльності.

В імператорську добу (1899–1917 рр.) в Україні проходив рух педагогічної громадськості щодо ідеї єдиної школи. Ці думки поділяли: С. Єфремов, Т. Лубенець, О. Лотоцький, С. Русова, Я. Чепіга, С. Черкасенко та ін. Так, С. Єфремов відстоював думку з приводу того, що школа повинна готувати дітей до життя, виховувати свідомих громадян і добрих працівників. С. Русова поділяла погляди учених-реформаторів і була впевнена, що нова українська школа повинна бути громадською, демократичною, здійснювати національне, громадянське, трудове, естетичне і фізичне виховання учнів [2, с. 53].

Вітчизняні педагоги постійно перебували у творчому пошуку, пропонували власно розроблені освітні проекти. Чепігою Я. було запропоновано «Проект української школи» (1913 р.), у якому викладено модель побудови нової двоступеневої освіти. Проектом передбачалося залучення дітей до природи; навчання пропонувалося проводити весною, літом, восени у сільській місцевості. Ручна праця мала стати дієвим засобом розумового розвитку, виховуючим чинником, поєднуючи фізичну і розумову працю [2, с. 57–58, 121].

Спроби реформування освіти було продовжено під керівництвом П. Ігнат'єва. На спеціально утворених нарадах обговорювалися питання розробки навчальних планів і програм. Спеціальною підкомісією було розроблено документ «Про викладання ручної праці у середній школі» (1915 р.), у якому викладено завдання нового предмету як засобу виховання і навчання учнів [2, с. 64].

Після перемоги Великої Жовтневої соціалістичної революції перед освітянами постає нелегка задача з урахуванням пролетарської ідеології розробити зміст освіти, форми і методи навчання, «запровадити нову систему підготовки учнів до трудової і суспільної діяльності в умовах соціалізму» [4, с. 83].

У 1918 р. за підписом А. Луначарського опубліковано два документи: «Общие положения о Единой Трудовой Школе» й «Основные принципы Единой Трудовой Школы» («Декларація...»), у яких ставилася мета трудової школи – політехнічна освіта повинна на практиці ознайомлювати учнів з важливими формам праці..., спрямовані на розвиток в учнів в емоційних, інтелектуальних, вольових рис характеру особистості, нерозривний зв'язок школи з життям. Додержуючись трудового принципу школа мала вирішувати головне завдання – політехнічна трудова підготовка учнів завдяки залученню їх до виробничої праці в міській і сільській місцевості: столярна, теслярна, слюсарна і токарна справи, всі види аграрних робіт тощо. Такій праці відводилася ведуча роль у навчанні і вихованні дітей до 10-

ти годин на тиждень. Рекомендувалися проводити з дітьми екскурсії, залучати до роботи на пришкольній ділянці, організувати різноманітні учнівські гуртки [5, с. 93–94, 233].

Як нам відомо, при утвердженні комуністичної влади існувала центристська система керування, тобто всі рішення комуністичної партії повинні бути відображені у всіх документах. Тому на VIII з'їзді РКП(б) прийнято програму партії (березень 1919 р.), в якій зазначалося, що школа повинна бути єдиною, трудовою, політехнічною, мати тісний зв'язок з суспільно продуктивною працею [6, с. 415–416].

З приходом до влади більшовиків, установою радянсько-комуністичного устрою виникає чимало проблем в соціально-економічних відносинах, що призводить до подальших реформаторських процесів освітнянській галузі. При Наркомосі УРСР створюється комісія у справах реформи школи, до складу якої входили відомі педагоги та вчені: В. Петрусь, Я. Чепіга, О. Музиченко та ін. [4, с. 49]. За рішенням комісії, у квітні 1919 р., було опубліковано документ «Основи будівництва вільної, єдиної, трудової соціалістичної школи на Україні» з 10-ти річним терміном навчання 7 – 17 років. Виходить друком перший Закон про школу – «Положення про Єдину трудову школу Української Соціалістичної Радянської Республіки» (далі «Положення...»), прийнятий Колегією НКО УРСР 13 травня 1919 р., в якому зазначалося, що школа повинна бути загальноосвітньою політехнічною. У «Положенні...» (ст. 10) було закладено трудовий принцип шкільної роботи, що не знання, а продуктивна праця повинна стати підґрунтям шкільного життя [4, с. 49].

Розроблений «Проект єдиної школи в Україні» (1919 р.), під орудою П. Холодного, увібрав у себе найкращі здобутки українських і зарубіжних педагогів і його вважають першим фундаментальним освітнім документом. У презентованому «Проекті...» було покладено єдиний і трудовий принципи, а також передбачалося сформувати суспільно розвинену гармонійну особистість. Єдина трудова школа ставала політехнічною і для дітей з 9-ти років вводилася обов'язкова фізична праця. [2, с. 138].

З огляду на вищезазначене, вітчизняні педагоги, спираючись на зарубіжні теорії, пропонували власні ідеї щодо мети і завдань української школи, змісту освіти, розробляли наукові засади реформування освітньої ланки.

Отже, українська педагогічна спільнота плідно співпрацюючи з представниками уряду впродовж 1917–1921 рр. видавала велику кількість різноманітних праць щодо реформування старої та створення нової української національної школи. Серед широкого кола освітніх діячів і громадськості даного часу першочерговим вирішенням посідала проблема переформатування старої системи освіти. Підкреслимо, що у стислі терміни провідні педагоги, громадські діячі та державні посадовці розробили нову доктрину розвитку освіти. Зазначимо, що скільки разів змінювався державний уряд, стільки на освітніх теренах відбувалися значні перетворення, це були безперервні процеси спроб удосконалити систему освіти, період боротьби і рішучих змін з метою викарбування нової вітчизняної незалежної школи. У означеному процесі брали активну участь провідні фахівці: М. Грушевський, В. Дурдуківський, К. Лебединцев, О. Музиченко, С. Русова, В. Родніков, І. Стешенко, С. Сірополко, П. Холодний, С. Черкасенко, Я. Чепіга, І. Ющишин та багато інших.

Хочемо звернути увагу на те, що вітчизняна освітня система хоча і зазнавала тиск радянського уряду, але діячами у відділах при Наркомосі УРСР розроблялися концептуальні положення щодо проведення реформи єдиної трудової школи, що відповідали б тогочасним вітчизняним умовам. Так, у березні 1920 р. в Харкові відбулася I Всеукраїнська нарада з освіти, на якій народний комісар Г. Гринько оприлюднив «Схему Народної Освіти УРСР» [5, с. 95–96]. Розроблена освітня концепція увібрала у себе західноєвропейські реформаторські погляди, особливо використовувалися ідеї Г. Кершенштейнера, Дж. Дьої, У. Кілпатріка, але у час панування радянської ідеології, вона не могла існувати довго [2, с. 164].

Стратегічним завданням Наркомосу УСРР була реалізація «Декларації Наркомосу УСРР про соціальне виховання дітей», що базувалася на ідеї єдиної трудової школи і була затверджена 01.07.20 р. на засіданні відділу соціального виховання, до складу якого входили В. Арнаутов, Г. Гринько, А. Гендрихівська, О. Попов. Для дитячих будинків почали розроблятися єдині навчальні плани і програми з обов'язковими вивченням природознавства, азбуки праці, географії, праці в різних студіях [2, с. 165, 171].

У виданому НКО «Пораднику по соціальному вихованню» (1921 р.) дітей віком 7–12 р. вчителям радили використовувати: а) прогулянки, екскурсії, спостереження; б) продуктивна праця (самообслуговування)... [5, с. 119].

Зазначимо, що всі шкільні нововведення були документально зібрані і затверджені Президією ВУЦВК в єдиному «Кодексі законів про народну освіту УСРР» від 25.11.22 р., що складався з 4-х книг. У другій – «Соціальне виховання дітей» було передбачено реалізацію завдань через навчальні заклади для дітей без фізичних вад і слаборозвинутих, неповнолітніх правопорушників, а також позашкільних установ. Вирішальну роль у запровадженні вітчизняної освітньої реформи відіграли державні діячі В. Арнаутов, В. Бутвін, Г. Гринько, А. Гендрихівська, О. Попов, І. Соколянський, Е. Яновська, Я. Ряппо та ін. [2, с. 173–174]. Як бачимо, Наркомос УСРР проводив незалежну освітню політику, самостійно від проєктів наркому освіти РСФРР.

Період розвитку освіти (1920–1924 рр.) можна охарактеризувати як організаційний, у якому відбулася руйнація попередньої і укріплення нової системи освіти, реалізувалися завдання соціального виховання. Але, це були поштовхи до наступних змін.

Наступними етапами реформаторського курсу Наркомосу УСРР дослідники вважають 1924–1927 рр. та 1927–1930 рр. У 1925 р. було перевидано «Порадник соціального виховання. Програми першого концентру для сільських і міських шкіл», який укладено за принципами: «а) виробнича база; б) трудова діяльність людей як предмет вивчення; в) праця дітей; г) орієнтація на дитячий комуністичний рух; д) профілактика здоров'я; е) громадсько-політична спрямованість; є) концентричність матеріалу на всі роки навчання» [5, с. 124].

Як відомо у Постанові ЦК ВКП(б) і РНК СРСР «Про загальне обов'язкове навчання» (1930 р.) одним із завдань на 1929/30 н.р. було посилення уваги до політехнічного навчання. М. Скрипник, виступаючи перед присутніми на XII Всеукраїнській нараді (1931 р.) з доповіддю «Загальне навчання і політехнізація шкіл» говорив про здобутки національної школи за роки існування радянської влади, а це: ліквідація безграмотності, фінансова підтримка шкіл, підготовка вчителів, політехнізація освіти тощо [2, с. 213].

Радянська влада, продовжуючи насаджувати більшовистську ідеологію і вводити в дію чергову постанову ЦК ВКП(б) «Про початкову і середню школу» (1931 р.). Документом передбачалося вирішити ряд нагальних завдань, серед яких була і політехнізація освіти, що передбачала тісний зв'язок з виробничою працею, ознайомлення учнів з поширеними галузями виробництва, розширення мережі шкільних майстерень, співпраця з підприємствами тощо. Зазначимо, що політехнічне навчання не було спрямоване на підготовку робітників з певної галузі під час навчання у школі, на ФЗУ, на яких покладалися обов'язки підготовки кваліфікованих кадрів для виробництва.

З огляду на вищесказане, а також спираючись на дослідження А. Алексюка [4], Л. Березівської [2], Л. Семеновської [9], М. Хитаряна [10], можна простежити розвиток ідей політехнізму. Впродовж 90-х рр. XIX ст. і до жовтня 1917 р. відбувалося збагачення змісту шкільної освіти практико-орієнтованими дисциплінами, розмежування змісту праці учнів сільських і міських шкіл, привалювання найпростіших видів учнівської праці, прив'язаність рівня трудової підготовки школярів до органів влади і громадськості. У період 1918–1930 рр. проводилася індустріалізація й агрономізація змісту трудової підготовки, зміцнювалися позиції практичного аспекту політехнічної освіти, можливість використання школами із цією метою матеріально-технічної бази підприємства.

І, все ж таки, як не намагалися вітчизняні педагоги, науковці, державні діячі відстоювати незалежну, самостійну систему загальної освіти, під тиском «советів» прийшлося її уніфікувати, приводити до єдиних вимог. Зазначимо, що серед освітніх діячів не було єдності у розумінні принципу політехнізму і загальної мети освіти [2, с. 182], а також застосування систем і методів навчання [5, с. 166–169].

Зауважимо, що ідеї реформаторської педагогіки стали поштовхом для запровадження трудового принципу в освітній системі. Так, відомий учений-педагог, культурно-громадський діяч України С. Сірополко вважав, що ідеальна школа – це школа, що збудована на трудовому принципі, спрямована на розвиток усіх здібностей учнів і підготовки їх до майбутньої трудової діяльності. На думку вченого ручна праця в школі має стати не окремим шкільним предметом, а лише природним елементом праці дитини. Для ознайомлення дітей з

працею в природі він пропонував організувати догляд за шкільним садом, тваринами, застосовувати ручну працю, відвідання майстерень і фабрик, збирання домашніх і фабричних виробів [7, с. 154–157].

Засновником першої зразкової трудової семирічної школи імені Тараса Шевченка був вітчизняний педагог, директор школи В. Дурдуківський, який відстоював національну ідею і впроваджував у навчально-виховний процес школи нові розвивальні методи та форми роботи: комплексну систему, гурткову роботу, дитячий кооператив, науковий клуб, дитячий хор і газету, проектний, дослідний, лабораторний методи діяльності, громадсько-корисну працю учнів тощо. Основним напрямом і змістом роботи була українська культура, а також вивчення спадщини Т. Шевченка [7, с. 310–315].

С. Шацький вважається одним із основоположників «трудової школи», засновником нової форми роботи з дітьми і підлітками – позашкільного виховання. Постійно перебуваючи в пошуку й експериментуванні, С. Шацький разом із О. Зеленком дійшли висновку, що треба залучати дітей до роботи на землі, організувати різноманітні гуртки й клуби, проводити екскурсії на природу, підприємства. Усі вихованці щодня з 9 до 12 години виконували «громадську роботу» у приміщеннях, на території закладу, на городі. Займаючись городніми справами, вони копали грядки, вирощували капусту, картоплю, огірки, помідори, селеру, цибулю, редиску та інші овочі, доглядали за розсадою. С. Шацький запропонував відкрити «нове радянське культурне містечко», до якого б входили: школи I і II ступенів, їдальня, агрономічна ділянка, стадіон, майданчик для ігор, лазня, пральня, розплідники [8, с. 267, 279–280, 351]. Отже, велика дослідна робота проводилася у сфері розробки змісту та методів трудової школи, що проходили експериментальну перевірку в освітніх закладах, якими він керував. Впроваджуючи ідею трудової школи, С. Шацький сформулював нові цільові установки трудового виховання учнів, а також підкреслив важливість соціально-виховної ролі праці школярів. Праця повинна бути систематичною і посиленою, різноманітною, продуктивною, пов'язаною з працею дорослих, приносити задоволення.

Висновки. Отже, у період українізації вітчизняна освітня думка передувала у постійному пошуку й експериментуванні. Освітяни на практиці намагалися реалізувати принцип трудової школи, працювали над розвитком ідей трудового виховання, шукали шляхи використання систем і методів навчання. Хоча педагоги неоднаково підходили до вирішення проблем навчання і виховання, але, все ж таки, перевага надавалася трудовому, фізичному і естетичному вихованню, розвитку в особистості рис колективізму, інтернаціоналізму. Це були спроби оновлення національної системи освіти, період пошуків, знахідок і кардинальних змін.

Список використаної літератури

1. Освіта в Україні. Нормативна база / [кер. видав. проєктів О.А. Кривенко ; упоряд. Є.К. Пашутинський]. – 2-е вид., випр. і допов. – К. : КНТ, 2006. – 484 с.
2. Березівська Л.Д. Реформування шкільної освіти в Україні у XX столітті : монографія / Л.Д. Березівська. – К. : Богданова А.М., 2008. – 406 с.
3. Сергейко С.А. Зарубежная реформаторская педагогика конца XIX –первой половины XX в. : учеб. пособ. / С.А. Сергейко. – Гродно : ГрГУ, 2001. – 306 с.
4. Алексюк А.М. Загальні методи навчання в школі / А.М. Алексюк. – К. : Рад. шк., 1973. – 264 с.
5. Яворська С.Т. Становлення і розвиток методики навчання української мови в середній школі: монографія у 2-х кн. – Кн. 1 (XVI ст. – 20-і роки XX ст.) / Стефанія Теодорівна Яворська; [за ред. А.П.Загнітка]. – Слов'янськ: ПП „Канцлер”, 2004. – 250 с.
6. Протоколы и стенографические отчеты съездов и конференций коммунистической партии Советского Союза восьмой съезд РКП(б). – март 1919 года. Протоколы. – М. : Гос. изд-во полит. лит-ры, 1959. – 614 с.
7. Маловідомі першоджерела української педагогіки (друга половина XIX – XX ст.) : хрестоматія / [упоряд.: Л.Д. Березівська та ін.]. – К. : Наук. світ, 2003. – 418 с.
8. Шацкий С.Т. Педагогические сочинения : в 4 т. / С.Т. Шацкий ; [под ред. И.А. Каирова, Л.Н. Скаткина, М.Н. Скаткина, В.Н. Шацкой]. – Т. 1. – М. : АПН РСФСР, 1962. – 502 с.
9. Семеновська Л.А. Ідея політехнізму в шкільній освіті України (XX століття) : монографія / Л.А. Семеновська. – Полтава : ПНПУ ім. В.Г. Короренка, 2012. – 344 с.
10. Хитарян М.Г. Трудовое воспитание и политехническое обучение в советской школе накануне перехода ко всеобщему среднему образованию (1937–1956 гг.) : ист.-пед. очерки / М.Г. Хитарян ; Череповец. гос. пед. ин-т. – Вологда : Сев.-Зап. кн. изд-во. Вологод. отд-ние, 1974. – 219 с.

References

1. *Education in Ukraine. Legislation.* (2006). In Krivenko A. A. (Ed.), 2nd ed., revised and enlarged. Kyiv, KNT.
2. Berezhivska, L.D. (2008). *Reform of School Education in Ukraine in the XX century.* Monograph. Kyiv: Bogdanova A.M. (in Ukr.).
3. Sergejko, S.A. (2001). *International Reformed Pedagogy Late XIX – the first half of XX century.* Tutorial. Grodno: Grodno State University. (in Russ.).
4. Aleksyuk AM (1973). *General Methods of Teaching in School.* Kyiv: Soviet school. (in Ukr.).
5. Yavorska, S.T. (2004). *Formation and Development of Methods of Teaching Ukrainian Language in High School.* Monograph in 2 books. Book 1 (XVI century – 20 years of the XX century.). In A.P.Zahnitko (Ed.). Slavyansk: Chancellor. (in Ukr.).
6. Protocols and Verbatim Records of Congresses and Conferences of the Communist Party of the Soviet Union. *The Eighth Congress of the RCP (b). March 1919. Protocols.* (1959). Moscow: State Publishing House of Political Literature/ (in Russ.).
7. Berezhivska, L.D. etc. (2003). *Little-known Primary Sources of Ukrainian Pedagogy (Second half of XIX–XX Centuries).* Reader. Kyiv: Scientific world. (in Ukr.).
8. Shatsky, S.T. (1962). *Pedagogical Works in 4 Volumes.* In I.A. Kairov, L.N. Skatkin, M.N. Skatkin, V.N. Shatskaya (Ed.). Vol. 1. Moscow: Academy of Pedagogical Sciences of the RSFSR. (in Russ.).
9. Semenovska, L.A. (2012). *The Idea Polytechnical in School Education in Ukraine (XX century).* Monograph. Poltava: V.G. Kororenko Poltava National Pedagogical University. (in Ukr.).
10. Hitaryan, M.G. (1974). *Labour Education and a Polytechnic Education at the Soviet School on the Eve of the Transition to Universal Secondary Education (1937–1956 years): Historical and Pedagogical Essays.* Cherepovets State Pedagogical Institute. Vologda: Northwestern Publishing House. Vologda branch. (in Russ.).

CHERKASHINA Lyudmila,

Ph.D, senior teacher of the Chair of Pedagogy of Higher School,
SHEE “Donbas State Pedagogical University”
e-mail: tomaluda@mail.ru

DEVELOPMENT OF THEORETICAL PRINCIPLES OF LABOR EDUCATION OF PUPILS BY FOREIGN AND NATIVE PEDAGOGUES (THE END OF THE 19TH CENTURY – THE 30-S OF THE 20TH CENTURY)

***Abstract.** The article analyzes the theoretical principles of labor education of pupils, systematizes the viewpoints of the scientists concerning the problems of labor education of pupils in the process of attending the naturalistic study groups.*

In the actuality, the importance of work and education for preparing pupils for adult labor work is proved.

The leading native scientists who have dedicated their scientific works to the issue of labor education of pupils in the study groups, extra-curricular institutions and summer camps, the combination of the given direction of education with labor education, career counseling of pupils, some aspects of nature conservation, ecological education, experience of pupils' participation in useful work in extra-curricular institutions of the ecological and naturalistic profile are listed.

Although the scientists have worked out rich material of the given problem, but the generalization of the theoretical principles of labor education of pupils in extracurricular institutions of the ecological and naturalistic profile requires study in the educational retrospect.

In the main material, the viewpoints by the foreign progressive pedagogues are summarized. The author reveals the concept by H. Kershenshteyner, who proposed in “new” schools to conduct classes of manual labor with students, to acquaint them with various kinds of craft work in workshops, to engage them to fulfill some deeds on the school territory. The author summarizes J. Dewey's theory, which is based on “pedagogy of pragmatism”, the ideology of heredity of a child, disclosing the abilities by playing and working. According to the reformer's viewpoint, training and education had to be carried out in the comfortable conditions for students where they would disclose their birth inclinations, learned themselves while performing household work, training in workshops, mini-labs, in the garden, in the woods, fields, during excursions and walks. The supporter of the pedagogical ideas of the above mentioned pedagogues was A. Pabst. He was sure that the experiential methods in the school kitchen, garden, workshop formed the basis of the study of the subjects. V. Lai believed that the involvement of students in practical activities should be as follows: to conduct experiments on Natural Science, Chemistry, Geography, Modeling with natural materials in the studio, working on the school area, caring for animals and plants and so on. Summarizing the above presented material the author of the article has come to the conclusion that the developed pedagogical theories were based on: the close contact of school with life, the introduction of

students with different types of work, the conduct of experiments and observations in nature, on land grounds, during excursions to the enterprises, the need for involvement of children in productive work.

Under the influence of the western educational reformatory movements in Ukraine the educational movement was intensified, its supporters defended the idea of a single school. The new Ukrainian school should prepare the children for life; educate the responsible citizens and good workers. While conducting the constant creative search, the teachers developed the educational programs, curricula and programs of the compulsory subject – manual labor involving children to nature. With the change of the state structure, labor school should have been based on the polytechnic preparation of students to attract them to productive work in urban and rural areas. Politehnization of education provided the close connection with the production work, familiarization of students with common manufacturing industries, expanding the network of school workshops, cooperation with enterprises and others.

The author reveals the idea of the supporters of the different pedagogical concepts in which the progressive educators of the past paid attention to the involvement of children to work, and most of the proposed theories influenced on the development of pedagogy in the national education system. It should be noted that the ideas of reformatory pedagogy were the impetus for the introduction of the labor principle in the educational system. To familiarize children with work in nature S. Siropolko offered to organize care for the school garden, animals, use manual labor, visits of the workshops and factories and so on. B. Durdukivsky implemented in the educational process of the school new developing methods and forms of work: study group work, children's cooperative, science club, design, research, laboratory methods of activity, public utility work of students. S. Shatsky together with O. Zelenko attracted children to work on the ground, organized various groups and clubs, and conducted tours in the country, enterprises. Pupils performed daily “social work” in the area of the institution, in the garden. Being involved into truck farm chores, they dug beds, cultivated cabbage, potatoes, cucumbers, tomatoes, celery, onions, radishes and other vegetables, cared for seedlings.

In the course of the scientific research the author has concluded that the theoretical principles of labor education of students, the essence of which is the reformatory and experimental pedagogy, reflected the central ideas of free education, the theoretical position of the activity approach, the concepts of pragmatism, the organization of labor school, the developed system of labor actions of students that became the scientific basis for creating a network of study groups, stations of young naturalists, extracurricular institutions that formed the massive experience of organization of labor education of students of ecological and naturalistic direction at the specified time.

Key words: labor education, pupils, young naturalists, extracurricular institutions, educational upbringing process, program and methodological provision, societies, content, forms, methods.

Одержано редакцією 16.06.2016
Прийнято до публікації 19.06.2016

УДК 378:159.9:821.161.1-31Мереж. ЧЕРНЯКОВА Олеся Владимировна,

кандидат психологических наук,
доцент кафедры общей психологии
e-mail: kpn2010z@mail.ru

ВОЛОДЧЕНКО Лада Владимировна,

соискатель степени высшего образования,
магистр филологического факультета,
ГВУЗ «Донбасский государственный педагогический
университет»

ПСИХОЛОГИЧЕСКИЙ АСПЕКТ ВОПЛОЩЕНИЯ ДОБРА И ЗЛА В ТРИЛОГИИ Д. С. МЕРЕЖКОВСКОГО «ХРИСТОС И АНТИХРИСТ»

В статье рассматриваются психологические вопросы воплощения двух противоборствующих начал в человеческой личности на основе анализа образной системы трилогии Д.С. Мережковского «Христос и Антихрист». Раскрываются особенности понимания автором понятия «сверхчеловек» как единство противоположностей в человеческом сознании, а также символика писателя с точки зрения психологических архетипов Карла Юнга.

Ключевые слова: Христос, Антихрист, трилогия, архетип, сверхчеловек, выбор, трагедия, символ, идея, искусство, добро, зло, философия, человек.

Постановка проблемы в общем виде и её связь с важными и научными или практическими заданиями. Проблема синтеза добра и зла ставилась в любое время развития литературы, поскольку психологические особенности персонажей являлись в большинстве случаев определяющими в структуре их поведения. Д. С. Мережковский помимо вопросов культуры и искусства анализирует человеческое сознание как вечную борьбу двух начал в контексте противостояния христианской религии и языческих верований. В первую очередь это необходимо потому, что идея существования «сверхчеловека», по мысли автора трилогии, является основой развития мировой культуры и науки в целом.

Проблемой воплощения и синтеза добра и зла в сознании человека раскрыто в работах Э. Фромма, Ж. Пиаже, Л. Кольберга, К. Гиллиган, Э. Торндайка, З. Фрейда, К. Юнга, Ф. Ницше, К. Ясперса, М. Шелера, В. Соловьева.

Формулировка целей статьи. Цель статьи – раскрыть принципы воплощения «Христа» и «Антихриста» в человеке с психологической точки зрения, а также проанализировать влияние на собственное поведение и развитие общества в целом.

Изложение основного материала исследования. Двойственность духовности, взаимосвязанность Добра и Зла создают еще один парадокс духовной жизни. Он заключается в том, что «через грех легче сотрясается душа в раскаянии, легче ищет у Бога прощения и тем соединяется с ним, чем через добродетель». Основным источником развития человека как субъекта является многомерный мир, находящийся вне его, и свой внутренний мир. Основным развивающим эффектом для него как субъекта становятся акты постоянного взаимодействия с миром и с самим собой. Взаимодействие отдельного человека носит постоянно двойственный характер.

Добро и Зло, включенные в число личностных ценностей, являются сильнейшими детерминантами развития человека и его поведения. Специальных же исследований в этой области не так много. Скорее всего, это обусловлено нежеланием включаться в обсуждение вопроса, слишком спорного в свете как индивидуальных представлений, так и официальных идеологических установок, объективной сложностью и неоднозначностью проблемы, априори не имеющей окончательного решения, и отсутствием методов диагностико-экспериментального исследования в данной области. Среди существующих исследований преобладают теоретические, в эмпирических исследованиях, в силу специфики предмета, в большинстве случаев рассматриваются лишь отдельные стороны Добра и Зла.

Среди исследований необходимо отметить важнейшие для психологической науки представлений о человеке работы Э. Фромма, Ж. Пиаже, Л. Кольберга, К. Гиллиган, Э. Торндайка, З. Фрейда, К. Юнга, К. Хорни, В. Франкла, А. Маслоу, К. Роджерса, Г. Олпорта.

«Нравственный релятивизм» Юнга – признание им, что «добро и зло суть одно» – в душе человеческой усугубляет состояние «нравственного хаоса», которое является одним из главных источников психических заболеваний. Зло, в святоотеческом понимании, недуг души, разрушающий восприятие истины.

В то же время Юнг считал, что если вечные проблемы преодоления страха или избавления от совести, долга, принуждения и подсознательных желаний мы не в состоянии решить, «опираясь на нечто светлое и идеальное, то, может быть, следует обратиться к силам темным, биологическим» [4, с. 191]. Чем полнее осознаете тень, тем гармоничнее становится личность, ее отношения с окружающей средой, считал Юнг. Архетип самости – бог в человеке, по мнению Юнга, соединяет в себе противоположности добра и зла, света и тьмы.

Центральными понятиями этической психологии являются совесть и вера. По Э. Фромму, они по-разному интерпретируются людьми с авторитарной и гуманистической этикой. Идея сверхчеловека занимает значимое место в философском дискурсе России конца XIX начала XX века. В статье рассматривается модель интерпретации этой идеи в философии В.С. Соловьева, ставшая магистральной для всей последующей традиции философского говорения о феномене сверхчеловека.

Все без исключения отечественные мыслители этого периода, размышлявшие о феномене сверхчеловека, неизбежно отправной точкой своих рассуждений имели философию Ф. Ницше. Ключевыми понятиями ницшеанской морали являются: сила, воля к власти,

полнота способностей, постоянное развитие. Хорошо у него все, что происходит из силы, дурно – все то, что из слабости. Антихрист – вот кем видит автор своего сверхчеловека. Известно, что некоторые черты философ взял у таких личностей, как Наполеон и Чезаре Борджиа. Но сверхчеловек не проявится сам по себе. Его появлению должен предшествовать продолжительный период подготовки – сюда входит переоценка ценностей, и, как следствие, развитие новых представлений о морали. Каков Христос в глазах Ницше? Это некто, стоящий по ту сторону всякой религии, всех понятий культа, всякой истории, естествознания, мирового опыта, познания, политики, психологии, вне всяких книг, вне искусства. Христос у Ницше – идиот в понимании Достоевского – игнорирует все то, что понимается под жизнью. Все составные элементы жизни понимаются им как символы, как материал для его притч о жизни совсем другой, считающейся за реальную, которую символически можно назвать внутренней и вне которой и нет ничего, включая смерть. Нет греха, нет вины, нет наказания. Грех, все, чем определяется расстояние между Богом и человеком, уничтожен. Бог, Сын Человеческий, Царство Небесное становятся символами состояний, приравняваемых к блаженству, ставшему единственной реальностью.

Карл Ясперс в ницшеанской критике морали христианства видел «недоразумение», причина которого в непроведенном разделении между истинными моральными стимулами данной религии и моралью ему современного мира. Если для Ницше человек является одновременно червем и венцом творения, в который вплетена потенциальная энергия возвышения над самим собой и брэнностью своего бытия, то, по Ясперсу, человек может возвыситься только в соответствии с единым – Богом, Абсолютом, что исключает ницшеанскую свободу к творчеству. Ясперс отбрасывает и все презрительные христианские характеристики человека – «неопределившегося животного». Макс Шелер, подобно Ясперсу, переработал и совместил идейные базисы Ницше и Христа (христианства). Среди множества авторов, обращавшихся к рассмотрению идеи сверхчеловека, особняком стоит В.С. Соловьев, который фактически задает рамки всего отечественного религиозно-философского дискурса о данной идеи. Итак, в концепте «антихрист» Соловьев сосредотачивает негативное видение сверхчеловека. Фактически антихрист, по Соловьеву, – это «совершенный человек», существующий как атомарно-эгоистическая антропологическая единица, оторванная от Бога, исключающая из своего существования.

Положительную идею сверхчеловека Соловьев раскрывает в концептах «богочеловек» и «богочеловечество». Их семантика инкорпорирована в систему его философии положительного Всеединства. «Богочеловек» – это образ совершенного человека, «софийного всечеловека». В данном случае София является неким идеальным, совершенным человечеством, сосредоточенным в обоженном человеческом существе. И именно оно является соловьевским бого(сверх)человечеством [2, с. 73]. «Каждое человеческое существо существенно и действительно коренится и участвует в универсальном или абсолютном человеке. Все человеческие элементы образуют такой же цельный, вместе универсальный и индивидуальный организм – организм всечеловеческий, то есть Софию, каждый из этих элементов которого – вечная необходимая составная часть вечного богочеловечества» [4, с.126–127]. В этом смысле сверхчеловек для русского философа возможен только как часть всеобщего богочеловечества. При этом Соловьев совмещает единство множественности в Софии с личной индивидуальностью отдельного субъекта. «Когда мы говорим о вечности человечества, то разумеем вечность каждой отдельной особи, составляющей человечество. Без этой вечности само человечество было бы призрачно». Ю.Б. Мелих справедливо отмечает, что, «идея сверхчеловека принимается В. Соловьевым только в контексте личности Христа» и «в контексте проблем бессмертия, жертвы и любви».

По-своему интерпретировал проблему сверхчеловека в своем творчестве Дмитрий Сергеевич Мережковский. Он утверждал, что: «...три главных элемента нового искусства – мистическое содержание, символы и расширение художественной впечатлительности» [8, с. 256]. Индивидуальное, личное переживание, по мнению Мережковского, только тогда ценно, когда оно дополнено не просто привычкой или самой острой плотской страстью, а чувством единения двоих в любви – настоящей, подлинной любви. Но и это еще не все. За тайной любви человеку должна открыться тайна новой общности людей, объединенных какими-то общими устремлениями. Естественно, легче всего такая связь могла

осуществляются в религии, где люди связаны общей верой (ведь и само слово «религия», «religio», в переводе с латинского означает «связь»). Поэтому Мережковский в своей поэзии стремился доказать, что вся история человечества основана на повторяющемся из века в век противоборстве Христа и Антихриста, лишь воплощающихся в исторические фигуры. Для того, чтобы спасти общество, русской интеллигенции необходимо, по его мнению, преодолеть атеизм. «Хама грядущего победит лишь Грядущий Христос».

Все это говорит о том, что Мережковский в своей поэзии отражает религиозную, мистическую позицию, выходя тем самым в иные миры и постигая там истину.

К.Г. Юнг как ученый показывает, что попытку освоения внутренних пространств души вне святоотеческого опыта Церкви, в которой этот опыт становится универсальным и объективным, можно уподобить попытке броситься с палубы корабля в бушующий океан и попытаться добраться до берега на доске. Это пример закономерного падения и саморазрушения сознания, когда человек ставит себя выше Божественного закона, вне благодати, пытается избрать некую точку в своем мировоззрении вне добра и зла, вне Христа и Его Церкви.

Религия Третьего Завета Д. С. Мережковского гелиоцентрична Семантическое пространство метатекста трилогии построено по законам мифопоэтики. В его основе лежит сакральная крестообразная модель мира Центральное место в ней занимает архетип Солнце, к которому, как мистическому центру, сводятся все мотивы религиозно-философской концепции писателя. В основе системы символов многобожия лежит архетип Мировое дерево.

Термин «архетип» предложен К.Г. Юнгом для характеристики содержания «коллективного бессознательного». В связи с этим следует говорить об изначальных идеях, мотивах, образах, которые «имеют свое происхождение в архетипе» и «которые неожиданно обнаруживаются повсюду». Структурные архетипические модели лежат в основе устной и письменной культуры от архаичной мифологии до литературы сегодняшнего дня. Наличие архетипической структуры в том или ином произведении отнюдь не очевидно даже для специалиста.

В трилогии «Христос и Антихрист» воплощается символическое представление о единстве противоположностей и об относительности всех ценностей при достижении последнего предела. Основные структурообразующие оппозиции трилогии – Христос и Антихрист, христианство и язычество, дух и плоть, Богочеловек и человекобог, Град Небесный и град земной, религия и культура, вера и знание, церковь и самодержавие, аскетизм и красота, общественность и личность – все они мыслятся автором, как полюса одной антиномии, обуславливающие друг друга. В их единении – «тайна всей будущей культуры». Нет никаких сомнений, что первоначальная христианская концепция *imago Dei*, воплощенного в Христе, означала всеобъемлющую целостность, включавшую в себя также и животную сторону человека. Тем не менее, Христу как символу недостает целостности в современном психологическом смысле, поскольку в его сферу не входит темная сторона, специально отстраняемая и выделяемая в сатанинский образ его противника. Хотя исключение силы зла было фактом, которому христианское сознание прекрасно отдавало себе отчет, потери сводились к утрате всего лишь иллюзорной тени, ибо доктрина *privatio boni* (Богословский термин: «отсутствие добра», дословно – «отъятие добра» (лат). Сложность понимания приводимых далее Юнгом цитат состоит в том, что фактически имеется в виду «уменьшение» добра, а не его полное отсутствие, хотя в православии принят перевод «отсутствие добра», который и сохранен переводчиком), впервые выдвинутая Оригеном, гласила, что зло есть простое уменьшение добра и, таким образом, не имеет субстанции. По учению Церкви, зло – не более чем «случайное отсутствие совершенства».

Этот великий символ сообщает нам, что прогрессирующее развитие и дифференциация сознания ведет ко все более угрожающему осознанию конфликта и предполагает не более и не менее чем распятие эго, его мучительно взвешенное положение между непримиримыми крайностями. Естественно, не может быть и речи о полном устранении эго, ибо тогда был бы разрушен фокус сознания, и результатом стала бы полная бессознательность. Относительное упразднение эго затрагивает лишь те высшие, экстремальные решения, с необходимостью принятия которых мы сталкиваемся в ситуациях

неразрешимых конфликтов долга. В первом романе «Смерть Богов. Юлиан Отступник» представлены два образа христианства: светлому миру «галилеянства» первых веков, отголоски которого Мережковский видит в древней иконографии и в катакомбах христианских захоронений, противопоставлена религиозная фанатичность действующей Церкви. Символическим воплощением этой антитезы являются два лика Христа, изображенные в арианской базилике: арианский облик Спасителя, – «грозный, темный, исхудалый лик в золотом сиянии и диадеме, похожей на диадему византийских императоров, почти старческий, с длинным тонким носом и строго сжатыми губами», и образ Доброго Пастыря – босоногого юноши «с лицом безбородым, смиренным и кротким, как лица бедных поселян», и с улыбкой тихого веселия на устах. Христос репрезентует архетип самости. Им представлена целостность божественного или же небесного характера, слава человека, сына Божьего, незапятнанного грехом.

Для всякого, кто положительно относится к христианству, проблема Антихриста оказывается весьма крепким орешком. Она – не что иное, как ответный удар дьявола, спровоцированный Божьим Воплощением; ибо дьявол раскрывается в полный рост в своем качестве противника Христа, а, следовательно, и Бога, лишь после возникновения христианства, тогда как еще во времена Книги Иова он был одним из сынов Божьих и фамильярничал с Яхве. С психологической точки зрения вопрос ясен, поскольку догматическая фигура Христа столь возвышенна и незапятнана, что рядом с ней все прочее темнеет. В самом деле, она наделена таким односторонним совершенством, что просто требует психического дополнения для восстановления равновесия.

Семантика образа Антихриста многозначна и основана прежде всего на противопоставлении его Христу. По мысли В. Соловьева: «...он (Антихрист) признал себя тем, чем в действительности был Христос» [3, с. 182].

На протяжении всей трилогии прослеживается основная идея Д. С. Мережковского о том, что непомерное возвышение человека и становление его на место Бога делает его Антихристом. С этой точки зрения антихристианской является языческая культура, к которой апеллирует император Юлиан, деятели Возрождения, таким представляется государство, основанное Петром I.

Именно это острое ощущение трагедии выбора между двумя правдами и делает романы Мережковского фактом литературы начала XX века.

Философско-религиозная линия романа также связана и с историко-политической линией. На тот момент, когда Юлиан стал императором, христианство уже было принято в качестве государственной религии, это обостряет и драматизирует борьбу Юлиана с христианами. Ему часто приходится идти против мнения большинства, и первое открытое противоборство происходит тогда, когда его посвящают на царство. Он срывает со знамени крест и монограмму Христа, кузнец припаивает серебряное изваяние Гелиоса, и Юлиан воздает хвалу языческому богу.

Добро и зло, будучи сосуществующими половинами морального суждения, не выводятся друг из друга, но всегда вместе присутствуют в нем. Зло, как и добро, принадлежит к категории человеческих ценностей, и мы сами выступаем создателями моральных суждений; но мы в весьма ограниченной степени выступаем создателями фактов, относительно которых выносятся наши моральные суждения.

Сакральное убийство ребенка в эпилоге произведения наименовало собой переход от одного состояния к другому, которым и было наступление новой религии. Отсюда все творчество Мережковского есть своего рода ритуал, обряд Царства Духа. С ритуалом согласуется и архетип числа. В сакральном значении числовая символика рассматривалась как божественная организующая и составляющая Космосом. Интерес представляет эпилог трилогии, который являет собой четвертый символ пространственных координат, позволяющий образовать цикличность и законченность всей трилогии как единого произведения. Образ ребенка становится вершиной символа Солнца. Этот символ – непосредственная реальность Религии Третьего Завета. Архетип «Ребёнок» перекидывает мост между современным сознанием и бессознательной целостностью человека. Отсюда становится очевидным постепенность раскрытия и оправдания религии посредством обращения к духовному прошлому, мистичность и недосказанность тем мотивам.

Вывод. В аналитической психологии и восточных медитативных практиках можно увидеть много общего: стремление вне покаяния и смирения к достижению некоего самоценного покоя, состояния самодостаточности, которое не основано на Истине, Любви, Добре [10, с. 88]. Именно языческо-окультной позиции Юнга объясняется его активное неприятие христианского мировоззрения. Подтверждается очень важное положение А.А. Ухтомского: человек может находиться на одном из двух путей: формирования доминанты на Собеседника или формирования доминанты на себя. Об этом уже на протяжении двух тысячелетий свидетельствует и Церковь: существуют два жизненных пути – на первом человек становится сосудом Духа Святого, второй делает его в конечном счете сосудом зла. Добро и зло, будучи сосуществующими половинами морального суждения, не выводятся друг из друга, но всегда вместе присутствуют в нем. Именно ощущение трагедии выбора между двумя правдами определяют развитие человека биологического существа, а трилогию Мережковского фактом литературы рубежа веков. Христос и Антихрист просматриваются в человеческом сознании посредством архетипов и символов, представленных в трилогии. Д.С. Мережковский стремился показать, что извечное противоборство добра и зла в человеке не прекращается, разум стремится их объединить и тем самым определяет развитие общества, культуры, науки. Происходит это только благодаря тому, что на протяжении времени эта борьба и синтез не останавливается, а воплощается в разных исторических личностях.

Список использованной литературы

1. Беляев Д. А. Религиозно-дуалистическая интерпретация идеи сверхчеловка в философии В.С. Соловьева: между богочеловеком и антихристом / Д.А. Беляев // Научные ведомости Белгородского государственного университета. Серия: Философия. Социология. Право. Вып. № 20(217). – 2015. – Т. 34. – С. 5–10 // Кибер Ленинка. – Режим доступа: <http://cyberleninka.ru/article/n/religiozno-dualisticheskaya-interpretatsiya-idei-sverhchelovka-v-filosofii-v-s-solovieva-mezhdu-bogochelovekom-i-antihristom>.
2. Дехтяренко А. В. Эсхатологические мотивы в трилогии Д.С. Мережковского «Христос и Антихрист» [Электронный ресурс] / А. В. Дехтяренко // Филолог. – режим доступа: <http://philolog.petsru.ru/filolog/konf/2008/33-dekhtyaryonok.htm>
3. Мережковский Д. С. Христос и Антихрист. Смерть Богов. Юлиан Отступник / Д.С. Мережковский – М.: Художественная литература, 1993. – 309 с.
4. Юнг К. Г. Архетип и символ. Psychologie und Alchemie / К. Г. Юнг. – 1999 // Психологическое КОЛО. – режим доступа: http://gebo-kolo.com/images/book/Carl_Gustav_Jung_Archetypes_and_symbols.pdf
5. Юнг К. Г. Воспоминания, сновидения, размышления. – М., 1998 // Русская православная ПСИХОЛОГИЯ. – Режим доступа: <http://dusha-orthodox.ru/napravleniya/medvedev-m.m.-kalashnikova-t.-ob-analiticheskoy-psihologii-karla-yunga.html>.
6. Мелих Ю. Б. Утверждение и осуждение индивидуализма у Фридриха Ницше и Владимира Соловьева / Ю. Б. Мелих // Вопросы философии. – 2002. – № 2. – С. 97–101.
7. Синеокая Ю. В. Проблема сверхчеловка у Соловьева и Ницше / Ю. В. Синеокая // Вопросы философии. – 2002. – № 2. – С. 69–80.
8. Соловьев В. С. Смысл любви: Избранные произведения. / В. С. Соловьев. – М. : Современник, 1991. – 215 с.
9. Соловьев В. С. Чтения о богочеловечестве / В. С. Соловьев // Собрание сочинений в 10 т. – СПб. : Просвещение, 1912. – Т. 3. – С. 3–187.
10. Ухтомский А. А. Интуиция совести / А. А. Ухтомский. – СПб. : Петербургский писатель, 1996. – 528 с.

References

1. Belyaev, D. A. (2015). Religious-dualistic interpretation sverhchelovka ideas in the philosophy of V. S. Solovyov: between the God-man and the antichrist. *Scientific statements Belgorod State University. Series: Philosophy. Sociology. Law, 20 (217), Vol. 34, 5–10*. Retrieved from <http://dusha-orthodox.ru/napravleniya/medvedev-m.m.-kalashnikova-t.-ob-analiticheskoy-psihologii-karla-yunga.html>. (in Russ.).
2. Dehtyarenok, A.V. (2016). *Eschatological motifs in the trilogy D.S. Merezhkovsky "Christ and Antichrist"*. Philolog.petsru.ru. Retrieved from <http://philolog.petsru.ru/filolog/konf/2008/33-dekhtyaryonok.htm>. (in Russ.).
3. Merezhkovsky, D. S. (1993). *Christ and Antichrist. Death Gods. Julian the Apostate*. Moscow: Imaginative literature. (in Russ.).
4. Jung, C. G. (1999). The archetype and symbol. *Psychologie und Alchemie*. Retrieved from http://gebo-kolo.com/images/book/Carl_Gustav_Jung_Archetypes_and_symbols.pdf. (in Russ.).
5. Jung, C. G. (1998). *Memories, Dreams, Reflections*. Moscow. Retrieved from <http://dusha-orthodox.ru/napravleniya/medvedev-m.m.-kalashnikova-t.-ob-analiticheskoy-psihologii-karla-yunga.html>. (in Russ.).
6. Melih, J. B. (2002). Approval of and condemnation of individualism from Friedrich Nietzsche and Vladimir Solovyov. *Problems of Philosophy, 2, 97–101*. (in Russ.).
7. Sineokaya, V. (2002). The problem of the superman Solovyov and Nietzsche. *Problems of Philosophy, 2, 69–80*. (in Russ.).

8. Solovyov, V. S. (1991). *The Meaning of Love*. Selected Works. Moscow: Sovremennik. (in Russ.).
9. Solovyov, V. S. (1912). Reading about God-manhood. *Collected works in 10 volumes*. St. Petersburg: Education, Vol. 3, 3–187. (in Russ.).
10. Ukhtomsky, A. A. (1996). *Intuition conscience*. St. Petersburg: Petersburg writer. (in Russ.).

Cherniakova Olesya,

Ph.D. in psychology, associate professor of department of general psychology
e-mail: kpn2010z@mail.ru

VOLODCHENKO Lada,

Applicant higher education degrees the master's degree of philological faculty
SHEE “Donbas State Pedagogical University”

**PSYCHOLOGICAL ASPECT OF THE EMBODIMENT OF THE GOOD AND EVIL IN
THE TRILOGY BY MEREZHKOVSKY «CHRIST AND ANTICHRIST»**

Abstract. *In the article, the psychological questions of the embodiment of two contradictory beginnings in the human person on the basis of the analysis of the figurative system of the trilogy by D. S. Merezhkovsky «Christ and Antichrist» are considered. The features of understanding by the author of the concept "superman" as a unity of contrasts in human consciousness are unveiled, and also symbols of the writer from the point of view of psychological archetypes by Karl Jung are analyzed.*

The problem of synthesis of the good and the evil was put in any time of the development of literature, as the psychological characteristics of the characters were in most cases determining in the structure of their behavior. D. S. Merezhkovsky in addition to the issues of culture and art analyzes human consciousness as an eternal struggle between the two beginnings in the context of confrontation between Christianity and pagan beliefs. Primarily, this is because the idea of the existence of “superman”, according to the author of the trilogy, is the basis for the development of world culture and science in general.

Dmitro Serhiyovych Merezhkovsky in his own way interpreted the problem of superman in his creative work, he contended that, “... the three main elements of the new art are mystical content, symbols and an extension of artistic sensibility.” Individual, personal experience, according to Merezhkovsky, is only valuable when it is completed not just a habit or the sharpest carnal passion, but a sense of unity of two people in love – real, genuine love. But that's not all. Behind the mystery of love, the mystery of a new community of people united by some common aspirations should be opened to man. Of course, the easiest way for such a connection could be in religion, where people are linked by common faith (after all, the very word “religion”, “religio”, translated from Latin means “connection”). That is why Merezhkovsky in his poetry sought to prove that the entire history of mankind is based on the repeated from century to century confrontation of Christ and Antichrist, only incarnated in historical figures. To save the society, for the Russian intellectuals it is necessary, in his opinion, to overcome atheism. “Ham, coming, will be won by only coming Christ.”

All of this suggests that Merezhkovsky in his poetry reflects the religious, mystical position, thereby coming out into the other worlds and learning the truth there.

In analytical psychology and the Eastern meditation practices one can see a lot in common: the desire out of repentance and humility to achieve a certain self-valuable peace, state of self-sufficiency, which is not based on Truth, Love, Kindness. This pagan-occult position by Jung explains his active opposition to the Christian worldview. It confirms a very important position by A. A. Ukhtomsky: a person can be in one of the two ways: on the formation of a dominant to an interlocutor or the formation of the dominant to oneself. Church has already shown this for two thousand years: there are two ways of life – in the first a person becomes a vessel of the Holy Spirit, the second makes him ultimately an evil vessel. The good and the evil, being coexistent halves of moral judgment, are not derived from each other, but are always present in it together. That sense of tragedy of choosing between the two truths determines the development of the biological human being, and the trilogy by Merezhkovsky the fact of the literature of the turn of the century. Christ and Antichrist are seen in the human mind through the archetypes and symbols represented in the trilogy. D. S. Merezhkovsky tried to show that the eternal confrontation between the good and the evil in man does not cease, the mind tends to unite them and thus determines the development of society, culture and science. This happens only due to the fact that over time, this struggle and synthesis do not stop, and are embodied in different historical figures.

Key words: *Christ, Antichrist, trilogy, archetype, superman, choice, tragedy, symbol, idea, art, good, evil, philosophy, person.*

Одержано редакцією 16.06.2016
Прийнято до публікації 19.06.2016

УДК 378 (410)

ЧИЧУК Антоніна Петрівна,кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри дошкільної освіти
Черкаський національний університет імені Богдана
Хмельницького
e-mail: tetyanna@ukr.net**ЗАРОДЖЕННЯ І СТАНОВЛЕННЯ СИСТЕМИ ПІДВИЩЕННЯ КВАЛІФІКАЦІЇ
УЧИТЕЛІВ У ВЕЛИКІЙ БРИТАНІЇ**

У статті проаналізовано етапи зародження і становлення системи підвищення кваліфікації учителів у Великій Британії. Зазначено, що у Великій Британії здійснюються теоретичні експериментальні дослідження щодо пошуку ідеї, теорій для вдосконалення неперервного розвитку системи ПК учителів. Зокрема, у Великій Британії значна увага на сучасному етапі приділяється підготовці методиста, який виступає в якості організатора й фасилітатора неперервної творчої роботи вчителів по вдосконаленню якості освіти в школі; в процесі ПК учителів використовується активні форми й методи роботи, частина навчального процесу переноситься до школи; поєднується праця й навчання.

Ключові слова: етапи зародження і становлення системи підвищення кваліфікації учителів, система підвищення кваліфікації учителів, Велика Британія.

Постановка проблеми До середини XIX століття у Великій Британії не стояло питання про необхідність організації масової підготовки вчителів, адже, як зазначають D. Dean та R. Aldrich, кількість педагогічних ВНЗ на той час була порівняно невелика. Основними шляхами набування необхідних знань для більшості педагогів Великої Британії була самоосвіта та відвідування недільних шкіл [1, с. 98].

Мета статті. Проаналізувати етапи зародження і становлення системи підвищення кваліфікації учителів у Великій Британії.

Виклад основного матеріалу. У середині XIX століття в зв'язку з бурхливим розвитком промисловості була створена національна система початкової освіти. Школу почала відвідувати значна кількість дітей, створюються старші класи. З відкриттям в університетах денних педагогічних факультетів почалась активна дослідницька робота в галузі педагогіки, методики викладання предметів, дитячої психології; у деяких університетах на базі початкової освіти відкривались річні програми для підготовки вчителів для середньої школи, але багато вчителів не мали спеціальної підготовки. Тому в кінці XIX століття створюються курси підвищення кваліфікації для працюючих учителів, створюються спеціальні програми, книги для курсантів: «Мистецтво викладання» (Д. Селмона), «Новий підручник з методики» (А. Гарлика), довідники для вчителя та інша методична література, методичні рекомендації з проблеми використання наочності, пояснення матеріалу, керівництва класом тощо. Курсанти вивчали загальноосвітні предмети, арифметику, читання, письмо.

При викладанні лекційних курсів (з кожного предмета читалося 10–12 лекцій) використовувалась така методика: вчителі одержували конспекти лекцій, теми для написання робіт, рекомендовану літературу. Кожна лекція завершувалася семінаром, на якому обговорювалися складні питання [2, с. 27–31].

Ми вважаємо, що ця методика організації і проведення лекцій була дуже корисна для курсантів, адже вони мали можливість попередньо ознайомитися із лекційним матеріалом і брати активну участь у проведенні лекції та на семінарах.

Як зазначають P. Asshton, E. Henderson, D. Merritt, широко використовувалась під час проведення курсів і моніторіальна система, розроблена А. Беллом та Д. Ланкастером, згідно з якою один викладач читав лекцію для сотні й більше вчителів-курсантів. При цьому використовувались методи групової й індивідуальної роботи. Пізніше цей ланкастерський метод поширився і в інших європейських країнах у системі ПК вчителів [3, с. 101–102].

Безумовно, якість навчання на курсах була значно нижче, ніж у ВНЗ, але вчителі одержували необхідні їм професійні знання для роботи в нових умовах [2, с. 31–33].

Отже, розглянута система ПК вчителів (кінець XIX – 40-ві роки XX століття) намагалась компенсувати недоліки базової педагогічної освіти, набуті до роботи на посаді вчителя, що обумовлено особливостями соціально-економічного і культурного розвитку країни. Тому цей етап становлення й розвитку британської системи ПК вчителів визначено як компенсаторний.

Якщо раніше до середини XX століття курси відвідували вчителі переважно ті, які не мали вищої освіти, то в 50-70 роки XX століття сформувався новий якісний етап підвищення кваліфікації британських учителів, курси якого передбачали навчання дипломованих учителів з метою осучаснити їхні професійні знання, які все менше задовольняли вимоги школи. У цей період домінувала загальноосвітня й спеціальна підготовка на шкоду професійно-педагогічній. Фактично в цей період існувало два види курсів:

- 1-й вид – курси, що організовувались на базі університетів для привілейованих шкіл;
- 2-й вид – курси, що організовувались на базі педагогічних коледжів для масових учителів [2, с. 35–36].

Недоліки роботи курсів ПК учителів у цей період: відсутність приватних методик, значне поширення елективного принципу, поверховість педагогічних курсів [1], а також – відбувалася модернізація системи ПК, адже від неї залежали реформи школи (продовження терміну обов'язкового навчання до 16 років, збільшення в початковій школі класів, які працюють за принципом «відкритого» навчання, відхід від практики сортування дітей по групах відповідно до здібностей тощо) [2, с. 38]. Тому в цей період почалася широкомасштабна програма ПК вчителів у формі різних за терміном курсів, семінарів, консультацій, конференцій, роботи творчих груп учителів, яка підтримувалася на місцевому й національному рівнях державного апарату керівництва й фінансування. Зокрема, в роботі L. Cantor та I. Roberts [4, с. 110] наведено такі дані: у 70-ті роки в країні урядом на підготовку й перепідготовку вчительських кадрів щороку виділялося біля 11 млн. фунтів стерлінгів (біля 6% ВВП щорічно). Ці цифри підтвержені даними Statistical Year-Book (1988 р.), які представлені в табл. 1.

Таблиця 1.

Загальні витрати на освіту у Великій Британії (у % від ВВП)

Рік	1954	1970	1973	1975	1980	1985	1988
%	3,9	5,3	5,8	6,8	5,8	5,57	5,7

Джерело: UNESCO Statistical Year-Book, 1988, P. 13, 16

Як свідчать дані таблиці 1, у Великій Британії у післявоєнні роки відбувається тенденція до значного зростання коштів, що виділялися урядом на освіту. Якщо у 1954 році ВВП становив 3,9% на освіту, то в 70-ті роки він дорівнював від 5,3% у 1970р. до 6,8% у 1975р. Якщо порівняємо з розвитком економіки в цій країні у 50-70-ті роки, то зазначимо, що в цей період у Великій Британії відбувається значне зростання британської економіки. Отже, важливим фактором соціальних і економічних перетворень являє собою освіта. В цей період була обґрунтована концепція «Вклад у освіту – ключ до економічного й соціального прогресу». Завдяки цієї концепції підвищилась увага до якості підготовки й ПК учителів з боку держави. Були створені: Національний комітет по ПК учителів, Комісія служб із трудових ресурсів, Регіональні консультативні служби з питань ПК та ін.; видавались спеціальні закони.

Ми вважаємо, що підвищення уваги до ПК вчителів відіграє значну роль у зростанні освіченості населення держави, адже, як зазначає В. Гаргай [2, с. 350], ефективність педагогічної освіти виявляється не лише через якість підготовки у навчальному закладі, а й – своєчасне її оновлення адекватно потребам суспільства через роботу курсів ПК вчителів.

Вкажемо на характерні риси системи курсового підвищення кваліфікації вчителів, що представлені на рис. 1.

Рис.1. Характерні риси системи курсового підвищення кваліфікації вчителів у Великій Британії

(розроблено автором на основі опрацювання джерел [2; 4; 5]).

У досліджуваній період між освітою у ВНЗ і курсами підвищення кваліфікації відбувся розподіл обов'язків: університети розв'язують проблеми загальноосвітньої та спеціальної підготовки з профілю, а курси ПК – поглиблення методичної, професійної культури вчителя.

Однією з рис системи курсового підвищення кваліфікації вчителів, що позначено на рисунку 1, є зв'язок з наукою, який розв'язується таким чином, що учасники ПК певний час навчаються в дослідницьких лабораторіях університетів і фірм, де знайомляться із найновішими приладами й методами проведення досліджень, що сприятиме поглибленню знань учнів у процесі виконання щоденних обов'язків на робочому місці вчителя.

Що стосується зв'язку з промисловістю, то слід зазначити, що у 70-х роках, як зазначає J. Lynch [6] діяльність курсів ПК набуває характеру зв'язку із промисловістю. На державному рівні розуміється залежність між рівнем професіоналізму вчителів, які одержують на курсах ПК доступ до передових технологій, якістю освіти, що одержують учні в школі і рівнем кваліфікації робочих і службовців.

Відмічені на рис. 1 принципи ПК вчителів у Великій Британії: доступність (різноманітність форм ПК), варіативність (різноманітність програм ПК), партнерство (об'єднання зусиль викладачів ВНЗ, громадськості, бізнесу тощо), орієнтація на ринок (багатоканальне фінансування, стимулювання конкуренції), демократичність (участь різних категорій педагогічного персоналу у визначенні політики в галузі ПК) відбивали не стільки фактичний стан справ, скільки вимоги до того, яким цей стан мав бути, тобто носили регулятивний характер, підкоряючи його певній системі.

До 60-х років була створена британська модель курсового підвищення кваліфікації вчителів. Але чим ширше розросталася мережа курсів, тим частіше вони становилися предметом критики про те, що курси недостатньо впливають на ситуацію школі. Інноваційні процеси в середній освіті того часу активізували роботу творчих груп учителів з метою забезпечення умов для розвитку творчого потенціалу вчителів, їх активної участі в удосконаленні навчально-виховного процесу в школі [2, с. 53].

Структурами, які мали реалізувати нові ідеї, були учительські центри, що створені у 60-х роках для перевірки на практиці найважливіших педагогічних ідей, нових навчальних планів, програм, нових форм і методів навчання учнів [2, с. 56]. Такі центри працювали, переважно, у другій половині дня, коли вчителі з різних шкіл у неформальній обстановці обговорювали професійні проблеми в полеміці. При цьому підвищувався інтерес до педагогічної діяльності. Однак, багато професійних питань розв'язувалося на заняттях творчих груп безпосередньо в школах, організаторами яких були вчителі, що поверталися із учительських центрів.

У Великій Британії одержали поширення різні форми взаємодопомоги (відвідування уроків, допомога вчителів - наставників) безпосередньо в школах. Створювалися в школах групи з декількох осіб на допомогу вчителям – бригадна форма взаємодопомоги, яка відвідувала уроки молодих учителів і робила їх методичний аналіз, надавала допомогу у складанні конспектів уроків, обговорювали разом різні педагогічні ситуації. В решті у 70-ті роки виникла форма взаємодопомоги «Програма втручання», в якій педагоги – консультанти на основі розроблених критеріїв приймають рішення чи рекомендувати молодого вчителя для атестації і чи включати його до програми професійного втручання (своєрідної швидкої методичної допомоги). При одержанні позитивних результатів консультант припиняє допомогу молодому вчителю [2, с. 56–62].

Слід зазначити, що ефективність роботи вчителів оцінювалась опосередковано: аналізувались не знання й уміння вчителя, а навченість і вихованість учнів [2, с.63], підвищення кваліфікації відбувалося на базі шкіл [7, с. 65].

Отже, у 50-70-ті роки ХХ століття прогрес у сфері освіти спостерігався досить значний поряд із значними змінами у техніці й система підвищення кваліфікації учителів намагались використанням різних форм допомоги учителям адаптуватися до результатів розвиваючої науки, що обумовлено особливостями й закономірностями науково-технічного прогресу й ринкової економіки. Тому-то цей етап розвитку британської системи ПК учителів визначено як адаптаційний.

Наступний етап у розвитку ПК учителів – етап «неперервного розвитку», основними компонентами якого у Великій Британії є:

- взаємодія системи підвищення кваліфікації учителів, державних органів управління і педагогічних колективів освітніх установ, які разом відповідають за розвиток системи неперервної педагогічної освіти;

- забезпечення державою кожному вчителю можливості періодично одержувати ПК, який сприятиме професійному навчання й виховання учнів упродовж усього трудового життя;

- одним з компонентів неперервного розвитку ПК учителів є ринок освітніх послуг, який сприяє підвищенню конкурентоздатності закладів підвищення кваліфікації на основі поєднання бюджетних і ринкових механізмів фінансування освітніх програм [2, с. 356].

- забезпечення через програми ПК систематичного поповнення методичних знань, розширення загальнокультурного, соціально-політичного, морального кругозору вчителя [2, с. 353, 356].

З метою забезпечення неперервного розвитку ПК учителів уряд країни видає загальнодержавної рекомендації з метою уніфікації програм для ПК учителів, а місцеві органи управління освітою – свої рекомендації із урахуванням місцевої специфіки [8].

У період, що аналізується, у Великій Британії посилюється державне керівництво системою підвищення кваліфікації вчителів і обмежуються права місцевих відділів освіти. Існує думка, що робота по ПК вчителів має підкорятися єдиному органу, аби не знижувалась якість їх професійних стандартів. Посилюється політика централізації. Уряд видає загальнодержавні рекомендації з метою уніфікації програм для ПК учителів, а місцеві органи управління освітою – свої рекомендації із урахуванням місцевої специфіки.

Під час цього період розробляється схема вивчення потреб освітнього процесу:

- щороку школи проводять аналіз результатів навчально-виховного процесу і розробляють пропозиції по його вдосконаленню у школі;

– одержані результати направляються у місцеві відділи освіти, аналізуються й розробляють пропозиції щодо розвитку освітнього процесу в окрузі;

Результати поступають до МОН, де аналізуються й визначаються важливі напрями розвитку системи освіти колективів шкіл країни [2, с. 80].

Отже, вивчення потреб освітнього процесу відбувається на шкільному, регіональному, національному рівні.

У зв'язку з посиленням політики централізації ПК учителів у 1988 році введено загальнонаціональний навчальний план з метою диференціації вимог до змісту програми, до навчання дітей з різним рівнем здібностей [2; 8].

В період, що аналізується, набуває значущості принцип професіоналізму, компетентності, значна увага приділяється підготовці вчителя – майстра, здатного творчого мислити [2, с. 360].

У «Білій Книзі» підкреслюється, що для збереження високих темпів економічного зростання необхідно інвестувати засоби для організації неперервної педагогічної освіти [2, с. 93].

З метою об'єднання кадрових, інформаційних, фінансових зусиль щодо організації системи ПК учителів створюються консорціуми освітніх установ на базі учительських центрів. Такі об'єднання дають можливість мати рівні можливості щодо одержання професійної допомоги кожній школі [2, с. 357–358]. Взятю курс на підготовку творчого, адекватного вчителя [2, с. 361].

Отже, період 80-их років ХХ ст. – сучасність являє собою етап «неперервного розвитку» ПК вчителів.

Проведений аналіз становлення й розвитку британської системи підвищення кваліфікації вчителів свідчить про три сформованих етапи в її становленні й розвитку: компенсаторний, адаптаційний та етап неперервного розвитку, що представлено схематично на рис. 2.

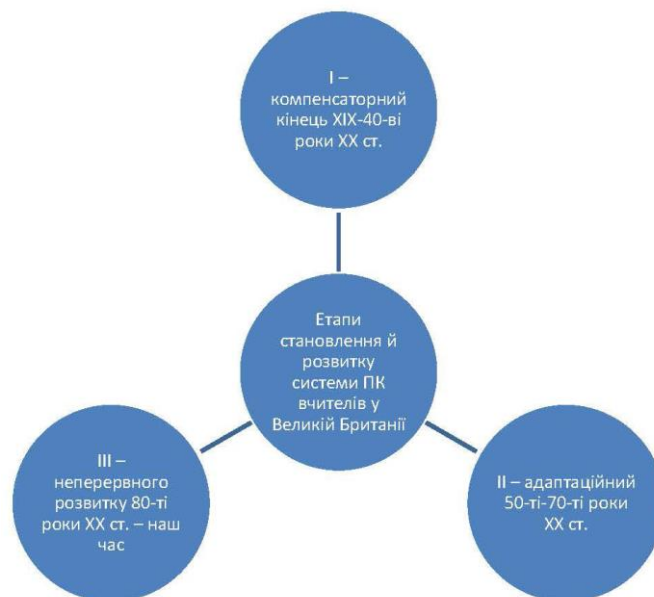

Рис.2. Етапи становлення й розвитку системи ПК вчителів у Великій Британії
(розроблено автором на основі опрацьованих джерел [1–3]).

Кожний етап становлення й розвитку системи підвищення кваліфікації вчителів у Великій Британії має свою специфіку, яка обумовлена особливостями певного етапу соціально-економічного та культурного розвитку країни.

Висновки. Слід зазначити, що у Великій Британії здійснюються теоретичні експериментальні дослідження щодо пошуку ідеї, теорій для вдосконалення неперервного розвитку системи ПК учителів. Зокрема, у Великій Британії значна увага на сучасному етапі приділяється підготовці методиста, який виступає в якості організатора й фасилітатора неперервної творчої роботи вчителів по вдосконаленню якості освіти в школі; в процесі ПК

учителів використовується активні форми й методи роботи, частина навчального процесу переноситься до школи; поєднуються праця й навчання.

Разом з тим, вчені шукають нову модель неперервної освіти, рисами якої вони вважають: синтез навчання на курсах, самоосвіти й підвищення кваліфікації у школі; партнерство педагогічних колективів, учителів, органів освіти, ВНЗ, громадськості, бізнесу; орієнтацію на ринкові механізми розвитку системи ПК (грантова система фінансування, демонополізація ринка освітніх послуг, стимулювання конкуренції); інтеграцію базової педагогічної освіти й ПК учителів; посилення міжнародного співробітництва; випереджувальний характер ПК на основі прогнозування потреб учителів і шкіл; використання висококваліфікованих викладацьких кадрів, компетентних в галузі педагогіки й психології навчання дорослих для підвищення кваліфікації вчителів із урахуванням рівня економічного й соціально-політичного розвитку країни [2, с. 373–375]. Ми погоджуємося з думкою В. Гаргая стосовно того, що ефективність роботи щодо вдосконалення ПК учителів буде залежати від того, наслідки уряду й іншим соціальним групам вдасться зберегти «англійський компроміс» - управління освітою, за яке відповідають держава, місцеві органи та громада [2, с. 96].

Список використаної літератури

1. Dean, D. Education and Policy in England in the 20th Century / D. Dean, R. Aldrich, – London: Woburn Press, 1991. – 353 p.
2. Гаргай В. Б. Развитие системы повышения квалификации учителей в Великобритании (конец XIX – конец XX вв.): дис. ... доктора пед. наук / В. Б. Гаргай. – Новосибирск. – 2006. – 379 с.
3. Asshton, P.M. Teacher Education in the Classroom: Initial and In-service / P.M. Asshton, E.S.Henderson, D.J. Merritt. – London, 1983. – 376 p.
4. Cantor, L.M. Further education today: A critical review / Leonard M. Cantor & I.F. Roberts. – London: Routledge & Kegan Paul, 1983. – 265 p.
5. Farcas, S. Professional development for Teachers: The Public View / S. Farcas, W. Friedman. – New York: Public Agenda for National Foundation for the Improvement of Education, 1995. – 264 p.
6. Lynch, J. Policy and practice in lifelong education / J. Lynch. – Driffield, Nafferton, 1982.-279 p.
7. Hanley, M. S. The Scope of multicultural Education / Mary Stone Haley: [Electronic resource] // Available online: www.newhorizons.org/strategies/multicultural/hanley/htm/
8. Thumbs down for in-service resources. (1994). Times. September 16.

References

1. Dean, D. (1991). *Education and Policy in England in the 20th Century*. London: Woburn Press.
2. Gargai, V. B. (2006). Development of the system for teacher training in the UK (the end of XIX - the end of the twentieth century). (Doctor of Pedagogy *Dissertation*). Novosibirsk. (in Russ.).
3. Asshton, P. M., Henderson, E. S., Merritt, D. J. (1983). *Teacher Education in the Classroom: Initial and In-service*. London.
4. Cantor, L. M. & Roberts, I. F. (1983). *Further education today: A critical review*. London: Routledge & Kegan Paul.
5. Farcas, S. & Friedman, W.(1995). *Professional development for Teachers: The Public View*. New York: Public Agenda for National Foundation for the Improvement of Education.
6. Lynch, J. (1982). *Policy and practice in lifelong education*. Driffield, Nafferton.
7. Hanley, M. S. (2007). *The Scope of multicultural Education*. Retrieved from: www.newhorizons.org/strategies/multicultural/hanley/htm/
8. Thumbs down for in-service resources. (1994). Times. September 16.

CHYCHUK Antonina,

Ph.D., Associate Professor of preeschool Education,
Bohdan Khmelnytsky Cherkasy National University
e-mail: tetyanna@ukr.net

THE ORIGIN AND FORMATION OF THE SYSTEM OF TRAINING TEACHERS IN THE GREAT BRITAIN

Abstract. *The article analyzes the origin and stages a system of training teachers in the UK. It is noted that in the UK are carried out theoretical experimental research for finding ideas, theories for improving the continuous development of computer teachers. In particular, in the UK, considerable attention is paid at present preparing a practitioner who acts as organizer and facilitator of continuous creative work*

of teachers to improve the quality of education in schools; in the training teachers teachers use active forms and methods of work of the educational process is transferred to the school; combined work and training.

However, scientists are looking for a new model of lifelong learning traits which they consider: synthesis courses, self-education and training in schools; partnership educational groups, teachers, education authorities, universities, public and business; focus on market mechanisms for development of the training teachers; integration of basic teacher education and computer teachers; strengthening international cooperation; proactive nature of training teachers -based forecasting needs of teachers and schools; the use of qualified teaching personnel competent in the field of pedagogy and psychology of adult learning for teacher training, taking into account the level of economic and socio-political development. The system of training teachers (late XIX - 40-ies of XX century) which tried to compensate for the shortcomings of basic teacher training acquired to work as a teacher, because of the peculiarities of the socio-economic and cultural development. Therefore, this stage of formation and development of British training teachers system teachers identified as compensatory.

If before the mid-twentieth century teachers attended courses mainly those who had no higher education, the 50-70 years of the twentieth century the new qualitative stage of British teachers training courses which included the training of certified teachers with a view to update their professional knowledge that is least meet the requirements of the school. During this period, dominated by general and special training at the expense of vocational teaching. Progress in education there was very significant, along with significant changes in technology and system of training teachers was characterized using various forms to help teachers adapt to the evolving science results, due to the features and patterns of scientific and technological progress and market economy. Therefore, this stage of the British system of teachers identified as training teachers adaptation.

Key words: *stages of birth and of a system of training teachers, teachers training system, UK.*

*Одержано редакцією 16.06.2016
Прийнято до публікації 19.06.2016*

УДК 37.172

ШПУНДРА Оксана Олександрівна,

студентка Черкаського національного університету імені
Богдана Хмельницького
e-mail: oksana-shpundra@ukr.net

НАРОДНА ПЕДАГОГІКА ПРО ВИХОВАННЯ ДОШКІЛЬНИКІВ ЗАСОБАМИ ПРИРОДИ

У статті розглянуто вплив народної педагогіки на виховання дітей дошкільного віку, схарактеризовано джерела народної педагогіки та місце явищ природи у них. Автором висвітлені ідеї народної педагогіки Я. Коменського, Г. Сковороди, К. Ушинського, як періоджерела виховного впливу на дитину.

Ключові слова: *народна педагогіка, виховання, навчання, засоби навчання, природні засоби навчання, діти дошкільного віку.*

Постановка проблеми. Проблема виховання підростаючого покоління завжди залишається актуальним питанням. Перш за все, це стосується дітей дошкільного віку, адже саме в цьому віці формуються основи людської особистості. Сьогодні виховання особистості засобами народної педагогіки набирає значних обертів. Вихователі, використовуючи під час виховання дітей народні засоби, спонукають дітей до праці, виховують любов та повагу до себе та інших, активізують допитливість дітей. Усе це впливає на формування особистості дитини.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Дослідженням впливу народної педагогіки на виховання дітей займалися Я. Коменський, Г. Сковорода, В. Сухомлинський, І. Нечуй-Левицький, Т. Шевченко та ін. Історія розвитку та збагачення малого жанрового фольклору висвітлена у працях І. Березовського, В. Гнатюка, М. Дмитренка, Ф. Лаврова, П. Попової, О. Потєбні, І. Франка та ін. Науковці стверджували, що виховання повинно сприяти формуванню у дитини таких якостей, які б відповідали справжньому громадянину, а саме:

свобода, щедрість, працьовитість, прагнення до здобуття знань, повага до себе та інших. Сьогодні дослідженням означеної проблеми займаються Н. Авсієвич, Н. Акіменко, Д. Бондаренко, О. Дей, М. Пазяк, Ф. Погребенник, А. Рафаєва, М. Рибнікова, Л. Скрипник та інші.

Метою статті є дослідження ролі народної педагогіки на виховання дітей дошкільного віку засобами природи.

Виклад основного матеріалу дослідження. Український народ століттями створював свої звичаї, традиції, народний фольклор. Джерелом всього цього можна назвати народну педагогіку, яка в певній мірі формує духовні цінності людей. Народна педагогіка охоплює всі напрями виховання дитини (моральне, трудове, фізичне, естетичне) та є підґрунтям виховного впливу на дітей сьогодні.

Уперше ідею народної педагогіки теоретично обґрунтував Я. Коменський, який звертав увагу на традиції, культуру та побут народу і їх вплив на виховання дитини. Проблеми народної педагогіки широко розкрито у працях Г. Сковороди, який доводить, що народне виховання є важливим засобом виховання дитини, оскільки «правильне виховання полягає у природі самого народу» [1, с. 24]. З огляду на це основною метою виховання Г. Сковорода вбачає виховання людяності. Натомість К. Ушинський важливим у навчально-виховному процесі вважав використання пам'яток народної культури. Він вказував, що виховувати дитину потрібно на основі народних надбань, а не запозичень з інших країн [2, с. 23].

Значний внесок у педагогічну спадщину народного виховання зробили українські письменники І. Нечуй-Левицький, В. Сухомлинський, Т. Шевченко, які важливі питання виховання поєднували з народною педагогікою. Відтак, у творах Т. Шевченка й І. Франка чітко простежується роль народного виховання у селянських родин [3, с. 163]. І. Нечуй-Левицький використовував приклади з українських казок, прислів'їв, приказок, звичаїв, обрядів у вихованні поваги до народу, природи, звичаїв, формуванню найкращих моральних якостей дитини. Отже, як бачимо, термін «виховання» використовується досить давно. Саме у вихованні люди вбачали сенс продовження свого роду. Наші предки велику увагу приділяли вихованню дітей у природному середовищі. Діти з народження зростали в тісному зв'язку з природою. Виховуючи своїх дітей батьки використовували не лише фольклор, який укладався людьми на протязі довгого часу, а й тими дарунками, які приносила природа. Пояснюється це тим, що раніше не існувало такого інституту, як школа, дитячий садок, тому більшість часу діти проводили на повітрі та в родинному колі. Сьогодні зв'язок «людина-природа» втратив свою стійкість.

Зазначимо, що у народній педагогіці високо цінуються традиції навчання та виховання дітей, які мають місце в реальних потребах життя. Любов до дітей, гуманізм до них, вимогливість й використання рідного слова стало запорукою виховання дітей дошкільного віку [3, с. 165]. Відомо, що виховувати дитину потрібно в природному середовищі, тісно співіснуючи з нею. Це підтверджується історичними джерелами, де зазначено що людина є не господарем природи, а її частиною [4, с. 50]. Шануючи природу люди вчилися спостерігати за життям у природі і ця мудра філософія наших предків знайшла відображення у джерелах народної педагогіки (піснях, прислів'ях, приказках, прикметах, обрядах тощо).

Відтак, за допомогою загадок діти навчаються порівнювати ознаки різних предметів, знаходити спільне та відмінне. На цій основі у дітей дошкільного віку формується вміння класифікувати предмети, відкидати їх несуттєві ознаки, закладаються основи теоретичного творчого мислення дошкільників. Використання загадок сприяє розвитку спостережливості дітей.

Висвітлення природи можна спостерігати й в інших жанрах фольклору, зокрема в прислів'ях та приказках. Подібно до загадок, прислів'я і приказки сприяють розумовому розвитку дитини, оскільки змушують дитину задумуватись над змістом висловлювання, розгадувати про що йдеться в змісті, поглиблюють знання дітей про об'єкти та явища природи, взаємозв'язок природи з людиною. З одного боку, прислів'я і приказки містять педагогічну ідею, з іншого – мають виховний вплив, несуть освітні функції: оповідають про засоби, методи виховного впливу, дають характерологічну оцінку особистості (позитивні і

негативні вчинки, якості людини), які сприяють формуванню особистості, містять заклик до виховання, самовиховання і перевиховання, засуджують дорослих, які нехтують своїми обов'язками тощо. [5, с. 11–12]. Наприклад: «Хоч по-старому, хоч по-новому, а все батько старше сина», «Землі кланяйся низько, до хліба будеш близько» [6, с. 31].

Близьким до прислів'їв та приказок є народні прикмети про особливості пір року («Снігур прилетить – про зиму сповістить»), зміни в природі («Ранній приліт жайворонка – до ранньої весни»), життя людини («При ходьбі неможна закладати руки за спиною – будеш вдовою»), однак для них характерна відсутність поетичної образності [7, с. 108]. Ознайомлюючись з прикметами діти не тільки краще дізнаються про навколишнє середовище, але й навчаються робити певні висновки, помічати закономірності, в ігровій формі розкривають систему взаємозв'язків предметів і явищ природи, вчаться розуміти красу навколишнього світу. Використання під час занять народних прикмет має важливе значення у вихованні дітей, адже вивчаючи та спостерігаючи за природними прикметами у дітей розвиваються пізнавальні процеси (увага, пам'ять, уява), когнітивні здібності (передбачення змін у природі) та комунікативна компетентність (вміння встановлювати контакт з однолітками, взаємини в колективі) [4, с. 50].

Іншим жанром народного фольклору у якому представлено народні явища варто назвати календарно-обрядові пісні. Головне призначення пісень –прищепити любов до прекрасного, виробити естетичні погляди і смаки дитини дошкільного віку. Навчити дитину спостерігати й розуміти явища природи, помічати в ній зміни та відчувати її красу можна використовуючи на заняттях веснянки та веснянки-ігри («А ми просо сіяли», «Ой на горі льон», «Огірочки»). Пісні пробуджують уяву дошкільників, допомагають розвитку мислення, сприяють розширенню та збагаченню їх знань про природні явища, рослинний і тваринний світ, хліборобську роботу [3, с. 50].

Варто згадати і про роль казки, як жанру народної педагогіки у вихованні дітей. Багато досліджень у цьому напрямку зробили А. Богущ, М. Стельмахович, О. Сухомлинський, І. Франко та ін. Теоретиком дитячої літератури вважають І. Франка, адже саме він вбачав можливість використання казок для виховання високих моральних якостей, чуття поетичного слова. У працях О. Сухомлинського підкреслюється, що завдяки казці дитина пізнає світ не тільки розумом, а й серцем. Педагог вважав, що казка пробуджує у дітей почуття гідності, посилює враження, утверджує моральні поняття про добро і зло, справедливість і несправедливість [2, с. 25].

Відомо, що знайомство дитини з народною казкою розпочинається з раннього віку. Читаючи і розповідаючи казки, вихователь розвиває внутрішній світ дошкільника. Діти, яких з раннього віку ознайомлюють з казкою, швидше опановують мовлення та навчаються правильно висловлювати власні думки. Казка допомагає формувати основи поведінки і спілкування. Народна казка розвиває фантазію і уяву дитини, сприяє творчому потенціалу дошкільників, допомагає розширити словниковий запас, правильно будувати діалог, розвиває зв'язну логічну мову, вміння ставити запитання. Саме через казки дитина отримує глибокі знання про людину, її проблеми і способи їх вирішення. Роль народної казки у вихованні дитини не може бути не помічена. Представивши образи, які зображуються в казці, дитина навчається розуміти внутрішній світ героїв, співпереживати їм і вірити в силу добра [8, с. 25–26].

Казка являє собою носій важливої інформації для успішної соціалізації дитини. Цей вид народного фольклору дозволяє дітям пізнавати складні явища й почуття та у доступній формі осягати світ почуттів і переживань. Казка є ефективним засобом розвитку мовлення, а лаконізм і виразність мовлення казки є джерелом його збагачення. Дослідники (Д. Арановська-Дубовіс, О. Запорожець, Н. Циванюк та інші) відзначають, що казки відіграють істотну роль у формуванні такого виду внутрішньої психічної активності, як вміння діяти в уявлених обставинах, без чого неможливе здійснення будь-якої творчої діяльності.

Отже, дослідивши роль прислів'їв, приказок, прикмет, пісень, казок у вихованні дитини дошкільного віку можна стверджувати, що малий народний фольклор про природу збуджує уяву дітей, сприяє розширенню та збагаченню їх знань про природні явища,

рослинний і тваринний світ, хліборобську роботу. Вони є ефективними засобами формування пізнавальних, когнітивних та комунікативних процесів.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Народна педагогіка має важливе місце у вихованні дітей дошкільного віку. Аналіз наукових джерел переконує, що використання народного досвіду, народної мудрості добре впливає на виховання дошкільника. Вихователь, використовуючи народний фольклор прищеплює дітям любов до природи, праці, до себе та оточуючих. Загадки, приказки та прислів'я, прикмети, календарно-обрядові пісні відіграють значну роль у розумовому, естетичному та моральному розвитку дитини. Вони виступають головним засобом ознайомлення дошкільників з явищами природи, красою тваринного та рослинного світу. Природа в свою чергу, впливає на формування особистості дошкільників.

Перспективи подальших розвідок вбачаємо у дослідженні та аналізі шляхів реалізації природних засобів навчання на заняттях в дитячих навчальних закладах.

Список використаної літератури

1. Богуш А. І. Історія розвитку етнопедагогіки / А. І. Богуш // Українське народознавство в ДНЗ. – 2002. – С. 24–42.
2. Бур'ян Л. І. Формування творчої особистості засобами етнопедагогіки / Л. І. Бур'ян // Все для вчителя. – 2010. – №15. – С. 18–23.
3. Савченко Л. Л. Народність виховання як основа національного виховання у спадщині педагогів минулого / Л. Л. Савченко // Молодий вчений. – 2014. – №1. – С.162–165.
4. Дяченко Т. Ставлення до природи у дітей східних слов'ян / Т. Дяченко // Шлях освіти. – 2002. – №3. – С. 49–53.
5. Мокієнко В. М. Значення української пареміології для аналізу прислів'їв та приказок / В. М. Мокієнко // Мовознавство. – 2000. – №1. – С. 9–19.
6. Зубков С. Д. Українські прислів'я та приказки / С. Д. Зубков. – К. : Дніпро, 1984. – 55 с.
7. Сердюк О. Народна педагогіка як джерело соціального виховання особистості / О. Сердюк // Вища освіта України. – 2003. – №4. – С. 107–111.
8. Прокопова Т. Українська народна казка / Т. Прокопова // Українська література в початковій школі. – 2004. – №4. – С. 25–27.

References

1. Bogush, A. (2002). History of Development of Ethno-Pedagogy. Kiev: Ukrainian Ethnology in DNZ (in Ukr.).
2. Buryan, L. (2010). The Formation of a Creative Personality by Means of Ethno-Pedagogy. Kiev: For teachers (in Ukr.).
3. Savchenko, L. (2014). Nation Education as the Basis of National Education in a Heritage of Educators of the Past. Kiev: Young scientist (in Ukr.).
4. Dyachenko, T. (2002). The Attitude towards Nature in Children of East Slavs. Kiev: Way of education (in Ukr.).
5. Mokienko, V. (2000). The Significance of the Ukrainian Paremiology for the Analysis of Proverbs and Sayings. Kiev: Linguistics (in Ukr.).
6. Zubkov, S. (1984). Ukrainian Proverbs and Sayings. Kiev: Dnipro (in Ukr.).
7. Serdyuk, E. (2003). Folk Pedagogy as a Source of Social Upbringing of the Personality. Kiev: Higher Education of Ukraine (in Ukr.).
8. Prokopova, T. (2004). Ukrainian Folk Tale. Kiev: Ukrainian Literature at the Elementary School (in Ukr.).

SHPUNDR Oksana,

student

Bohdan Khmelnytsky National University at Cherkasy

e-mail: oksana-shpundra@ukr.net

FOLK PEDAGOGY ABOUT EDUCATION OF PRESCHOOLERS BY MEANS OF NATURE

Abstract. *Introduction.* In the article the sources of folk pedagogy are considered and the role of folk pedagogy is exposed in education of preschoolers by means of nature. The author highlighted the ideas of folk pedagogy of Ya. Komenskogo, H. Skovorody, K. Ushinskogo, as original sources of an educational influence on a child.

Purpose. To research the role of folk pedagogy on education of preschool age children by means of nature.

Results. Working over scientific literature we found, that one of factors of folk education there is nature. It reflects positive pedagogical experience accumulated by people during a millennium. The sources

of folk pedagogy are proverbs, sayings, signs, calendar-ceremonial songs, fairy-tales. We made sure, that from the immemorial time folklore was the method of cognition of outward things, mean of education.

Examining the role of natural facilities in education of child of preschool age, it is possible to assert that small folk folklore about nature excites imagination of children, develops fantasy, instrumental in creative potential of preschool age children, helps to extend a dictionary supply, build a dialog correctly, develops a coherent logical language, instrumental in expansion and enriching of their knowledge about the natural phenomena, flora and fauna, tilling work. Use of natural facilities during educational process in child's preschool establishments effectively influences on formation in children cognitive and communicative processes.

Originality. Introducing preschool child with nature, is a means of education in the mind of the child the real knowledge of the surrounding world, based on their own life experiences and education correct attitude to it. Well-chosen learning tools to some extent depend on the awareness of the need for educator various means, his/her awareness of didactic possibilities of a medium of instruction, the efficacy of the chosen medium of instruction for the realization of goals and objectives. It is important that teachers are aware of the role of people's means of education and its impact on preschool child development.

Key words: *folk pedagogy, education, means of education, natural means of education, preschool age children.*

*Одержано редакцією 20.04.2016
Прийнято до публікації 26.04.2016*

ЗМІСТ

АЙВАЗЯН Едвард Ишханович. Опыт применения аналогии в обучении некоторым обобщениям теоремы Пифагора	3
БОНДАР Тамара Іванівна. Освітній простір у науковому доробку Н. В. Касярум й О. П. Савченко.....	7
БОРИСОВ Вячеслав Вікторович, БОРИСОВА Світлана Володимирівна, БОБИЛЕВА Яна В'ячеславівна. Підготовка учнів до формування персональної траєкторії навчання в системі сучасних полікультурних комунікацій.....	12
ВИННИК Наталія Миколаївна. Модель процесу формування готовності майбутніх учителів фізичного виховання до організації спортивно-оздоровчої діяльності у середніх навчальних закладах.....	18
ГЕВКО Ігор Васильович. Становлення професійної ідентичності учителя технологій як синергетична система взаємодії студента, викладача і інформаційно-освітнього середовища.....	25
ГОРДЄЄВА Катерина Сергіївна. Соціально-духовні цінності особистості студента в структурі фізичної культури і спорту	30
ГУЛЯН Рузана Саргісовна. Простір дитинства як педагогічна умова адаптації	36
DANYLYUK Serhiy. The Role of Informatization of Education in the Formation of Future Specialists' Professional Competence.....	40
ДЕМЧЕНКО Ольга Миколаївна. Професійна діяльність фахівців морського флоту як педагогічна проблема.....	44
ДУБІНЕЦЬКИЙ Володимир Володимирович. Управлінська культура викладача вищого технічного навчального закладу I–II рівня акредитації.....	52
ИСАЕВА Юлия Александровна. Научные подходы к исследованию проблемы психологического сопровождения личности	56
КЛОПОТЕНКО Юлія Сергіївна. Проблеми адаптації студентів-першокурсників	64
КОВАЛЕНКО Сергій Олегович. Роль і місце праці в системі соціальних і особистісних цінностей сучасного суспільства.	67
КОРЖИНСЬКА Тетяна Валентинівна. Кваліфікаційні напрями професійної підготовки фахівців митного спрямування у вищих навчальних закладах Республіки Польща	75
КОРОЛЬ Валентина Миколаївна. Науково-педагогічні основи спілкування викладача зі студентами	80
КОТЛЯРЕНКО Ольга Олександрівна. Соціально-педагогічна робота з дітьми інвалідами	86
ЛОДАТКО Евгений Александрович, СЫПЧЕНКО Валерий Иванович. Культурные миры учителя начальной школы как философская основа непрерывного образования.....	89
НЕСТОРУК Наталя Анатоліївна. Удосконалення освітнього середовища на засадах компетентісного підходу	95
ОМЕЛЬЧУК Михайло Анатолійович. Форми та методи формування компетентності з надання першої долікарської допомоги у провізорів.....	101
ПАВЛЕНКО Олена Олексіївна. Особливості принципу педагогічної взаємодії, співпраці, співтворчості та застосування даного принципу у формуванні методичної культури майбутніх викладачів економіки	106

ПОЛЩУК Роман Володимирович. Фізичне виховання та здоров'я у працях мислителів Європейського просвітництва	114
РУКАСОВА Світлана Олександрівна, ПОЛЯКОВА Світлана Єгорівна, РОЩИНА Наталія Сергіївна. Комплексний підхід в навчанні при опануванні майбутніми фахівцями професійної освіти художньо-проектної діяльності.....	118
ЧЕРКАШИНА Людмила Анатоліївна. Розробка теоретичних засад трудового виховання учнів зарубіжними та вітчизняними педагогами (кінець XIX – 30-ті роки XX століття)	123
ЧЕРНЯКОВА Олеся Владимировна, ВОЛОДЧЕНКО Лада Владимировна. Психологический аспект воплощения добра и зла в трилогии Д. С. Мережковского «Христос и Антихрист»	130
ЧИЧУК Антоніна Петрівна. Зародження і становлення системи підвищення кваліфікації учителів у Великій Британії	137
ШПУНДРА Оксана Олександрівна. Народна педагогіка про виховання дошкільників засобами природи.....	143
ЗМІСТ	148

CONTENT

AYVAZYAN Edvard. Analogy in the Teaching Process of Mathematics	5
BONDAR Tamara. Education Area as Studied by N. V. Kasiarum and O. P. Savchenko	09
BORYSOV Viacheslav, BORYSOVA Svitlana, BOBYLEVA Yana. preparing Students for the Formation of the Personal Trajectory of Education in Multicultural System of Communications.....	14
VINNIK Natalia. The Model of the Formation of Readiness of Future Teachers of Physical Education to Organization of Sports and Health Improving Activities in Secondary Educational Institutions.....	3:
HEVKO Ihor. formation Teacher Professional Identity Technologies as Synergistic System of Interaction Between Students, Teacher and Educational Environment Information.....	47
GORDEEVA Kateryna. The Socio-Spiritual Values of Student's Personality in the Structure of Physical Culture and Sports	32
HULIAN Ruzana. Childhood Space as a Pedagogical Condition of Adaptation	38
DANYLYUK Serhiy. The Role of Informatization of Education in the Formation of Future Specialists' Professional Competence.....	40
DEMCHENKO Olga. The Professional Activity of the Maritime Fleet Specialists as a Pedagogical Problem.....	66
DUBENETSKY Vladimir. Administrative Culture Teacher of Higher Technical Educational Institutions Accreditation Level I–II.....	54
ISAYEVA Yuliya. On Scientific Approaches to Investigating the Problem Psychological Support of Personality.....	78
KLOPOTENKO Julia. Problems of Adaptation of Students Freshman	66
KOVALENKO Sergei. The Role and Place of Labour in the Social and Personal Values of Modern Society.....	87
KORZHYNSKA Tetiana. Qualification Directions of Professional Customs Training of Specialists in Higher Education Institutions of the Republic of Poland.....	77
KOROL Valentina. Scientific-Pedagogical Bases of Oinstructors' and Students' Intercourse.....	82
KOTLIARENKO Olga. Social and Educational Work with Disabled Children.....	88
LODATKO Eugene, SYPCHENKO Valery. Cultural Worlds Primary School Teachers as A Philosophical Basis of Continuous Education.....	;
NESTORUK Nataliya. The Improvement of the Educational Environment on the Basis of Kompetentnostnogo Approach	0; 7
OMELCHUK Mykhailo. Forms and Methods of the Pharmacists' Competence to Provide First Aid Forming	103
PAVLENKO Olena. Features of the Principle of Pedagogical Interaction, Collaboration and Co-Creation, and Application this Principle in the Formation of Future Economics Teacher's Methodical Culture	128
POLISHCHUK Roman. Physical Education and Health in the Works of Thinkers of the European Enlightenment.....	116

RUKASOVA Svitlana, POLYAKOVA Svitlana, ROSHCHINA Natalia. An Integrated Approach to Training in the Mastery of Future Professionals in Vocational Education art and Design Activities.....	13:
CHERKASHINA Lyudmila. Development of Theoretical Principles of Labor Education of Pupils by Foreign and naTive Pedagogues (the End of the 19 th Century – the 30-s of the 20 th Century).....	125
CHERNIAKOVA Olesya, VOLODCHENKO Lada. Psychological Aspect of the Embodiment of the Good and Evil in the Trilogy by Merezhkovsky «Christ and Antichrist»	132
CHYCHUK Antonina. The Origin and Formation of the System of Training Teachers in the Great Britain.....	137
SHPUNDR A Oksana. Folk Pedagogy about Education of Preschoolers by Means of Nature	143
CONTENT	150

**ВІСНИК
ЧЕРКАСЬКОГО
УНІВЕРСИТЕТУ**

Серія педагогічні науки
№ 6. 2016

Відповідальний за випуск:
Данилюк С. С.

Відповідальний секретар:
Лодатко Є. О.

Комп'ютерна верстка:
Тимошенко Ю. В.

Підписано до друку 21.06.2016 р. Формат 84x108/16.
Ум. друк. арк. 15,0. Тираж 300 пр. Зам. № 7002

Видавець і виготівник видавничий відділ
Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького
Адреса: 18000, м. Черкаси, бул. Шевченка, 81, кімн. 117,
Тел. (0472) 37-13-16, факс (0472) 37-22-33,
e-mail: vydav@cdu.edu.ua, <http://www.cdu.edu.ua>
Свідоцтво про внесення до державного реєстру
суб'єктів видавничої справи ДК №3427 від 17.03.2009 р.